

ISSN 2412-8368

RS Global

INTERNATIONAL JOURNAL OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN ECONOMY

Scientific Edition

INTERNATIONAL JOURNAL OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN ECONOMY

5(32), December 2020

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite

Chief editor

Haitham Nobanee.

Ph.D., Professor of Finance, Abu Dhabi University,
The University of Liverpool, The University of Oxford,
United Arab Emirates (UAE)

Editorial board:

Sotnikova Liudmila.

Professor, Doctor of Economic Sciences,
Financial University, Russia,

Kusainov Khalel.

Professor, Doctor of Economic Sciences,
State University named after
K. Zhubanov, Kazakhstan,

Umirzakov Samazhan.

Professor, Doctor of Economic Sciences,
New Economic University after T. Ryskulov,
Kazakhstan

Matviyenko Roman.

PhD in Economics, Associate Professor,
National Pedagogical Dragomanov University,
Ukraine

Lytneva Natalia.

Professor, Doctor of Economics,
Orel State Institute of Economy and Trade,
Russia

Rogova Elena.

Professor, Doctor of Economics,
National Research University Higher
School of Economics, Russia,

Arupov Akimzhan.

Professor, Doctor of Economics,
World Economy and International Relations
University, Kazakhstan

Almazari Ahmad.

Professor in Financial Management,
King Saud University-Kingdom of
Saudi Arabia, Saudi Arabia,

Panasenko Svetlana.

Professor in Management and Marketing,
Russian Economic University named after
Plekhanov, Russia

Zaloznaya Galina.

Professor in Economy,
Orenburg State Agricultural University,
Russia

Lina Anastassova.

Full Professor in Marketing,
Burgas Free University,
Bulgaria

Latkov Andrey.

Professor in Economy, RANEPa,
Russia

Mikiashvili Nino.

Professor in Econometrics and Macroeconomics,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University,
Georgia

Stroeva Olesya.

Professor in Economy,
Russian Presidential Academy of
National Economy and Public Administration,
Russia

Amosova Natalia.

Professor of Finance, Finance University,
Russia

Burtseva Tatiana.

Professor in Econometrics and Statistics,
Kaluga State University after K. E. Tsiolkovsky,
Russia

Ramachandran Nithya.

Professor in Finance and Marketing,
IBRA College of Technology,
Oman

Ptashchenko Liana.

Professor in Economics and Management,
Poltava National Technical
Yuri Kondratyuk University,
Ukraine

Alkhawaldeh Abdullah.

Professor in Financial Philosophy,
Hashemite University,
Jordan

Elena Velkova Stavrova

Ph.D. in Economics, Head of Finance &
Accounting Department, Department of Finance
and Accounting Faculty of Economics,
South-West University "Neofit Rilski",
Blagoevgrad, Bulgaria

Publisher –
RS Global Sp. z O.O.,

Warsaw, Poland

Numer KRS: 0000672864
REGON: 367026200
NIP: 5213776394

Publisher Office's address:
Dolna 17,
Warsaw, Poland,
00-773

Website: <https://rsglobal.pl/>
E-mail: editorial_office@rsglobal.pl
Tel: +4(822) 602 27 03

DOI: 10.31435/rsglobal_ijite
OCLC Number: 1051267688
Publisher - RS Global Sp. z O.O.
Country – Poland
Format: Print and Electronic version
Frequency: Quarterly
Content type: Academic/Scholarly

CONTENTS

Saida Huseynova FINANCING HEALTHCARE SYSTEM IN AZERBAIJAN AND FUTURE PERSPECTIVES OF IMPLEMENTATION COMPULSORY HEALTH INSURANCE MECHANISM.....	4
О. В. Кірейцева, О. В. Жилін РЕЗУЛЬТАТИ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ.....	9
Toghrul Allahmanli MODERN DEVELOPMENT TRENDS OF THE FOREIGN TRADE IN THE CONTEXT OF POLAND AND AZERBAIJAN.....	17
Латинін М. А., Іванов Д. В. КОМПЛЕКСНИЙ МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЙ В УКРАЇНІ.....	22
Гібадулін Олексій Володимирович АНАЛІЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВИХ ГРУП В УКРАЇНІ.....	29
MaKa Ghaniashvili ASSESSING THE FINANCIAL SUSTAINABILITY OF THE PENSION SYSTEM OF GEORGIA AND EU27 COUNTRIES AND DEVELOPMENT PROSPECTS IN THE CONDITIONS OF ECONOMIC SHOCKS CAUSED BY COVID-19.....	36
Mardanov Rano Isakovna, Akramov Azamat Ramziddinovich THE IMPACT OF CHANGES IN ECONOMIC CYCLES IN THE DEVELOPMENT OF SOCIO-ECONOMIC SOCIETY, ESPECIALLY DURING A PANDEMIC.....	45
Грінько А. П., Бакаляр Д. ВПЛИВ ДЕВІАНТНИХ ФОРМ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕРЕДОВИЩА НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ.....	50
Lopotenco Viorica NATIONAL FINANCIAL SYSTEM ANALYSIS IN TERMS OF THE COMPLEX SYSTEMS THEORY.....	57
Olena Horobets ALTERNATIVE SOURCES OF INFORMATION TO SUPPORT A SET OF STATISTICAL INDICATORS OF THE BOOK PUBLISHING.....	64
Pavlo Demchenko CRITERIA VALUATION OF MANAGEMENT SOLUTIONS FOR INNOVATION AND INVESTMENT DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE UNDER CONDITIONS OF UNCERTAINTY AND CONFLICT.....	71
Solomon Pavliashvili, David Gubeladze LINEAR ECONOMY AND CIRCULAR ECONOMY - CURRENT STATE ASSESSMENT AND FUTURE VISION.....	79
Rahib Imamguluyev, Elvin Balakishiyev, Nihad Agakishiev IMPROVING THE MECHANISM OF USING THE PRICE FACTOR IN THE EFFECTIVE REGULATION OF AGRICULTURAL PRODUCTION ON THE BASIS OF FUZZY LOGIC.....	83

Konul Ibrahimova INNOVATION AND TECHNOLOGICAL ORIENTATION OF THE ECONOMIC EDUCATIONAL SYSTEM.....	89
Rapina Rapina, Fiorin Tantya Ivanna, Ivanna Lavenia Hartono, Monica F. Hermanto, Wilfred Purnama, Tabitha Sringenana J. Purba, Rento Manullang IS THE SUCCESS OF THE AUDIT DETERMINED BY THE AUDITOR'S EMOTIONAL INTELLIGENCE?.....	95
Ilkin Gahramanov DETERMINING THE MAIN PARAMETERS OF THE EFFICIENCY OF THE TOURISM MARKET AND HOTEL BUSINESS.....	100
Cinara Kocarijeva METHODOLOGY FOR DEVELOPING MECHANISMS AND TOOLS IN THE MARKETING MANAGEMENT SYSTEM.....	105
Котельникова Юлія Миколаївна ФОРМУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ.....	111
Москаленко Анатолій Михайлович, Колоша Валерій Петрович КОНЦЕНТРАЦІЯ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ.....	122
Ткачук Наталія Миколаївна, Кудельський Віталій Едуардович КОРПОРАТИЗАЦІЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНТЕГРАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	128

FINANCING HEALTHCARE SYSTEM IN AZERBAIJAN AND FUTURE PERSPECTIVES OF IMPLEMENTATION COMPULSORY HEALTH INSURANCE MECHANISM

Saida Huseynova,

PhD candidate, Azerbaijan State Economic University (UNEC), Baku, Azerbaijan

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7226

ARTICLE INFO

Received 25 September 2020

Accepted 01 November 2020

Published 30 December 2020

KEYWORDS

healthcare, models,
compulsory insurance,
Azerbaijan, law, finance.

ABSTRACT

Insurance relations are one of the most important elements of the market relations system. In the context of market relations, the principles of insurance, development of insurance market and expansion of insurance services are important factors. The study was aimed to determine the ways of attracting resources for the protection, strengthening and provision of health care of population by the means of health insurance.

Furthermore, the value and quality of resources allocated by both state and other market players, and the effectiveness of their use in the health sector have been analyzed. Moreover, the fundamental models that considered as a ground for different insurance systems has been superficially touched by the author. The mechanism of applying compulsory health insurance in Azerbaijan as a pilot project and the project's outcomes were taken into consideration while conducting a research.

Citation: Saida Huseynova. (2020) Financing Healthcare System in Azerbaijan and Future Perspectives of Implementation Compulsory Health Insurance Mechanism. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. 5(32). doi: 10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7226

Copyright: © 2020 Saida Huseynova. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Introduction. Health insurance is one of the key elements of the system of social protection of population, protection of health and obtaining the necessary medical care in case of illness. In more cases health insurance is often implemented as state protection policy. It is a system of legal, economic and organizational measures of the state that ensures the provision of primary health care and emergency medical care at the expense of financial sources of compulsory health insurance during the insured event.

The way of attracting economic resources for the protection, strengthening and provision of healthcare for the population is a historic process. The value and quality of resources allocated by both state and other market players, and the effectiveness of their use in the health sector, is determined by the economic, political and other complexity of relations in the country. The sustainability of health systems in different countries is determined by the role of government within the country.

Historically, we can see that health insurance, especially compulsory insurance, in its modern form has already emerged in the early 20th century in Germany, England, Russia and some other countries [1].

Currently, health insurance systems are built on three major economic models [2]: the German (Bismarck) model with a multi-channel financing mechanism for market management, the English economist William Beveridge budget-based public health system (some researchers also refer to Nikolai Semashko's Soviet model) and based on market principles and using private health insurance – the American model.

The core idea of the Beveridge model is that the system is often centralized through the establishment of a national health service. The government acts as the single-payer, eliminating competition in the market and generally keeping prices low. Under this system, a large majority of

health staff is composed of government employees. Apparently the common criticism of this system is the tendency toward long waiting lists. Because everyone is guaranteed access to health services, over-utilization of the system may lead to increasing costs. There are fears that a single-payer national health service would lead to an increase in demand for all procedures, even medically unnecessary ones because citizens would not pay upfront costs for these services.

Considering the core idea of the Bismarck model, in other words, social health insurance model, employers and employees fund health insurance in this model – those who are employed have access to “sickness funds” created by compulsory payroll dedications. Regardless of the number of insurers, the government tightly controls prices while insurers do not make a profit. These measures allow for the government to exercise a similar amount of control over prices for health services seen in the Beveridge model. Critics believe it was not initially established to provide universal health coverage, the Bismarck model focuses resources on those who can contribute financially. With a shift in mindset from health as a privilege for employed citizens to a right for all citizens, the model faces a number of concerns, such as how to care for those unable to work or those who may not be able to afford contributions.

For the third, the American model, which is characterized by the provision of medical care on a paid basis, the market of medical services is the main tool for meeting the need for medical services. This model can also be attributed to the fact that the state assumes some of the needs that cannot be met by the market (the needs of vulnerable groups: children, unemployed, pensioners, etc.), and therefore the development and financing of state health care programs. The American model focuses on the free market model of health insurance services, the competitiveness of insurance plans, competition among physicians for the number of patients, and so on. The basis of health care here is non-governmental companies for medical services, completed by government programs. [3]

Healthcare system in Azerbaijan.

The health system currently used in Azerbaijan is based on Semashko’s model. This means that the leading role in the health care system, including all functions within the system - regulator, supplier and buyer - is performed by the state. Speaking of the model of Nikolay Semashko, it is particularly relevant to the treatment and preventive infrastructure, the availability of specialized doctors and medical facilities. The basic principles of Soviet system health, founded by Semashko, are:

- ✓ Centralized government subsidies for the protection of public health;
- ✓ Free, accessible and equal treatment for everyone;
- ✓ Establishment of sanitary facilities in the state health system;
- ✓ Priority of pediatric and gynecological services;
- ✓ Organization of activities aimed at prevention of diseases, etc.

The Soviet model was based on the principle "from everyone in line with his/her financial capabilities to all according to their material needs" [4].

The scheme of financial model of healthcare system in Azerbaijan comprises five main chains: regulatory, financial source, buyer, supplier and patients. By distributing budget funds, namely tax revenues to the main recipients, the Ministry of Finance executes relevant transactions to the Ministry of Health, local executives and other government agencies.

In this case, the role of the Ministry of Health as a regulatory and budgeting body for all participants in state medicine is pivotal. The last chain in the scheme is the process of delivering services by means of the providers of the Ministry of Health, regional hospitals and other state healthcare providers to population. (Figure 1.)

Health development in the Republic of Azerbaijan, provision of population with medical care in line with world standards is one of the priorities of socio-economic policy in the country.

Despite this, according to World Bank research, overall health expenditures in Azerbaijan are moderate to the level of income in the country, but the health care system is largely funded by out-of-pocket payments. For example, in 2017, out-of-pocket payments accounted for 84% of current health expenditure in Azerbaijan [5]. According to the calculations of the above-mentioned financial institution, the share of current health expenditure (out-of-pocket expenditure included) as a percentage to GDP in Azerbaijan in 2017 is comparable to that of the sample countries and neighboring countries. Refer to World Bank the share of healthcare expenditures in GDP in Azerbaijan was higher than in Estonia, Kazakhstan, Russian Federation and Turkey (Figure 2) [6]. However, the main problem of the system is the high share of pocket payments by Azerbaijani citizens.

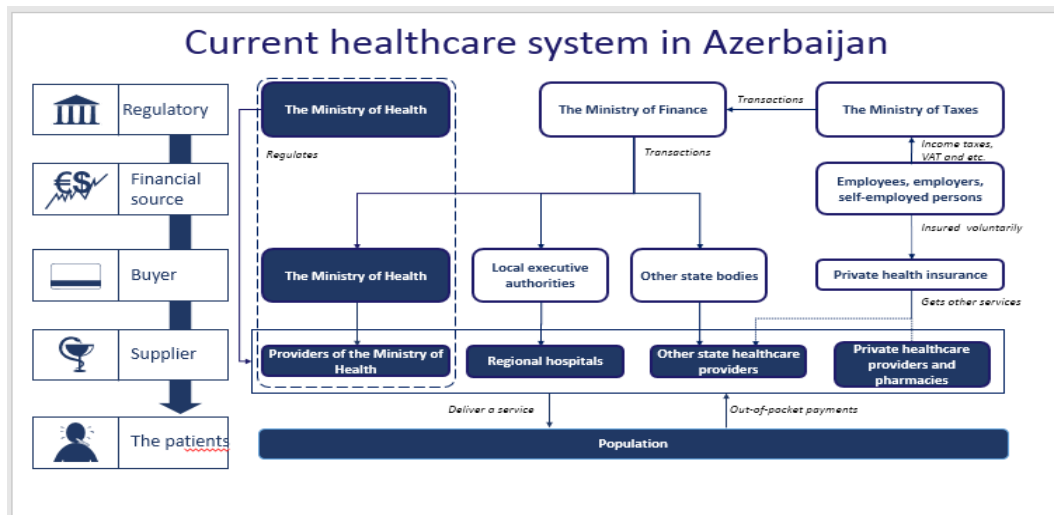

Fig. 1. Current healthcare system in Azerbaijan

Share of healthcare expenditure in GDP, 2017

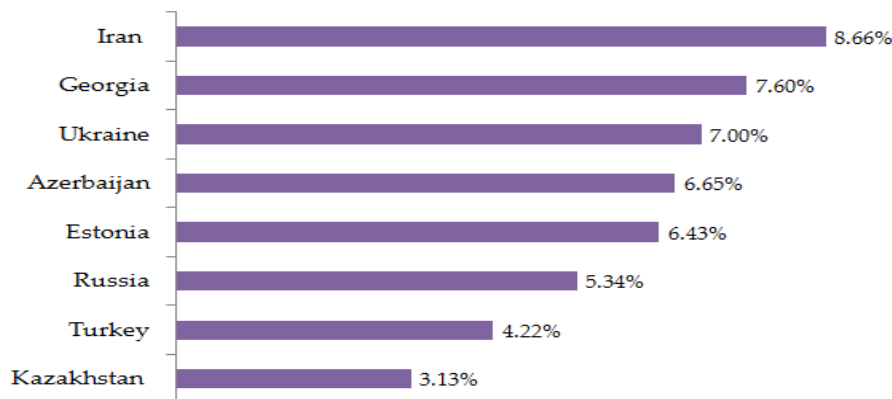

Fig. 2. Share of healthcare expenditure in GDP, 2017
(source: World Bank)

According to the World Health Organization (hereinafter referred to as WHO), out-of-pocket payments (OOPs) are defined as direct payments made by individuals to health care providers at the time of service delivery and use. This excludes any prepayment for health services, for example in the form of taxes or specific insurance premiums or contributions and, where possible, net of any reimbursements to the individual who made the payments.

In recent years, a number of countries have begun to implement health care reform and targeted policies to reduce out-of-pocket payments. The main coverage of policies adopted in the area is the abolition of user fees and charges in public health facilities, exemption of specific population groups such as the poor and vulnerable, pregnant women and children from official payments, delivering a range of health services such as maternal and child care from official payments and deliver them free of charge.

As noted in the WHO recommendations, the implementation of such strategies need political support, decision-making and proper preparation. User fee abolition and exemption can have a large impact on both demand and supply of health services. They likely increase the demand for services which subsequently affects the workload of health workers. On supply side, they can have drastic impact on the income of public health facilities. [7]

Application of compulsory health insurance in Azerbaijan

By adoption of the Law on Medical Insurance in 1999, establishment of the State Agency for Compulsory Medical Insurance under the Cabinet of Ministers of the Republic of Azerbaijan in 2007, the Concept of Health Insurance System Reform and Application of Compulsory Health Insurance in 2008 and finally by the Decree of the President of the Republic of Azerbaijan dated November 29, 2016 it was decided to implement compulsory health insurance as a pilot project in administrative areas of Mingachevir, Yevlakh and Aghdash districts. [8]

The main goal of compulsory health insurance, which is a large-scale social project, is to protect the public from financial risks related to health while ensuring the sustainability of health care financing and access to health services. As mentioned above, the implementation of compulsory health insurance has been launched in the country since January 2017 as a pilot project. The main objectives of the pilot program were to test the health insurance system and gain important experience in this area, as well as the implementation of such important issues as the effectiveness of medical facilities. During the pilot project on compulsory health insurance, certain tools were used to improve public health services:

- ✓ By providing autonomy to health facilities it was started to govern them at the regional level. The new management structure allowed for quick decision-making on human resources issues, as well as investment and allocation of resources.

- ✓ Payments to health care providers were made on the basis of a new payment mechanism. This has encouraged health care providers to increase their productivity.

- ✓ Medical workers' salaries were increased.

- ✓ Participation of health workers in professional training both in the country and abroad.

- ✓ By 2018 The State Agency for Compulsory Medical Insurance has established the “Legal Territory Management Association”, a legal entity that includes public health facilities in the country, including medical institutions, research institutes, medical centers in Baku and regions. Subordinated to “Legal Territory Management Association”, the application of compulsory health insurance in the health care system has spurred institutional changes, the organization of health services, and the improvement of the quality of health services.

Implementation of health insurance system in any taken society demands the determination of essential health benefits that insurance system covers. As it was mentioned above the pivotal elements of insurance system is the cost of certain benefits listed in state's or companies' policy.

In Azerbaijan compulsory health insurance provides the insured with the provision of medical services under the conditions envisaged in the so-called “services envelope”. The document of compulsory health insurance services package has been approved in accordance with Article 15-17.4 of the Law of the Republic of Azerbaijan "On Medical Insurance" [9].

The structure of package of privileged services consists of medical services such as: emergency and urgent medical care, primary health care, specialized outpatient services, inpatient medical services. According to the law in Azerbaijan the package of privileged services includes 2550 medical services. Of these, 6 services for emergency and urgent medical care, 35 services for primary health care, 1265 services for specialized outpatient care and 1244 services for inpatient care.

According to the main results of the household budgets survey conducted among 10.2 thousand households (covering approx. 42.0 thousand people) by the State Statistics Committee of the Republic of Azerbaijan in 2019 the average monthly consumption expenditures per capita amounted to 175 USD, and it was 4.3 percent higher than in 2018 [10]. In recent years, the share of expenditures on food products in the structure of consumer spending has decreased, while the share of expenditures on non-food products and services has increased. Refer to the outcomes of the survey in 2005 the households spent 53.7% of consumer spending on food, but in 2019, the share of household expenditures on food products decreased by 41.5 percent. This is explained by the background of increasing the welfare resources of the population in Azerbaijan, more money is spent on non-food goods, cultural needs, travel, sports, health, education and additional medical services (Figure 3).

If we look at the share of health services in the average monthly consumption expenditures per capital we will see the gradual growth from 4% in 2015 to 4.7% in 2019. It means that people tend to spend more on their health due to different reasons and each citizen of the country spends 8 USD per month on healthcare services. The calculation shows that with the population of just over 10 million Azerbaijani people spend 960 million USD per year on health services

With the budget spending in the year of 2019 around 600 million USD above mentioned figure seems emerging.

The situation demands to reduce the number of payments from personal funds of citizens caused by non-provision of medical services on a free basis or malfunctioning of any kind of health insurance. In order to meet specific social and individual needs to receive free, affordable, qualified and quality medical care the processes of production, distribution, exchange and consumption of medical services should properly be established.

	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
<i>Consumer spending, total</i>	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
<i>Food</i>	53.7	48.2	40.5	40.5	42.4	41.8	41.5
<i>Alcohol</i>	0.6	0.5	0.5	0.6	0.5	0.6	0.5
<i>Tobacco</i>	1.8	1.2	1.0	1.4	1.4	1.4	1.4
<i>Clothes and shoes</i>	6.9	7.1	6.9	6.8	6.5	6.4	6.2
<i>Water, electricity, gas and other fuels</i>	6.2	6.7	7.4	7.5	7.4	7.6	7.6
<i>Household items and daily housekeeping</i>	6.9	6.9	9.4	9.2	8.8	8.8	8.6
<i>Health services</i>	3.4	3.7	4.9	4.9	4.7	4.8	4.8
<i>Transport services</i>	5.2	5.8	6.2	6.3	6.1	6.2	6.4
<i>Communication services</i>	2.0	2.6	3.3	3.4	3.2	3.2	3.2
<i>Recreation and cultural services</i>	3.1	3.2	4.4	4.4	4.2	4.2	4.3
<i>Education services</i>	1.3	1.5	2.0	1.9	1.8	1.8	1.8
<i>Hotel, café and restaurant services</i>	5.4	8.6	8.8	8.7	8.4	8.6	9.0
<i>Other goods and services</i>	3.5	4.0	4.7	4.8	4.6	4.6	4.7

Fig. 3. Composition of average monthly consumption expenditures per capita by years, in percent (source: State Statistics Committee of the Republic of Azerbaijan)

The current situation requires, on the one hand, a significant increase in the availability and quality of medical care to the population, and on the other hand, an increase in the efficiency of the use of available health care resources, as the only possible way to ensure quality and affordability in conditions of financial constraints.

Conclusions. In general, the introduction of the health insurance mechanism allowed for the targeted collection and differentiation of financial resources. Thus, health insurance is considered to be one of the main mechanisms for the effective financing of public health services and increasing accessibility and quality of health services, attracting additional resources in this area and ensuring the public's interests. In addition, the development of the health care system should not only be formally limited to the system of compulsory public health insurance and should be taken into account, including a comprehensive approach to the issue, including fundamental changes in the funding mechanisms of health care providers and competition between insurance and health care providers.

Also, based on the mechanism of compulsory health insurance that has been introduced in pilot areas in Azerbaijan and the results from this process, a number of advantages and perspectives of implementing compulsory health insurance have been revealed as mentioned below:

- analysis of medical insurance as a legal institution in order to improve the medical insurance system, both scientifically and practically;
- establishment of public-private partnership in the field of compulsory health insurance;
- bringing the quality of medical services provided in state medical institutions in line with international standards;
- formation of the Institute of Family Medicine;
- increase the effectiveness and sustainability, as well as increase the productivity of medical personnel should be executed in parallel with increase in salaries and elimination of illegal payments.

REFERENCES

1. В.В. Гришин. *Модели системы обязательного медицинского страхования*. Финансы. (1996).
2. Afsar Akal and Roy Harvey. *The Role of Health Insurance and Community Financing in Funding Immunization in Developing Countries*. (2001)
3. *Public spending on health: a closer look at global trends*. WHO. Retrieved from https://www.who.int/health_financing/documents/health-expenditure-report-2018/en/
4. О.В. Ганин, С.В. Мещерякова: *Правовые основы медицинского страхования граждан Российской Федерации*. (2014)
5. Materials of Human Development Forum in Azerbaijan. World Bank. 19-21 December. 2018
6. World Bank information portal. Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator/SH.XPD.OOPC.CH.ZS>
7. *Out-of-pocket payments, user fees and catastrophic expenditure*. WHO. Retrieved from https://www.who.int/health_financing/topics/financial-protection/out-of-pocket-payments/en/
8. Official web page of the State Agency of Compulsory Health Insurance of the Republic of Azerbaijan – Retrieved from www.its.gov.az
9. The Law. (1999). “On medical Insurance”, 725-IQ, 41. Retrieved from <http://e-qanun.az/framework/80>
10. Official publications of The State Committee of Statistics of Azerbaijan Republic, social economic development publication, 2020

РЕЗУЛЬТАТИ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

О. В. Кірейцева, к.е.н., доцент, Національний університет біоресурсів та природокористування України, Україна, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9575-5742>

О. В. Жилін, аспірант кафедри глобальної економіки, Національний університет біоресурсів та природокористування України, Україна, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7143-8948>

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7227

ARTICLE INFO

Received 05 October 2020

Accepted 08 November 2020

Published 30 December 2020

KEYWORDS

land,
land relations,
land reform,
moratorium,
experience of foreign
countries.

ABSTRACT

The article examines theoretical foundations of land reform in Ukraine. The legislation on land, rights protection of land owners, foreign experience of reforming land resources of states are analyzed.

It is determined that the most important reason for the imbalance of our country's economy is the imperfection of unilateral land reform, resulting in large number of agricultural enterprises of various forms of ownership and management, which use agricultural land mainly for maximum self-enrichment, while neglecting technological norms of agricultural production as well as norms of rational land use.

It is determined that foreign investors, companies with the necessary knowledge and equipment, are unsure to invest in Ukraine due to imperfect legal guarantees. The favorable legal climate is needed for improvement of agricultural sector. The land issue is largely political. The experience of foreign countries, which offer the number of alternative methods, is valid, in particular, by establishing the permit procedure for the alienation of land, the preemptive right to purchase, tax levers, and so on.

It is determined that results of land reform are assessed by identifying the social, economic and environmental consequences, which are considered in physical and qualitative terms. The consequences of land reform are manifested in real economy and have the long-term impact not only on it but also on life of society. Its complex nature and acute social significance require special attention to the place of urban and rural self-government, state bodies in regulating the land market and land relations in the country. Today, results of land reform are mostly assessed in terms of quantitative characteristics with qualitative changes either not considered or determined superficially.

Citation: Kyreitseva O. V., Zhylin O. V. (2020) Results of Land Reform in Ukraine. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. 5(32). doi: 10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7227

Copyright: © 2020 Kyreitseva O. V., Zhylin O. V. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Актуальність. Скасування мораторію на продаж сільськогосподарських земель – сьогодні найбільше, що може зробити український уряд, щоб прискорити економічне зростання та створення робочих місць, зокрема у сільській місцевості. Понад 70% території України, а це приблизно 43 млн гектарів, належать до земель сільськогосподарського призначення. Ці землі надзвичайно родючі: на Україну припадає третина всіх чорноземів світу. Попри це, українські врожаї – це лише частка від того, що збирається в інших європейських країнах, де земля не має такої якості. Причина в тому, що у землекористувачів надто мало стимулів інвестувати в управління земельними ресурсами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основні дослідження правового режиму земель сільськогосподарського призначення неодноразово відображалися у наукових працях Г. Балюк, А. Гетьмана, Т. Коваленко, П. Кулинич, А. Мірошніченка, О. Лисанець, Н. Титової, А. Третьяка, О. Пендзин, М. Федорова, В. Юрчишина, М. Шульгита багатьох інших учених. Питання мораторію на землю надалі залишається одним із найбільш дискусійних в Україні. У

нього вплетено великі бізнес-інтереси, за які роками дискутують політики та аграрні магнати. Окремі особливості цих питань залишаються до кінця не розкритими, що зумовлює необхідність проведення подальшого аналізу.

Метою дослідження є аналіз формування правових рамок регулювання земель сільськогосподарського призначення з метою ефективного функціонування галузі, захисту прав власників, раціонального використання земель.

Методи. Історично-порівняльним методом було визначено та охарактеризовано правові передумови становлення та розвитку інституту земельного права, діалектичним методом забезпечено комплексний розгляд сутності та формування земельної галузі права в Україні, за допомогою формально - юридичного методу було проведено аналіз змісту правових норм, що визначають систему регулювання земельної сфери.

Результати дослідження та їх обговорення. Змістовна реформа земельної галузі повинна включати стимули для довгострокових інвестицій та належного управління земельними ресурсами, доступу до кредитування та передавання землі її найпродуктивнішим користувачам.

Землекористувачі ж зможуть отримувати справедливий прибуток. Наразі, ціни на сільськогосподарські землі в Україні – це лише частка від їхньої ринкової вартості.

В результаті продуктивність сільськогосподарської галузі може розширити річний обсяг виробництва на 15 млрд дол та збільшити ВВП приблизно на 1,5%. Це сприятиме збільшенню доходів – до 2 млрд дол від одноразового продажу державних земель та 250 млн дол щороку від їх оренди. Таким чином можна буде перерозподіляти бюджетні гроші і знаходити додаткове фінансування для шкіл, лікарень та розвитку інфраструктури [10].

В умовах економічної нестабільності, де постійно здійснюються ринкові реформи, зокрема й земельна, гостро стоїть питання реформування цивілізованого ринку землі. Це презентується в різних аспектах, зокрема, в економічному, екологічному, організаційному та правовому. На сьогоднішній день одним з доволі важливих завдань сучасної земельної реформи в Україні є включення такого ресурсу як земля до економічного обороту й напрацювання прозорих інструментів його регулювання. Без існування земельного ринку не можна вважати логічно завершеним перетворення земельних відносин на зразок європейських.

Сьогодні характеризує стан та тенденції використання земельних ресурсів критичними, а подальші деградаційні процеси потенціалу сільськогосподарських земель можуть мати катастрофічні наслідки.

Поза увагою залишається збереження та підтримання належного рівня родючості сільськогосподарських земель, дотримання раціональних сівозмін, забезпечення проведення полезахисних заходів, агролісомеліоративних заходів тощо. Саме встановлення особливого правового режиму у використанні земельних ділянок, при якому забезпечується посилена охорона земель, обмеження можливостей виведення їх із сільськогосподарського обігу, підвищення родючості ґрунтів потребує подальшого вивчення та дослідження.

Найвагомішою причиною дисбалансу економіки нашої країни є недосконалість проведеної односторонньої земельної реформи, внаслідок чого функціонує велика кількість сільськогосподарських підприємств різних форм власності та господарювання, які використовують сільськогосподарські землі здебільшого з метою максимального власного збагачення, нехтуючи при цьому технологічними нормами виробництва продукції сільського господарства, а також нормами раціонального землекористування [1, с. 128].

Запровадження мораторію на відчуження земельних часток (паїв) в Україні практикується з 2001 р. з прийняттям Закону України «Про угоди щодо відчуження земельної частки (паю)» від 18.01.2001 р. На той час законом заборонялося укладання угод купівлі-продажу, дарування земельної частки (паю або іншим способом відчужувати зазначені частки (паї)), окрім передачі їх у спадщину та у разі викупу земельних ділянок для державних і громадських потреб.

Мораторій мав діяти до врегулювання порядку реалізації прав громадян земельних часток (паїв) Земельним кодексом України. При прийнятті ЗК України від 25.10.2001 р. п.15 Розділ X «Перехідні положення» заборонив відчуження не лише земельних часток (паїв), а й земельних ділянок для ведення селянського (фермерського) господарства та іншого товарного сільськогосподарського виробництва, тобто мораторій був відтворений і розширений. Заборона

діяла до 1.01.2005 р., однак Законами від 06.10.2004 р. й від 19.12.2006 р. дію мораторію продовжено до 01.01.2008 р. із подоланням 11.01.2007 р. вето Президента України [2]. Відтак Законами від 03.06.2000 р. та від 20.12.2011 р. мораторій фактично діяв безстроково, адже його дію було продовжено до набрання чинності Законами України «Про Державний земельний кадастр» та «Про ринок земель» [3, с. 287; 5; 11, с. 104].

Прийняттям низки законодавчих актів з 2001 р. держава позбавила власників земельних часток (паїв), окремих земельних ділянок сільськогосподарського призначення права розпоряджання ними. Мораторій на землі урядовцями пояснюється по-різному, зокрема: це не продаж землі, а ті правила, в рамках яких існує оборот земель, підтримується позиція права продажу прав оренди землі та зазначається, що самих моделей обороту земель існує багато, і не всі вони передбачають продаж землі [5, с. 272].

Науковець О. Літошенко, вивчаючи думку прибічників мораторію на продаж сільськогосподарських земель, подає, посилаючись на їх думку, низку негативних явищ суспільно-економічного характеру, які можуть виникнути при його скасуванні [7, с. 288–290]. Головними проблемами можуть стати:

- скуповування великої кількості ріллі фінансово-промисловими групами, що може призвести до «обезземелення» селян й утворення «латифундій» латиноамериканського типу з найманими працівниками» [7, с. 289];
- селяни будуть мати можливість відчужувати земельні ділянки сільськогосподарського призначення за ціною, яка є істотно нижчою за економічно обґрунтовану;
- у власності фінансових установ під час переходу заставної землі у власність заставоутримувача можуть сконцентруватися значні площі ріллі;
- значні площі земель с/г призначення скуповуватимуться фінансовими спекулянтами з метою подальшої перепродажі за вищою ціною, що призведе до зростання вартості аграрної продукції і цим самим спричинить інфляцію.

Науковець А. Мірошніченко у своїх працях неодноразово звертає увагу на те, що мораторій – це істотна перешкода на шляху здійснення земельної реформи, успішне проведення якої не можливе без створення правових передумов для обігу земель [9, с. 540]. Заслужений юрист України, професор Г. Балюк сконцентровує увагу на тому, що «...майже всі агроформування створені на засадах орендних відносин, до того ж більш як 80% паїв передано в короткострокове користування, за таких умов відбувається процес відчуження реальних власників землі від своїх наділів» [10, с. 157–160]. Зрозуміло, що ринок землі потребує залучення додаткових коштів. У будь-якому випадку будуть присутні умови обмеження.

На сьогоднішній день в Україні дешевою є оренда землі, що вигідно аграріям. Адже вони укладали договори кілька років тому на тривалі періоди, тому й намагаються зберегти статус-кво. Дія мораторію для них є вигідною, оскільки власник, який не в змозі самостійно обробити свою земельну ділянку, змушений її здавати. Такі дії як для власників землі, так і для держави в цілому, і вже тим більше для розвитку аграрної галузі, швидше, – великий системний мінус, ніж плюс.

Ринок землі повинен бути прозорим, справедливим, конкурентним, ефективним і запобігти тіншові оборудки – на сьогодні ці передумови не забезпечені, а належне правове поле відсутнє. Найбільші ризики може містити сам Закон про обіг земель. До сьогодні не зрозуміло, чи будуть обмеження на максимальну кількість земельних ресурсів, які можуть бути зосереджені в одних руках; чи буде дозволено іноземцям купувати землі; хто буде перевіряти прозорість угод на покупку землі тощо.

У своїх коментарях економіст Олег Пендзин застерігає, що «... все це може створити передумови для зосередження великого обсягу земель в одних руках, і не обов'язково українських, ми будемо українцями на чужій землі». Крім того, економіст вважає «...не варто відкривати ринок на низьких позиціях: девальвація гривні ставить в неконкурентне положення українського фермера проти великого бізнесу та іноземців».

Аналізуючи наукові публікації відомих науковців, економістів, політиків, правознавців, враховуючи їхні позитивні та негативні вислови щодо мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення хочемо відмітити, що на даний час існує вплив ряду негативних сторін, які потребують негайного вирішення. Зокрема, мораторій стримує розвиток сільської місцевості та сільського господарства, перешкоджає перерозподілу земельних

ресурсів до більш ефективного власника та виробника, знижує ціну оренди та доходи власників, а також обмежує доступ до кредитних ресурсів.

За таких умов ринку землі не існує, фермери та дрібні землевласники не мають стимулів до інвестування. Як наслідок, значну частину земельних наділів орендують великі компанії, які мають суттєвий вплив на соціальну структуру села. Продуктивність земель далеко не відповідає потенціалу України, оскільки для її покращення потрібні довготривалі інвестиції.

Закордонні інвестори, компанії, що мають необхідні знання та обладнання, вагаються інвестувати в Україну через недосконалість юридичних гарантій. Для покращення сільськогосподарського сектору потрібен сприятливий правовий клімат. Тож важливо пам'ятати, що питання землі є значною мірою політичним. Слушним є досвід зарубіжних країн, які пропонують ряд альтернативних методів – це, зокрема, шляхом встановлення дозвільного порядку відчуження земель, переважного права купівлі, податкових важелів тощо.

Перехід до цивільних форм ринкових відносин потребує реформування багатьох напрямків соціально-економічного розвитку держави і суспільства, включаючи перетворення характеру земельної власності та її правового забезпечення. Стало очевидним, що багато надій, які поклалися на попередні реформи, не виправдалися, а надмірна централізація і монополізація землі державою завадила здійсненню багатьох соціально-економічних програм, що намічалися.

Після проголошення Декларації про державний суверенітет України і прийняття Нової Конституції України, в яких закріплені права і свободи людини, є можливість активно реалізувати ці демократичні завоювання на практиці. Найбільша складність - їх реалізація у сфері земельних відносин. Особливо складним є питання паювання землі, створення акціонерних товариств, введення землі в господарський обіг, створення правових та економіко-фінансових механізмів раціонального використання землі та її охорони.

Результати земельної реформи оцінюються шляхом ідентифікації соціальних, економічних та екологічних наслідків, які розглядаються у фізичному і якісному вимірі. Наслідки земельної реформи проявляються у реальній економіці та мають довготривалий вплив не лише на неї, а й на життєдіяльність всього суспільства. Її складна природа та гостре соціальне значення потребують особливої уваги до місця міського та сільського самоврядування, державних органів в регулюванні ринку землі та земельних відносин в країні.

Сьогодні результати земельної реформи здебільшого оцінюються з точки зору кількісних характеристик, при цьому якісні зміни або не розглядаються, або визначаються поверхово.

Основним підсумком земельної реформи прийнято вважати становлення приватної власності на землю. Презумпція приватної власності на землю в Україні сьогодні поширена лише на основний засіб сільськогосподарського виробництва – сільськогосподарські угіддя. Землі в населених пунктах, крім сільських, знаходяться переважно в державній та комунальній власності. [11, с.13]

При прийнятті нового Земельного кодексу України, який заклав основи законодавчого оформлення ринку землі, передбачалось ухвалення понад 30 законів та інших нормативних актів, без яких продаж землі неможливий.

Тому Кодексом було введено мораторій на продаж сільськогосподарських угідь до 1 січня 2005 р. Однак такі закони в обсязі, необхідному для здійснення продажу земель сільськогосподарського призначення, до цього часу не прийнято, а тому термін мораторію декілька разів переносився. Востаннє Верховна Рада України подовжила його до 1 січня 2018 року, термін його дії продовжили до 31 грудня 2019 року.

Однак попри мораторій, рух земель сільськогосподарського призначення відбувається, але в тіні. Масово укладаються угоди, згідно з якими селяни обмінюють свої земельні ділянки на рухоме і нерухоме майно, тобто відбувається фактичний продаж землі. Одержавши майнову чи грошову компенсацію, такі власники земельних ділянок відмовляються від них на користь сільської ради чи райдержадміністрації, і ділянки на законних підставах передаються в їх користування.

Активно використовується для незаконного продажу сільськогосподарських земель і їх перепрофілювання. Оскільки останнє законом недостатньо врегульовано, то місцеві ради спочатку передають такі землі в оренду, а потім змінюють цільове призначення. Після цього

земельні ділянки можуть продаватись на законних підставах. Таким способом лише протягом 2001-2007 років було вилучено із сільськогосподарських угідь понад 150 тис. га земель сільськогосподарського призначення.

Відсутність достатнього масиву законодавчих та нормативних актів щодо продажу землі породжує корумпованість і спекулятивні процеси. За даними Держкомзему України понад 80% земель в Україні купуються з метою спекуляції. При цьому значна частина угод щодо землі укладається з порушенням законодавства. За даними Української аграрної конфедерації на початок 2008 р. незаконно скуплено понад 4 млн га сільгоспугідь. Сприяє спекуляції землею недосконалість державного управління земельними ресурсами, зокрема, недостатня відповідальність земельних органів і низький рівень компетентності їх кадрів.

Стимує формування цивілізованого ринку землі і відсутність її реальної оцінки.

До того ж, люди не мають достовірної інформації щодо цін на землю. Чому ж протягом тривалого часу гальмується прийняття таких важливих законів, як закон про земельний кадастр, ринок землі, цільове використання землі та інші? У гальмуванні прийняття законів, що створюють правове поле для цивілізованого ринку земель сільськогосподарського призначення, зацікавлені великі власники землі [11].

Вони, користуючись тіншовими способами, зуміли сконцентрувати великі земельні масиви. Так, за різними оцінками близько 50 найпотужніших аграрних структур зараз орендують понад 300 тис. га землі. Є фірми, які володіють 200 тисячами га землі. Тому ці власники переконані, що зуміють пролобіювати такі закони і норми, що забезпечать переведення їхньої власності у легальне правове поле.

Не заперечуючи великого значення орендних земельних відносин у сільському господарстві, є всі підстави стверджувати, що не лише вони зможуть вирішити всі економічні та соціальні проблеми села. Необхідне комплексне здійснення аграрної реформи на рівні як окремого підприємства, так і держави.

Мораторій на продаж землі, який продовжувався уже сім разів, не лише робить українську земельну реформу найбільш тривалою у світі, він паралізує ринок.

Найприкріше, що від мораторію страждають не найзаможніші верстви населення: 68% земель, або 27,7 млн га, перебувають у власності селян-пайовиків.

У той же час 1,6 млн власників пайв пенсійного віку, які не мають змоги самотужки обробляти землю, живуть у бідності через неможливість вигідно здати в оренду, продати чи заставити власний пай [12].

Мораторій безпосередньо стосується щонайменше 16% громадян.

На цьому фоні вже 15 років успішно існує тіншовий ринок землі. Заручившись підтримкою корумпованого чиновника "обрані" спокійно продають та купують гектари землі під гаслами нардепів "не дозволимо розпродаж основного багатства України".

Нагадаємо, введений як тимчасовий захід у 2001 році, мораторій продовжувався вже 7 разів – у 2004, 2006, 2008, 2010, 2011, 2012 і 2015, 2018 роках.

Рада на позачерговому пленарному засіданні у ніч на 31 березня 2020 року скасувала мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення, з липня 2021 року. В першому читанні законопроект про землю прийняли ще в середині листопада 2019 року. До другого читання було подано більш ніж 4 тисячі правок [14].

За законопроект №2178-10 "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення" проголосували 259 депутатів за мінімально необхідних 226.

Згідно із законом, право на покупку сільськогосподарських земель матимуть громадяни України, українські компанії, учасниками (акціонерами, членами) яких є тільки громадяни України, територіальні громади та держава. З липня 2021 року купувати землю зможуть тільки фізичні особи – до 100 га в одні руки. З 1 січня 2024 року купувати землю зможуть і компанії, при цьому ліміт і для фізичних осіб, і для юридичних осіб становитиме 10 тис. га.

Право власності на земельні ділянки також можуть купувати банки, але тільки в порядку звернення стягнення на них як на предмет застави. При цьому такі ділянки повинні бути відчужені банками на земельних торгах упродовж 2 років з дня набуття права власності.

Комунальні та державні землі не допускаються до продажу. Державні землі передадуть у розпорядження громад, і вони зможуть тільки здавати їх в оренду, але не продавати.

ЦІКАВІ ФАКТИ ПРО МОРАТОРІЙ

на продаж сільськогосподарської землі

Рис.1 Мораторій на продаж сільськогосподарських земель
Джерело: [10]

Іноземцям заборонено купувати частки в статутному капіталі, акції, паї, членство в юросіб (окрім як у статутному капіталі банків), які є власниками земель сільськогосподарського призначення, поки інше не вирішать громадяни України під час референдуму.

Російським компаніям і офшорам купувати землю в Україні буде заборонено за будь-якого результату референдуму.

До 1 січня 2030 року ціна продажу земельних ділянок, виділених у натурі власникам земельних паїв, не може бути меншою за їх нормативно-грошову оцінку.

Володимир Зеленський відзначив, що голосування за законопроект про ринок землі в другому читанні – це лише перший етап земельної реформи. Надалі необхідно прийняти закон про референдум і впорядкувати земельні кадастри [14].

Автором було проведено анкетування власників земельних паїв в Полтавській області. Участь прийняли 700 власників, 400 з яких не хочуть продавати свої земельні паї. Вони аргументують це тим, що земля – це багатство їх сім'ї, яке буде переходити від покоління до покоління. Також вони побоюються, що ціна на українську землю буде занадто низька, незважаючи на її високу родючість. Інші 300 власників готові продати свої землі, але просять різні суми грошей (рис.2).

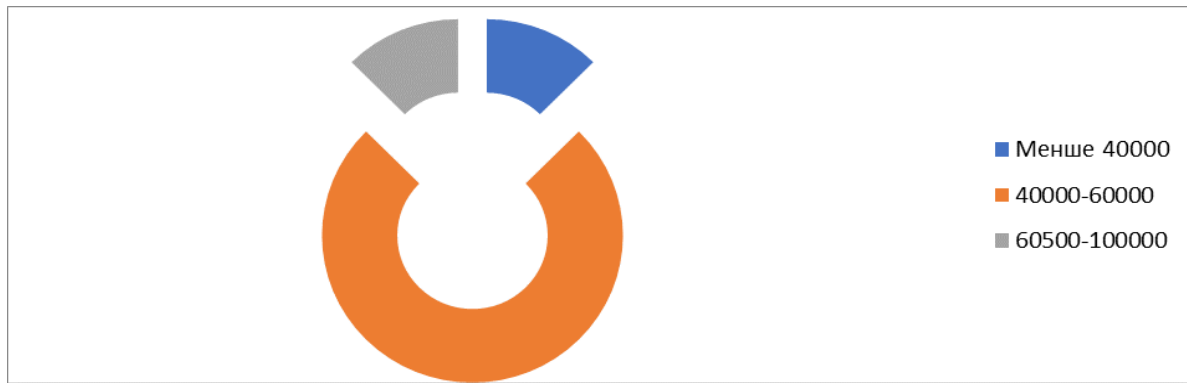

Рис.2 Сума грошей, за яку власники готові продати земельні паї, грн.
Джерело: власні розрахунки

Більшість селян (50%), які готові продати свої земельні ділянки гроші витратять на власні потреби: такі як купівля автомобіля, будинку, телевізора, витрати на власне здоров'я. З них 29% готові витратити отримані гроші з продажу землі сільськогосподарського призначення на потреби сім'ї (освіта дітей, здоров'я близьких). Також 12% власників хочуть за отримані гроші відкрити свій власний бізнес (рис.3).

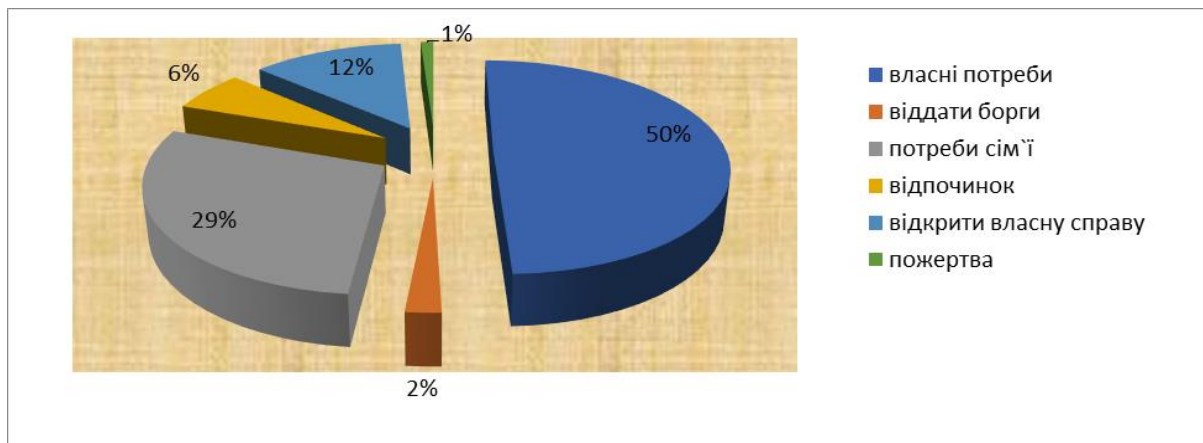

Рис.3 На що будуть витрачені отримані від продажу паїв гроші.
Джерело: власні розрахунки

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, говорячи про підсумки земельної реформи, треба зазначити, що вона не реалізувала основні завдання, що ставились перед нею. Це, насамперед, стосується гасла: "Землю – тим, хто її обробляє". Із 6,8 млн громадян України, які одержали сертифікати на земельний пай, майже дві третини – це особи передпенсійного та пенсійного віку. 51% власників цих паїв передали їх в оренду. Тіньові оборудки із землею створюють сприятливий ґрунт для формування великої земельної власності і формування аграрного сектора латифундистського типу. Практично не реалізовані і такі важливі завдання, як раціональне використання та охорона земель.

Набутий у процесі реформ досвід переконливо свідчить, що суть, глибина, якість і темпи аграрної реформи знаходяться у прямій залежності від удосконалення земельних відносин, які мають велике значення для розвитку сільського господарства. Державна монополія на володіння та користування землею виявилася згубною не тільки для селянства і сільського господарства, а й для держави в цілому. Сьогодні характеризує стан та тенденції використання земельних ресурсів критичними, а подальші деградаційні процеси потенціалу сільськогосподарських земель можуть мати катастрофічні наслідки.

Поза увагою залишається збереження та підтримання належного рівня родючості сільськогосподарських земель, дотримання раціональних сівозмін, забезпечення проведення полезахисних заходів, агролісомеліоративних заходів тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Земельна реформа та земельні відносини в Україні [Електронний ресурс]. м. Київ: посіб. для журналістів. 2003. С. 155. Режим доступу до видання: <http://myland.org.ua>
2. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку: інформ.-аналіт. зб. (вип. 6). К.: ІАЕ УААН, 2003. 764 с.
3. Данкевич А. Є. Світовий досвід. Економіка АПК. 2008. № 3. С. 138 – 144.
4. Про оренду землі: Закон України від 6 жовтня 1998 р. № 161 - XIV в редакції від 2 жовтня 2003 р. № 1211-IV // Відомості Верховної Ради України. 2007. № 7 – 8. С. 66.
5. Буздалов И. Арендные отношения в сельском хозяйстве. АПК: экономика, управления. 1998. № 5. С. 43-48.
6. Саблук П. Т. Аграрна економіка і політика в Україні: підсумки минулого та погляд у майбутнє. Науково-популярні нариси у трьох томах. Т.1: Економіка періоду диктатури влади. К.: 2001. 432 с.
7. Формування ринку землі в Україні. [Галушко В. П, Білик Ю. Д., Даниленко А. С. та ін.]; за ред. А. С. Даниленка, Ю. Д. Білика. К.: Урожай, 2002. 280 с.
8. Словник сучасної економіки Макміллана [пер. з англ.]. К.: „АртЕк”, 2000. 640 с.
9. Закон України "Про угоди відчуження права на земельну частку (пай)" // *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 11, С.55
10. Літошенко О. Проблема мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення. Правове регулювання економіки. № 14, 2014. С. 284–293.
11. Кірейцева О.В., Сокол Л.М. Екологічні аспекти сільськогосподарського виробництва. Економіка АПК. К.: ВЦ ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2017. № 7.
12. Кірейцева О.В. Рациональне землекористування в аграрному секторі України. Науковий вісник Національного університету біоресурсів та природокористування України / Ред: С.М. Ніколаєнко. К.: ВЦ НУБіПУ, 2015. № 231. С.43-48.
13. Кірейцева О.В. Réforme agraire en Ukraine. Аграрна реформа в Україні в умовах глобалізації економіки. Міжнародний науковий журнал, № 11(21), 2 т., 2016 Retrieved from <http://www.inter-nauka.com/issues/2016/11/1715>.
14. Рада прийняла закон про ринок землі. [Електронний ресурс]. https://lb.ua/news/2020/03/31/454077_rada_prinyala_zakon_rinke_zemli.html.

MODERN DEVELOPMENT TRENDS OF THE FOREIGN TRADE IN THE CONTEXT OF POLAND AND AZERBAIJAN

Toghrul Allahmanli,

Ph.D., The University of Lodz, Poland

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7228

ARTICLE INFO

Received 05 October 2020

Accepted 07 November 2020

Published 30 December 2020

KEYWORDS

International economic, relations, economic-theoretical concepts, classics, neoclassicals, economic relations of Azerbaijan and Poland.

ABSTRACT

The collapse of the Soviet empire led countries to gain their independence. Azerbaijan was one of these countries in a country with a very centuries-old history. The Republic of Azerbaijan, which declared its independence in 1991, underwent reforms to restore its economy. The main goal was to change the mechanism of governing the economy left over from Communism. He first signed the Contract of the Century in 1994. At the same time, it stimulated the development of not only economic relations but also international relations. At the same time, the genocide committed by Armenians in 1989 was a great blow to the people of Azerbaijan. It has been 30 years since the occupation of up to 20% of the territory of Azerbaijan and the failure of the Armenians to return the occupied lands.

At a time when capitalism is at its peak in the age of globalization, the unexpected COVID-19 virus, which has frightened the whole world, is causing unexpected damage to the world economy. One of them was Azerbaijan. At a time when capitalism is at its peak in the age of globalization, the unexpected COVID-19 virus, which has frightened the whole world, is causing unexpected damage to the world economy. One of them was Azerbaijan. The shrinking of Azerbaijan's economy to 4% will lead to the development of new reforms in one way or another.

Azerbaijan's economy, based on a market economy, will be hampered by both a pandemic and the fact that the neighboring country is at war. According to forecasts, the country's economy is expected to shrink by 10%.

Azerbaijan's relations with Poland, one of its main Western allies, are helping both in economic and other terms. Azerbaijan is a country with its products in the European market. Relations with Poland, a key partner, are growing stronger.

Citation: Toghrul Allahmanli. (2020) Modern Development Trends of the Foreign Trade in the Context of Poland and Azerbaijan. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. 5(32). doi: 10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7228

Copyright: © 2020 Toghrul Allahmanli. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Azerbaijan is a country with more economic potential and promising perspectives among the South Caucasian states. Its rich hydrocarbon deposits, oil reserves, as well as climatic conditions favorable for agriculture, require substantial economic projects and investment. What is happening in the geo-economic landscape of the Caspian-Black Sea basin and the South Caucasus is the reason for the growing interest of the world in the interest of this area and the broader opportunities for economic success. The East-West relations, the implementation of large and promising projects, the creation of more favorable conditions for transnational world interests in transport and communications. The geo-economics and geopolitical landscape of the region has led to the fact that the political, economic power centers of the world have developed here. The policy pursued by Azerbaijan in such a variety of spheres based on the establishment of mutually beneficial relationships, raising the well-being of the population, and the acquisition of serious partners. The economic policy pursued by Poland also serves

to them, their high ideals and economic opportunities through its content and genetic function. Because both Azerbaijan and Poland have a specific weight in the region. Its economic indicators and dynamics of growth are attributable to the emergence of natural gardens, the need to predict the needs, to ensure the dynamics of development based on new technologies, and the sustainability of successful economic processes in various fields. Poland is one of the developed states of Central Europe and has a specific weight in the region. The successful policy pursued by him in the economic sphere is taken as an important fact of mutual relations and improvement of welfare of the country.

Z.K. Brzezinski, who commented on political issues, first emphasized Azerbaijan's integration to the West in its work to reduce dependence [1]. Because the strengthening of Azerbaijan is economic and political, position creates a strong impetus to the geo-economic view of the region, thus reducing dependence. Economic processes in the Caspian basin have been realized through the implementation of transnational projects. The strengthening of Kazakhstan's position in the Central Asia in the Caucasus has added to the geo-economic processes of the region and has led to the implementation of a free economic policy. The active position of Azerbaijan in the West-East context is an indication of its presence in the world markets with a more serious weight of independent and decisive step in the implementation of transnational projects. As a result of all this, Azerbaijan promises great prospects in terms of meeting economic needs with European countries, free market access, bringing new technologies into the country's economy, creating investment flows, exporting products to foreign markets, raising quality indicators and implementing joint projects. From this point of view, more attention is being paid to the establishment and strengthening of economic relations with Poland in economic relations. The export potential of Azerbaijan, as we know, was more dominant than oil and the fact that the economy of the oil sector represented one area.

In the Table 4, shows the Republic of Poland is also in the export and import relations and the dynamics of these relations have been characterized by a positive view of Azerbaijan since its independence.

Table 4. Azerbaijan's trade relations with Poland and its neighbors (thousand, USD dollar)

Countries	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Total	54926021,1	20824469,3	27960821,8	36326867,0	33560854,4	34687919,3	31016306,5	21945815,6	17675727,3
Russian Federation	1933258,0	1818498,5	1918560,5	2828452,0	2338254,6	2583022,8	1954751,7	1855692,3	2051082,5
Ukraine	739354,8	695786,6	1354197,8	1467096,1	625318,1	864689,2	468021,7	333129,0	334177,9
Germany	804136,7	640949,2	616973,9	1368654,9	1744738,6	2179759,7	2629200,3	1913958,5	1010023,4
Lithuania	26 279,5	14934,8	28 252,1	25044,4	24007,0	21 788,4	30 349,0	27 454,8	17 259,9
Poland	122011,8	33010,9	31492,3	122627,2	48738,8	56 697,5	78 678,7	97 243,9	74984,0
Slovakia	13773,7	11138,7	18 233,8	19116,1	26278,2	24114,4	19 066,9	21 641,8	21 610,8

Source : <https://www.stat.gov.az/source/trade/>

However, the successful economic policy pursued by the state implies the development of alternative areas a priori. Finally, as a result, reducing dependence on oil has become a goal and serious steps have been taken in the field of agriculture development. Crop, cotton, animal husbandry, horticulture, viticulture and so on. The great work done in the area would undoubtedly make a serious representation of the country's agricultural presence in the European markets in the near future. It promises special perspectives as the most promising line for further development of economic relations with Poland.

Along with other issues in the last official visit of the President of the Republic of Azerbaijan to Poland (26-28 June 2017), establishment of economic relations and defining perspective directions of development kept in focus. The business forum is focused on the work on these issues. Polish industry diversity, shipbuilding, textile, chemistry, forestry, metal industry, automotive, aircraft, machinery, cement, aluminum, woodworking, paper industry, mining and mining industries and so on, is of particular importance for the development of economic relations. The rich flora and fauna of Azerbaijan, its natural resources and climatic conditions attract more attention to the co-operation with the Polish Republic and the implementation of joint projects. Economic cooperation and cooperation opportunities between Azerbaijan and Poland have always been in the spotlight as a serious issue. Here, too, the increase in commodity turnover is of particular importance. For example, the trade

turnover between the two countries increased by \$ 10 million in 2014 compared to 2013 and reached \$ 140 million. This growth has been observed in subsequent years and has created a diversity of goods. Conducting seminars in Baku in terms of cooperation with Polish companies serves to strengthen economic ties and identify alternative options. An example of this is the interest in the agricultural sector. The Polish delegation was represented at the international food fair in Baku.

One of the most important aspects of the perspective development of the field-scale economic relations is the investment that can be achieved with the successful use of it. Here, of course, concessions and concessions must be kept in focus. With the establishment of an internationally competitive system, investments in various sectors of agriculture and the accuracy of its direction and the benefits of utilizing high technology opportunities are justified. Because of Azerbaijan's climate, soil fertility and accessibility of agricultural products, Poland's investors have increased interest in the field economy. The joint activity of Azerbaijan and Poland characterized by serious consequences such as the strengthening of its place in the international division of labor, its specialization in certain products.

One of the priorities of the Poland-Azerbaijan Intergovernmental Commission on Economic Cooperation is the establishment of economic relations. Participation of 500 Polish companies in the latest business forum and the implementation of joint business agreements determine prospects for individual fields. To study the pace of development of economic relations, it is enough to give an idea of import-export indicators only at the next stage of 2010. According to Poland's Central Statistical Bureau, trade turnover between the two countries amounted to \$ 51.5 million in January-July 2010. \$ 45.2 million of this turnover was exported from Poland to Azerbaijan, and \$ 6.5 million fell to imports.

Azerbaijan is in economic relations with the legal and physical persons of 147 countries of the world in 2014. One hundred eight countries exported goods and imported goods from 135 countries. Forty-four of them fall into the European countries, 33 to America, and 43 to Asia. All this is a common sight of Azerbaijan's economic ties, and an important part of it serves to establish economic relations with Poland. There is a wide network of student exchanges ranging from student exchange to tourism, such as the engineering and chemical industries, agrarian industry, metallurgy, forestry (furniture), furniture production, construction materials and construction, light industry, heavy industry, shipbuilding, textile, wood products, metal industry, automotive, aircraft, machinery, cement, aluminum, woodworking and paper industries, mining and mining industries. Student exchange also plays an important role in the development of regional economics and the Polish side is implementing a large number of scholarship programs for Azerbaijani citizens. This is of great importance as an important fact of the educational strategy implemented by the state. The Polish Culture and Language Center is the basis for the regulation of education, science and culture.

The economic relations between the Republic of Azerbaijan and the Republic of Poland are as follows: grain, cotton, fruits and berries, vegetables, potatoes, melons, grapes, sugar beet, sunflower, tea leaves, meat, milk, wool, sheep and cattle, electricity, gas and steam, wastewater treatment and refining, oil sector; processing section: manufacture of food products, beverage production, production of textile products, production of chemical products, production of construction materials, manufacture of finished metal products, production of metallurgical industry, production of electrical equipment, production of cars and trailers, jewelry, sports and medical equipment's, installation and repair of machinery and equipment and so on. This, in turn, creates the necessary laws, experience, necessary acts and institutional arrangements for the regulation of foreign trade. Because the principle, norms and rules adopted for everyone in international economic relations are calculated on a one-to-one basis for the establishment and success of relations. Legal, administrative and organizational basis for the regulation of foreign economic relations creates conditions for maintaining and maintaining the country's economic ties and participation in the division of labor.

The specialization of Azerbaijan and Poland in the field of economic relations in certain economic products creates conditions for the establishment of economic advantages and the achievement of successes in this field. Here, the organization of a more efficient work of the national economy is observed and gives rise to additional investments. Rates of production of production vehicles and consumer goods formed. More precisely, economic ratios arise and even lead to land rates. The processes taking place in recent years have resulted in economic zones, landscapes and economic specialization. For example, reforms in specific regions of Azerbaijan, cotton making, viticulture, animal husbandry or industry-specifications are an example. In the economic view of Poland, there are promising areas for the development of the regional economy, which is of particular

importance in terms of perspective directions of economic relations. Therefore, Poland and the Republic of Azerbaijan have formed a good partner in terms of investing, reliable and prospective partnership, economic cooperation, and the state's economic policy. From the viewpoint of the development of forestry, furniture and wooden industry, Poland is well aware of the fact that it is crucial for economic relations. It is enough to say that the share of forested lands in the country is 30 percent. This is a very important indicator. In recent years, the role of paper industry in the field economics has been highlighting the products made of wood products. Interests of Azerbaijani businesspersons in investing in various fields of Poland and mutual understanding in the business forum are examples of this. Generally, 35 percent of the workforce in the Republic of Poland are employed in agriculture. One of the highlighted points when analyzing issues in a broader sense is that Poland's interest in co-operation with the Azerbaijani companies and the desire to make investments result from interest in the production of domestic goods in the country. The economic policy pursued by the government of Azerbaijan calculated overall for diversification of the country's economy and for the development of different sectors of the economy. Steps have been taken in the liberalization of the Azerbaijani economy. Therefore, the implementation of such a process gives rise to investing and strengthening the work on this line. Involvement of investors, granting preferential loans were calculated for the development of the field economy and the prospects for its development.

The role played by the private sector in the GDP indicators is exceptionally exemplary. The independence gained by Poland and Azerbaijan does not cover much of the time. During these 27 years after the collapse of the Soviet Empire, these republics have made significant progress not only in political, but also economic. Successes in different sectors of the economy, representation in key international organizations, what is going on in the country's strategic goals, liberalization of the economy, results in export and import issues, etc. all in a short period of time exhibit a dynamic view? It is enough to say that Azerbaijan has managed to attract 200 billion investment in the last twenty years. This is a result of Azerbaijan's successful partner, the ability to shape a sense of trust in a mutual understanding. Reliable investment climate gives the basis for economic relations with Poland and Poland's willingness to invest in Azerbaijan.

Mutual relations are calculated on economic fields and holding business forums, negotiations and negotiations at the state and government levels, etc. all of which calculated for the implementation of an economic strategy. Negotiations in the transport and energy sectors are important as part of the economic block. As you know, Azerbaijani oil is delivered to Poland and the gigantic project implemented by Azerbaijan's partner countries, the Southern Gas Corridor, serves to meet the world's increasing fuel needs. Azerbaijani gas delivered through this corridor to European markets. The work of the first phase of this project is about to end and the second stage is calculated by 2020. Azerbaijan's rich energy resources have an important function to ensure Europe's gas security.

Production of light industry, machinery and chemical industry, agrarian industry, construction materials and construction, heavy industry, shipbuilding, textile, chemical industry, metal industry, metallurgy, wood industry (combine) and furniture production, automobiles, aircraft, aluminum, wooden trousers and paper industry and so on. Mining industry plays an important role in the country's economic growth. Manganese, tin, salt, lignite and iron are of particular importance in Poland's underground resources, one of Europe's largest coal producers.

Conclusions. The study of the perspective directions of development of economic relations between the Republics of Azerbaijan and Poland has led to the emergence of scientific conclusions. These conclusions give an idea of the historical traditions of economic, cultural and political relations between Azerbaijan and Poland. As it is known, both Azerbaijan and Poland have certain ties with each other in terms of their rich history and the existence of a unique cultural environment of the ethnos. The history of these connections is mostly characterized by those from the 16th century to the present day. Since the beginning of the 19th century, it has always been in the direction of reproduction and at the same time covered various spheres of economic, cultural and political life.

Today, the relationship is characterized by various analyzes. For example, the chief architect of Baku was the Polish Josef Goslawski (late 19th and early 20th centuries), the buildings built by Plosko and Skurevich in defining the architectural image, the active participation of Poles in the formation of the Azerbaijan Democratic Republic and leading positions in government (Krichevsky brothers, General Maciej Szczecin etc.), as well as the fact that in the Second World War, the Azerbaijani Veli bey Yadigarov became a colonel of the Polish national army, etc. The study of

economic relations between the Republics of Azerbaijan and Poland at the level of international economic relations identifies sound prospects. The processes taking place in world politics after the collapse of the Soviet empire laid the foundation for the restoration of Azerbaijan's state independence. Poland, as a state, moved away from the idea of a socialist state which entered the space of socialism, and determined the path of independent action. He began political, economic and cultural reforms in Europe. It is currently one of the most developed countries in Central Europe due to its economic potential. It is the largest member of the European Union among the members of the Eastern Bloc. As a geoeconomic space of the South Caucasus, Azerbaijan has an exceptional opportunity to meet its growing energy needs. Rich hydrocarbon fields, East-West, South-North transit function, form a solid picture for the prospects of economic and trade relations. The "one way, one belt" project, formed in the imagination of the transnational world, demonstrates the necessary position and allows for results. In this way, both Azerbaijan and Poland play a more important role in the geo-economic space in which they are represented as regional states. In addition, one of the authors of the initiative implemented by the European Union within the Eastern Partnership program is the Republic of Poland. Azerbaijan's important place in this program creates conditions for the expansion of Eastern policy, as well as economic ties.

The direction of cooperation in the non-oil sector determines the prospects for expansion in the fields of mechanical engineering, light and food industries, oil engineering, petrochemistry, chemistry, agriculture, etc. Research shows that the modernization of production, service and market infrastructure, the application of new technologies to the country's economy is important in terms of improving the living standards of the population. All this, in the end, gives grounds to say that the economic relations between Azerbaijan and Poland arose out of necessity as an example of political, cultural and historical ties, and promise substantial prospects for both countries, bringing additional benefits.

REFERENCES

1. Z. Brzezinski, *The domination of America and its geostrategic imperatives* Moscow, International Relations. 1998
2. La Porte, Jody (2016). "Semi-presidentialism in Azerbaijan". In Elgie, Robert; Moestrup, Sophia (eds.). *Semi-Presidentialism in the Caucasus and Central Asia*. London: Palgrave Macmillan (published 15 May 2016)
3. Neary, J. Peter (2004). *The Stolper-Samuelson theorem* (PDF). London: Centre for Economic Policy Research. Retrieved from <http://users.ox.ac.uk/~econ0211/papers/pdf/stolpers.pdf>
4. Sefer Shener, Ercan Saridogan, *The Effects of Science-Technology-Innovation on Competitiveness and Economic Growth, Turkey*, The 7th International Strategic Management Conference, 2011
5. Thomas de Waal, *Black Garden: Armenia and Azerbaijan Through Peace and War*. NYU press. 2003
6. Frank N. Magill, *International Encyclopedia of Economics*, London, 1997
7. Harvey Jask, Jovsey Ernie, *Modern economics*. Baku, 2008
8. *Statistical Yearbook of Azerbaijan*. Baku, 2014
9. *Azerbaijan economic indicators*. Baku, 2013
10. Soares S. M., *Adam Smith an inquiry into the nature and causes of the wealth of nations*, USA, New York: Metalibri, 2007
11. Scholvin S. and Wigell M., *Geo-Economics as Concept and Practice in International Relations: Surveying the State of the Art*, Finnish Institute of International Affairs, 27 Apr 2018

КОМПЛЕКСНИЙ МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЙ В УКРАЇНІ

Латинін М. А., завідувач кафедри економічної політики та менеджменту Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, доктор наук з державного управління, професор, Україна, м. Харків
Іванов Д. В., здобувач кафедри економічної політики та менеджменту Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, Україна, м. Харків

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7229

ARTICLE INFO

Received 14 October 2020
Accepted 17 November 2020
Published 30 December 2020

KEYWORDS

state regulation, mechanism of state regulation, territories economic potential development, mechanism of state regulation of territories economic potential development, complex mechanism of state regulation of territories economic potential development.

ABSTRACT

The article reveals aspects of the formation of a complex mechanism of state regulation of territories economic potential development in Ukraine by improving the tools of its legal, organizational, informational, social and economic components. It is emphasized that the use of a separate functional mechanism significantly narrows the planned desired future outcome of transformations. It is proved that the combination into a single complex mechanism will ensure the highest efficiency of the public administration system, capable of self-reproduction in the long run. Practical recommendations for improving functional mechanisms as built-in elements of a complex mechanism of state regulation of territories economic potential development in Ukraine are given, which will improve the quality of executive bodies and local governments, will form the basis of modern business partnerships, strengthen economic opportunities at the local level in economic, social and environmental dimensions. It should reflect the strategic orientations of state building, be preventive in relation to future changes, take into account the turbulence of the external environment and give every citizen an awareness of stability and responsibility for the future of their own community.

Citation: Latynin M. A., Ivanov D. V. (2020) Complex Mechanism of State Regulation of Development of Economic Potential of Territories in Ukraine. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. 5(32). doi: 10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7229

Copyright: © 2020 Latynin M. A., Ivanov D. V. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Вступ. Беручи до уваги багатоаспектність державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій в Україні, варто враховувати той факт, що кожен з етапів розвитку суспільства потребує своєчасного удосконалення механізмів і перегляду ефективності їх функціонування. Так, сучасні виклики, що стоять перед системою державного управління підтверджують та визначають необхідність формування комплексного механізму державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій в Україні.

Дана ситуація ускладнюється ще й низкою невіршених проблем, що наразі знижують результативність державної політики у даній сфері. Серед них є такі: недосконалість правового регулювання процесів задіяння окремих інструментів механізмів державного регулювання; низький рівень організації ефективного управлінського процесу на місцевому, регіональному та державному рівні; необхідність забезпечення безперервного навчання кадрів в контексті реформи децентралізації та трансформації всієї системи державного управління; інертність органів місцевої влади щодо впровадження інструментів е-врядування та е-демократії; посилення патерналістських очікувань з боку мешканців територій, що деформує якість людського капіталу як основи процесу змін; інституційна незрілість та неспроможність

місцевих органів влади брати на себе відповідальність за власні дії, у тому числі і з питань розвитку економічного потенціалу територій та ін.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сьогодні є достатньо велика кількість наукових досліджень, присвячених проблематиці державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій. Так, різноманітні аспекти формування комплексного механізму державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій присвячено праці відомих науковців, таких як Л.В. Гапоненко, В.В. Гарасим, Г.О. Дзяна, О.М. Заскалкіна, І.О. Колосовська, О.О. Корнієнко, О.А. Малиновська, О.В. Нема, О.Т. Риндзак, Т.І. Семененко, Д.О. Скупченко, Ю.О. Ульянченко та ін. Однак не всі питання у даній науковій сфері висвітлені в повній мірі, тому потребують більш детального вивчення.

Мета дослідження. Метою наукового дослідження є формування комплексного механізму державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій в Україні.

Матеріали і методи дослідження. Теоретико-методологічну основу статті становлять загальнонаукові прийоми досліджень і спеціальні методи, що ґрунтуються на сучасних наукових засадах. Виходячи з теоретичних основ діалектики, розкрито суперечності, які виконують роль рушійної сили державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій. За допомогою абстрактно-логічного методу, зокрема прийомів аналогії і співставлення, індукції, дедукції шляхом теоретичних узагальнень сформульовано практичні рекомендації та загальні висновки дослідження.

Результати дослідження. Практика вітчизняного державного управління доводить, що правовий, організаційний, інформаційний, соціальний та економічний функціональні механізми державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій є взаємопов'язаними, здатні до інтеграції та різноманітного комбінування переліку інструментів між собою в залежності від соціально-економічних потреб суспільства. Застосування окремого функціонального механізму значно звужує запланований бажаний майбутній результат перетворень. На нашу думку, їх поєднання в єдиний комплексний механізм забезпечить найвищу ефективність державно-управлінської системи, здатної до самовідтворення в довгостроковій перспективі.

У комплексному механізмі державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій в Україні має виявлятися: 1) внутрішня підпорядкованість, узгодженість взаємодії відокремлених частин єдиного цілого, що передбачено його структурою; 2) наявність процесів, які призводять до утворення і розвитку взаємозв'язків між окремими його елементами [3, с. 50]. Відповідно, він розкриватиме логічність, послідовність та предметну наповненість процесу прийняття управлінських рішень у даній сфері.

Надалі вважаємо за необхідне наголосити на необхідності формування практичних рекомендацій щодо удосконалення всіх складових комплексного механізму державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій в Україні.

Перш за все, потребує удосконалення правовий функціональний механізм комплексного механізму державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій в Україні.

Так як 1 січня 2016 року було створено зону вільної торгівлі України та ЄС, а 1 вересня 2017 року набула чинності Угода про асоціацію між Україною та ЄС, – спочатку розглянемо можливості для покращення нормативно-правових актів з огляду на євроінтеграційні прагнення України. Гармонізація вітчизняного і європейського законодавства – важлива частина умови подальшої співпраці між країнами.

Відповідно, було визначено шістнадцять пріоритетних сфер адаптації: митне право; законодавство про компанії; банківське право; бухгалтерський облік компанії; податки, зокрема непрямі; інтелектуальна власність; охорона праці; фінансові послуги; правила конкуренції; державні закупівлі; охорона здоров'я та життя людей, тварин, рослин; довкілля; захист прав споживачів; технічні правила і стандарти; транспорт; енергетика, зокрема ядерна [9]. Як видно, переважна більшість напрямів, що потребують гармонізації, має пряме відношення до розвитку економічного потенціалу територій. Саме тому, на нашу думку, вважаємо пріоритетним завданням системи державного управління приведення у відповідність вітчизняного і європейського законодавства задля створення сучасних передумов для реалізації підприємницької, економічної, культурної та політичної активності мешканців на місцевому рівні в Україні.

Ще одним важливим аспектом є глобалізаційний вплив на необхідність модернізації законодавства України. Свій безпосередній вираз це знайшло в конституціях більшості держав-

членів ООН, включаючи й Конституцію України. Важливе значення у подальшій універсалізації внутрішньодержавного права має закріплення в національних конституціях сучасного комплексу невідчужуваних природних прав і свобод людини, а також визнання того, що загальновизнані принципи і норми міжнародного права є пріоритетною складовою національної правової системи [1]. Важливим, з огляду на предмет дослідження, є закріплення права на економічну самостійність в частині реалізації економічного потенціалу території громадян.

Ще одним аспектом, на який варто звернути увагу в процесі удосконалення правового механізму державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій, є процеси децентралізації влади, які відбуваються в Україні. У цьому контексті потребують покращення нормативно-правові акти з цілої низки актуальних питань, зокрема:

- внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) та засад і порядку вирішення питань адміністративно-територіального устрою України, що забезпечить правову основу для прийняття низки законодавчих актів, що розширить повноваження органів місцевого самоврядування та об'єднаних територіальних громад, що особливо актуальним є для нарощування економічної спроможності територій;

- оновленої редакції Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», що наділить органи місцевого самоврядування реальними повноваженнями в фінансово-економічному плані на локальному рівні;

- розширення повноважень органів місцевого самоврядування задля ефективного управління ресурсним потенціалом та посилення державного контролю щодо раціональності його використання;

- модернізація інституту місцевого самоврядування відповідно до міжнародних стандартів задля підвищення якості надання публічних послуг;

- здійснення місцевих референдумів (з унормуванням визначення предмета референдуму, його різновидів, процедур ініціювання, проведення та встановлення результатів; закріплення можливості проведення голосування в масштабах районів та областей у межах компетенції їхніх органів місцевого самоврядування), що позитивно вплине на збільшення участі громадськості в процесі вироблення важливих державно-управлінських рішень на локальному рівні, особливо з питань розвитку економічного потенціалу територій [8; 11].

Актуальним питанням залишається удосконалення законодавчого регулювання фінансового забезпечення територій як стратегічної складової розвитку економічного потенціалу територій. Зокрема, потребує оновлення ряд положень діючого нормативно-правових актів у бюджетній сфері щодо оптимізації дотацій, субвенцій та інших інструментів державної підтримки громад і механізмів перерозподілу коштів центрального бюджету між ними.

На нашу думку, важливим напрямом удосконалення інструментів правового механізму державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій має стати підвищення інформаційного впливу на правосвідомість громадян шляхом проведення лекцій, конференцій, семінарів, які будуть загальнодоступними та створеними спеціально до оголошення та роз'яснення прийнятих змін до законодавства. Також необхідно оприлюднювати законодавчі акти до їхнього прийняття, зокрема можливо створити сайт, де проекти законодавчих актів проходитимуть громадські читання, а лише потім прийматися законодавцем [1, с. 32-33].

Наступним кроком в частині формування комплексного механізму державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій в Україні є удосконалення організаційного функціонального механізму.

Удосконалення співпраці органів місцевого самоврядування та органів державної влади несе в собі колосальний ефект для розвитку економічного потенціалу територій, зокрема в частині здійснення належного врядування на місцевому рівні.

У частині забезпечення виконання органами публічної влади управлінських функцій варто звернути увагу на момент удосконалення їх організаційної структури. На нашу думку, даний процес може здійснюватися періодично та переглядатися на відповідність до сучасних умов, коригуватися відповідно до актуальної мети діяльності владних інституцій. Беззаперечним є той факт, що даний процес повинен відбуватися через тісну взаємодію з навчальними закладами та науково-аналітичними установами.

Удосконалення організаційної структури місцевого органу влади можна здійснити шляхом розробки організаційного проекту або плану організаційного розвитку. На наш погляд, даний документ можна розробляти як для органу влади в цілому, так і для окремого

структурного підрозділу. Усунення вузьких місць функціонування органів публічної влади позитивно впливатиме і спрямовуватиме діяльність місцевої системи управління та її інституціональну спроможність на розвиток економічного потенціалу території.

Надалі розглянемо можливості для удосконалення кадрового забезпечення комплексного механізму державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій в Україні. Досягнення високого рівня професіоналізму державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування можна лише за допомогою забезпечення ефективності функціонування системи підготовки, перепідготовки та підвищення їх кваліфікації.

Також не менш важливою умовою розвитку кадрового потенціалу місцевих органів публічної влади вважаємо періодичний перегляд компетентностей і компетенцій працівників відповідно до змін зовнішнього середовища, особистісних та місцевих потреб, а також врахування динамічності зовнішнього середовища.

Набуття знань з питань місцевого економічного розвитку та розвитку економічного потенціалу територій є навчальною потребою працівників органів влади.

У сучасних умовах функціонування державно-управлінської системи виходом із ситуації може стати поєднання традиційного очного навчання із застосуванням елементів дистанційної освіти. Основою даної методики є створення навчального інформаційного середовища, що включає комп'ютерні інформаційні джерела, електронну бібліотеку, відео- і аудіо-теки, книги, навчальні посібники. Учасниками такого навчального процесу є самі слухачі та викладачі, їх взаємодія здійснюється за допомогою сучасних телекомунікаційних засобів. Саме таке навчальне середовище надає унікальні можливості для одержання знань як самостійно, так і під керівництвом викладачів [2, с. 459-460]. На нашу думку, перевагами даного підходу є економія бюджетних коштів, мобільність та всеохоплюючий доступ усіх бажаючих долучитися до програми професійного розвитку.

Розвиток такої складової економічного потенціалу території як встановлення ефективної взаємодії органів публічної влади з громадськістю сприятиме зміцненню їх інституційної спроможності.

Невід'ємною частиною формування комплексного механізму державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій є удосконалення інструментів інформаційного функціонального механізму.

Ураховуючи недоліки та вузькі місця, які було виявлено в результаті здійсненого аналізу, вважаємо за необхідне звернути увагу на процесах покращення використання таких інструментів, як електронна демократія, електронне врядування, посилення кібербезпеки, зміцнення комунікаційної складової офіційних веб-сайтів та представництв органів влади, встановлення електронних інформаційних кіосків та інтерактивних стендів про громаду.

Використання переваг електронної демократії, беззаперечно, сприятиме підвищенню рівня інформування, консультування та залучення населення території до прийняття важливих управлінських рішень щодо місцевого економічного розвитку.

На нашу думку, реалізація даних дій сприятиме подальшій модернізації діяльності місцевих органів публічної влади та підвищенню якості публічних послуг.

Подальша розбудова е-врядування є стратегічною складовою даного процесу, оскільки його всебічна імплементація в процеси здійснення державного регулювання сприятиме розвитку економічного потенціалу територій.

Погоджуємося, що задля посилення використання офіційного веб-сайту органу публічної влади (виходячи з виокремлених проблемних питань) доречними є удосконалення комунікаційних практик. Все це сприятиме посиленню взаємодії місцевих органів публічної влади з фізичними та юридичними особами щодо вироблення спільних рішень стосовно розвитку економічного потенціалу території в контексті здійснення реформи децентралізації влади.

Вивчення світового досвіду здійснення державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій дало змогу акцентувати увагу на необхідності використання таких сучасних інструментів інформування громадськості як електронні інформаційні кіоски про громаду.

Електронні інформаційні кіоски доцільно розмішувати в публічних відвідуваних місцях відповідно від характеру інформації, що подається. Це можуть бути, наприклад, приміщення органу влади, реєстраційної палати, дозвільного центру, вокзали, музеї, бібліотеки, навчальні заклади, об'єкти туристичної індустрії тощо. Інформація про адресу розміщення електронного кіоску варто розмістити в людних місцях. Не зважаючи на досить високу вартість, дані

інструменти зарекомендували себе вкрай позитивно, особливо в частині формування позитивного інвестиційного іміджу та брендингу громади [4].

У контексті сучасних інформаційних викликів, що здійснюють вплив на систему державного управління, варто привернути увагу до питання забезпечення кібербезпеки діяльності місцевих органів влади.

Вкрай важливою складовою формування комплексного механізму державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій в Україні є удосконалення інструментів соціального функціонального механізму.

Перш за все, необхідно пропрацювати питання подолання скорочення депопуляції населення територій в Україні.

Удосконалення міграційних процесів, на нашу думку, є важливим в контексті нарощування економічної спроможності територій, де увагу слід приділити питанням додаткового залучення носіїв робочої сили в неміські населені пункти, раціональне регулювання діяльності зовнішніх трудових мігрантів та перетворення їх на потужне джерело внутрішніх приватних інвестицій.

Задля регулювання процесів внутрішньої міграції доцільно створити сприятливі мотиваційні мови для прибуття фахівців, в яких території відчувають гостру потребу. Поряд з тим, важливою умовою є формування у корінного населення толерантного ставлення до мігрантів, їх успішній інтеграції у місцевий соціум [6; 7; 10]. З метою удосконалення процесів зовнішньої міграції доцільним буде реалізація заходів з боку держави, що перетворить їх в потужне джерело внутрішніх приватних інвестицій для території.

Не менш важливим є необхідність удосконалення системи соціально-правового захисту громадян України, які працюють за кордоном; створити належні умови для повернення на Батьківщину, забезпечити їх успішну реінтеграцію [10]. Як превентивний захід недопущення існуючої ситуації, на наш погляд, є комплексне національно-патріотичне виховання молоді з метою формування почуттів гордості та успішності у власній країні.

Через виклики, з якими зіткнулася економіка України останнім часом, важливою складовою удосконалення соціального функціонального механізму державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій є забезпечення балансу на місцевому ринку праці.

Варто також звернути увагу на аспект створення сприятливого інституціонального середовища для забезпечення розширеного відтворення конкурентоспроможної і якісної пропозиції робочої сили з боку населення в громаді.

Ступінь розвитку системи надання соціальних послуг є індикатором розвитку будь-якої країни. Ключовими моментами розвитку цієї складової державного регулювання розвитку економічного потенціалу території, на які слід зробити акцент, є: узгодження та координація дій різних суб'єктів (органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадського сектору); інтеграція зусиль, засобів та можливостей державних інституцій і неурядових організацій; розробка та впровадження дієвих механізмів міжсекторного партнерства щодо забезпечення соціальних гарантій і захисту прав соціально вразливих категорій громадян, створення умов для їх адаптації в соціальному середовищі; впровадження комплексної системи соціальної роботи; підвищення ефективності функціонування соціальних служб; забезпечення належного професійного рівня фахівців соціальної роботи; оптимізація системи соціальних послуг на рівні територіальної громади; впровадження інноваційних соціальних технологій [5]. Вважаємо за доцільне доповнити даний перелік необхідністю постійного пошуку місцевими органами влади можливих альтернативних джерел фінансування соціальних проектів у співпраці з вітчизняними та міжнародними партнерами, представниками громадського сектору. Адже це вагома допомога для покращення фінансового забезпечення соціальної складової та зменшення соціального навантаження на місцевий бюджет, що позитивно сприятиме розвитку економічного потенціалу території.

Пріоритетною складовою формування комплексного механізму державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій в Україні є подолання проблемних питань, пов'язаних з інструментами економічного функціонального механізму.

Вважаємо, що ефективними діями з боку місцевих органів влади, мають стати наступні:

– удосконалення підходів щодо групування громад відповідно до чисельності населення з урахуванням критерію розмірів території;

– якісне документальне забезпечення державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій;

- покращення державної фінансової підтримки розвитку громад;
- розбудова місцевої економічної інфраструктури з подальшим відтворенням місцевого виробництва;
- пошук та залучення партнерів для інвестування додаткових ресурсів задля розвитку місцевої економіки;
- налагодження співробітництва громади в частині освоєння грантових коштів та ресурсів міжнародної технічної допомоги;
- посилення спроможність місцевого бюджету забезпечити гідний рівень життя населення;
- оптимізація структури міжбюджетних трансфертів;
- реалізація проактивної державної економічної політики на місцевому рівні відповідно до викликів зовнішнього середовища;
- збалансований секторальний розвиток підприємництва та створення додаткових робочих місць;
- створення сприятливих умов для здійснення інвестування у місцевій економічній системі;
- активізація міжмуніципального та транскордонного співробітництва;
- реалізація заходів з приводу поводження з твердими побутовими відходами у громадах;
- створення сприятливого мотиваційного середовища для зайнятості та самоорганізації населення;
- приведення в дію економічної системи території через розвиток її унікальних переваг

Надалі розглянемо передумови формування комплексного механізму державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій в Україні

Беззаперечним є той факт, що головною умовою формування комплексного механізму повинна стати вбудована здатність до удосконалення, що забезпечить майбутні перетворення всієї системи державного управління. Він має базуватися на практичних рекомендаціях щодо вдосконалення державного регулювання, які розкривають кращий досвід в сфері розвитку економічного потенціалу територій

У свою чергу, не можна не погодитись з думкою Ю.О. Ульянченко, який наголошує на тому аспекті, що комплексний механізм державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій повинен доповнювати механізм ринкового регулювання. Оскільки самостійно ринковий механізм не в змозі розв'язувати всю сукупність проблем ринкової економіки. І його функціонування суттєво залежить від характеру, принципів, пріоритетів використання як ринкових інструментів, так і всієї системи державного управління. Активна стимулююча та регулююча роль ринкового механізму реалізуються більш повно при застосування адекватної законам ринку гнучкої системи державного регулювання [12, с. 157].

Вважаємо, що не менш важливою передумовою формування комплексного механізму державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій в Україні є його органічна вбудованість в сучасну систему публічного управління, де процес вироблення та реалізації публічної політики буде відбуватися не лише за участю державних інституцій, а й всієї сукупності суб'єктів економічних відносин на місцевому рівні. Він має бути структурованим, багаторівневим, широкомасштабним та загальнообов'язковим. Комплексний механізм має включати в себе вбудовані критерії та індикатори здійснення оцінки його дієвості на кожному з етапів його функціонування та нарощування економічної спроможності адміністративно-територіальних одиниць.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У цілому, підсумовуючи вищевикладене, можна дійти такого висновку, що складовими формування комплексного механізму державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій в Україні, на нашу думку, можуть стати такі:

- модернізація вітчизняного законодавства відповідно до європейських вимог та викликів глобалізації в контексті реформи децентралізації влади в Україні з правовим розв'язанням проблемних питань функціонування інструментів державного управління у цій сфері;
- розбудова ефективного діалогу органів влади з представниками громадськості щодо реалізації спільних інтересів стосовно місцевого економічного розвитку;
- створення сучасних умов для розвитку кадрового потенціалу місцевих органів публічної влади;
- удосконалення співпраці органів місцевого самоврядування та органів державної влади задля здійснення належного врядування на місцевому рівні;

– розвиток е-демократії, е-врядування, посилення кібербезпеки, зміцнення комунікаційної складової офіційних веб-сайтів та представництв органів влади, встановлення електронних інформаційних кіосків та інтерактивних стендів про громаду;

– розбудова соціально орієнтованого процесу розвитку економічного потенціалу територій через посилення інституціоналізації задля забезпечення розширеного відтворення населення територій;

– застосування маркетингового підходу задля активізації місцевої економічної системи з урахуванням стратегічних пріоритетів розвитку громади і забезпечення гідного життя її громадян.

Вважаємо, що саме комплексний механізм державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій в Україні створить додаткові переваги від удосконалення його складових (правової, організаційної, інформаційної, соціальної і економічної і їх елементів), сприятиме підвищенню якості діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, стане основою утворення сучасних ділових партнерських структур, що сприятиме зміцненню економічних можливостей на місцевому рівні в економічному, соціальному та екологічному вимірах. Він має стати основою здійснення ефективної економічної політики держави, що забезпечить якісні перетворення всієї системи державного управління.

Сформований комплексний механізм державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій України повинен відображати стратегічні орієнтири розбудови державності, мати превентивний характер стосовно майбутніх змін, враховувати турбулентність зовнішнього середовища і надавати кожному громадянину усвідомлення стабільності і відповідальності за майбутнє власної громади.

REFERENCES

1. Haponenko L. V., Semenenko T. I. (2017). Udoscionalennia zakonodavstva yak efektyvna umova pidvyshchennia funkcionuvannia pravovoi systemy Ukrainy [Improving legislation as an effective condition for improving the functioning of the legal system of Ukraine]. *Mizhnarodnyi yurydychnyi visnyk: aktualni problemy suchasnosti (teoriia ta praktyka)*. 4–5(8–9), 28-33.
2. Dziana H. O., Harasym V. V. (2013). Pidvyshchennia kvalifikatsii derzhavnykh sluzhbovtziv: analiz problem i shliakhy pidvyshchennia. [Advanced training of civil servants: analysis of problems and ways to improve]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*. 1(40). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2013_1_61 (data zvernennia: 02.10.2019).
3. Zaskalkina O.M. (2017). Formuvannia kompleksnoho mekhanizmu derzhavnoho rehuliuвання instytutsionalnoho seredovyscha v aharnomu sektori ekonomiky Ukrainy. [Formation of a complex mechanism of state regulation of the institutional environment in the agricultural sector of the economy of Ukraine]. *Derzhava ta rehiony*. (1), 50-55.
4. Informatsiina vidkrytist orhaniv mistsevoho samovriaduvannia: posibnyk dlia munitsypalnykh posadovtsiv. URL: <https://arpi.org.ua/doc2/posibnyk.pdf/> (data zvernennia: 22.09.2020).
5. Kolosovska I., Niema O. (2018). Udoscionalennia publicnoho upravlinnia u sferi sotsialnoi roboty na rehionalnomu rivni. [Improving public administration in the field of social work at the regional level] *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*, (4), 109-114.
6. Korniienko O.O. (2018). Sotsialno-ekonomichni aspekt rehionalnoi asymetrii mihratsiinykh protsesiv. [Socio-economic aspect of regional asymmetry of migration processes]. (dys. k.e.n.: spetsialnist 08.00.07). Kyiv, Ukraina.
7. Malynovska O.A. (2015). Chy potrebna Ukraini derzhavna polityka u sferi vnutrishnoi mihratsii? [Does Ukraine need a state policy in the field of internal migration?]. *Stratehichni priorityety*. (3), 118-123.
8. Plan zakonodavchoho zabezpechennia reform v Ukraini: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 04.06.2015 № 509-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/le/text/35/f444365n15.zip>. (data zvernennia: 15.10.2020).
9. Pro partnerstvo i spivrobotnytstvo mizh Ukrainoiu i Yevropeiskym Spivtovarystvom ta yoho derzhavamy-chlenamy uhoda: vid 16.062004 r. URL: http://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/virtual_library/01_pca_uk.p. (data zvernennia: 24.09.2020).
10. Ryndzak O.T. (2016). Derzhavna mihratsiina polityka v konteksti priorityetiv natsionalnoi bezpeky Ukrainy. [State migration policy in the context of national security priorities of Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy*, (12), 72-81.
11. Skupchenko D. O. (2017). Normatyvno-pravove zabezpechennia rozvytku terytorialnykh hromad v Ukraini. [Regulatory and legal support for the development of territorial communities in Ukraine.]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*. (2). URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2017-2/doc/3/07.pdf>. (data zvernennia: 17.10.2020).
12. Ulianchenko Yu. O. (2013). Kompleksnyi mekhanizm derzhavnoho rehuliuвання rozvytku konkurentnoho seredovyscha v aharnomu sektori ekonomiky. [Complex mechanism of state regulation of the competitive environment in the agricultural sector of the economy]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia*. (1), 153-161.

АНАЛІЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВИХ ГРУП В УКРАЇНІ

Гібадуллін Олексій Володимирович,

аспірант кафедри економічної політики та менеджменту Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президенті України, м. Харків, Україна, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8574-7941>

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7230

ARTICLE INFO

Received 16 October 2020

Accepted 18 November 2020

Published 30 December 2020

KEYWORDS

state regulation,
mechanisms of state
regulation,
innovative development,
trade and industrial group,
regulatory framework.

ABSTRACT

The purpose of the article is to study the current state of the legal mechanism of trade and industrial group innovative development state regulation in Ukraine. The methodological basis of the work is a structural and functional analysis of regulations of Ukraine with the aim to determine the modern principles, structure and functions of the regulatory mechanism of trade and industrial group innovative development state regulation in Ukraine. The study allowed the author to determine the legal basis for the existence, regulation and innovative development of trade and industrial groups, the theory and practice of application of the regulatory mechanism of state regulation. The study has found that most of the documents that make up the legal mechanism are descriptive and declarative in nature, are mostly focused on command-and-control principles of public regulation, do not take into account the principles of public-private partnership and do not meet the requirements and challenges of today. The existing imperfection of the regulatory framework leads to inconsistencies of public and private interests, creates a basis for irrational use of resources, threatens the state with a loss of economic, scientific and technological potential. According to the results of the study, it is proposed to audit the existing legal field concerning innovation development, adapt regulatory documents to current challenges and requirements of today, harmonize regulations, normalize gaps in the current legislative field to improve the establishment and operation of innovation infrastructure, and develop guidelines about establishment and operation of such infrastructure, which would be based on the principles of public-private partnership.

Citation: Hibadullin O. V. (2020) Analysis of the State Regulation Normative-Legal Mechanism of Innovative Development of Trade and Industrial Groups in Ukraine. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. 5(32). doi: 10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7230

Copyright: © 2020 Hibadullin O. V. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Вступ. Нормативно-правова база є основою кожного з механізмів державного регулювання, визначає теорію та практику їх застосування. У діючому законодавстві України домінують численні розрізнені підзаконні нормативно-правові акти (майже 600 таких актів різноманітної галузевої направленості), більшість яких вже морально застарілі. Вони побудовані на різних концепціях, містять різні пріоритети та способи правового регулювання. Але, незважаючи на величину прийнятої за роки незалежності нормативно-правової бази, її не можна вважати ефективною та ґрунтовною. Більшість документів мають описовий та декларативний характер, здебільше орієнтовані на командно-адміністративні принципи державного регулювання, не враховують принципи державно-приватного партнерства та не відповідають вимогам та викликам сьогодення. Існуюча недосконалість нормативно-правової

бази регулювання інноваційним розвитком, поширення практики ігнорування законодавства або призупинення дії статей законів, які стосуються фінансування та стимулювання науково-технологічної та інноваційної реструктуризації, повною мірою відображається на торгово-промислових групах в Україні, які досі розглядається тільки як частина промисловості держави. Проблема загострюється тим, що в системі державного управління склалася негативна тенденція волонтаристського відношення до виконання законів та інших державних документів і фактично повна безвідповідальність, особливо коли це стосується державної підтримки, принципів партнерства та розподілу ризиків при розвитку науки та впровадженні інновацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних теоретичних дослідженнях питання державного регулювання інноваційного розвитку представлені працями багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців: О. Амосова, О. Амоші, Л. Антонюка, Ю. Бажала, В. Бакуменка, Ю. Вербицької, В. Гайця, І. Дашкевської, І. Дем'яненка, М. Денисенка, І. Дунаєва, В. Князева, В. Корженка, А. Кузнецова, М. Крупко, О. Кузьміна, М. Латиніна, О. Лапко, В. Малиновського, О. Мельниченка, І. Павленка, А. Поручник, В. Савчука, В. Семіноженка, Л. Федулова, В. Шапір та ін. Віддаючи належне напрацюванням вітчизняних вчених, здійсненим в області теорії та організації державного регулювання інноваційного розвитку, варто зазначити, що питання державного регулювання інноваційного розвитку торгово-промислових груп в Україні, з огляду на швидкість глобалізації, розвиток діджиталізації та державно-приватного партнерства, зміну тенденцій розвитку світової економіки не втратило, а навпаки набуло ще більшої актуальності та важливості для економічного добробуту держави та конкурентоспроможності на світовому ринку. Комплексний механізм є основою та основним важелем державного регулювання інноваційним розвитком, отже питання його відповідності викликам сьогодення та актуальності для досягнення економічного добробуту у сучасних умовах є важливим та напрочуд актуальним.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження сучасного стану нормативно-правового механізму державного регулювання інноваційного розвитку торгово-промислових груп в Україні.

Матеріали і методи дослідження. Методологічну основу роботи становить структурно-функціональний аналіз, для визначення сучасних засад, структури та функцій нормативно-правового механізму державного регулювання інноваційного розвитку торгово-промислових груп в Україні.

Результати дослідження. Досліджуючи юридичне підґрунтя визначення, існування та регулювання діяльності промислово-фінансових та торгово-промислових груп України, ми бачимо, що в Україні, на теперішній час, навіть законодавчо не визначені підстави формування та діяльності подібних об'єднань. Якщо звернутися до досить недалекої історії, то 2010 року всі аспекти діяльності фінансово-промислових та торгово-промислових груп в Україні регулювалися Законом України «Про промислово-фінансові групи», що був прийнятий Верховною Радою України у 1996 р. [15]. До прийняття зазначеного Закону була зроблена спроба законодавчого закріплення інституту фінансово-промислових груп в Україні через підписання Президентом України Указу «Про фінансово-промислові групи в Україні» (№ 85/95 від 21.01.1995 р.). Однак на вказаний Указ накладено вето згідно з постановою Верховної Ради № 85/95-ВР від 02.03.1995). [15]. З 2010 року законодавче регламентування діяльності фінансово-промислових груп, як окремих структур національної економіки, зникло, коли Закон України «Про промислово-фінансові групи» втратив чинність на підставі Закону України № 2522-VI (№ 2522-17) від 09.09.2010 р. Аналітична оцінка законодавчих положень вищезазначеного акту свідчила, що в положеннях Закону України «Про промислово-фінансові групи» є ряд проблемних питань [3]:

- не визначена роль фінансово-промислових груп у розбудові національної економіки, забезпечення структурної перебудови економіки та прискорення науково-технічного прогресу;
- пріоритетною виділена роль промисловості, та залишені осторонь ролі фінансів, торгівлі та послуг;
- відсутнє прикладне визначення механізмів державного регулювання інноваційним розвитком торгово-промислових груп, не акцентована увага на комплексному застосуванні всіх можливих механізмів;

– враховуючи дату прийняття Закону не розглядається роль ІТ-компаній як окремих структур у складі торгово-промислових груп у бізнес-середовищі майбутнього.

Законодавча невизначеність призводить до того, що подібні, формування у структурі національної економіки розглядаються як окремі, не пов'язані одне з одним підприємства, відсутня основа комплексного розгляду результатів господарсько-фінансової діяльності та інноваційного розвитку, а отже – не враховується вся міць та наявний потенціал подібних, частіше за все, наддержавних утворень.

Законодавство у сфері інноваційного розвитку, яке було сформоване протягом 1991-2017 рр., повинно було створити цілісну взаємоузгоджену систему, що визначає перелік стратегічних і планувальних документів у сфері інноваційного розвитку, визначає інституції, що формують і реалізують державну інноваційну політику та проекти інноваційного розвитку, а також визначити та закріпити джерела фінансування інноваційного розвитку. Проте, чинні на сьогодні закони та нормативно-правові акти уряду і Президента України не є гармонізованими між собою, більшість нормативно-правових актів, на яких базується нормативно-правовий механізм державного регулювання інноваційним розвитком торгово-промислових груп як частини промисловості, мають здебільше декларативний характер і не забезпечує всебічного регулювання суспільних відносин, які виникають у процесі розроблення, створення, поширення та комерціалізації інноваційного продукту.

Закон України «Про Інноваційну діяльність», що визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлює форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямований на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом [11] з моменту опублікування налічує близько 7 поправок та доповнень, останні з яких (2012 р.) стосуються Державного реєстру інновацій термінів та порядку експертизи інноваційних проектів, прав і повноважень державних органів. Згідно цього Закону визначений основний термінологічний апарат, затверджено право на державну підтримку, яку мають суб'єкти господарювання всіх форм власності, що реалізують в Україні інноваційні проекти, та підприємства, що мають статус інноваційних, детально визначенні повноважень і відповідальність суб'єктів інноваційного процесу.

У Законі України «Про інвестиційну діяльність» [10], що був прийнятим в Україні одним із перших, було викладено трактування поняття інновацій, як специфічної форми інвестицій, але дієвість цього Закону досить наочно демонструє фінансування інноваційного розвитку з боку держави.

Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [14] визначає основні стратегічні пріоритетні напрями інноваційної діяльності, які на пряму стосуються торгово-промислової сфери економіки:

- освоєння новітніх ресурсозберігаючі технології;
- освоєння нових технологій машинобудування та приладобудування, основна складова підприємств торгово-промислової сфери економіки, як основа високотехнологічного оновлення всіх галузей виробництва;
- освоєння нових технологій виробництва засобів наземного транспорту, літальних апаратів, плавучих засобів і пов'язані із транспортом пристроїв та обладнання, комплектуючих виробів, розробка і впровадження новітніх технологій для їх складання (виготовлення);
- впровадження та широке застосування нанотехнології, мікроелектроніки, інформаційних технології, телекомунікації, що є майбутнім для торгово-промислової сфери;
- розвиток інноваційної культури суспільства, людського ресурсу, як основної складової інноваційного розвитку.

Зміни та доповнення в редакції Закону № 5460-VI від 16.10.2012 та № 848-VIII від 26.11.2015 визначають порядок підготовки пропозицій щодо стратегічних пріоритетних напрямів та їх прогнозно-аналітичне обґрунтування, в рамках державних цільових програм прогнозування науково-технічного та інноваційного розвитку України [14].

На сьогодні цей Закон просто морально застарів, термін дій програм, визначених як пріоритетні, закінчується у 2021 році, проти майже ні одна з них не виконана в повному обсязі, новий же законопроект навіть не поданий до обговорення. Крім того, згадані вище законодавчі акти не містять чітких механізмів партнерської взаємодії між державою та бізнесом, залишений поза увагою принцип розподілу ризиків, не приділена увага комерціалізації результатів інновацій.

У Законі України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [8] визначено, що головною метою державного регулювання діяльності у сфері трансферу технологій є забезпечення розвитку національного промислового і науково-технічного потенціалу, його ефективне використання з метою вирішення завдань соціально-економічного розвитку країни та забезпечення технологічності виробництва вітчизняної продукції з урахуванням світового досвіду, можливих соціально-економічних, технологічних і екологічних наслідків від застосування технологій та їх складових, сприяння розвитку виробництва, в якому використовуються новітні вітчизняні технології. Технології, які пройшли державну експертизу, можуть передаватися до підприємств на основі відповідного договору про трансфер технологій. Видами договорів про трансфер технологій можуть бути: про поставку промислової технології; технічно-промислової кооперації; про надання технічних послуг; інжинірингу; про створення спільних підприємств; про надання в оренду або лізинг складових технологій, обладнання; комерційної концесії (франчайзингу). На практиці, питанням нових технологій та обладнання, виходячи з витрат на інноваційний розвиток за останні роки, опікуються лише самі вітчизняні виробники, виходячи зі своїх ресурсних можливостей та доступу до світового ринку технологій. Роль держави, як регулятора оновлення торгово-промислових груп зведена до мінімуму та використовується в контексті перевірки та сертифікації. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [13], отримав декілька змін у частині уточнення положень в 2014 році [5], а у 2020 – розширення стосовно роботи зі зразками лікарських засобів [4]. Втім, нерозвиненість вітчизняного законодавства стосовно прав інтелектуальної власності відображається навіть у міжнародних Рейтингах. В Україні досі залишається неформований ринок інтелектуальної власності, відсутній державний контроль за відтоком патентів. Це пов'язано, пер за все, із недостатністю нормативно-правового регулювання аспектів обігу прав на об'єкти інтелектуальної власності, їх оцінкою, відсутністю ефективних механізмів обліку та впровадження у виробництво результатів інтелектуальної діяльності, складністю та довготривалістю процедури розгляду заявок на отримання охоронних документів (терміни розгляду заявок становлять від 12 до 17 місяців), відсутністю методичного апарату визначення розміру шкоди, завданої порушенням прав на об'єкти права інтелектуальної власності. Перші кроки щодо удосконалення нормативно-правового механізму у частині захисту прав інтелектуальної власності вже зроблені. Після ухвалення в червні 2020 року Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення національного органу інтелектуальної власності» [4], яким фактично фіналізовано інституційну реформу ІТ-галузі, оновлення профільного законодавства стосовно об'єктів прав інтелектуальної власності було лише питанням часу. 21 липня 2020 року Верховна Рада України ухвалила два закони, які посилюють правову охорону об'єктів інтелектуальної власності в Україні: Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентним тролінгом» (реєстраційний номер відповідного законопроекту 2258) [6] та Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо реформи патентного законодавства)» (реєстраційний номер відповідного законопроекту 2259) [7]. Щодо змін, які стосуються торгово-промислових груп у частині захисту прав на винаходи, слід виділити найголовніші:

- впроваджено єдину термінологію - «торговельна марка» замість термінів, які застосовувалися раніше: «знак для товарів і послуг», «товарний знак», «торгова марка»;
- звужено перелік об'єктів, які можуть отримати правову охорону у формі корисної моделі, - тепер це лише пристрій або спосіб, формалізовано порядок правової охорони торговельних марок в Україні за Мадридською системою [17];
- прописано норму Паризької конвенції з охорони промислової власності про те, що особа, яка є власником торговельної марки в іноземній державі, право на яку набуто в Україні її агентом або представником без її дозволу, може вимагати визнання свідоцтва на таку торговельну марку недійсним або передання їй прав на таку торговельну марку, якщо агент або представник не обґрунтує свої дії відповідними доказами [2];
- збільшено обсяг прав власника промислового зразка – сукупність суттєвих ознак замінили враженням, яке промисловий зразок справляє на поінформованого користувача; запроваджено можливість скасування реєстрації промислового зразка в позасудовому порядку в

Апеляційній палаті; термін охорони збільшено з 15 до 25 років; введено нову форму охорони – незареєстрований промисловий зразок; вирішено питання позовної давності – позов про визнання недійсними прав на промисловий зразок може бути подано протягом усього строку дії прав [1].

Указом діючого Президента України В. Зеленського №722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» задекларовано «створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям» [16], крім того, більшість законодавчих актів останніх років, які прямо, або опосередковано торкаються державного регулювання інноваційним розвитком торгово-промислових груп України, націлені на практичну реалізацію створення сприятливого для розвитку інновацій бізнес-середовища (усунення інфраструктурного монополізму, внесення прозорості у стосунки держави та бізнесу, подолання корупції, діджиталізацію системи державного регулювання, тощо). Але для більшості законодавчих актів, які складають нормативно-правовий механізм державного регулювання інноваційним розвитком, у тому числі і торгово-промислової сфери економіки, як невід’ємної інституційної одиниці національної економіки, у тому числі і законодавчих актів галузевої направленості, характерно те, що майже не відображено обов’язки, права та повноваження підприємств торгово-промислової сфери, як суб’єктів інноваційного процесу. Враховуючи, що основою інноваційного розвитку та провідником інноваційних рішень є, перш за все, представники бізнесу, у Законі було б доцільно розширити їх повноваження у частині підготовки пропозиції щодо визначення пріоритетних напрямів розвитку інноваційної діяльності, організації прогностично-аналітичних досліджень тенденцій інноваційного розвитку та визначити їх права та обов’язки як суб’єктів інноваційного процесу.

При аналізі нормативно-правової бази простежується відсутність послідовності і змістовної пов’язаності між собою у різних законодавчих актах. Відсутнє чітке змістовне наповнення таких елементів інноваційної інфраструктури як інноваційні центри, регіональні інноваційні кластери, зони інтенсивного науково-технічного розвитку (технополіси), венчурні компанії та фонди, бізнес-інкубатори, тощо. Не зазначено щодо них особливостей застосування, механізмів державного регулювання. Слабким місцем в інноваційному законодавстві є питання комерціалізації інновацій. На даний час це договори щодо розпорядження майновими правами на об’єкти інтелектуальної власності (винаходи і корисні моделі).

Аналіз законодавства в сфері інноваційної інфраструктури виявив ще й наступні недоліки:

- абсолютно недопустимою є практика призупинення, та відміни діючих норм,
- Закон України «Про державно-приватне партнерство», з численними доповненнями [9], не містить чітких правових норм щодо державно-приватного партнерства у сфері інноваційного розвитку торгово-промислової сфери економіки, розподілу ризиків та комерціалізації результатів;

- Закон України «Про інститути спільного інвестування», який спрямований на забезпечення залучення та ефективного розміщення фінансових ресурсів інвесторів і визначає правові та організаційні основи створення, діяльності, припинення суб’єктів спільного інвестування, особливості управління активами зазначених суб’єктів, встановлює вимоги до складу, структури та зберігання таких активів, особливості емісії, обігу, обліку та викупу цінних паперів інститутів спільного інвестування, а також порядок розкриття інформації про їх діяльність [12] не розкриває правових механізмів спільного, державно-приватного, інвестування в інноваційній сфері;

- не врегульовані питання забезпечення нерозривного зв’язку науки з виробництвом на стадії впровадження у виробничий процес.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, проведений аналіз нормативно-правового механізму державного регулювання інноваційного розвитку торгово-промислових груп в Україні свідчить про наявність значного числа проблем. В сукупності, наведені вище недоліки негативно позначаються на темпах розвитку інноваційного потенціалу як торгово-промислових груп, так і держави в цілому. Враховуючи вищезазначене, з огляду на нинішній стан нормативно-правового механізму державного регулювання інноваційного розвитку торгово-промислових груп в Україні, вважаємо за потрібне:

- провести аудит існуючого правового поля стосовно інноваційного розвитку, адаптувати регламентуючі документи відповідно існуючим викликам та вимогам сьогодення, узгодити нормативні акти між собою;

- унормувати прогалини, які існують у чинному законодавчому полі щодо створення та функціонування елементів інноваційної інфраструктури, та розробити методичні документи зі створення та функціонування такої інфраструктури;
- узгодити вітчизняне законодавство стосовно правового захисту прав інтелектуальної власності зі світовою законодавчою практикою;
- виділити торгово-промислову сферу економіки в окрему інституційну одиницю економіки та розробити відповідну Стратегію інноваційного розвитку підприємств торгово-промислової сфери економіки на державному рівні;
- законодавчо вирішити питання інфраструктурного монополізму для виробників, що активно розвивають виробництва, впроваджують інновації у технологічні процеси.

REFERENCES

1. B. Borovyk, partner YuK «Borovyk ta Partnery», advokat [B. Borovik, partner of Borovik & Partners Law Firm], URL: <https://pravo.ua/zakonodavstvo-pro-promislovi-zrazki-tm-vinahodi-ta-korisni-modeli-shho-zminilos/> (data zvernennya 08.08.2020).
2. D. Benatov, partner Byuro patentnyh povirenyh Dr. Emil Benatov & Partners. [D. Benatov, partner of the Bureau of Patent Attorneys Dr. Emil Benatov & Partners] URL: <https://pravo.ua/zakonodavstvo-pro-promislovi-zrazki-tm-vinahodi-ta-korisni-modeli-shho-zminilos/> (data zvernennya 08.08.2020).
3. Ekonomika ta pidpryemnytvo, problemy zakonodavchogo regulyuvannya stvorennia i funkcionuvannya finansovo-promyslovykh grup v Ukraini [Economy and entrepreneurship, problems of legislative regulation of creation and functioning of financial-industrial groups in Ukraine]. BiG-LiB.com. 2011. URL: <https://goo.gl/5Hb8Pu> (data zvernennya 15.02.2020).
4. Pro vnesennya zmin do deyakyh zakoniv Ukrainy shhodo likvidaciyi shtuchnyh byurokratychnykh baryeriv ta korupciogennykh chynnykiv u sferi ohorony zdorovya: Zakon Ukrainy vid 02.06.2020 r. № 644-IX. [On amendments to some laws of Ukraine on the elimination of artificial bureaucratic barriers and corruption-causing factors in the field of health care: Law of Ukraine of 02.06.2020 № 644-IX]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/644-20#n31> (data zvernennya 22.08.2020).
5. Pro vnesennya zmin do deyakyh zakonodavchyh aktiv Ukrainy shhodo diyalnosti Ministerstva osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy, Ministerstva ohorony zdorovya Ukrainy, Ministerstva energetyky ta vugilnoyi promyslovosti Ukrainy, inshykh centralnykh organiv vykonavchoyi vlady, diyalnist yakykh spryamovuyetsya ta koordynuyetsya cherez vidpovidnykh ministriv, Derzhavnogo komitetu telebachennya i radiomovlennya Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 17.04.2014 r. № 1227-VII (zi zminamy ta dopovnennyamy) [On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning the Activities of the Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine, the Ministry of Health of Ukraine, the Ministry of Energy and Coal Industry of Ukraine, Other Central Executive Bodies Directed and Coordinated through Relevant Ministers of the Committee on Television and Radio Broadcasting of Ukraine: Law of Ukraine of April 17, 2014 № 1227-VII]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/644-20#n31> (data zvernennya 22.08.2020).
6. Pro vnesennya zmin do deyakyh zakonodavchyh aktiv Ukrainy shhodo posylennya ohorony i zahystu prav na torgovelni marky i promyslovi zrazky ta borotby z patentnyymi zlovzhyvannyamy: Zakon Ukrainy vid 21.07.2020 r. № 815-IX. [On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning Strengthening the Protection and Protection of Rights to Trademarks and Industrial Designs and Combating Patent Abuse: Law of Ukraine of July 21, 2020 № 815-IX.] http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67063 (data zvernennya 11.08.2020).
7. Pro vnesennya zmin do deyakyh zakonodavchyh aktiv Ukrainy shhodo reformy patentnogo zakonodavstva: Zakon Ukrainy vid 21.07.2020 r. № 816-IX. [On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning the Reform of Patent Legislation: Law of Ukraine of July 21, 2020 № 816-IX]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67064 (data zvernennya 11.08.2020).
8. Pro derzhavne regulyuvannya diyalnosti u sferi transferu tehnologij: Zakon Ukrainy vid 14.09.2006 r. № 143-V (zi zminamy ta dopovnennyamy). [On state regulation of activities in the field of technology transfer: Law of Ukraine of 14.09.2006 № 143-V]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16#Text> (data zvernennya 21.08.2019).
9. Pro derzhavno-pryvatne partnerstvo: Zakon Ukrainy vid 01.07.2010 r. № 2404-VI. [On public-private partnership: Law of Ukraine of 01.07.2010 № 2404-VI.] URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2404-17> (data zvernennya 11.04.2018).
10. Pro investycijnu diyalnist: Zakon Ukrainy vid 18.09.1991 r. №1561-XII (zi zminamy ta dopovnennyamy) [On investment activity: Law of Ukraine of September 18, 1991 №1561-XII (as amended)]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (data zvernennya 21.04.2019).
11. Pro innovacijnu diyalnist: Zakon Ukrainy` vid 04.07.2002 r. 40-IV (zi zminamy ta dopovnennyamy) [On innovative activity: Law of Ukraine of 04.07.2002 № 40-IV (with changes and additions)]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (data zvernennya 15.08.2019).

12. Pro instytuty spilnogo investuvannya: Zakon Ukrainy vid 05.07.2012 r. № 5080-VI (zi zminamy ta dopovnennyamy) [On mutual investment institutions: Law of Ukraine dated 05.07.2012 № 5080-VI (as amended)]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5080-17#Text> (data zvernennya 18.06.2019).
13. Pro ohoronu prav na vynahody i korysni modeli: Zakon Ukrainy vid 23.12.1993 r. № 3769-XII (zi zminamy ta dopovnennyamy) [On protection of rights to inventions and utility models: Law of Ukraine of 23.12.93 № 3769-XII (as amended)]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text> (data zvernennya 11.03.2020).
14. Pro priorytetni napryamy innovacijnoyi diyalnosti v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 08.09.2011 r. № 3715-VI. [On priority areas of innovation in Ukraine: Law of Ukraine of 08.09.2011 № 3715-VI]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17#Text> (data zvernennya 21.08.2019).
15. Pro promyslovo-finansovi grupy v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 01.01.1996 r. №438/95. [On industrial and financial groups in Ukraine: Law of Ukraine of 01.01.1996 №438 / 95]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/437/95-%D0%B2%D1%80#Text> (data zvernennya 21.08.2019).
16. Pro cili stalogo rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 30.09.2019 r. № 722/2019. [On the Goals of Sustainable Development of Ukraine for the period up to 2030: Decree of the President of Ukraine of September 30, 2019 № 722/2019]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825> (data zvernennya 16.06.2020).
17. Shpakovych T. starshyj partner, kerivnyk patentnogo viddilu PYuA «Dubynskij i Osharova», patentnyj povirenyj [Shpakovych T. senior partner, head of the patent department of PUA "Dubinsky and Osharova", patent attorney]. URL: <https://pravo.ua/zakonodavstvo-pro-promislovi-zrazki-tm-vinahodi-ta-korisni-modeli-shho-zminilos/> (data zvernennya 08.08.2020).

ASSESSING THE FINANCIAL SUSTAINABILITY OF THE PENSION SYSTEM OF GEORGIA AND EU27 COUNTRIES AND DEVELOPMENT PROSPECTS IN THE CONDITIONS OF ECONOMIC SHOCKS CAUSED BY COVID-19

Maka Ghaniashvili, PhD Student, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7231

ARTICLE INFO

Received 20 October 2020

Accepted 23 November 2020

Published 30 December 2020

KEYWORDS

pension reform,
Crisis,
Financial sustainability,
Covid-19.

ABSTRACT

Against the background of ongoing demographic change around the world, pension policies have acquired special significance in recent decades. Along with prolonging the population life and reducing the birth rate, the need to reform pension systems has become on the agenda, its main goal is to reduce fiscal pressure in macroeconomic terms, and on a micro scale, ensuring a decent old age with adequate income for retirees. According to the International Monetary Fund the share of state pensions in the GDP of developed and emerging economies will increase by 1-2.5% by 2050. Which calls into question the financial sustainability of many countries' pension systems. In the following study, in parallel with the current events in the world (which implies the economic crisis caused by Covid-19), we will assess the financial sustainability of the Georgian pension system together with the pension systems of E27 countries and determine possible directions for the development of pension systems in the face of economic shock.

Citation: Maka Ghaniashvili. (2020) Assessing the Financial Sustainability of the Pension System of Georgia and EU27 Countries and Development Prospects in the Conditions of Economic Shocks Caused by COVID-19. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. 5(32). doi: 10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7231

Copyright: © 2020 Maka Ghaniashvili. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Introduction. While the world is facing the economic crisis caused by the Covid-19 pandemic, global economic growth forecasts are declining, unemployment is rising, investment activity is also declining and budget revenues are reducing, fiscal pressures are rising and the issue of pension system reform is becoming urgent. At the same time, there is a great temptation on the part of governments to use pension funds to respond to economic shocks in the short term (as it has happened in some Eastern European countries since the 2007-08 crisis) or to take steps to increase pressure on pension schemes, for example, promoting early retirement, allowing retirees to withdraw part of their pension in advance, and so on.

Past experience has shown that the impact of economic crises on forms of retirement is determined by two factors: declining retirement income, which can force a potential retiree to stay in the job for a while, balances the deteriorating employment market, and the latter often pushes people to retire, when they can afford it (incentive to exit the labor market as an alternative to unemployment). The whole process depends on the structure of the pension system - how easy it is to retire before retirement age, what are the employment prospects, and how many different transfers are available that can help retirees cope with the crisis. What influences a person's decision to retire depends on the effectiveness of government policies in various areas - both within the pension scheme and in the employment market.

Literature Review. In order to understand the potential negative impact of Covid-19 on the economy, it is necessary to understand the economic channels through which shocks act in various areas. There are three main channels for transmitting shocks: (Carlsson-Szlezak *et al.* 2020 and

Carlsson-Szlezak *et al.* (2020b)): (1) A radical reduction in the consumption of goods and services; (2) Indirect impact through financial markets and their impact on the real economy; (3) Delivery. Since Covid-19 causes many delays, this translates into a negative impact on the supply chain, on demand for employment, which in the long term is followed by a steady rise in unemployment. The employment market is directly related to the sustainability of pension schemes.

In condition of the economic crisis, household incomes traditionally decrease and, consequently, their consumption and savings. Which reduces investment and causes capital shocks. Domestic demand for imported goods is also declining, reducing incomes for the rest of the world, and reducing countries' exports. This is followed by a supply-demand shock, both domestically and internationally. All this leads to a reduction in the output of the economy (Baldwin 2020). In addition, the modern economy is a complex connection of employees, companies, suppliers, consumers and financial intermediaries, because of this, the effects of the virus will be even deeper and more severe, and 50% of the working-age population will find it difficult to keep a job or find a new job. (Gourinchas 2020).

Some of the authors in the studies draw parallels with the crises caused by the great viruses transmitted by mankind in the past. However, some researchers argue about the relevance of assessing the impact of Covid-19 based on historical experience. Baker *et al.* (2020), Believes that Covid-19 has led us to a level of uncertainty that does not even come close to any historical experience.

According to some economists, the main source of declining consumption, rising unemployment, low inflation expectations and uncertainty is not Covid-19 but Lockdown decisions made by governments (Coibion *et al.* 2020). (Coibion *et al.* 2020). The model developed by Elenev (2020) considers the impact of Covid-19 on the reduction of employee productivity, which reduces the employment rate, and this has a direct impact on companies. This results in declining revenues and problems with debt service creating risks of corporate defaults. Baker (2020) discusses consumption habits and debt response forms under Covid-19. Given the historically low levels of high government debt and interest rates that exist in most developed countries, Bianchi (2020) notes that the need for coordinated monetary and fiscal policies are necessary to respond appropriately to the pandemic shocks. The issue of over-indebtedness and debt service is also emphasized in the case of Georgia, as our country will start debt service in 2021, which will further increase the pressure of the shocks caused by the crisis (Jgerenaia, 2020).

Methodology. To assess the financial sustainability of pension systems, we will use the target indicators set by the EU Framework Policy Open Method of Coordination (OMC)¹ According to the OMC Framework Policy Paper, there are three main groups of indicators for evaluating the effectiveness of pension systems: **Adequacy indicators** (ARP- at-risk-of-poverty rate of pensioners; MRI65+ median relative income ratio of elderly people aged 65+, ARR - aggregated replacement ratio; S80/S20 - inequality of income distribution for people aged 65+), **Sustainability indicators** (PE/GDP - pension expenditure; EMP55-64 - employment rate of people aged 55–64; DWL - duration of working life) and **Modernization indicators** (dARP - gender difference in the at-risk-of-poverty rate of pensioners, $ARP_{males} - ARP_{females}$; dMRI - gender difference in the median relative income ratio, $MRI_{males} - MRI_{females}$; dARR - gender difference in the aggregated replacement ratio, $ARR_{males} - ARR_{females}$).

The study uses a method of quantitative analysis of pension systems developed by the Polish scientist Filip Chybalski (Filip Chybalski, 2016), which is particularly suited to the macro scale of the pension system and considers its openness globally. The method is based on empirical research and statistics and allows to compare the pension systems of several countries or the pension systems of the same country in different periods. In the present study, we will focus on the second group of OMC objectives - the three variables of sustainability indicators.

The first phase of the study includes the search for statistical data for 2010, 2015 and 2018 for three indicators in Georgia and 27 European countries - PE / GDP, EMP55-64 and DWL (see statistics in the appendices).

¹ OMC is an EU policy framework that, which doesn't represent regulatory norms at the legislative level, but however aims to implement best practices in one area or another (including the management of pension systems) and to promote coordinated policies for governments. (<https://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-AaG-542142-Open-Method-of-Coordination-FINAL.pdf>).

The next step is to transform the data. Three of the used variables, PE / GDP has a destabilizing character (the lower the rate the better), while in the case of EMP55-64 and DWL indicators the best pension systems are characterized by a high score of these indicators. Therefore, in the first stage, we transform the PE / GDP variables with the following formula: $x_{ij} = \max x_{ij} - x_{ij}$.

Where the obtained x_{ij} value is the optimal value of the given (i) indicator for the object (j).

We then plot all the indicators between the interval [0, 1] using the normalization formula.

Finally, we convert the indexed indicators into a synthetic indicator of sustainability using the following formula:

$$S_{ij} = \frac{1}{3} (PE/GDP_{ij} + EMP55 - 64_{ij} + DWL_{ij})$$

PE/GDP (Current pension expenses as a percentage of GDP) - Measures the share of GDP spent on retirement age and therefore indicates the macroeconomic value of the pension system.

EMP55-64 -(Employment rate in the 55-64 age group) - Measures the side effects of the pension system in the employment market. The pension system can affect the employment market in different directions, including the younger generation, although the impact is different for the younger and older generation. However, it is clear that the pension system influences people's decision when to leave the employment market.

DWL (Expected Number of Working Years) - Measures the expected number of working years for a person aged 15+ during their lifetime.

In the case of European countries, the indicators defined by the OMC policy are available on the Eurostat website. In the case of Georgia, statistics are obtained from a variety of sources, including the Statistics Office of Georgia, the Central Bank of Georgia, and the Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia (see Annexes).

The Impact of the Pandemic Crisis on the World Pension Systems.

It is still unclear what impact the Covid-19 crisis will have on the world geopolitics, the economy, the environment or social relations. Pension systems are no exception, taking into consideration already critical future caused by some demographic changes, by 2020 the pension systems of many countries will also have to deal with the economic shocks caused by the pandemic.

Employment-unemployment rates are of great importance for pension systems. The economic decline caused by the pandemic has led to a shrinking employment market and a sharp increase in unemployment in all age categories. The older generation is no exception. Whose well-being is particularly affected by the virus - firstly, they are in a high-risk group from a medical point of view and secondly, the economic and financial crisis has also affected pension funds, which provide¹ current or future income for retirees.

Along with the general increase in unemployment, there are even greater rates of employment decline among the retirement age population. In addition, in most cases, they are less likely to rejoin the workforce after more or less overcoming the crisis - We must therefore assume that they leave the labor market and retire before doing so under normal economic conditions. This trend is increasing the pressure on pension systems. For example, in the first phase of the pandemic in the US alone, the unemployment rate for the 55+ age group rose from 3.3% in March to 13.6% in one month (April 2020). Quantitatively it is about 3.7 million people². Chart 1 also shows how the employment rate is declining in the 55-64 age group in the EU27 and OECD countries.

In addition to joining the pension system with a large number of retirees, governments, in the scope of various anti-crisis benefits, have reduced taxes in many countries, which logically reduces pension scheme contributions. Developments like this affect both sustainability and the adequacy of pension system costs, which could intensify fiscal pressures from the crisis and threaten the financial sustainability of pension systems.

¹ Pension Schemes in the COVID-19 Crisis: Impacts and Policy Considerations Csaba Feher and Ignatius de Bidegain, July 20, 2020

² Retrieved from <https://www.aarp.org/work/job-search/info-2020/unemployment-numbers-april.html>

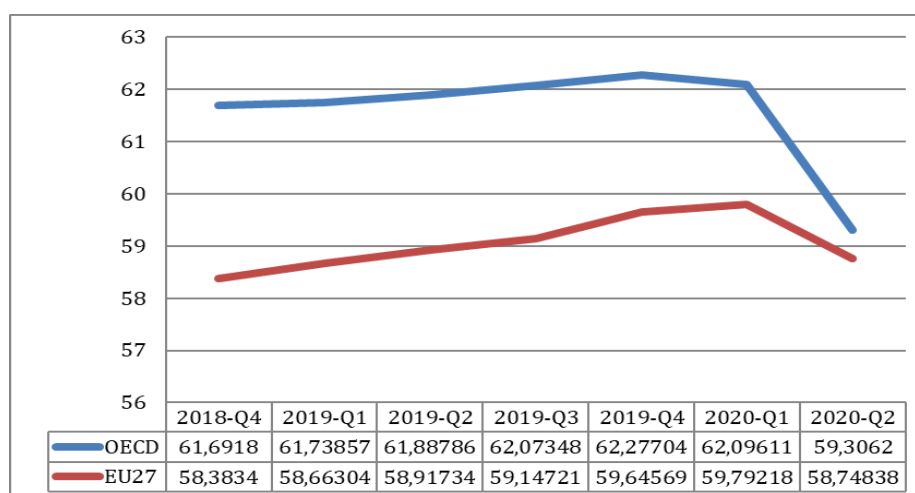

Chart 1. The employment rate in the EU27 and OECD countries
Age 55-64; Quarter IV of 2018 year; Quarter II of 2020 year.
Chart of the author. Statistical data: OECD¹

Table 1. Government policy on responding to Covid-19 shocks to pension systems

Implemented policy	Countries
Limitation of materialization (eg sale of pension fund) to avoid short-term investment losses	Australia, Canada, Colombia, Chile, Germany, Hungary, Latvia, Mexico, New Zealand, The United Kingdom, The USA
Ensuring solvency of pension accounts (E.g. extending the recovery period for DB schemes)	OECD 29 countries + Croatia, Kazakhstan, Kenya, Mauritius
Subsidy policy (For example, wage subsidies to keep jobs)	Iceland, Netherlands, New Zealand, Northern Macedonia, Slovakia, Sweden, Switzerland, The United Kingdom
Provide and facilitate continuous operating activities (same as online form)	The most of OECD countries
Protection against fraud and cyber-attacks (warning of pension scheme participants and introduction / offer of defense mechanisms)	Australia, Austria, Luxembourg, Mauritius, New Zealand, Slovenia, Sweden, UK
Short-term measures designed to neutralize economic shocks that carry potential risks in the long run (for example, the possibility of early savings)	Australia, Belgium, Canada, Colombia, Denmark, Estonia, Finland, France, Iceland, Peru, Portugal, Slovakia, Spain, The United Kingdom, The USA

All of the above measures are positively assessed by OECD experts, except for the latter. Like representatives of other international organizations, OECD experts urge governments as much as possible and make recommendations to refrain from pursuing policies that threaten the sustainability of pension systems in the long run.

The problem is not only the possibility of early withdrawal of pension contributions. Most pension schemes around the world also allow early retirement, depending on a variety of circumstances, based on long service experience or individual choice. However, in many cases the early retirement pension is different from the usual benefit. Social security regulations typically require that due to early retirement, the monthly deduction rate for retirement payments should not exceed 0.3-0.6%, which in real terms means a reduction of 3.6-7.2% annually in pensions. This means that, with lower retirement income, early retirement can lead to an increase in the poverty rate among retirees; Especially in the case of retirees whose activities were low-skilled and low-income before retirement. Such professions are usually most affected during a long-term crisis, and the Corona virus crisis and its consequences will be no exception. Pension schemes placed in funds also have a negative

¹ OECD (2020), Employment rate by age group (indicator). doi: 10.1787/084f32c7-en (Accessed on 23 October 2020)

impact during the crisis - low return on investment reduces the volume of their assets, while low yield on public debt increases the present value of liabilities. This can lead to both obvious fiscal risks in the presence of government guarantees and implicit fiscal risks in reducing private pension benefits or increasing the financial pressure on employers to co-finance pension funds.

Conclusions. It should be noted that a single indicator is not sufficient to assess the overall effectiveness of the pension system under the OMC Framework Policy. A clear example of this is the financial stability indicator of Georgia, which is one of the highest among the research countries (see Table 2), but if we consider the adequacy and modernization indicators of the Georgian pension system and compare it with other countries, it turns out that the Georgian pension system efficiency is ultimately low. The adequacy indicator is especially low, against the background of which the pension system in Georgia more or less maintains a high rate of financial stability.

Considering all the above mentioned, the aim of our study is not to compare pension systems with each other to determine the best pension system. The aim of the study is to assess the indicators of financial sustainability of the countries' pension systems in the pre-crisis period and to draw conclusions regarding the action policy in the coming years.

The current crisis is affecting on pension schemes in several ways: an increasing number of people are leaving the job market and joining the pension system; The situation in the employment market, in the form of reduced jobs and wages, will turn into lower pension incomes, which will be paid by employees in pension funds from their salaries; Falling prices for financial assets have a negative impact on the financial balance of pension funds; It is expected that governments and companies, which are often the main underwriters of pension bonds, will reduce their activity in this direction. It is clear from these factors alone that governments and their policies have a major impact on pension schemes in any period, especially in times of crisis.

Table 2.

Country	Pension system		
	Synthetic rates of sustainability by years		
	2010	2015	2018
EU27	0.29	0.32	0.39
Belgium	0.2	0.21	0.23
Czech Republic	0.4	0.46	0.59
Denmark	0.48	0.44	0.61
Germany	0.45	0.49	0.62
Estonia	0.51	0.57	0.73
Ireland	0.48	0.41	0.65
Greece	0.16	0.03	0.04
Spain	0.33	0.29	0.31
France	0.18	0.22	0.26
Italy	0.05	0.09	0.12
Cyprus	0.6	0.39	0.55
Latvia	0.38	0.51	0.66
Lithuania	0.4	0.53	0.43
Luxembourg	0.28	0.29	0.24
Hungary	0.13	0.34	0.43
Malta	0.18	0.37	0.42
Netherlands	0.46	0.47	0.62
Austria	0.7	0.26	0.36
Poland	0.16	0.24	0.26
Portugal	0.35	0.28	0.43
Romania	0.30	0.32	0.33
Slovenia	0.24	0.25	0.37
Slovakia	0.33	0.36	0.41
Finland	0.45	0.41	0.52
Sweden	0.66	0.63	0.81
The Great Britain	0.51	0.49	0.6
Norway	0.72	0.61	0.76
Georgia	0.73	0.68	0.68

Source: Table data is based on the results of a quantitative survey conducted by the author.

Data: Eurostat; geostat.ge; nbg.gov.ge; world bank

Table 2 shows the results of our quantitative survey, which shows how the synthetic indicator of financial sustainability of a country's pension system changes from year to year. Particular attention should be paid to the decline in the financial sustainability of many pension systems from 2010 to 2015 (Denmark, Ireland, Greece, Spain, Cyprus, Austria, Portugal, Finland, Sweden, the United Kingdom, Iceland, Norway, Georgia). In most cases, the deterioration in the financial sustainability of pension systems since 2010 was the result of the financial crisis of 2007-08. That is why governments of the countries should pay great attention to the management of problems caused by the current crisis.

For macroeconomic analysis of the pension system, it is also important to determine what impact it has on the employment market. Another trend of the survey results is important in this regard - the five countries with the lowest DWL (average number of working years) are characterized by low financial stability of the pension system (Italy, Luxembourg, Hungary, Malta, Poland). And those countries where the DWL rate is high (Iceland, Norway, Sweden, the Netherlands) are characterized by a stable or growing rate of sustainability. Therefore, employment market parameters are of great importance for the sustainability indicators of the pension system and improvement of which should become a priority for governments of the countries. This primarily aims to promote employment growth among the elderly population and the emergence of mechanisms that will encourage future beneficiaries of the pension system to stay in the labor market as long as possible.

In addition, to make the crisis more or less painless, governments must avoid the temptation to use the pension fund to deal with the consequences of the crisis. And than the "retirement" boom can later be compensated by an increase in retirement age, which is already planned in many countries. If the crisis does not last long, the impact of this factor can be eliminated in 4-8 years.

REFERENCES

1. D. Amaglobeli, Hua Chai, E. Dabla-Norris, K. Dybczak, M. Soto, A. F. Tieman, IMF SDN/19/01, The Future of Saving: The Role of Pension System Design in an Aging World, pp 5-6 Retrieved from <https://www.imf.org/en/Publications/Staff-Discussion-Notes/Issues/2019/01/09/The-Future-of-Saving-The-Role-of-Pension-System-Design-in-an-Aging-World-45138>
2. Carlsson-Szlezak, Philipp, Reeves, M., & Swartz, P. (2020, March 27). Understanding the Economic Shock of Coronavirus. Harvard Business Review. Retrieved from <https://hbr.org/2020/03/understanding-the-economic-shock-of-coronavirus>
3. Carlsson-Szlezak, Phillip, Reeves, M., & Swartz, P. (2020, March). What Coronavirus Could Mean for the Global Economy. Retrieved from <https://hbr.org/2020/03/what-coronavirus-could-%20mean-for-the-global-economy>
4. The Multidimensional Efficiency of Pension System: Definition and Measurement in Cross-Country Studies Filip Chybalski; Department of Management, Lodz University of Technology, Piotrkowska 266, 90-924 Lodz, Poland Retrieved from <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/27546951/>
5. Baldwin, R. (2020, March 13). Keeping the lights on: Economic medicine for a medical shock. www.VoxEU.Org
6. Gourinchas, P.-O. (2020). Flattening the pandemic and recession curves. Mitigating the COVID Economic Crisis: Act Fast and Do Whatever. Retrieved from <https://voxeu.org/article/flattening-pandemic-and-recession-curves>
7. Baker, S. R., Bloom, N., Davis, S. J., & Terry, S. J. (2020). COVID-Induced Economic Uncertainty (Working Paper No. 26983; Working Paper Series). National Bureau of Economic Research. Retrieved from <https://doi.org/10.3386/w26983>
8. Coibion, O., Gorodnichenko, Y., & Weber, M. (2020b). The Cost of the Covid-19 Crisis: Lockdowns, Macroeconomic Expectations, and Consumer Spending (Working Paper No. 27141; Working Paper Series). National Bureau of Economic Research. Retrieved from <https://doi.org/10.3386/w27141>
9. Elenev, V., Landvoigt, T., & Van Nieuwerburgh, S. (2020). Can the Covid Bailouts Save the Economy? (Working Paper No. 27207; Working Paper Series). National Bureau of Economic Research. Retrieved from <https://doi.org/10.3386/w27207>
10. Baker, S. R., Farrokhnia, R. A., Meyer, S., Pagel, M., & Yannelis, C. (2020). How Does Household Spending Respond to an Epidemic? Consumption During the 2020 COVID- 19 Pandemic (Working Paper No. 26949; Working Paper Series). National Bureau of Economic Research. Retrieved from <https://doi.org/10.3386/w26949>
11. Bianchi, F., Faccini, R., & Melosi, L. (2020). Monetary and Fiscal Policies in Times of Large Debt: Unity is Strength (Working Paper No. 27112; Working Paper Series). National Bureau of Economic Research. Retrieved from <https://doi.org/10.3386/w27112>
12. Jgerenaia E., Ghaniashvili M. (2020) The Problem of Over-Indebtedness in the Corona Economy (Case of Georgia). International Journal of Economics, Business and Management Research Vol. 4, No. 10; pp. 213-221. Retrieved from http://ijebmr.com/uploads/pdf/archivepdf/2020/IJEBMR_631.pdf

13. Pension Schemes in the COVID-19 Crisis: Impacts and Policy Considerations Csaba Feher and Ignatius de Bidegain, July 20, 2020
14. Retrieved from <https://www.aarp.org/work/job-search/info-2020/unemployment-numbers-april.html>
15. OECD (2020), Employment rate by age group (indicator). doi: 10.1787/084f32c7-en (Accessed on 23 October 2020)
16. Retrieved from <https://stopcov.ge/ka/Gegma>
17. Retrieved from <https://www.geostat.ge/ka>
18. Retrieved from www.economy.ge
19. Retrieved from www.mof.ge
20. Retrieved from www.nbg.gov.ge
21. Retrieved from www.ssa.gov.ge
22. Retrieved from www.pensions.ge
23. Retrieved from <https://data.worldbank.org/>
24. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
25. Retrieved from <https://stats.oecd.org/>
26. Retrieved from OECD Library: <https://www.oecd-ilibrary.org/>
27. Retrieved from <https://www.imf.org/en/Data>
28. Retrieved from Market rout leaves public pension funds nursing a nearly \$1 trillion loss for fiscal 2020: Moody's: <https://www.marketwatch.com/story/market-rout-leaves-public-pension-funds-nursing-a-nearly-1-trillion-loss-for-fiscal-2020-moodys-2020-03-24>
29. Retrieved from <https://www.ftadviser.com/pensions/2020/04/30/pension-funds-suffer-record-losses-as-covid-19-hits/>
30. Retrieved from https://www.sgi-network.org/docs/2020/thematic/SGI2020_Pensions.pdf
31. Retrieved from <https://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-AaG-542142-Open-Method-of-Coordination-FINAL.pdf>

Annex 1 Sustainability Indicators (2010)

	PE/GDP	EMP55-64	DWL
EU27	12.6	44.7	34.6
Georgia	3.1	64.15	35
Belgium	11.8	37.3	32.5
Czech Republic	8.8	46.5	33.9
Denmark	12.6	55.5	39.0
Germany	12.5	57.8	36.8
Estonia	8.6	53.8	35.8
Ireland	8.1	50.2	35.3
Greece	14.8	42.4	32.3
Spain	10.6	43.5	34.5
France	14.4	39.8	34.0
Italy	15.4	36.5	29.7
Cyprus	7.1	56.3	36.9
Latvia	10.1	47.8	34.5
Lithuania	8.5	48.3	33.1
Luxembourg	9.2	39.6	31.6
Hungary	10.7	33.6	29.2
Malta	9.4	31.9	30.3
Netherlands	12.2	52.9	38.9
Austria	14.5	41.2	36.0
Poland	11.8	34.1	31.6
Portugal	13.7	49.5	36.9
Romania	9.4	40.7	32.3
Slovenia	11.0	35.0	34.2
Slovakia	8.2	40.5	32.4
Finland	12.1	56.2	36.8
Sweden	11.4	70.4	40.0
The Great Britain	11.2	57.2	38.0
Iceland	7.2	79.8	44.6
Norway	8.3	68.6	39.5

Source: Table data is based on the results of a quantitative survey conducted by the author.

Data: Eurostat; geostat.ge; nbg.gov.ge; world bank.

Annex 2 Sustainability Indicators (2015).

	PE/GDP	EMP55-64	DWL
EU27	12.8	52.1	35.5
Georgia	4.7	71	35
Belgium	12.5	44.0	32.6
Czech Republic	8.6	55.5	35.2
Denmark	13.5	63.0	38.7
Germany	11.8	66.2	37.9
Estonia	8.0	64.5	37.2
Ireland	5.8	55.4	36.0
Greece	17.7	34.3	32.3
Spain	12.7	46.9	35.0
France	15.1	48.7	34.9
Italy	16.4	48.2	30.7
Cyprus	10.1	48.5	36.2
Latvia	7.7	59.4	35.4
Lithuania	6.9	60.4	34.9
Luxembourg	9.3	38.4	33.5
Hungary	8.6	45.3	32.6
Malta	7.5	42.3	33.7
Netherlands	13.0	61.7	39.9
Austria	14.6	46.3	36.7
Poland	11.6	44.3	32.6
Portugal	14.9	49.9	36.9
Romania	8.1	41.1	32.8
Slovenia	10.9	36.6	34.3
Slovakia	8.5	47.0	33.4
Finland	13.2	60.0	37.7
Sweden	11.3	74.5	41.2
The Great Britain	11.3	62.2	38.7
Iceland	8.5	84.8	46.6
Norway	10.3	72.2	39.8

Source: Table data is based on the results of a quantitative survey conducted by the author.

Data: Eurostat; geostat.ge; nbg.gov.ge; world bank

Annex 3. Sustainability Indicators (2018)

	PE/GDP	EMP55-64	DWL
EU27	12.5	57.9	36.2
Georgia	4.2	66.95	35
Belgium	12.6	50.3	33.3
Czech Republic	8.2	65.1	36.3
Denmark	12.3	69.2	39.5
Germany	11.9 ¹	71.4	38.7
Estonia	7.7	68.9	39.1
Ireland	5.3	60.4	37
Greece	16.5	41.1	32.9
Spain	12.6	52.2	35.2
France	14.9	53.3	35.4
Italy	15.8	53.7	31.8
Cyprus	9.2	60.9	37.2
Latvia	7.4	65.4	36.7
Lithuania	7	68.5	36.7
Luxembourg	9.3	40.5	33.5
Hungary	7.8	54.4	34.1

¹ In case of Germany, Estonia, Greece, Netherlands, Malta, Romania, Slovakia, Finland, Great Britain and Nirwat datas are used for 2017

Continuation of appendix 3.

Malta	7.2	50.2	36
Netherlands	12.5	67.7	40.5
Austria	14	54	37.5
Poland	11.1	48.9	33.5
Portugal	13.9	59.2	38
Romania	8	46.3	33.5
Slovenia	9.8	47	36.1
Slovakia	8.5	54.2	34.1
Finland	13.4	65.4	38.7
Sweden	10.9	78	41.8
The Great Britain	11	65.3	39.2
Norway	12.5	57.9	36.2

Source: Table data is based on the results of a quantitative survey conducted by the author.

Data: Eurostat; geostat.ge; nbg.gov.ge; world bank.

THE IMPACT OF CHANGES IN ECONOMIC CYCLES IN THE DEVELOPMENT OF SOCIO-ECONOMIC SOCIETY, ESPECIALLY DURING A PANDEMIC

Mardanova Rano Isakovna, Dr., Tashkent Institute of Finance, Department of Economics, Uzbekistan
Akramov Azamat Ramziddinovich, Researcher, Tashkent Institute of Finance, Department of State Finance, Independent researcher, Uzbekistan

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7260

ARTICLE INFO

Received 23 October 2020

Accepted 02 December 2020

Published 30 December 2020

KEYWORDS

efficiency, demand, supply, investment, fixed capital, income, profit, economic growth, market, market demand, crisis, depression, economic fluctuations, multiplier effect, accelerator principle, inflation, money supply, price level, innovation, pandemic.

ABSTRACT

Cyclical fluctuations in the market economy have been the focus of attention of researchers for many years. Today, the process of reproduction is becoming cyclical, which is a problem of interest of all economic agents. The purpose of the article is to reveal the main causes of economic cycles, their nature and to show the effect of cyclical fluctuations on the production process and employment, as well as in the development of a new socio-economic society as a whole. The article shows the essence of each stage, their disadvantages and advantages, influence on the formation of a creatively developed person.

Citation: Mardanova R. I., Akramov A. R. (2020) The Impact of Changes in Economic Cycles in the Development of Socio-Economic Society, Especially During a Pandemic. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. 5(32). doi: 10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7260

Copyright: © 2020 Mardanova R. I., Akramov A. R. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Introduction. Many scientists were interested in eliminating sharp cyclical fluctuations before they begin and thus ensure the development of the economy. However, they succeeded. To date, none of the economists disputes the existence of cyclical fluctuations. As far as changes in economic cycles are a disaster for the economy, it requires careful analysis, as well as the disclosure of their objective reasons for existence, to show the effect of cyclical fluctuations on the low level of national production and employment. It is known that the causes of regular fluctuations in the levels of production, employment and income, which usually last from 2 to 10 years, are depletion of autonomous investments, weakening of the multiplier effect, fluctuations in the money supply, as well as renewal of the main capital [1].

Materials and methods. The main causes of instability are inflation (an increase in the general price level, as well as a decrease in the price of the national currency) and a reduction in employment (low production) [7]. In this case, the shift in cycles is influenced by the aggregate supply. The oil shock of 1970, when prices rose 10 times, was unfavorable; the favorable shock of supply was in the USA in 1992-1993. as a result of the widespread use of information technology, the process of unbundling enterprises was stimulated. Thus, the cycles can be divided into two periods. The first period is the decline in production; the second is the increase in production [6]. The growth phase begins with the active commissioning of new enterprises and the modernization of old ones. In this case, the increase in employment due to the introduction of investment. Personal income is growing, demand and prices are rising. The boom is accompanied by a process of vigorous use of all

production capacities, their overload and ultrahigh employment. In consequence of which there is an increase in the level of prices, wages and interest rates. The inevitable consequence of the boom, when production growth is replaced by its decline, naturally develops further. There comes a phase of crisis. Increased stocks of goods lead to a reduction in production. Production investment is reduced; hence employment decreases, that is, the demand for labor.

Profit falls, the demand for credit is reduced, the interest rate is reduced, and growth of prices for goods and services is slowing down. Further, there is a stagnation of the economy, when the volume of production approaches zero. Trade weakens; there is a large mass of free money capital. After some time, the economic system overcomes the lowest point of the cycle, the revitalization cycle begins. This stage is characterized by the fact that the economy is gaining momentum, a new technical process is being introduced at a high rate in the production process, innovations are being actively applied, reducing production costs. The use of alternative sources of costs in production is increasing, where the cost is much cheaper than it was before. Economic growth acquires an innovative nature of development. Phases of crisis and depression can be viewed as a catalyst for economic growth in the innovative nature of development. At the same time, the movement of all economic indicators changes direction, increases income and employment [2]. New technologies and technologies appear, scientific and technical achievements are applied in the production process, completely new professions appear, thus providing employment for the active part of the population. Re-qualification is the benchmark for the development of a new, creatively developed person. The achieved new economic growth shows not only a quantitative expression of progress, but also a qualitative transformation of society, their thinking, as well as new values for society are being achieved.

Results. Human history is entering a new stage of socio-economic development. Thus, the crisis has in itself the possibility of overcoming it. It eliminates its immediate nature of the emergence of capital accumulation. The economy gets rid of the accumulated part of the share capital through its depreciation and destruction. This is the beginning the crisis is forcing everyone to replace many elements of fixed capital. As a result, there is a completely new demand. The massive use of new investments expands the process of reproduction, an increase in the multiplicative effect enhances the accelerator process. The innovative nature of socio-economic development generates a new effect on supply and demand. Thus, observation of the course of cycles shows that in modern conditions the nature of economic cycles is completely modified. The configuration of the cycle itself, the duration, its reproductive functions, which distinguishes the modern cycle from the cycles, observed in the previous century, change. The previous cycles have undergone quantitative changes; there were massive updates of capital. The modern cycle is characterized by qualitative changes. There are a number of factors that influence the current economic cycle: government regulation, scientific and technological progress, the process of globalization. An important tool for counter-cyclical, economic regulation of the state is the credit policy by reducing the interest rate charged by the Central bank when granting loans by a Commercial bank. Reducing the discount rate leads to a decrease in the interest rate on all types of loans, and thus contributes to increased investment and increased sales, which increases production growth [6].

Discussion. The nature of economic cycles is influenced by scientific and technical progress. It updates the fixed capital, which is observed in all phases of the cycle. The Encourages of active innovation, reducing production costs. Develop alternative sources of use in the production of resources. The new products and services offer at lower prices in the best quality. The economy is being modernized and diversified on a full scale. In the context of globalization of production under the influence of the international division of labor and the internationalization of economic relations, the cycle began to be of a global nature. A crisis in one country entails crisis phenomena in other countries; as a result, the world economy is being drawn into cyclical fluctuations. For example, the financial crisis of 2008 or the crisis of 1974-1975. The world crisis of 1957-1958 initiated the global structural crisis of overproduction of commodities on the world market. This was facilitated by technological changes in production; the replacement of natural raw materials with synthetic ones, that is, innovations of 1963 gave rise to a commodity crisis. Commodity prices fell 2 times [4]. Thus, the market economy itself is subject to cyclical fluctuations. The innovation and a new exploration give rise to crises that are inevitable, but at the same time the main cause of the revitalization stage. The market economy will become internally more stable when macroeconomic mechanisms are more widely and deeply understood, which make it possible to take economic measures that, like monetary

and fiscal policy, will not allow recessions to be in a long process. The economic cycle is inherent in all countries with a market economy and shows the process of oscillatory movement of the level of production, investment, employment and income, as a result of which either expansion or contraction of business activity of the economic sectors occurs. Cyclic fluctuations occur for various reasons. This may be due to seasonal fluctuations, demographic fluctuations, life expectancy of fixed capital. Despite the differences in the duration and intensity of economic cycles, they all have the same phases. With the development of macroeconomics and the correct application of macroeconomic tools, the concept of depression has fallen into disuse in developed countries and this term is already used in a historical context, and the crisis phase lasting more than six months should be called the recession phase. Each phase performs its function. But in each phase are the possibilities of exit. In the crisis phase, where production, employment, and income fall, it ultimately leads to cheaper means to stimulating of the investment in new enterprises, technologies and equipment that the economy begins to revive again on the basis of innovation [5]. Here it would be worth not forgetting about those things that delay economic growth, which contributes to the slow growth of the economy and the transformation of the form and life of the population. It is during such negative socio-economic events that corruption takes resources away from priority needs such as public health, social protection, distance learning and other essential services. Distorted spending priorities will weaken economic recovery and long-term performance to achieve sustainable, inclusive growth or improve productivity and living standards. Our message to governments is clear: do whatever you can, but be sure to "keep your receipts." The principles of accountability and transparency should not be relegated to the background. In practice, this means supporting countries to take various measures in the areas of public financial management, anti-corruption and anti-money laundering.

By virtue of this, an active fiscal policy should come into play again. No matter how old it is, during a crisis, a pandemic, Keynesian doctrine is becoming more and more acute. In turn, a robust fiscal expansion aimed at tackling the pandemic will further boost public debt, lowering the national saving rate and possibly putting upward pressure on real interest rates.

In net terms, we expect the period of low real interest rates to be prolonged. In this case, low real rates should provide governments with the fiscal space they need to actively mitigate the impact of the pandemic [16].

At the same time, one should very carefully approach the issue of planning state orders, which are far from always calculating the final results of using budget funds. For this reason, huge material, labor and financial resources are usually spent in the state budget ineffectively. In order to increase the efficiency of the use of financial resources in the field of placing government orders, preventing corruption and other abuses, world practice has developed a set of levers and tools, from planning the need for procurement to making special decisions to stimulate government customers and product suppliers. And in this case, the Pandemic will play a positive role forcing the governments of the state to improve the legislative framework for public procurement. [16].

Companies that have survived the crisis are facing a new business climate. Even before that, companies had experienced major crises. [16]. Unlike other crises, the pandemic has swept the entire macro economy of all countries of the world.

Each can be unique, and every time entrepreneurs, firms are known to adapt to it. Given that countries producing more than 50% of world GDP are in lockdown, the current business crisis is more serious than ever before:

The crisis and the measures taken against it will accelerate 3 trends:

First of all,

- Introduction of new technologies;
- The retreat in the outdated global supply chain, a market structure dominated by an oligopoly (i.e. a small number of sellers), in which the entry of new firms into the network is limited by high barriers.
- Many large companies are aware of social responsibility. Large companies such as Alibaba and General Motors have launched the production of masks.

Secondly, global supply chains will be reviewed.

In third, there is a growing focus on highly automated plants. Cross-border investment may fall by 30-40% this year. The revenue of global firm's decreases, but their resilience increases.

Political economy combines political and economic factors in analyzing modern society. Since almost everyone will agree that politics and economics are intricate and irreversible intertwined with

each other - politics effects on the economy, and the economy affects politics, this approach seems natural. He has proven to be useful in understanding government and society. It can also prove to be a useful tool for those interested in changing the state management and society. Policymakers should remember these important lessons today as they struggle with the COVID-19 pandemic.

Conclusions. Thus, despite the fact that crises bring economic costs, the market economy as a whole from cycle to cycle goes to higher and higher levels of development, improving not only the material basis, but also distribution, exchange and consumption. A new organizational form of production requests a completely new approach to the production process, to personnel, that retraining, retraining leads to the formation of a creative person. A creatively active person is the basis to build of a new developed society as a whole. The impact of the pandemic on the socio-economic development of the country is a prime example of the fact that humanity in the digital economy will experience great changes. Both values and lifestyle and activities of people will definitely change. Pandemic will force humanity to save resources, move to a new stage of development. A new era of development will come, people will save time, learn more in the field of information technology, all their activities contribute to the development of the digital economy worldwide. The fourth industrial revolution will affect the growth of the world economy. What should be done?

I. Protect the liberal order from anarchism. Transnational corporations and international banks of the world depend on open flow goods and capital. This is especially true these days, when many of the world's largest companies rely on into complex global supply chains. A typical multinational corporation today produces parts

and components in dozens of countries, carries out the assembly process in dozens of other countries and sells finished products all over the world. Trade barriers prevent this supply chains, which is why most of the world's largest companies are also among the most ardent supporters of further liberalization trade.

II. Build a post-viral world belt.

III. World leaders must lead world order or create a world order.

IV. Single national goal:

-Establish infection monitoring everywhere,

-To put the health system, medical science and technology into proper condition,

- Maintain security, order, economic prosperity, lend a hand of cooperation to each other through joint efforts to mitigate the impact of the approaching chaos.

-No country alone is able to overcome the crisis

-Global cooperation program like “Marshall Plan”

Otherwise, decay will result in the present and in the future.

- Close cooperation of centers of power, forgetting about the geopolitical battle. This refers to the unification scheme.

V. Maintain the principles of a liberal world order based on the opening of borders, free trade in everything that can only be sold.

The lifting of economic sanctions in the relations of any country in the world. These postulates should be extended to all UN members and enshrined in the UN Charter, providing for a response mechanism in case of violation of these customs by UN member states. COVID-19 will force companies, states and societies to strengthen their own economic potential, which will allow them to withstand prolonged self-isolation. However, this will require tremendous self-discipline, especially from developing countries. That by doing so, people will stop thinking as before. This will force them to change. Both the behavior of the consumer and the producer will change. Therefore, the world order will have to be considered. The leaders of the superpowers will also obey the terms of the world order. This pandemic, in contrast to the previous crises, has embraced the entire process of rebuilding the world economic order.

REFERENCES

1. Anosova, I.A. Kim, S.F. Seregina. - M.: Yurayt, 2013. - 521 p.
2. Antipina, O.N. Macroeconomics: Textbook / O.N. Antipin, N.A. Miklashevskaya. - M.: Dis, 2012. – 496p.
3. Balabanova, A.V. Macroeconomics: mechanisms to improve the quality of growth. / A.V. Balabanova. - M.: Higher School, 2008. - 373 p.
4. Novokshonova, L.V. International economic relations. Active teaching methods: Textbook / L.V. Novokshonova, N.V. Shmeleva, M.L. Gorbunova. - M.: Master, 2017. - 352 p.
5. Platonova, I.N. International economic relations of Russia: Textbook / I.N. Platonov. - M.: Master, 2018. - 471 p.

6. Ponomareva, E.S. World Economy and International Economic Relations: Textbook / E.S. Ponomareva, L.A. Kriventsova. - M.: Unity, 2015. - 287 p.
7. Ponomareva, E.S. World economy and international economic relations. Textbook / E.S. Ponomareva, L.A. Kriventsova. - M.: Unity, 2017. - 64 p.
8. Smitienko, B.M. International economic relations: Textbook / B.M. Smitienko. - M.: Infra-M, 2018. - 312 p.
9. Taymasov, A.R. World economy and international economic relations. Textbook / A.R. Taymasov, Z.M. Muratova, K.N. Yusupov. - M.: KnoRus, 2016. - 143 p.
10. Ternovaya, L.O. Geopoetics: international relations and art: Monograph / L.O. Thorny. - M.: Alfa-M, 2016. - 191 p.
11. Ternovaya, L.O. Geopoetics: international relations and art: Monograph / L.O. Thorny. - M.: Alpha-M, 2017. - 342 p.
12. Khalevinskaya, E.D. World Economy and International Economic Relations: Textbook / E.D. Khalevinskaya. - M.: Master, 2017. - 416 p.
13. Chebotarev, N.F. World Economy and International Economic Relations: A Textbook for Bachelors / N.F. Chebotarev. - M.: Dashkov and K, 2016. - 352 p.
14. Shakhovskaya, L.S. World economy and international economic relations. lecture notes / L.S. Shakhovskaya. - M.: KnoRus, 2018. - 32
15. Shimko, P.D. World economy and international economic relations: Textbook and workshop for undergraduate and graduate programs / P.D. Shimko. - Lyubertsy: Yurayt, 2016. - 392 p.
16. [Electronic resource] URL: <https://www.imf.org/fandd/>(accessed: 01/06/2020).
17. [Electronic resource] URL: <https://www.imf.org/fandd/>(accessed: 01/07/2020).

ВПЛИВ ДЕВІАНТНИХ ФОРМ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕРЕДОВИЩА НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Грінко А. П., Професор, Декан факультету менеджменту

Україна, Харків, Харківський державний університет харчування та торгівлі,

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5324-6926>

Бакаляр Д., Аспірант кафедри фінансів, обліку та аналізу,

Україна, Харків, Харківський державний університет харчування та торгівлі

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7282

ARTICLE INFO

Received 20 October 2020

Accepted 04 December 2020

Published 30 December 2020

KEYWORDS

deviant forms,
corruption,
economic security,
business environment,
economic offenses.

ABSTRACT

The article reveals the role of permanent monitoring of the exogenous environment for deviant forms of business environment development in order to develop and adjust the mission, strategy, operational measures of anti-inflation and anti-crisis nature to ensure economic security of economic entities. For this purpose, the evolution and essence of corruption are considered, as this fact not only reflects the negative trends in society, but also hinders the full progressive economic and political development of the state. Also, the existence of corruption and the generation of huge corruption losses in the course of corrupt interaction of corrupt officials with entrepreneurs and citizens can lead not only to direct social losses, but also to distort the institutional foundations of society, which negatively affects the economic security of enterprises. The analysis of deviant forms of business environment development is carried out and it is established that corruption is the most significant problem for business development in Ukraine. The consequences of this problem have been identified, which include the shadowing of business, the prevalence of illegal schemes and means of influence, the despair of a large number of entrepreneurs, which threatens the public system with destruction and leveling of the domestic legal system.

Citation: Grinko A.P., Bakalar D. (2020) The Influence of Deviant Forms of Development of Entrepreneurial Environment on the Economic Security of Ukrainian Enterprises. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. 5(32). doi: 10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7282

Copyright: © 2020 Grinko A.P., Bakalar D. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Вступ. Значущість проблеми подолання корупції на всіх рівнях взаємодії чиновницької бюрократії з підприємцями і окремими громадянами поставила її в один із провідних пріоритетів держави. Існування корупції і генерація колосальних корупційних втрат в ході корупційної взаємодії корумпованої частини чиновників з підприємцями та громадянами можуть призвести не тільки до прямих суспільних втрат, але й до викривлення інституційних основ суспільства, що негативно впливає на економічну безпеку підприємств. Корупція на сучасному етапі набула ознак непередбачуваного за характером глобального правового, соціального і політичного феномену. Це явище дестабілізує всі сфери суспільного життя: викривляє правові та етичні відносини, деформує суспільну правосвідомість та мораль. Корупція не тільки відображає негативні тенденції розвитку суспільства, а й перешкоджає повноцінному поступальному економічному і політичному розвитку держави, а також, взагалі, представляє загрозу для ефективного розвитку соціуму. Корупція є складним соціальним явищем із різноманітністю його проявів та форм. Окремі фахівці вважають, що внаслідок низки причин дати чітке визначення цьому явищу практично неможливо. Однією з основних вони називають культурні відмінності різних суспільств. Тому дослідження генезису корупції як цілісного багаторівневого явища може

розглядатись як теоретичний базис для розроблення антикорупційної політики, що сприяє розвитку бізнесу взагалі й економічній безпеці підприємств.

Матеріали і методи. Теоретичне обґрунтування базується на спостереженнях, групуваннях, під час визначення тенденцій девіантних форм підприємництва, які існують на протязі тривалого часу, узагальненні результатів з дослідження історичних фактів щодо виникнення корупції як явища в суспільстві, визначенні характеру та місця корупційних дій та розробці рекомендацій щодо заходів та кроків у сфері підтримки розвитку підприємницького середовища. Теоретичною основою дослідження стали методологічні і загально-наукові принципи проведення комплексних досліджень, методи аналізу щодо міжнародних індикаторів корупції в країнах світу, економічних правопорушень в Україні. На підставі використання методів узагальнення сформовано висновки та пропозиції щодо використання надійної інформації в поєднанні з кращими методиками і ризик-орієнтованими підходами, які стають важливим інструментом забезпечення відповідності законодавчим вимогам і економічній безпеці підприємств.

Результати дослідження. До характерних інституційних девіантних форм розвитку підприємницького середовища в Україні, у повній мірі, можливо віднести крім виникнення інституційних пасток такі форми взаємодії підприємців із зовнішнім середовищем (оточенням), до яких належать: розвиток корупції, створення адміністративних бар'єрів, ухилення від сплати податків і вхід до тіньової економіки, нецивілізоване рейдерство, що призводить до неправомірного захоплення власного майна, непрозорість та несправедливість судової системи, правила взаємовідносин у трикутнику «суспільство – влада – бізнес». Значущість проблеми подолання корупції на всіх рівнях взаємодії чиновницької бюрократії з підприємцями і окремими громадянами поставила її в один із провідних пріоритетів держави. Існування корупції і генерація колосальних корупційних втрат в ході корупційної взаємодії корумпованої частини чиновників з підприємцями та громадянами можуть призвести не тільки до прямих суспільних втрат, але й до викривлення інституційних основ суспільства, що негативно впливає на економічну безпеку підприємств.

До негативних економічних результатів корупції можна віднести: зростання масштабів тіньової економіки при відповідному зменшенні податкових надходжень, підрив довіри агентів ринку – суб'єктів господарської діяльності до здатності влади встановлювати і дотримуватися чесних правил гри; зниження ефективності конкурентних механізмів ринку і дискредитацію ідеї ринкової конкуренції, оскільки перевага часто отримує не сам конкурентоспроможний суб'єкт, а той, хто здатний дати хабар; зростання цін за рахунок корупційних накладних витрат, що перекладаються на споживача; неефективне нецільове витрачання бюджетних коштів під час розподілу державних замовлень, пільг, гарантій, субсидій тощо.

Соціальними наслідками корупції є: дискредитація права як основного регулятора взаємодії суспільства і держави; відволікання великих сум державного бюджету від цілей соціального використання; збільшення соціальної нестабільності в суспільстві, зростання економічних і політичних ризиків відкриття і ведення бізнесу, які підривають міжнародний інвестиційний рейтинг України у інвесторів.

Проблемам вивчення і моделювання корупції присвячено велику кількість робіт зарубіжних і вітчизняних дослідників [Література 1, 2, 3, 4, 5, 6]. Але є недостатність досліджень щодо генезису цього явища, що гальмує усвідомлення передумов його виникнення, не надає об'єктивну інтерпретацію сучасним тенденціям щодо її існування та можливості зробити більш точним прогнозування розвитку цього явища або процесу в майбутньому.

Корупція супроводжує людство з найдавніших часів. Термін «корупція» походить від латинського «*corruptio*», що означає «підкуп, продажність громадських та політичних діячів, посадових осіб». У Законі України «Про запобігання корупції» (частина 1 статті 1) визначено, що «Корупція – це використання особою, наданих їй повноважень та пов'язаних із цим можливостей метою одержання неправомірної вигоди (грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав) [7].

Вважаємо за доцільне дослідити історичні факти щодо виникнення корупції як явища в суспільстві. Одним із «корупційних» феноменів, що відносяться в основному до судової сфери, було поняття обіцянка, – термін, який до XVI с. означав плату підсудного судді; згодом обіцянка – «гостинці, побори, хабарі» [8, с. 359]. Про обіцянку як цілком законну плату за судові видатки згадано ще в Двінській статутній грамоті 1397-1398 р.р. Для позначення

корупції високого, елітарного рівня, коли відбувалось розкрадання державних коштів країни, використовувався термін «казнокрадство», а для «низового» хабарництва, як прийняття чиновником плати за вчинення будь-яких дій, було прийнято термін «хабарництво». Хабарництво за визначенням Даля: «стягування підношень, підкупи, хабарництво» [9, с. 331] означало хабар за виконання однієї з дій з кола обов'язків чиновника.

Завжди в історії спостерігалась проблема низького заробітку чиновників, що створювало підґрунтя для розвитку корупції. Тому навіть у документації XVIII с. є поділ на акцидентії (фактичне «годування», «від справ дозволені доходи») та злочинний хабар. Але ключовою особливістю корупційних явищ в ранній період є відсутність негативного ставлення до обіцянок і хабарів, що, як раз, необхідно розглядати як корінь ментального ставлення сучасних громадян до корупції не як до протиправних дій, а як до методу, що історично склався, для досягнення переслідуваних цілей матеріального і нематеріального характеру.

Важливий імпульс до осмислення корупції надають праці Ніколо Макіавеллі. Корупцію він порівнював з хворобою, наприклад з сухотами. «Спочатку її важко розпізнати, але легше лікувати. Якщо ж вона запущена, то її легко розпізнати, алевилікувати важко» [10].

Починаючи з кінця XVIII століття на Заході в ставленні суспільства до корупції настав перелом. Ліберальні перетворення проходили під гаслом, що державна влада існує для блага людей їй підвладних, і тому громада утримує уряд в обмін на неухильне дотримання чиновниками законів. Зокрема, згідно з Конституцією США, прийнятої в 1787 р., одержання хабаря є одним із злочинів, за які Президенту США можуть оголосити імпічмент.

Сучасний термін корупція з лат. *corruptio* – «спокуса, підкуп, занепад, розлад, розхитаність, поганий стан» [11, с. 289]. До цього періоду, як і протягом радянського етапу історії, термін корупція не вживався, замість нього функціонували поняття хабарництво, зловживання службовим положенням тощо. Разом із відсутністю терміну неможливий був і його аналіз. Дослідження корупції як цілісного явища, що включає найрізноманітніші та різнорівневі прояви зловживання службовим положенням, стало можливим тільки в кінці XX століття. Незважаючи на це, посадові особи в радянській історії допускали різноманітні корисливі зловживання посадовим положенням, що підпадає під розуміння корупції в сучасному вітчизняному праві. Суспільство почало здійснювати все більший вплив на якість роботи державного апарату. У міру посилення політичних партій та державного регулювання, зростаючи стурбованість стали викликати епізоди змови політичної еліти та великого бізнесу. Проте, рівень корупції в розвинених країнах протягом XIX-XX століть зменшився в порівнянні з рештою країн світу [10].

Новим етапом в еволюції корупції в розвинених країнах стала межа XIX і XX ст. З одного боку, почалось чергове посилення державного регулювання і, відповідно, влади чиновників. З іншого – народжувався великий приватний бізнес, який у конкурентній боротьбі став вдаватися до «скупки держави» – вже не до епізодичного підкупу окремих дрібних державних службовців, а до прямого підпорядкування діяльності політиків і вищих чиновників справі захисту інтересів капіталу. По мірі зростання значення політичних партій в розвинених країнах (особливо в країнах Західної Європи після Другої світової війни), розвинулась партійна корупція, коли за лобіювання своїх інтересів великі фірми і транснаціональні корпорації платили не особисто політикам, а в партійну касу. У другій половині XX століття корупція все більше почала ставати міжнародною проблемою. Підкуп корпораціями вищих посадових осіб за кордоном набув масового характеру. Глобалізація призвела до того, що корупція в одній країні стала негативно позначатись на розвиток багатьох інших. При цьому країни із найбільш високим рівнем корупції більше не обмежувалися третім світом: лібералізація в колишніх соціалістичних країнах в 1990-і роки супроводжувалася значними посадовими зловживаннями. У своєму випуску від 31 грудня 1995 року газета «Financial Times» оголосила 1995 рік «роком корупції». Для пропаганди знань про корупцію ООН заснувала Міжнародний день боротьби з корупцією (9 грудня).

Таким чином аналіз існуючих підходів до дослідження поняття корупції підтверджує широкий спектр трактувань її визначення, змісту і основних напрямів зниження масштабів та інтенсивності корупційних відносин, що, у свою чергу, приведе до забезпечення економічної безпеки підприємств.

Відповідно до першого підходу корупція розглядається як девіантна форма розвитку ділового середовища, що позначається відхиленням від норм права, службової етики та загальнолюдських моральних принципів. Характерні ознаки корупційної ситуації визначаються прийняттям рішень, що порушують закон або відповідають невстановленим суспільним

нормам, дією партнерів за спільною згодою, отриманням сторонами незаконних вигід і переваг, прагненням всіх учасників корупційної угоди до приховування своїх дій.

Особливу негативну значимість набуває явище державної корупції, тобто участь в ній посадових осіб, які перебувають на державній службі, мають можливість розпоряджатися не приналежними їм ресурсами за рахунок прийняття (або неприйняття) тих або інших рішень. До таких ресурсів можуть відноситися бюджетні кошти, державні замовлення та пільги, об'єкти державної власності, соціальні, освітні, медичні послуги, що надаються за рахунок держави.

У рамках даного підходу відповідно до характеру та місця корупційних дій розрізняються корупція верхівки та низова корупція. До корупції верхівки відносяться, корупційні дії, пов'язані з прийняттям рішень, що мають високу ціну: потенційно прибуткові корупційні послуги з приватизації і замовного банкрутства підприємств, ліцензування та квотування експортних операцій, бюджетні трансфери, податкові схеми, обслуговування бюджетних рахунків, проведення податків і митних платежів, кредитування в банківській сфері, видача державних субсидій і закупівель тощо.

Низова корупція пов'язана з перманентною рутинною взаємодією громадян і чиновників середньої та низької ланки в процесі здійснення процедур реєстрації, ліцензування, отримання патентів, виплати штрафів, отримання послуг у сфері соціального забезпечення, освіти, охорони здоров'я, житла, спотворення інформації фінансової звітності, декларацій топ-менеджменту тощо. Згідно з другим підходом корупція розглядається як системне суспільне явище, що характеризує міру неефективності дії соціально-економічних інститутів держави, правової системи, економіки. У цьому аспекті корупція постає як «сила протидії», яку змушене долати суспільство, його господарські суб'єкти та інститути при досягненні поставлених перед ними цілей.

Як показують проведені дослідження, у відносинах суб'єктів господарювання, що представляють підприємницьке середовище, з посадовими особами органів публічної влади, зокрема дозвільних та контролюючих органів, судів тощо досить часто присутня корупційна складова. Проявами даної проблеми, зокрема, є вимагання та одержання посадовими особами органів публічної влади надання неправомірних вигід (хабарів, подарунків); нелегальні угоди (оборудки) між посадовими особами публічної влади та підприємцями з метою вирішення певних питань, пов'язаних з веденням господарської діяльності; незаконне сприяння та надання неправомірних переваг певним суб'єктам господарювання, в тому числі, в межах конкурсних процедур, державних закупівель, при наданні доступу до публічних ресурсів (державного та комунального майна, земель); ігнорування правопорушень та сприяння уникненню відповідальності за їх вчинення; фактичне набуття посадовими особами органів публічної влади частки у приватному бізнесі через підставних осіб тощо.

За даними Індексу глобальної конкуренції (2019), корупція є найбільш суттєвою проблемою для розвитку бізнесу в Україні. Наслідками існування даної проблеми є тінізація бізнесу, поширеність нелегальних схем та засобів впливу, зневіра значної частини підприємців, що загрожує системі публічної влади руйнуванням та нівелюванням функціонування вітчизняної правової системи.

Компанія Ipsos MORI, що займається міжнародними ринковими дослідженнями, у період з листопада 2016 року по січень 2017 року, на замовлення компанії ЕУ провела 4100 інтерв'ю в 41 країні регіону ЕМЕІА. Інтерв'ю проводилися на рідних мовах респондентів в режимі он-лайн або під час особистих зустрічей. Серед респондентів – члени рад директорів, керівники середньої й вищої ланки, а також інші співробітники, що представляють компанії різних розмірів і різних галузей. Дослідження проводилося і в Україні, де було опитано 100 співробітників компаній.

За даними опитування Центру Разумкова і фонду «Демократичні ініціативи», проведеного в травні 2016 року, 67% українців вважають головною причиною поточної соціально-економічної кризи корумпованість представників влади. За даними опитування Соціологічної групи «Рейтинг», проведеного у червні 2016 року, більшість українців (53%) знають про високий рівень корупції у країні із засобів масової інформації. При цьому 10% заявили, що останній рік особисто давали хабарі, а 22% повідомили, хабарі давали їхні родичі та знайомі [12].

Більше половини (51%) менеджерів компаній світу вважають, що корупція широко розповсюджена у бізнес-середовищі їхніх країн, про що свідчать дані міжнародного дослідження Ernst & Young, присвяченого ризикам шахрайства в Європі, на Близькому Сході, в Індії та Африці (ЕМЕІА). Серед 41 країни перше місце посідає Україна, про що впевнено відповіли 88%

респондентів. Данія, Норвегія і Фінляндія мають найнижчі прояви корупції в бізнесі. Дослідження показує, що 77% членів ради директорів або старших менеджерів стверджують, що вони могли б виправдати неетичну поведінку, щоб допомогти бізнесу вижити, причому кожен третій з них готовий запропонувати грошову винагороду в обмін на укладення або продовження контракту. 77% глобальних респондентів згодні з тим, що судове переслідування окремих осіб допоможе запобігти шахрайству, хабарництву та корупції серед керівників.

Одним із міжнародних індикаторів корупції в країнах світу є Індекс сприйняття корупції (CPI), який Transparency International розраховує з 1995 року на підставі 13 досліджень авторитетних міжнародних організацій і дослідницьких центрів. Для визначення оцінки України використано 9 джерел. Індекс оцінює корупцію тільки в державному секторі. Ключовим показником індексу є кількість балів, а не місце в рейтингу. Мінімальна оцінка (0 балів) означає, що корупція фактично підміняє собою державу, максимальна (100 балів) свідчить про те, що корупція майже відсутня в житті суспільства. Проведені дослідження свідчать, що Україна в 2019 році втратила два бали в рейтингу сприйняття корупції в порівнянні з 2018 роком і повернулася на рівень 2017 року, зайнявши 126-е місце з 180 [13]. У той же час Україна серед сусідніх держав випереджає Росію, яка зберегла свої позиції (28 балів, 137 місце), а лідирує – Польща (58 балів, 41 місце) і Словаччина (50 балів, 59 місце). Білорусь додала один пункт і тепер має 45 балів і 66 місце. Лідери рейтингу в 2019 році суттєво не змінилися. На першому місці – Нова Зеландія та Данія (по 87 балів). У кінці списку Сомалі (9), Південний Судан (12) і Сирія (13) (Рис. 1.).

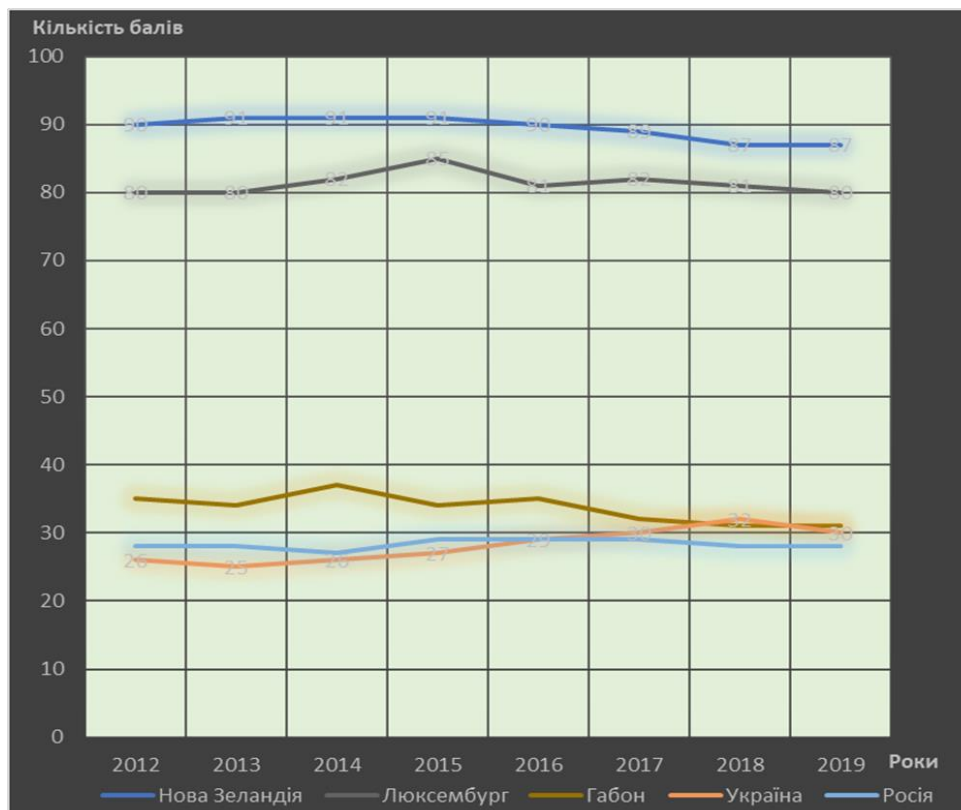

Рис. 1. Динаміка Індексу сприйняття корупції (CPI) в країнах світу

Економічні правопорушення впливають на економічну безпеку в усьому світі й жодна галузь економіки або підприємство не може відчувати себе повністю захищеними від небажаних наслідків економічної злочинності. Крім безпосередніх збитків, економічні правопорушення можуть завдавати серйозної шкоди іміджу підприємств або погіршити їхню репутацію, що в підсумку може призвести навіть до втрати частки на ринку. На сьогоднішній день, на жаль, суспільство стає все менш толерантним до недотримання етичних норм поведінки, тому бізнесу необхідно завоювати суспільну довіру і постійно підтримувати його.

Існує багато видів економічних правопорушень, причому деякі з них більш поширені і зустрічаються систематично (Рис. 2). З огляду на різноманіття видів економічних злочинів,

передбачених законодавством різних країн, в рамках даного огляду в Україні визначено їх категорії за Цивільним та Кримінальним Кодексами. Як показують проведені дослідження [14], в 2019 році найбільш поширеним видом економічних злочинів в Україні було порушення вимог фінансового контролю (59, 85 %), на другому місці незаконне привласнення майна (12, 65%), на третьому – порушення вимог щодо повідомлення про конфлікт інтересів (6, 59 %) і на четвертому місці – одержання хабара (5, 35%). При цьому, у порівнянні з попередніми роками ці цифри значно зменшились окрім порушень вимог фінансового контролю, де відбулося зростання з 44, 58% у 2018 році до 59, 85 % у 2019 р. Загальна питома вага правопорушень за Цивільним Кодексом у 2019 році виросла до 66, 54 %, що на 9, 32 % вище ніж у 2018 році.

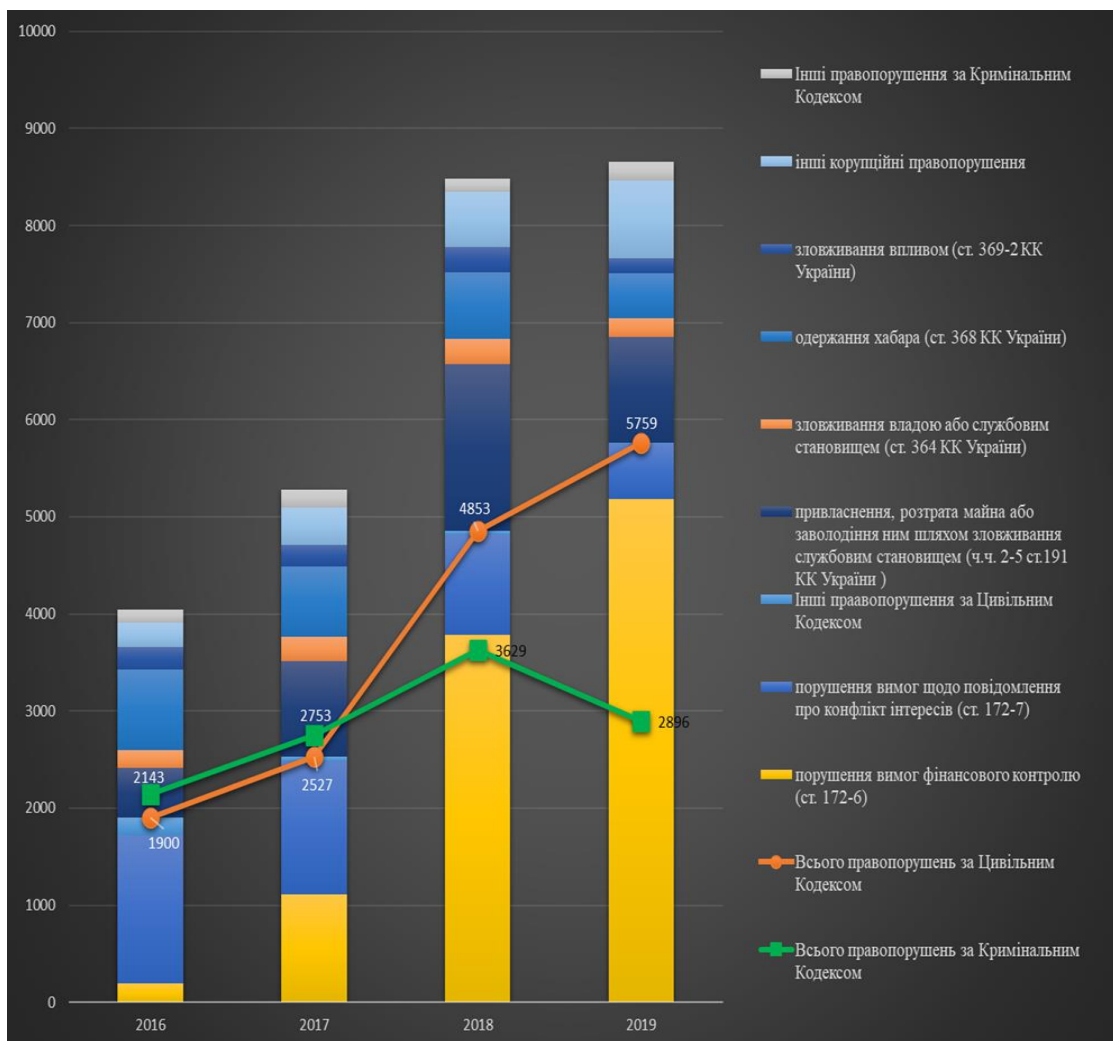

Рис. 2. Динаміка економічних правопорушень в Україні

Економічна рецесія призвела до того, що підприємства з не великим бажанням інвестують в такі послуги, як внутрішній аудит або внутрішні фінансові розслідування, що призводить до фінансових збитків. Фінансові збитки – лише один із аспектів шкоди, який несуть підприємства від шахрайської діяльності, й досить часто – далеко не самий значний. Супутній збиток і його негативний вплив на репутацію і бренд, вартість акцій, настрою в колективі, відносини з партнерами призводять до значних збитків у багатьох бізнесах.

На сьогодні, у зв'язку з пандемією від COVID-19, можливий сплеск корупційної діяльності через операції з медичними видами обладнання, засобів захисту, матеріальними заохоченнями тощо.

До проблеми виявлення системних характеристик явища ділової корупції, на нашу думку, доцільно підійти з позиції інституціонального підходу, оскільки корупція об'єднує базові конституційні елементи інституту: наявність як формальних правил і неформальних обмежень (загальноновизнаних норм поведінки, досягнених угод, внутрішніх обмежень діяльності), так і певних характеристик примушення до виконання тих або інших дій.

Обговорення результатів. Таким чином, сучасний стан корупції в Україні обумовлений історією генезису даного явища в країні. Корупційні процеси мають глибокі корні, й на первинному етапі розвитку нерозривно пов'язані з бюрократичним апаратом і його чиновниками як інструментом вирішення дилеми між незадоволеними потребами людини і відсутністю реальних механізмів їх досягнення. Отже, наразі, люди борються з новими реаліями, серед яких страх і відсутність стабільності. Тому, як ніколи, важливо бути на крок попереду правопорушень у сфері фінансової безпеки.

Висновки. У результаті проведення аналізу генезису феномена корупції в адміністративно-правій доктрині слід визначити основні складності у формуванні єдиної національної антикорупційної ідеології в історичній ретроспективі: недосконалість термінологічної бази як передумови до неадекватної оцінки та масштабу корупційної діяльності; нерівномірність оцінки небезпеки корупції для одних сфер існування в державі та їх переоцінка для інших.

На нашу думку, система заходів та кроків у сфері підтримки розвитку підприємницького середовища об'єднує законодавчі заходи (зміна та скасування нормативно-правових актів, розроблення та ухвалення нових регулювань) та політичні (ідеологічні) зміни (зміна системи відносин влади та бізнесу, спрямованості діяльності органів публічної влади). При цьому передбачається, що певна частина необхідних змін буде досягнута через ринкові механізми (економічну конкуренцію, саморегулювання професійних об'єднань, збалансування попиту та пропозиції), а також через політичну волю безпосередньо суб'єктів підприємництва до кардинальних реформ.

Тому на тлі зростання числа схем правопорушень з ланцюгом поставок і інвестицій, надійні інформаційні обліково-аналітичні дані стали важливі як ніколи, оскільки вони дозволяють знизити ризики, не відмовляючись від нових можливостей. Незважаючи на те, що іноді необхідно терміново почати працювати з новими постачальниками, не можна нехтувати належними юридичними заходами захисту в умовах корупції та шахрайських схем. Саме в такій ситуації надійна інформація в поєднанні з кращими методиками і ризик-орієнтованим підходом стають важливим інструментом забезпечення відповідності законодавчим вимогам і скорочення ризиків (RBA). Згідно з документом, випущеним Групою розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей, впровадження RBA корисно для роботи з проблемами, що виникли через COVID-19, а також для виявлення нових ризиків протиправної фінансової діяльності. Надійні дані, відповідні інструменти і необхідні знання дозволять приймати більш вдалі рішення і захистять суспільство і підприємства від корупції та злочинів і сприятимуть забезпеченню їх економічної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Golubev, A.A., Eleskin, M.V. (2002). Organized Crime and Corruption: Preconditions and Modern Manifestations. Tver: Tver. region type. 101 p.
2. Decree of May 8, 1918 "On Bribery". Retrieved from <http://www.alppp.ru/law/ugolovnoe-pravo--ispolnenie-nakazaniy/17/dekret-snk-rsfsr-ot-08-05-1918.html>
3. Karabanov, A.L., Melkin, S.K. (2010). Modern problems of combating corruption: criminal-legal and criminological aspects. M.: Wolters Kluwer Russia, 185 p.
4. Suleimanov, T.M. (2012). The fight against corruption in Russia in the 9th-19th centuries: historical and legal analysis. Anti-corruption. № 2. P 89-93.
5. Mulyk, Ya. I. (2013). The essence of the concept "Financial security of the enterprise": systematization of scientific views. Collection of scientific works of VNAU. Series: Economic Sciences. № 3 (80). P. 195-206.
6. Arefieva, O.V., Kuzenko, T.B. (2009). Economic bases of formation of financial component of economic security. Current economic problems. № 1. P. 98-103.
7. Law of Ukraine "On Prevention of Corruption". Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/524-20#n379>
8. Dal, V. (1882). Explanatory Dictionary of the Living Great Russian Language. P., SPb., M.: Wolf. T. 3. 582p.
9. Dal, V. (1881). Explanatory Dictionary of the Living Great Russian Language. P., SPb., M.: Wolf. T. 3. 810 p.
10. Rose-Ackerman, S. (2003). Corruption and the State. Causes, effects, reforms.; per. from eng. O. A. Alyakrinsky. M.: Logos. 356 p.
11. Chervinskii, P., Nadel'-Chervinskaya, M. (2012) *Tolkovo-etimologicheskii slovar' inostrannykh slov russkogo yazyka* [Explanatory and etymological dictionary of foreign words of the Russian language]. Moscow: Krok Publishers
12. Ukraine leads in EY EMEA Fraud Survey 2017. Retrieved from <https://www.unian.info/politics/1870956-ukraine-leads-in-ey-emeia-fraud-survey-2017.html>
13. Retrieved from <https://gtmarket.ru/ratings/corruption-perceptions-index/info>
14. Anti-Corruption Status Report for 2016, 2017, 2018, 2019. Retrieved from https://mvs.gov.ua/ua/pages/274_Statistika.htm/

NATIONAL FINANCIAL SYSTEM ANALYSIS IN TERMS OF THE COMPLEX SYSTEMS THEORY

Lopotenco Viorica, PhD in Economics, Assistant Professor, Academy of Economic Studies of Moldova, Republic of Moldova

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7283

ARTICLE INFO

Received 11 October 2020
Accepted 04 December 2020
Published 30 December 2020

KEYWORDS

systemic category; complex science; chaotic behavior; national financial system.

ABSTRACT

The recession caused by the pandemic and the vulnerabilities faced by the entire international monetary system and the national financial systems requires a particular approach to analyzing the current situation and the design of new developments. Based on these arguments, we set out to investigate national financial systems from the perspective of complex systems theory.

Following the research, we concluded that understanding the nature and characteristics of the manifestation of synergistic effects allows organizing the financial system's management at a new quality level, based on the concepts of discretion and stability of development trajectories of the world economy.

Citation: Lopotenco Viorica. (2020) National Financial System Analysis in Terms of the Complex Systems Theory. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. 5(32). doi: 10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7283

Copyright: © 2020 Lopotenco Viorica. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Introduction. The history of man's development and formation as a social being - is a complex search, dimensioned over centuries, of ways and mechanisms to consolidate his socialization elements in the form of written and unwritten rules, laws, norms, societies, systems.

The scenario of the historical process can be presented as a system of challenges and answers. The problems accumulated in front of society seek its solution, which is therefore discovered in one form or another. From this moment, the evolution changes its direction and, thus, instead of the canceled problems, new ones appear. Therefore, the answer to any of the historical challenges means stopping the transformations: each of the solved problems leads to the emergence of new challenges, often more fundamental and more complicated than the previous ones.

The dynamics of life, the defiance imposed by risk and uncertainty, demand society a new creative effort likely to lead to the reconstruction and recapture of the notion of progress. There is no real human culture other than the one that can be encountered creation process in the real-life context, in the production and continuous testing of each of our many efforts and the image of the future model ourselves.

Moreover, the history of ideas, utopia, and philosophy is closely linked to the history of facts of all kinds, especially to the history of economic development.

After long and contradictory searches, the science of the twentieth century synthesized the scientific category of system. It has given the possibility to both theory and practice to go beyond the simplistic understanding of reality and to direct man to rethink the way of organizing and carrying out his social, economic, political activity. [1]

The theory, which deals with the study of interrelationships within existence, reveals the types of relationships specific to phenomena, deciphering functions, dysfunctions, the ends of some processes, and the theory of complex systems.

According to the mentioned theory, a system is the totality of interdependent elements. The components of the system are called its elements until they have a relationship with this system. The interconnection of the elements of the system determines its integrity. Moreover, if an element of the system loses its connection with the system, it turns into a new system. Like the other part of the

system, which turns into another new system, all systems have their elements. Analogously and all social systems are composed of elements.

Purpose of the study. This publication aims to analyze the national financial system by the approaching of the theory of complex systems.

Literature review. The research of economic systems brings us closer to a deeper understanding of the contemporary economy's functioning basics. The inevitable technical-scientific progress generates new "high" technologies, information sub-branches, and "new" qualitative financial markets.

The systemic category of generalization of financial activity appears in the form of a financial system with safe possibilities to regulate the system's activities, influencing the national economy and, therefore, society.

Knowledge of the financial system's content aspect must logically start from Systems Theory and its concepts related to the system category. The systemic approach allows a quantitative and qualitative analysis of the financial system's development and functioning, based on its nature and specificity, which inclines us to use the concept of synergy and chaos theory in research.

Synergy is often called "the science of the complicated," the teaching of self-organization and the universal laws of the evolution of complex dynamic systems. It is currently considered one of the most popular and promising interdisciplinary approaches. One of the founders of synergy, the German physicist H. Haken, determined it not only as of the science of self-organization but also as the theory of "the common action of several subsystems, as a result of which a new structure appears at the macroscopic level." [2] He proposed this theory be studied in a new discipline, called synergy, which originates from the Greek word "synergeia", which in translation means "common coordinated action". According to Haken, synergy has two meanings: on the one hand, the joint action of the elements of the composite system, and on the other hand - the cooperation of scientists from different fields. [3]. At the beginning of the 80s of the last century, the science of self-organization was called synergy in Germany (H. Haken), in French-speaking countries - the theory of dissipative structures (I. Prigogine) and in the USA - the theory of dynamic chaos (M. Feigenbaum). In the literature, these "branches" of self-organization science are also called "*complex science*."

Synergy has emerged at the intersection of various scientific schools. As a result, synergy has increasingly begun to influence different areas of activity and increase interest. Unlike traditional scientific knowledge fields, synergy studies the laws of the evolution of systems of any kind. Ignoring the specific nature of systems, synergy acquires the ability to describe systems' evolution in an accessible way. This allows synergy to be considered an easy-to-understand field for science representatives from a completely different field. [4] This approach is currently an area of interest for different people - from students to politicians, from managers to researchers. [5]

Another 25 years ago, one of the most well-known researchers in the field of synergy, I. Danilov, characterized this current, related to the research of nonlinear dynamic systems as follows: "Among the many scientific titles that scientific progress has brought to our century" the century of nonlinearity" is one of the least resounding, but more significant and well deserved... The world of nonlinear functions, like nonlinear phenomena, frightens, conquers, and irresistibly tempts through infinite diversity. There is no room for decent standards here, here the variability and range of forms govern." [6]

The systems that constitute the study's object of study can be of a quite varied nature and studied by different sciences, such as physics, chemistry, biology, mathematics, economics, and sociology. [7]

In this context, the arguments of researchers K. Mathews, M. White, R. Long regarding the application of synergy in the social sciences are of interest. Recognizing the usefulness of traditional methods - linear methods - in the social sciences, she remarks that there is no apparent reason why human behavior should be more linear than the behavior of other living and non-living systems. [8] At the same time, arguing with skeptics who consider "complex science" a conjectural science, a popular current "bandwagon science," distinguish several arguments in defense of the thesis on the perspective of using chaos theory in researching social processes, namely:

- Increasing the pace of changes in economic processes. Often these changes are unpredictable and can lead to unexpected results; the dynamics of social systems contain an increasing share of uncertainty, includes periods of chaotic behavior and demonstrates variants characteristic of fractal features (typical example - the dynamics of financial markets);

- The similarity of the most critical aspects of the development of economic systems, according to a series of researchers, with natural systems: the non-linear dynamic correlation between

many components; complicated interdependence between components; the possibility of dynamic development in compound forms, including chaotic regimes and self-organization;

- The similarity of the mathematical models that give rise to the chaotic behavior in physics or biology with some elaborated in the research process of social processes;

- Disappointment with the results obtained from empirical research based on standard statistical methods (usually linear) due to the omission of some essential variables in the research program; evaluations.

In economics, chaos theory came into view in researchers, especially after the stock market crash of October 1987.

Materials and Methods. In the contemporary scientific literature, the evolutionary-synergistic paradigm is often launched at the forefront of science. Following this paradigm, development is understood as the succession of long periods, corresponding to a stable state of the system, interrupted by short periods of chaotic behavior (bifurcations), after which the transition to another stable state occurs (attractor), the choice of which is usually determined by the fluctuations at the bifurcation point. For a clearer understanding of the attractor's notion, it is often represented in a geometric shape in space, the size of which coincides with the number of variables needed to describe the evolution of the system over time fully. Each system has its variables, different from others. In any case, the development of systems in time in given initial conditions is described by the trajectory from the initial state to the final one, i.e., by the attractor.

The attractor can be represented in the form of a trajectory and a surface or sphere figure. In the 1980s, so-called foreign attractors were revealed, which are characterized by fractional size. Strange attractors are fractals.

According to H. Bourguinat (1992) in chaos theory, even if we work with non-linear equations, which turn and move in a maze whose appearance changes with each step, as the order or degree of these equations changes the idea always remains attractive, especially for the financial field [9].

A point in an abstract space represents the state of all dynamic systems - the phase space - called the attractor, to which the state of the system tends. This is a geometric shape - sometimes too complex - that corresponds to the trajectory that describes the system until it is stable or has a limited trajectory to which it tends. There are two categories of attractors: predictable attractors (well behaved), for which a small change in the initial conditions is limited in trajectory as it advances in time (pendulum motion); the second category is that of foreign attractors, which result from almost indistinguishable trajectories and which mix in the phase space. The evolution of the system is never the same in this case. If the trajectories are convergent, they will be steady due to small perturbations. Otherwise, chaos will ensue.

From a mathematical point of view, a more precise definition of chaos is as follows: [10]

Any Ω space equipped with a metric (with a metric) d with $f: \Omega \rightarrow \Omega$, or a continuous function from Ω to Ω .

The discrete dynamical system (Ω, f) if there is $\delta > 0$, so that for all w and all $w' \in \Omega$ and all $\varepsilon > 0$ there is a $w' \in \Omega$ and a k that:

$$d(w, w') < \varepsilon \text{ and } d(f^k w, f^k w') \geq \delta$$

with $f^k w$, which represents k - or iterations from point w to the function f .

Another way to observe whether the trajectories are convergent or separate in time is by using the Lyapunov exponent.

From X_t^M ($t=1, 2, \dots, T$) the pairs (X_i^M, X_j^M) are chosen so that:

$$r_s(M, i, j) = \|X_i^M - X_j^M\| < \varepsilon$$

With ε a small positive number and $\|\cdot\|$ a metric X_i^M and X_j^M they are close to each other.

It is then calculated:

$$r_s(M; i, j) = \|X_{i+n}^M - X_{j+n}^M\|$$

By adopting the report:

$$d_n(M; i, j) = r_n(M; i, j) / r_0(M; i, j)$$

By aggregation:

$$L(M, n) = \sum_{i \neq j} \text{Log} d_n(M; i, j) / N(N-1)$$

If the neighboring points differ $d_n(M; i, j)$, then they should be larger than one unit. The system will be stable if $L(M, n) < 0$. For classical systems, it is expected that $L(M, n) > 0$.

In conclusion, according to Bourguinat, while the share of what cannot be transposed from the natural sciences to human behavior is quite imposing, the approach from the perspective of chaos theory seems useful to understand how at some point, the financial system is likely to be disrupted.

The COVID19 pandemic was for the entire international financial system and the national financial systems a destabilizing factor in their evolution.

Results and discussion.

The global economic crisis, caused by the COVID-19 pandemic, which can be seen as a bifurcation, from the perspective of complex systems theory has caused deficiencies in both the international monetary system and national financial systems. The Republic of Moldova, being a small country with an open economy, was affected by this crisis quite hard. The pandemic's economic effects are transmitted to the economic activity and, therefore, to the Republic of Moldova's financial system through several channels simultaneously, divided into external and internal.

The *channel of international financing* may spread risks related to difficulties in financing the Republic of Moldova's economy due to uncertain financial conditions in the global economy.

The economy of the Republic of Moldova has to survive with a small capital inflow because the external environment is also under pressure from the health crisis caused by the COVID 19. pandemic tended to diminish. It should be mentioned that the capital inflow in the Republic of Moldova registered a decreasing trend, starting with 2017 and the GDP growth had the same direction. Thus, the COVID 19 pandemic's negative consequences intensified against the background of the negative trends of the inflows of international flows in the Republic of Moldova during the years 2017-2019.

The foreign trade channel transmits risks related to the economic situation of the main economic partners of the country, where negative changes in GDP were registered. Vulnerabilities in the economies of the trading partners of the Republic of Moldova will undoubtedly influence the slowdown in exports of goods and services (according to official data in January-September 2020 / January-September 2019, exports accounted for 86.6% and imports 89.7 %)¹ and they will therefore lead to a deterioration of the external balance.

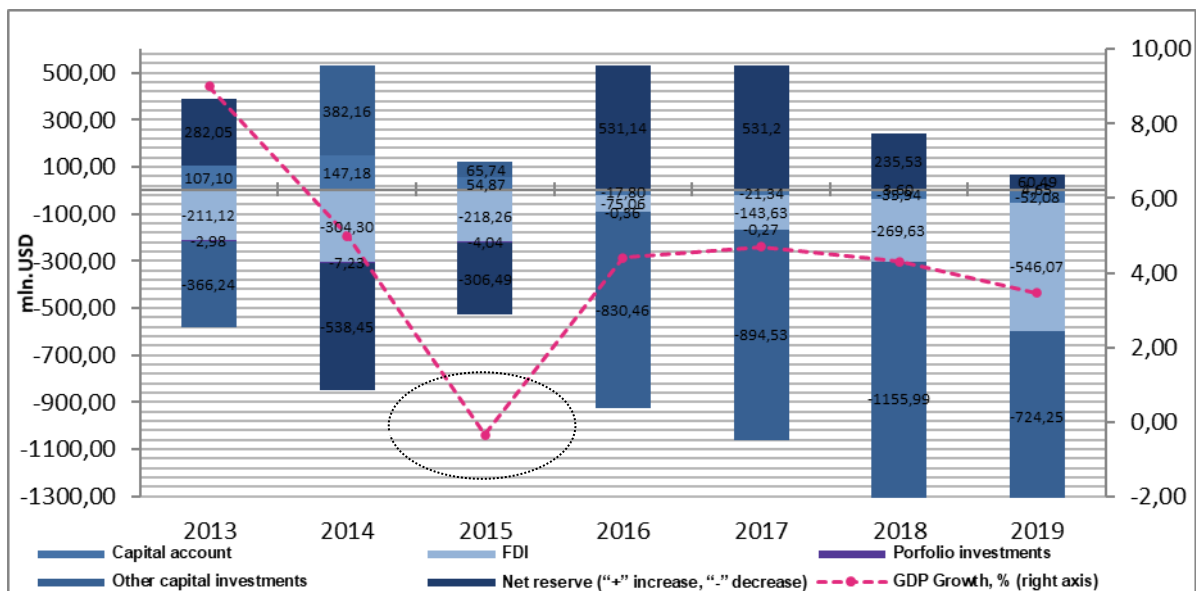

Fig. 1. Dynamics and structure of net capital flows in the Republic of Moldova

Source: [11].

The pandemic's onset hurts the revenues of all sectors of the economy (non-financial corporations, the financial industry), the population, and the state. As a result, we can highlight a next (internal) channel for spreading risk in the Republic of Moldova's economy, namely *the revenue*

¹National Bureau of Statistics. External trade [online]. Retrieved from <https://statistica.gov.md/category.php?l=ro&idc=336&https://statistica.gov.md/category.php?l=ro&idc=336&>

channel. The most significant internal factor of the pandemic's negative impact on the Moldovan economy was the need to stop production activities from reducing the burden on the health system and ensuring the population's health and epidemiological well-being. Thus, the companies did not obtain income that they could have had under normal economic activity conditions. Several organizations that continued to operate recorded declines in activity and consequently in revenues as part of the revenue channel, the negative impact of the COVID 19 pandemic and the restrictions adopted against it affect, as mentioned, the entire value chain and affect the full range of entities involved in production activities. This means that revenue losses occur not only for a particular enterprise but also for its employees, suppliers, contractors and service providers, budgetary authorities and non-budgetary funds, financial organizations whose customers are the enterprise and its employees.

Another internal channel that can have a negative impact is *the credit channel*. A decrease in the income of economic entities reduces their solvency, which may limit banks' willingness to continue lending to the economy. The credit channel can be triggered as a result of a series of risks: the decrease of the incomes of the potential debtors, who will have to withdraw their own "credit cravings," due to the narrowing of the credit service possibilities, in the conditions of significant uncertainties of income recovery citizens and companies in the future; deterioration of credit quality of borrowers and an increase in credit risk. Taken together, the above factors form the conditions for limiting lending activity, which in turn can become a factor in the deterioration of the economic situation, as restricting access to finance does not allow economic entities to maintain the same level of production activity. As a result, a feedback effect may occur: a decrease in economic activity triggers a credit contraction, which further suppresses economic activity. However, it should be noted that this situation is not currently characteristic of the Republic of Moldova, but it cannot be ruled out in the context of a new wave of the COVID 19.

Debt is needed for growth, and countries with low levels of private debt to GDP are well-positioned for healthy growth, leading to an increase in the share (role) of the private sector in the national economy GDP.

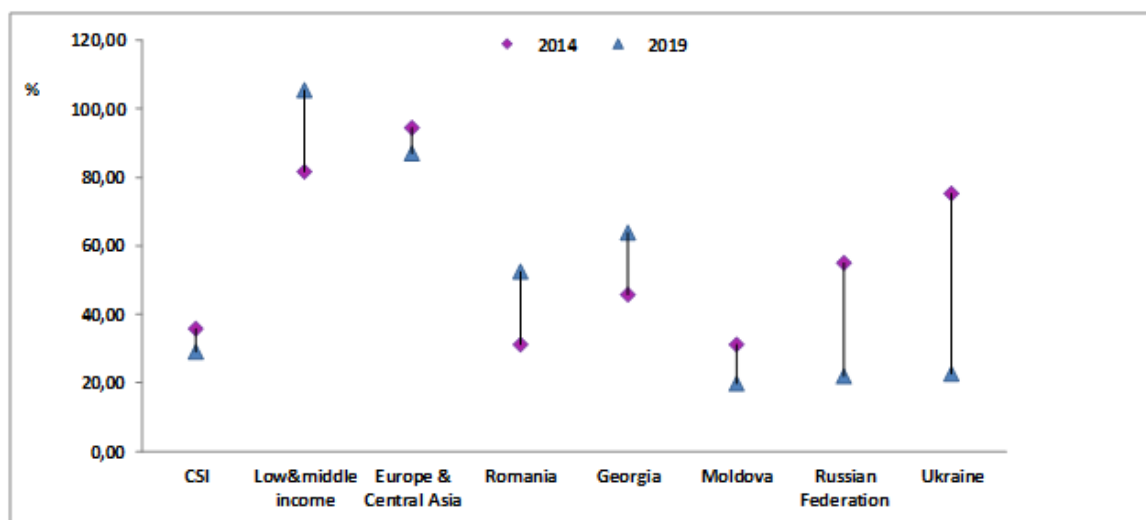

Fig. 2. Domestic credit to private sector (% of GDP), comparison

Source: [12].

The indicator of private sector debt to GDP has a double interpretation. On the one hand, it is one of the indicators or signs (but not the only one) of economic development and prosperity. The higher value of the indicator, the greater the private sector funding in a country and thus the greater the opportunities and space for the private sector to develop and growth in a country and thus the greater the opportunities and space for the private sector to develop and grow. Increasing the private sector's role in the national economy will generate a higher level of development of the country's economy. In general, this is an essential indicator of the degree of economic development and success (but not the only one) because it demonstrates the private sector's ability to work hand in hand with the public or government sector.

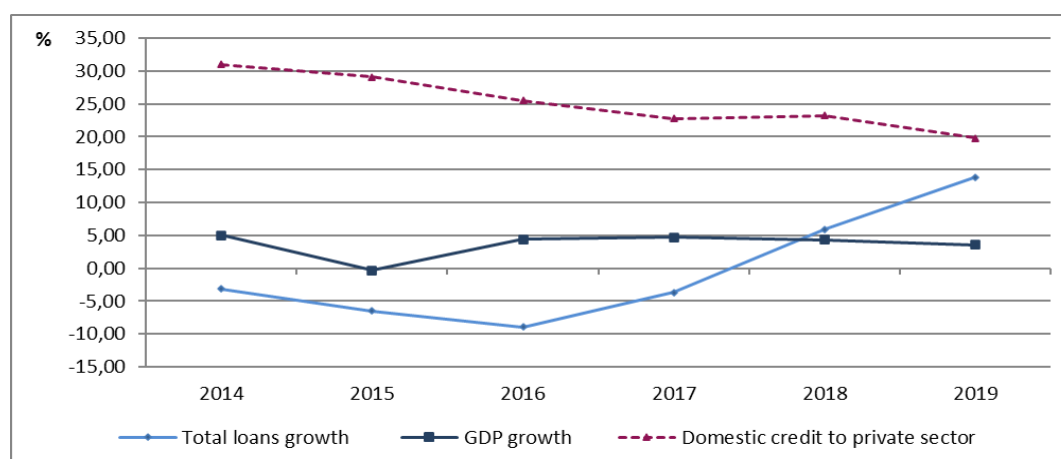

Fig. 3. Credit-to-GDP ratio gap

Source: [13].

And on the other hand, high indebtedness can be an aggregate vulnerability for national financial systems. Another problem it brings is much more subtle and insidious: when it is too large, private debt becomes an obstacle to economic growth.

In the Republic of Moldova's current economy, following the exogenous shock caused by the pandemic crisis, our country's economy will contract, which will affect the financial system. Usually, in such situations, banks reduce loan supply due to expectations of receiving potential losses. In turn, this further slows down economic activity and repeats the negative spiral.

However, the ratio of private-sector loans to GDP still has reservations (fig. 2). At the same time, the growth of loans compared to the growth of nominal GDP is high in the current period; therefore, the ratio of loans to GDP is higher than the trend (fig.3).

This effect can lead to a significant increase in the debt burden of households and the corporate sector. However, as the economy recovers, the gap is expected to close gradually, and the ratio of lending to GDP to approach the long-term trend.

The gradual downward trend in the share of business loans in total loans has manifested itself over the last six years.

Following the outbreak of the COVID 19 pandemic, our country's situation is a dramatic one both at the human and economic level. The situation in the Republic of Moldova is much worse because the health crisis has overlapped against an unfavorable background of domestic economic development. The difficulty of assessing the impact of the COVID-19 virus on the economy is due to the existing shock's particularity. COVID-19, in essence, is a purely exogenous shock to the economy, which has a significant negative impact on both demand and supply.

Therefore, the analysis of the current situation from the perspective of overcoming the economic crisis requires a particular approach, which can be the theory of complex systems.

Conclusions.

The use of the synergistic methodology in economic research is now becoming more widespread, as it allows, compared to other earlier approaches, to detect irregular effects in economic realities while allowing understanding the nature of their occurrence better, to identify and identify an appropriate way to influence the course of economic processes. Understanding the nature and characteristics of the manifestation of synergistic effects allows the management organization of the financial system at a new qualitative level, based on the concepts of discretion and stability of the world economy's development trajectories. The presence of synergistic effects in the world-financial phenomenon requires new approaches in forecasting, planning, and management at different levels - from national economies to the international monetary system.

The research of the synergistic manifestation particularities effects both in the international monetary system and in the financial systems will allow a more in-depth analysis of the factors of the negative influence that can be considered as an obstacle of the transition of the national economy to:

- an innovative way of development;
- understanding the specifics of economic cyclicity caused by its synergistic nature;
- development of a theoretical basis for the formulation of economic policies aimed at financial stability.

REFERENCES

1. Bran, P., Costică, I. (2003). *Economica activității financiare și monetare internațională*. București: Editura Economică.
2. Хакен, Г. (2000). Можем ли мы применять синергетику в науках о человеке? В: *Синергетика и психология*. «Социальные процессы», Вып.2. Москва, с.12.
3. Климонтович, Н. (1986). *Без формул о синергетике*. Минск: Вышэйшая школа.
4. Данилов, Ю.А. Роль синергетики в современной науке. [online]. Retrieved from www.synergetic.ru/science/index.php?article=dan2.
5. Синергетика - от прошлого к будущему. [online]. Retrieved from http://www.keldysh.ru/departments/dpt_17/urss.html.
6. Данилов, Ю.А. (1982) Нелинейность. В: *Знание – сила*, №11, с.34.
7. Данилов, Ю.А. Роль и место синергетики в современной науке. [online]. Retrieved from www.synergetic.ru/science/index.php?article.
8. Mathews, K., White, M., Long, R. (1999). Why study the complexity sciences in the social sciences. In: *Human relations*, 52(4), p. 439–462.
9. Bourguinat, H. (1995). *Finance internationale*. Paris: Presses Universitaires de France.
10. Frank, M., Genay, R., T. Stengos, T. (1998). International chaos? In: *European Economic Review*, 32, p. 1569-1584.
11. BNM. Balanța de Plăți a Republicii Moldova [online]. Retrieved from <https://www.bnm.md/bdi/pages/reports/dbp/DBP12.xhtml?id=0&lang=ro>.
12. World Development Indicators. [online]. Retrieved from <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#>.
13. National Bureau of Statistics. [online]. Retrieved from <https://statistica.gov.md/category.php?l=ro&idc=191>.

ALTERNATIVE SOURCES OF INFORMATION TO SUPPORT A SET OF STATISTICAL INDICATORS OF THE BOOK PUBLISHING

Olena Horobets,

Postgraduate Student, National Academy of Statistics, Accounting and Audit, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7284

ARTICLE INFO

Received 22 October 2020

Accepted 06 December 2020

Published 30 December 2020

KEYWORDS

book publishing,
set of statistical indicators,
official statistics,
alternative sources of data,
big data.

ABSTRACT

Issues of supporting the book publishing as an economic activity by a set of statistical indicators are investigated. It is found out that the existing set of statistical indicators does not meet the needs of researchers and practitioners, which is the case of not only Ukraine, but the global book publishing area. The case of the Ukrainian book publishing is taken for analysis to identify core problems faced by this industry. It is emphasized that a comprehensive study of the book publishing industry and presentation of the statistical information with high level of quality and aggregation requires the involvement of new alternative sources of data, of which big data should be highlighted. The component of scientific novelty is that an updated system of statistical indicators is proposed for the first time, with eight modules of sources of statistical information as alternative ones: questionnaires, electronic books, digital libraries, websites of publishers and bookstores, electronic diaries of reading (Goodreads as an example), social networks (Instagram, Facebook, Telegram (open channels)), video hosts (YouTube being the most popular one), and blogs. It is stressed that all the modules of alternative data must be involved for obtaining reliable data, where output data will be processed anew and have direct and reverse links, which will require the use of neural networks with efferent type of links. This statistical support to the book publishing industry is an innovation designed to meet urgent needs of the public and official statistics.

Citation: Olena Horobets. (2020) Alternative Sources of Information to Support a Set of Statistical Indicators of the Book Publishing. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. 5(32). doi: 10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7284

Copyright: © 2020 Olena Horobets. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Introduction. One of the key terms imposed on the statistical reporting and to the information contained therein is the quality that embodies a diverse set of criteria, e.g. completeness, accuracy, reliability, consistency of data, and their timely processing. The availability of high-quality statistical reporting enables for carrying out a comprehensive assessment of the industry's performance, finding shortcomings in the operation, monitoring the dynamics of industry indicators and prediction of its future trends. Once the reporting is imperfect, there may be mistaken decisions resulting from the missing data that may signal future (or current) problems in the industry.

A form of a statistical observation is the statistical reporting that involves filling specially approved documents (reports) by which official bodies receive information from respondents required to assess their performance [1].

Eurostat draws attention to the two main problems in statistical collection of information about the sector of culture:

1. The diversity of statistical organizations charged with culture statistics in Europe. This means that the performance of culture statistics significantly varies across countries, with the responsibility for the organization of culture statistics shared by institutions located at various levels of administration

(cultural centers, administrations, ministries of culture, statistical institutes), which practice various ways of statistical data collection and have distinct views of the responsibility for its quality.

2. Data production is country-specific in terms of collection methods, periodicity, coverage and sources [2].

As regards Ukraine, the following shortcomings in the existing statistical reporting of the book publishing can be highlighted:

1. The Laws of Ukraine “Book Publishing Activities” and “The Obligatory Copy of Documents” are violated by the publishers themselves, who do not send an obligatory copy in a timely manner. As a consequence, the Public Institution “Book Chamber of Ukraine named after I. Fedorov” and other legally fixed recipients do not receive 5 to 10% of obligatory copies from the publishers. Meanwhile, by UNESCO criteria, missing data on more than 2% of the copies is regarded as a loss in the national treasure [3].

2. Neither of the statistical forms requires reporting of digital formats of editions (i. e. electronic books or audio books) as an integral part of book publishing, and general recommendations on electronic books, given only in ISO 9707, have not been implemented so far in the domestic reporting.

3. A content review of “Report on Sales and Stocks of Goods in the Selling Network” reveals that the report does not distinguish between books and periodicals, meaning that the data on bookselling are not reported separately. It follows that the bookselling and selling of periodicals cannot be analyzed separately.

4. The book publishing today is assessed by a too narrow range of kind indicators (i. e. only two) that are not sufficient for an extensive description of this industry.

Results. The above mentioned calls for constructing a set of statistical indicators of the book publishing in a way to make it topical and capable of providing a multifaceted portray of the industry (Figure 1¹).

The first module of indicators (Primary – Absolute – Quantitative) (Figure 1), for which there are no data on the number of electronic editions and the respective number of downloads, which, if available, would give a grasp of the demand for an electronic book, but absence of these data leaves no chance for comparisons or forecasting of future trends in the book of such format.

The data in the second module (Primary – Absolute – Qualitative) enable for the assessment of the qualitative content of the book market. ISBN allows for the assessment of qualitative parameters of an edition, but given the unfair treatment of the registration requirements by publishers this system cannot provide the comprehensive information now. When reporting, publishers include details on topic and purpose of the edition, publisher details, language and territorial details. Like in the first module, in the second one no details on the edition’s format (printed or electronic) or the edition’s cover (hard cover, paperback, semi-paperback) can be found, although they enable one to reveal readers’ preferences regarding the edition’s presentation. As far as the fiction as a separate type of editions is concerned, reports do not inform the genre of a fiction work (detective, thriller, novel, erotic work (marked 18+) etc.), which, if provided, could give both publishers and researchers a better grasp of readers’ likes. Now the publishers can only rely on their own observations or questionings (conducted in bookstores, online platforms or by means of e-mail).

The third module of this set of statistical indicators (Secondary – Relative – Quantitative) contains the indicators most of which have not existed so far. But recent studies (conducted by the Sociology Institute of the National Academy of Sciences of Ukraine on line of the project “Ukrainian Reading and Publishing Data 2018”) revealed a piece of information on the population’s reading. But because these studies were conducted ad hoc by various institutions, it should not be expected that they would be followed in future. Also, there is not data on average circulation, average book price (including price variation by type or genre of edition), break down of editions by genre and shares of editions by type or purpose in the total number of editions.

The fourth module (Secondary – Relative – Qualitative) contains inexistent indicators describing an edition. Details on the approximate duration of reading, its periodicity and reading habits can be obtained by means of questioning, but they will not be reasonably accurate due to subjective reasons. At the same time, an electronic book allows for obtaining much more reliable information.

¹On Figure 1 the regular font is used to signify the industry indicators that are produced now, whereas the indicators that are missing in the statistical reporting right now are shown in italics.

Thus, data on duration of reading or its periodicity (daily periodicity in particular) can be feasibly collected by use of algorithms and given the readers' agreement on processing of cookie files of an electronic edition; this can be possibly done due to the activated status of an electronic book, i. e. the time when this electronic book continues to be activated in a specific publisher and in a particular time span. This also applies for reader habits, such as beginning of the reading from the last page, "the reader's rule of the first fifty pages", number of finished, unfinished or re-read books. Besides that, it is possible to obtain a response on the question whether or not people really read what they buy or they put a book on electronic shelves without opening it.

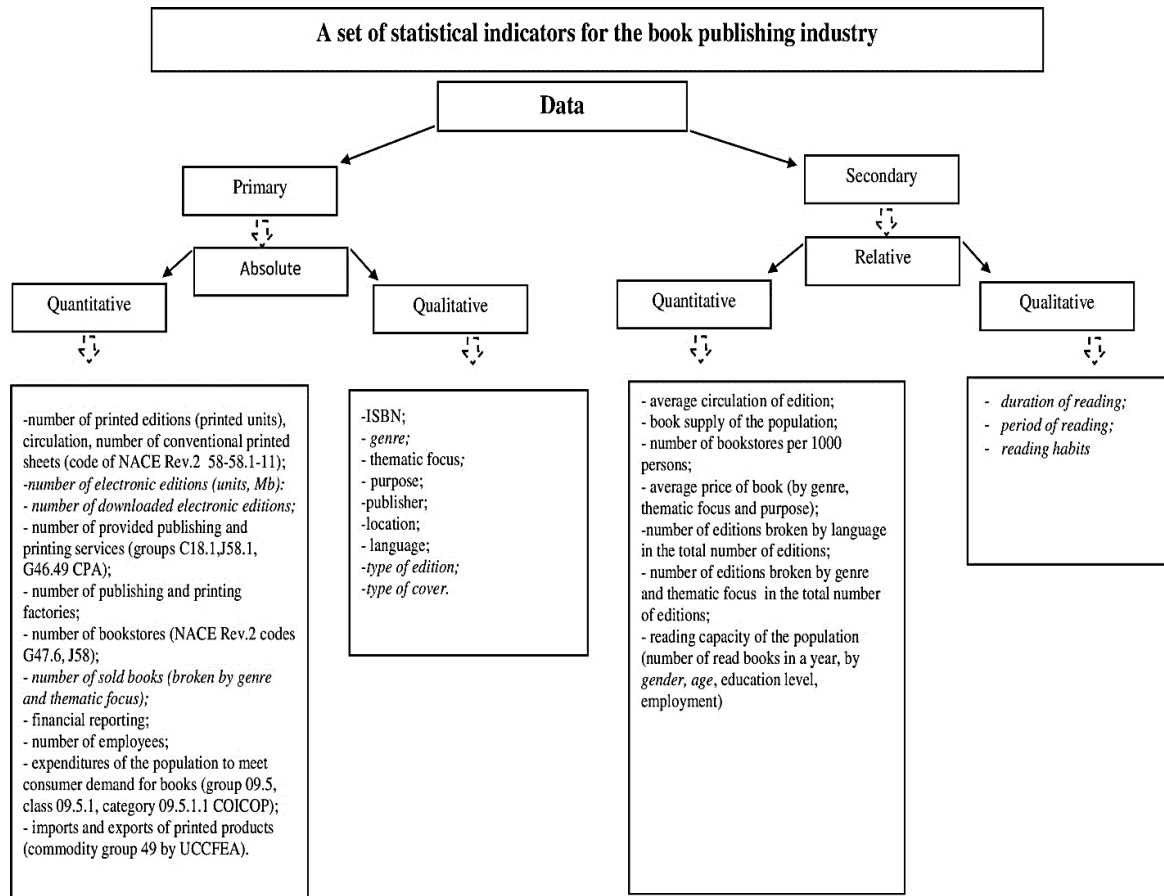

Fig. 1. A set of statistical indicators.

Notes: NACE Rev.2 – Statistical classification of economic activities in the Europeenne Communaute/ Nomenclature statistique des Activites economiques dans la Communaute Europeenne; UCCFEA – Ukrainian Classification of Commodities for Foreign Economic Activities; CPA– Statistical Classification of Products by Activities in the European Economic Community; COICOP – Classification of Individual Consumption by Purpose).

Source: author's development.

So, a review of the statistical reporting of the book publishing industry allows for the conclusion that its shortcomings revealed in course of the analysis have adverse consequences such as the following: spreading of "shadow printing" and provision of unreliable information on numbers of editions and their circulation; wide-scale practices of piracy and insecurity of copyrights; inadequate portraying of the book ecosystem.

While there are only few publications devoted to a review of book publishing activities and even fewer publications about their economic aspects, studies dealing with the implementation of big data in the book publishing statistics are unlikely to be found at all. In the fifth fundamental principle of the official statistics it is stated that data for statistical purposes can be collected from any sources on the basis of both statistical observations and administrative reports, and statistical departments must choose a source with consideration to quality, timeliness, costs and respondent burden [4].

The abovementioned makes us proceed with a review of the role and significance of big data in the official statistics and their applications in other kinds of activities, so as to come out with approaches to implementing big data in the book publishing statistics, in order to improve it.

The topic of big data was included in the agenda of the official statistics community in 2013–2014. Almost at the same time three new initiatives were launched at national, regional and global level: NIST, UNECE, and UN Global Working Group on Big Data for Official Statistics. O. Osaulenko points out that “the well-known sources of big data can be classified by the following groups: administrative data (electronic medical cards, banking details), transactions or business information (transactions by credit and deposit cards), data from sensor catchers (data from satellite surveys, road radars), data from mobile sensor devices (information from mobile phones GPS), behavioral data (Internet inquiries), information about individual and social opinions (comments in social networks)” [5].

At the Conference of European Statisticians (2019), a seminar “New data sources – accessibility and use” was held, where additional groups of big data were proposed, namely

1. Data of mobile telephony;
2. Websites of electronic commerce and business websites;
3. Crowdsourcing (Open Street Map, Instagram, etc.) [6].

In spite of the above, the issue of implementing big data as an alternative source of statistical information in the official statistics production still remains open. In view of this, it is important to realize that big data is a chaotic flow of data, containing information on a variety of walks of human life in form of multiple disordered structures of data. This conglomeration of data has already been labeled as “flood” that requires special technologies (software packages first and foremost) and highly skilled specialists for their effective processing within an allowable time span [7].

O. Korepanov, when investigating the issue of “smart city” development in Ukraine, clarified that “such data involve a logical scheme that allows for obtaining information for analysis” [8].

V. Sarioglo points out that the increasing interest to issues of implementing “big data” in the statistics is related, by far and large, with the significant commercial success of this approach in the U.S. [9].

O. Osaulenko emphasizes that the project of big data integration can be implemented with reliance upon solutions of the set of fundamental problems:

- On what particular kind of big data the official statistics must focus, bearing in mind its social assignments and functions;
- What is the way by which the official statistics can use big data and what it needs to do this;
- What is the way by which big data are able to help perform more accurate and timely statistical assessment of social, economic and environmental phenomena [5].

The telecommunication provider “Kyivstar” operating in Ukraine makes analyses of data on 26 million subscribers, use of 10 Mb of traffic per day and 90 million of calls per day, to construct the sets of characteristics by three groups: device and traffic details, financial details, mobility details. These characteristics are employed in creating client portraits, look-alike model, target communication, heatmaps and location-based analytics, scoring. In parallel with this, services to big and small business are provided, including developments of trigger marketing technologies, developments of cloud infrastructure for storage, analysis and visualization of data, etc.

A successful story of electronic commerce using big data in Ukraine is Internet stores like Rozetka, Makeup, Yakaboo, etc. Although the three stores differ by assortment of goods and purpose (Rozenka is focused on selling technical devices; Makeup – on perfumery and cosmetics; Yakaboo – on books and stationary), they all operate by one principle, which is monitoring of the customer focus, because when you are a registered customer and you visit one of the abovementioned websites, you will immediately receive a e-mail offer to buy a commodity you have just looked at.

So, a review of practices used by giants of electronic commerce suggests that their good business stories can be adapted by any industry.

The book publishing sector in Ukraine also has its story of successful use of big data in order to conduct a readers’ activity review. It was earlier in 2020 that on the commission of the Institute of Book, the Center of Content Analysis “selected public posts in social networks (Facebook, Instagram, Twitter), video in YouTube and messages in public channels of Telegram messenger for the period from January 1 till July 31, 2020, which contained the word “book(s)” or word combinations of genre names with the verbs “read”, “publish” etc. or names of key book-related events (Bookforum, “Book arsenal” etc.) and had at least one link (like, dissemination, comment, re-twit etc.) or at least 10

lookups, and were written by users who signified Ukraine as their country of residence or wrote a post in Ukrainian. In this way 1 387 163 content units were identified, of which 3 000 units of content were selected for coding by use of a special sample. In the process of coding 2212 relevant mentions of reading were identified, with the sample error being $\pm 2\%$ given the confidence level of 95%”.

Three units of coding were used in processing the obtained data: messages in social networks and messengers (search of book titles, authors, formats etc. was carried out); titles of books mentioned in messages (by identifying book author, genre etc.); profiles of message authors (their data in the section “about me”, and the content of public messages throughout one month since the day of coding)” [10].

The abovementioned practice of using big data gives another evidence of the topicality and efficiency of such studies. It should be noted that processing of big data, like any other data set, requires a well adjusted mechanism with clear division of tasks and good awareness of the end goal.

Processing of big data on the book publishing can be referred to as the efferent type of links in an artificial neural network (or a network with direct and reverse links) (Figure 2), when to the entry of neuron of i layer its input signal is given, i. e. this neuron strengthens or weakens the signal, transformed by its activating function, by which its marginal activation status is achieved [11].

It should be noted that factor analysis, correlation analysis, ranking, etc. can be used at entries or exits of neurons in case of need, in order to achieve deeper detailing of conclusions.

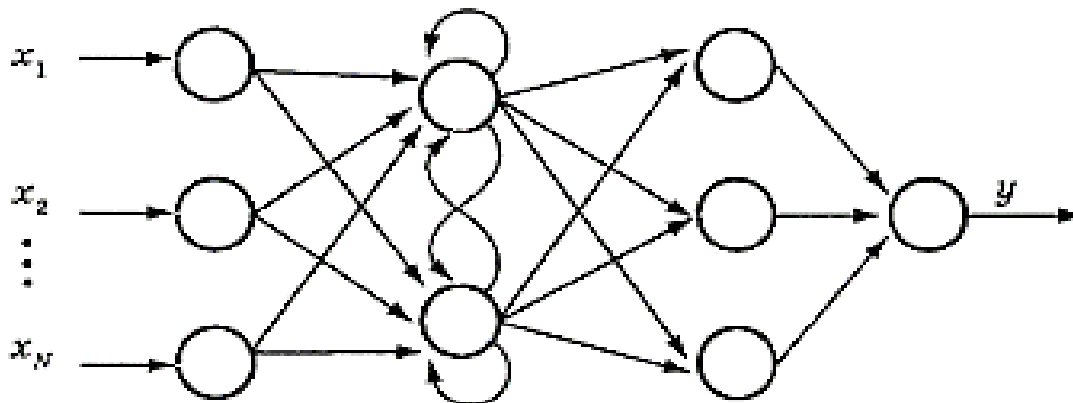

Fig. 2. An artificial neural network with direct and reverse links
Source: [11]

The abovementioned type of a neural network is regarded as the dynamic one, because the reverse links (loops) make the neuron entries modify in time, thus changing the network status [11].

Such processing of data has strong and weak sides. The weak side is that a great many dark data occur in this process. The strong side is that the more intersection points (neural network nodes) occur in the process of data collection, the better is its impact on the quality of output information, and the ability of a neural network to identify the links between seemingly varying and unrelated parameters enables for a concise depiction of big data, if the actual correlation between data is high. A large conglomeration of dark data can be avoided given the clearly defined end goal of data collection, which must determine the construction of data modules and the logic setup in the training of neutral network with correctly fixed input vectors according to the weight and procedure.

However, as put by A. Koniuk, “use of neural networks requires a number of conditions to be met by the designer: a set of data providing for the problem description; understanding of the essence of the addressed problem; choice of adder function, transfer function and methods of training; understanding of instrumental devices by the designer; the appropriate capacity of processing and the designer’s skills beyond the boundaries of traditional computations” [11].

Given the obvious advantages of big data, their weaknesses need to be remembered: financing, methodological support, creating new policy for data management, supply of statistical services with technical devices and software packages, inaccuracy of algorithms, unreliability of computerized processing, risk of data loss, flaws in the regulatory aspect of big data issue, violation of the confidentiality of private data, etc.

When analyzing the issue related with confidentiality of private data as a subcategory of big data, it should be noted that OECD defines the following categories of personal data: content created by user (such as blogs, photos, comments, video); data on activities or behavior in Internet

(downloaded references, information about the shopping basket in e-shops); social data (contacts on websites containing social networks, dating websites); local data (geographic location, IP address); demographic data (age, gender, sexual preferences); identification data of the official nature (bank account, number of social insurance) [12].

Article 8 of the Charter of Fundamental Rights of the European Union says that such data need to be processed fairly and for defined goals given the stakeholder’s agreement or on other legal basis fixed by the law. Each one has the right to access the data collected about him/her, and the right for their correction [13]. Principle 6 of the Fundamental Principles of Official Statistics specifies that the personal data collected by statistical departments for preparation of statistical information, irrespective of whether they are concerned with physical persons or legal entities, must have strictly confidential nature and be used only for statistical purposes [4].

Official statistics bodies must improve data collection technologies, ensure storage, protection and confidentiality of statistical information as part of their professional effort, with primary data used for statistical purposes in aggregated, depersonalized form guaranteeing their confidentiality.

So, eight modules of alternative sources of statistical data should be proposed for information support of the book publishing: questionnaires, electronic books, digital libraries, websites of publishers and bookstores, electronic diaries of reading (such as Goodreads), social networks (Instagram, Facebook, Telegram (open channels)), video hosts (most popular one being YouTube), blogs (Table 1).

Table 1. Modules of alternative data for the assessment of book publishing

Questionnaires	Electronic books	Digital libraries	Website of publisher or bookstores	Electronic diaries of reading	Social networks	Video hosts	Blogs
A	B	C	D	E	F	G	H
Depersonalized data							
<i>Buyer’s details:</i> -e-mail; -phone number; -age; -family status; -place of residence; -hobby; -existence of pets and children; -favorite genre; -publishers which books prevail in the home library	<i>Quality of reading:</i> -number of downloaded books (periodicity of downloading); -number of read pages; -periodicity of reading; -duration of reading (e. g. average duration in periods); -genre; -author; -process of book reading; -habits of reading	<i>Reader preferences:</i> -genre; -author; -number of downloads; -number of abstract lookups; -number of lookups of the introductory material to a book; -popularity of author; -popularity of book; -library router; -time spent in the library (e. g. average time in a period); -period of the readers’ activity	<i>Baskets and bookstores:</i> -preferred genre; -website router; -saved books; -purchased books; -average basket bill; -chosen books; -purchased books; -competitiveness of bookstore; -income of bookstore; -popularity of author; -popularity of book; -periodicity of order; -period of the readers’ activity	<i>About books:</i> -review on read book, book author, publisher; -book rating; -popularity of book and author; -recommendations	<i>About books, authors, publishers:</i> -popularity of author, book, publisher (number of mentions)	<i>About books, authors, publishers:</i> -popularity of author, book, publisher (number of mentions); -existence of a feature film or a serial based on a book	<i>About books, authors, publishers:</i> -popularity of author, book, publisher (number of mentions)

Source: author’s development.

Work with big data should be started with scrutinizing best practices of the giants of electronic commerce, in order to avoid their mistakes and benefit from previous achievements to the maximally possible extent.

Conclusions. This study of the statistical reporting as part of information support of the book publishing revealed the main industry-specific problems: wide-scale practice of “shadow printing”, widespread piracy and inadequate portraying of the book ecosystem. It is found that the existing statistical support of the book publishing is imperfect and built on a narrow range of kind indicators that are not capable to give its comprehensive description at the current phase of development. Based on this analysis, an up-dated set of statistical indicators for the book publishing is proposed, which implementation requires the involvement of alternative sources of statistical data and innovative approaches to their analysis.

Results of the study give ground for the suggestion that the statistical assessment of the book publishing in Ukraine can be improved first and foremost through identifying new data sources. Turning back to fundamental issues of big data integration, it can be concluded that they could be dealt with in the context of book publishing statistics.

REFERENCES

1. Osaulenko O. H. (Eds.) (2012). *Statystychnyi slovnyk [Statistical glossary]*. Kyiv: “Information-analytical agency”, p. 138 [in Ukrainian].
2. European Commission. (2012). ESSnet-Culture Final Report, Luxembourg. Retrieved from: https://ec.europa.eu/assets/eac/culture/library/reports/ess-net-report_en.pdf.
3. Derzhavnyi komitet telebachennia ta radiomovlennia. Departament informatsiinoi polityky. Nedostavliannia oboviazkovoho prymirnyka vydan zahrozhuie vratoiu natsionalnoho nadbannia [The State Committee on Television and Broadcasting. Department of Information Policy. Not providing the obligatory copy of editions threatens with loss of the national treasure]. 28.04.2010. Retrieved from http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=74701. [in Ukrainian].
4. United Nations Statistics Division. Fundamental Principles of Official Statistics (A/RES/68/261 from 29 January 2014). Retrieved from: <https://unstats.un.org/unsd/dnss/gp/fundprinciples.aspx>.
5. Osaulenko O. H. (2017). *Ofitsiina statystyka v systemi natsionalnoi informatsiinoi bezpeky [The official statistics in the system of the national information security]*. Kyiv: “August Trade”, pp. 259–260 [in Ukrainian].
6. United Nations. Economic Commission for Europe. (26–28 June 2019). New data sources for official statistics – access, use and new skills. *Note by United Nations Statistics Division*. Paris. Retrieved from: https://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ece/ces/2019/ECE_CES_2019_41.pdf.
7. Eastern Partnership Civil Society Facility. (November, 2018). The Data Deluge: Blessing or Curse? *Ideas from DataFest Tbilisi*. Retrieved from: <http://eapcivilsociety.eu/news/project-news/the-data-deluge-blessing-or-curse-ideas-from-datafest-tbilisi-november-2018.html>.
8. Korepanov O. S. (2018). *Metodolohichni zasady statystychnoho zabezpechennia upravlinnia rozvytkom «rozumnykh» mist v Ukraini [Methodological foundations for statistical support to management of “smart cities” development in Ukraine]*. Kyiv: “Information-analytical agency”, p. 228 [in Ukrainian].
9. Sariohlo V. H. (2016). “Velyki dani” yak dzherelo informatsii ta instrumentarii dlia ofitsiinoi statystyky: potentsial, problemy, perspektyvy [Big data as a source of information and a tool for the official statistics: potentials, problems, prospects]. *Statystyka Ukrainy – Statistics of Ukraine*, 4, 12–19. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/su_2016_4_5. [in Ukrainian].
10. Ukrainskyi instytut knyhy. Chytannia v konteksti mediaspozhyvannia: vplyv karantynu na chytatsku povedinku ukrainsiv [The Ukrainian Institute of Book. Reading in the context of media consumption: the impact of the quarantine on the reading behavior of Ukrainians]. Retrieved from https://drive.google.com/file/d/15eZw4iK-ldrXewQLFQ63eL_8nBE-GFqU/view. [in Ukrainian].
11. Kotsovskyi V. M. (2013). *Neironni systemy: konspekt leksii [Neural networks: lecture notes]*. Uzhhorod, p.13. Retrieved from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/16450/1/%D0%9D%D0%B5%D0%B9%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D1%96%20%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B8.%20%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%97.pdf>. [in Ukrainian].
12. OECD. (2013). Exploring the Economics of Personal Data: A Survey of Methodologies for Measuring Monetary Value, OECD Digital Economy Papers No. 220, OECD Publishing, Paris. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1787/5k486qtxldmq-en>.
13. European Union Agency for Fundamental Rights. EU Charter of Fundamental Rights. Article 8, Protection of personal data. Retrieved from <https://fra.europa.eu/en/charterpedia/article/8-protection-personal-data>.

CRITERIA VALUATION OF MANAGEMENT SOLUTIONS FOR INNOVATION AND INVESTMENT DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE UNDER CONDITIONS OF UNCERTAINTY AND CONFLICT

Pavlo Demchenko,

Kryvyi Rih National University, Department of Management and Administration, Kryvyi Rih, Ukraine

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7285

ARTICLE INFO

Received 25 October 2020

Accepted 06 December 2020

Published 30 December 2020

KEYWORDS

management solutions, innovation and investment development, mining and processing plant, uncertainty, criterion assessments, mechanism of innovation and investment development.

ABSTRACT

In today's complex conditions of enterprise operation, innovation processes in most of them are characterized by a set of complex organizational measures, which can be implemented only in the implementation of sequentially parallel information-saturated stages of making various management decisions. The article improves and further develops the criterion evaluation of economic decisions on innovation and investment development of the enterprise under conditions of uncertainty and conflict of production and financial and economic processes while taking into account the peculiarities of investment and innovation processes.

Based on research papers, the article improves the classification of decision criteria based on the methods of potential theory and the principles of maximum uncertainty functions and inaccuracy functions, which are related to the values of the estimation functional, characteristics of Bayesian sets and Bayesian surfaces.

It is proved that for the formation of criteria for certain aspects of ensuring the appropriate level of innovation and investment development of industrial enterprises in modern economic conditions it is advisable to use decision criteria based on methods of obtaining point estimates of the unknown vector of a priori probability distribution in a set. It is proposed to use the Khomenyuk criterion, as well as the Rosenbluth and Herfindahl-Hirschman indices, which are used in determining the indicators of evaluation of the results of economic activity of mining and processing enterprises of Ukraine. The calculations allowed to determine the company with the most stable level of innovation and investment development during the study period.

Based on the research, it is concluded that the results of assessing the level of stability of sustainable innovation and investment development of mining and processing enterprises taking into account the risk obtained using the proposed methodological approach can be used for further development of methodology for criterion evaluation of business decisions and conflict in the course of production and financial and economic processes.

Citation: Pavlo Demchenko. (2020) Criteria Valuation of Management Solutions for Innovation and Investment Development of the Enterprise Under Conditions of Uncertainty and Conflict. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. 5(32). doi: 10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7285

Copyright: © 2020 Pavlo Demchenko. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Introduction and problem statement. Innovation processes are characterized by a set of intricate complex organizational measures, which are implemented as a result of the implementation of sequential and parallel information-saturated stages of making a variety of management decisions. In view of this, taking into account the peculiarities of modern dynamic transformations taking place in the field of production and economic activity of industrial enterprises, there is an urgent need to provide the latter with the necessary methodological information to assess the effectiveness of innovation and investment processes and projects. However, it should be noted that investment and innovation processes and projects have their own characteristics. In particular, investment processes can be represented as a sequence of costs incurred in different periods of time in order to obtain different-time income. At the same time, the purpose of innovative projects is to develop and implement innovations in the practice of

any business processes of the enterprise to obtain strategic advantages (improving the quality of products and processes, their efficiency, obtaining associated savings and benefits).

Summarizing the above, it can be argued that today it is especially important to ensure the progressive development of enterprises is to improve the methodology of formation of the mechanism of innovation and investment development of enterprises under uncertainty and conflict of market space based on the theory of economic justification of risk-based management decisions.

Analysis of recent research and publications. The analysis of literature sources showed that the issue of forming the mechanism of innovation and investment development of Ukrainian enterprises has recently received much attention [1, p. 86-89; 2, p. 38-42; 3, p. 53-61; 4, p. 29-44]. Possible ways to increase the efficiency of innovation in the context of isolation and implementation of economic, social and legislative components are considered, which, in particular, emphasizes the need to improve national methods for assessing «the effectiveness of investment, innovation, business management solutions in market conditions» [4, p. 35]. However, in our opinion, not enough attention is paid to the further development of the theory and methodology of multicriteria quantitative substantiation of economic management decisions [5; 6, p.14-16; 7, p. 32-45].

Forming the purpose of the article. The purpose of the article is to improve and further develop the criteria for evaluating management solutions on innovation and investment development of the enterprise under conditions of uncertainty and conflict of production and financial and economic processes.

Research results. For the practical solution of problems connected with improvement of methodology of formation of the mechanism of innovative and investment development of industrial enterprises in modern economic conditions, in our opinion, the important and key moment is the further development of criteria of economic decision-making under conditions of uncertainty and conflict of production and financial and economic processes. With this in mind, we will form a general classification of decision-making criteria based on the methods of potential theory and the principles of maximum uncertainty functions and inaccuracy functions. (fig. 1).

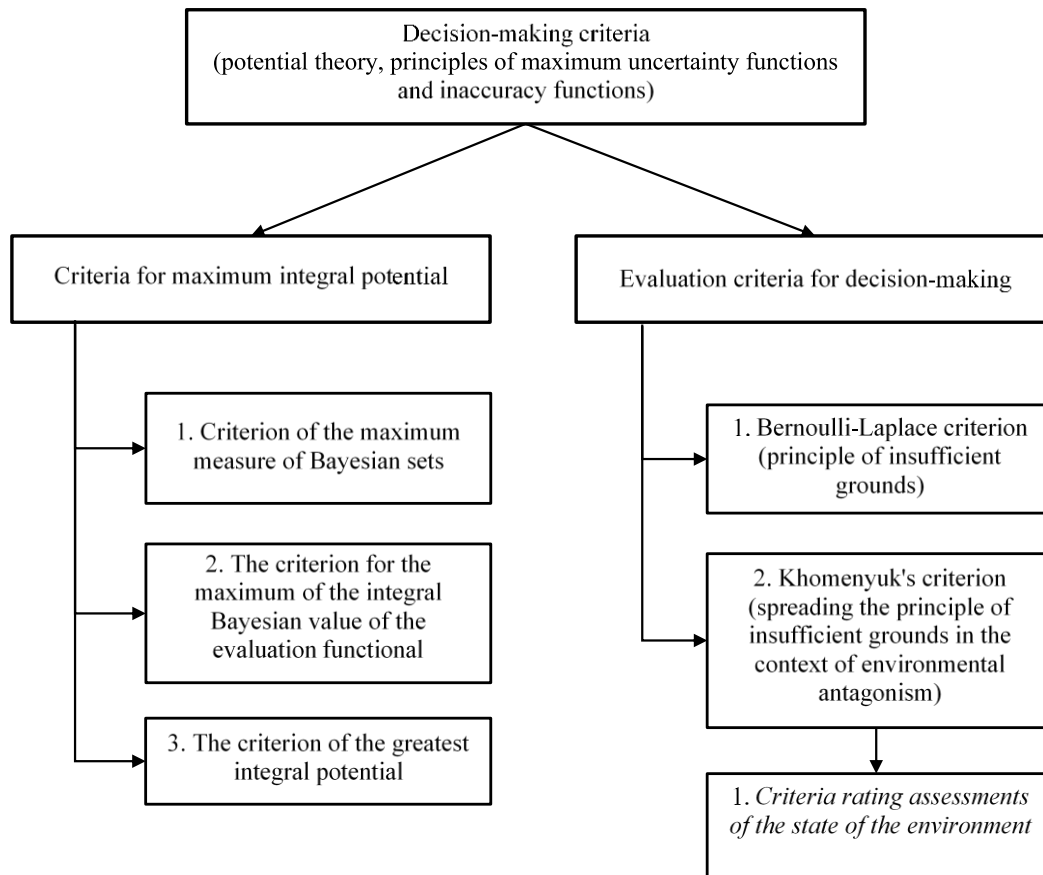

Fig. 1. Classification of decision-making criteria based on the methods of potential theory and the principles of maximum uncertainty functions and inaccuracy functions

The classification criteria for decision-making (fig. 1) are related to the values of the evaluation functional, the characteristics of Bayesian sets and Bayesian surfaces. The essence of these criteria should be considered on a formal presentation of the decision-making situation $\{\Phi, \Theta, F\}$ [8, p. 93-94], where through S_{φ_1}, \dots , denote the Bayesian sets of solutions $\varphi_1, \dots, \varphi_m$, and through

$\mu(S_{\varphi_k})$ – measure of the Bayesian set of the solution $\varphi_k \in \Phi$.

The criterion of maximum integral potential [8, p. 94-96]. Since we consider an information situation characterized by an unknown probability distribution, the principle of maximum measure (maximum volume) of Bayesian sets can be considered as a reasonable principle of solution selection. This principle corresponds to the proposition that the environment is more likely to choose an a priori distribution on Θ from a larger Bayesian set. This approach is based on the geometric interpretation of probabilistic assessment about the «behavior» of the environment.

The essence of the criterion of the maximum measure of Bayesian sets is that the optimal solution is a solution φ_{k_0} (or many solutions $\bar{\Phi}$), that satisfies the condition:

$$\mu(S_{\varphi_{k_0}}) = \max_{\varphi_k \in \Phi} \mu(S_{\varphi_k}). \tag{1}$$

The following negative property of this criterion should be taken into account: at the maximum degree $\mu(S_{\varphi_k})$ of the Bayesian set $S_{\varphi_{k_0}}$, the following conditions undesirable for the control body may be fulfilled for some $\varphi_k \in \Phi$:

$$\int_{S_{\varphi_{k_0}}} B^+(\bar{p}, \varphi_{k_0}) d\bar{p} \leq \int_{S_{\varphi_k}} B^+(\bar{p}, \varphi_k) d\bar{p}, \tag{2}$$

where the value $\int_{S_{\varphi_k}} B^+(\bar{p}, \varphi_k) d\bar{p}$ characterizes the integral (weighted average for all a priori distributions) Bayesian value of the estimation functional $F = F^+$ for the solution φ_k for all a priori distributions $\bar{p} \in S_{\varphi_k}$.

Therefore, in our opinion, in the context of improving the methodology of formation of the mechanism of innovation and investment development of industrial enterprises in modern economic conditions, it is necessary to make full use of the positive side of this criterion, which allows to determine a mixed solution $\alpha = (\alpha_1, \dots, \alpha_m)$, components of which can be calculated as follows:

$$\alpha_i = \mu(S_{\varphi_k}) / \mu(P_{n-1}), \tag{3}$$

where $\mu(P_{n-1})$ – simplex measure P_{n-1} .

The criterion for the maximum of the integral Bayesian value of the evaluation functional. The essence of this criterion is based on the principle of the greatest possible value $\int_{S_{\varphi_k}} B^+(\bar{p}, \varphi_k) d\bar{p}$ for all

decisions $\varphi_k \in \Phi$, according to which the optimal solution φ_{k_0} satisfies the following condition:

$$\int_{S_{\varphi_{k_0}}} B^+(\bar{p}, \varphi_{k_0}) d\bar{p} = \max_{\varphi_k \in \Phi} \int_{S_{\varphi_k}} B^+(\bar{p}, \varphi_k) d\bar{p}, \tag{4}$$

where the value $\int_{S_{\varphi_i}} B^+(\bar{p}, \varphi_i) d\bar{p}$ is the integral Bayesian value of the estimation functional $F = F^+$ for the solution $\varphi_k \in \Phi$.

One of the negative properties of this criterion is that it may be an undesirable condition $\mu(S_{\varphi_{k_0}}) \leq \mu(S_{\varphi_k})$ for the governing body for some $\varphi_k \in \Phi$.

However, this criterion allows to determine the mixed solution $\alpha = (\alpha_1, \dots, \alpha_m)$, for example, by the following rule:

$$\alpha_i = \frac{\int_{S_{\varphi_i}} B^+(\bar{p}, \varphi_i) d\bar{p}}{\int_{P_{n-1}} B^+(\bar{p}) d\bar{p}} \tag{5}$$

The criterion of the greatest integral potential. These shortcomings in the above two conditions can be compensated in some way by developing a new principle of choice based on the concept of solution potential. The integral potential of the solution $\varphi_k \in \Phi$ will be called the value:

$$\pi_{\varphi_k} = \frac{\int_{S_{\varphi_k}} B^+(\bar{p}, \varphi_k) d\bar{p}}{1 - \mu(S_{\varphi_k}) / \mu(P_{n-1})} \tag{6}$$

The essence of the criterion of the greatest integral potential is that the optimal solution φ_{k_0} (or many such solutions $\bar{\Phi}$) is a solution that satisfies the following condition:

$$\pi_{\varphi_{k_0}} = \max_{\varphi_k \in \Phi} \pi_{\varphi_k} \tag{7}$$

The physical essence of the formulated criterion is quite obvious and natural, because the maximum value π_{φ_k} is equivalent to the largest possible value of the numerator, namely the integral Bayesian value of the estimated value on the solution φ_k , and the smallest possible value of the denominator, which determines the geometric probability of the vector $\bar{p} = (p_1, \dots, p_{n-1})$ in S_{φ_k} .

The concept of the integral potential of the solution $\varphi_k \in \Phi$ can be used to give a mixed solution $\alpha = (\alpha_1, \dots, \alpha_m)$ in the following form:

$$\alpha_i = \frac{\pi_{\varphi_i}}{\sum_{s=1}^m \pi_{\varphi_s}} \tag{8}$$

Thus, in our opinion, to form criteria for certain aspects of ensuring the appropriate level of innovation and investment development of industrial enterprises in modern economic conditions, it is advisable to use decision-making criteria based on methods of obtaining point estimates p of unknown vector \hat{p} of a priori probability distribution on the set Θ [8, p. 96-98; 9, p. 21].

In this case, we will use the principle of potential probability distribution based on the fact that the environment chooses with a higher probability (with less probability for $F = F^-$) such a state of the medium from the set Θ , on which the contribution to the total value of the estimation functional F^+ states $\varphi_k \in \Phi$ with Θ has a smaller value compared to other similar values. This principle, generally speaking, is a very real model of environmental behavior for the governing body, which seeks to reduce the value of the evaluation functional F^+ (or increase in the case of $F = F^-$) for decision-making.

This principle is the basis of Khomenyuk's criterion, which can be applied to the analysis of decision-making situations $\{\Phi, \Theta, F$, where the evaluation functional F is given in the form of a matrix F^+ (with a positive ingredient) or F^- (with a negative ingredient).

Thus, to improve the methodological approaches to diagnosis (analysis and evaluation) of the level of stability of sustainable innovation and investment development of industrial enterprises under uncertainty, we use Khomenyuk's criterion, which is based on the concept of "potential probability distribution" on the environment of the set Θ .

In this case, the potential vector of a priori probabilities of states of the medium from the set Θ is determined in the following form for $F = F^+$ and $F = F^-$, respectively:

$$\hat{p}_j = \frac{\sum_{i=1}^m (\max_{i=1, \dots, m} f_{ij}^+ - f_{ij}^+)}{\sum_{j=1}^n \sum_{i=1}^m (\max_{i=1, \dots, m} f_{ij}^+ - f_{ij}^+)}; \quad \hat{p}_j = \frac{\sum_{i=1}^m f_{ij}^-}{\sum_{j=1}^n \sum_{i=1}^m f_{ij}^-} \quad (j = 1, \dots, n). \tag{9}$$

Thus, Khomenyuk's criterion is an extension of the principle of insufficient grounds in case the governing body uses the principle of potential distribution of probabilities of environmental states, according to which a higher a priori probability is given to environmental states that contribute less to the total value of the estimation functional. This approach is typical of methods for obtaining point estimates using the principle of maximum uncertainty functions of the third kind.

After the obtained estimates \hat{p}_j of a priori probabilities p_j , the criterion rating estimates on the characteristics of the positivity of the state of the environment (years of the retrospective period) can be presented as follows:

$$R_j = 1 - p_j, \quad (10)$$

where $j = 1 \div n$; n – quantity of years in the retrospective period.

So, in our opinion, the concept of integrated solution potential can be used to obtain a mixed solution in the form of a set of estimates on many environmental conditions (within the years of the retrospective period), which are essentially weights in the formation (construction) of the evaluation functional. The latter, in particular, will reflect the level of ensuring the stability of sustainable innovation and investment development of the enterprise.

However, it should be noted that to assess the level of providing acceptable conditions for flexible development of industrial enterprises in the context of their renewal, economists have developed certain theoretical and methodological approaches to diagnose and assess the state of the enterprise. For example, in some works Samochkina V.N. [10, p. 18-25] the task of assessing the flexible development of the enterprise in the context of its propensity and ability to update is proposed to use an approach based on the function of automatic regulation.

In solving this problem, indicators are involved, which are widely used by managers-economists. Such indicators may be the size of assets and own funds, net income, sales, production costs and sales. Indicators derived from the above, in particular: profitability of sales, asset turnover and financial leverage, are becoming important.

We will form and introduce notation for the initial indicators for assessing the level of stability of sustainable innovation and investment development: ПИ - sales volume, UAH; А - assets of the enterprise, UAH; ЧП - net profit, UAH; БА - equity, UAH; КО - capital for renovation, UAH.

Based on the above, it is possible to propose the construction of the evaluation functionality, which will reflect the level of stability of sustainable innovation and investment development of the enterprise, taking into account the risk:

$$F = \psi\{R_{np}, OA, \Phi B, KO^*, IK\}, \quad (11)$$

where R_{np} – profitability sales ($R_{np} = \text{ЧП}/\text{ПИ}$), fraction of units; OA – asset turnover ($OA = \text{ПИ}/A$), fraction of units; ΦB – financial leverage ($\Phi B = A/BA$), fraction of units; KO^* – capital intensity of the upgrade ($KO^* = KO/\text{ПИ}$), fraction of units; IK – integrated assessment of competition intensity (monopolization) ($IK = f(A, \text{ЧП}, S_i, R_N)$, where S_i – market shares of enterprises; R_N – ranks (numbers) of enterprises by market shares), fraction of units.

Multi-criteria assessment of the level of stability of sustainable innovation and investment development, taking into account the risk is carried out according to the formula:

$$k_j^{(SD)} = (1 - p_j) \frac{1}{m} \left[R_{np}^N + OA^N + \Phi B^N + KO^{N*} + IK^N \right], \quad (12)$$

where $j = 1 \div n$ – the quantity of years of the retrospective period ($n = 5$); p_j – weight point estimates based on the methods of potential theory and the principles of maximum uncertainty functions, which reflect a higher priority for retrospective periods, for which less contributions were made to the total value of the estimation functional (12); m – the quantity of components of the evaluation functionality ($m = 5$); index «N» indicates that in the future all computational operations will be performed with normalized values of the components of the functional (11).

Normalization of the components of the functional assessment of the level of stability of sustainable innovation and investment development of the enterprise allows to calculate its «reference» value ($k_{rv}^{(SD)}$) based on the principle of «insufficient basis» [9, c. 20]. In this case, for the retrospective and forecast periods, we can assume the existence of «equilibrium-sustainable» process of enterprise operation,

assuming as a hypothesis that «equilibrium systems are not capable of development and self-organization, because they suppress deviations from their steady state, while development and self-organization provide for qualitative changes» [11, c. 98]. Then we have such a function (expression) to determine the «reference» value $k_{rv}^{(SD)} = 1 - \frac{1}{n}$, where n – the quantity of years of the retrospective period.

Consider a practical example of the implementation of the proposed methodological approach to assessing the level of stability of sustainable innovation and investment development of the three mining and processing enterprises for the period 2013-2017 on the basis of the indicators given in table 1.

Table 1. Indicators for evaluating the results of economic activity of mining and processing enterprises

Indicator	Enterprise	2013	2014	2015	2016	2017
1. Sales volume, UAH million	PJSC «CGZK»	5672,95	6272,22	6531,71	7102,18	10727,6
	PJSC «PivnGZK»	13345,3	12570,7	13329,4	15106,5	23282,27
	PJSC «InGZK»	10352,3	11341,2	9489,52	11306,5	15711,29
2. Assets of the enterprise, UAH million	PJSC «CGZK»	7822,8	6573,3	7426,4	12610,8	14212,4
	PJSC «PivnGZK»	21821,4	32400,2	29624,8	38176,5	47503,86
	PJSC «InGZK»	24694,3	31002,2	36672,8	40485,9	49006,28
3. Net profit, UAH million	PJSC «CGZK»	1572,01	770,846	687,976	2218,23	2707,85
	PJSC «PivnGZK»	4442	1546	-1212	3613	7792
	PJSC «InGZK»	4713	976,2	-3499	-69,3	5711
4. Monopolization, the share of units.	PJSC «CGZK»	0,218	0,228	0,227	0,221	0,226
	PJSC «PivnGZK»	0,218	0,228	0,227	0,221	0,226
	PJSC «InGZK»	0,218	0,228	0,227	0,221	0,226
5. Own capital, UAH million	PJSC «CGZK»	6708,57	5543,35	6265,38	5958,360	7071,523
	PJSC «PivnGZK»	16035,6	23413,1	23955,7	30101,7	23928,348
	PJSC «InGZK»	17424,1	11667,1	9621,09	8943,17	14388,48
6. Capital for renovation, UAH million	PJSC «CGZK»	2835,54	953,831	130	877,797	821,515
	PJSC «PivnGZK»	824,199	419,398	447,264	437,974	401,44
	PJSC «InGZK»	248,2	216,5	194	113,7	103,28

Note: PJSC «CGZK» – private joint-stock company (PJSC) «Central Mining and Processing Plant», PJSC «PivnGZK» – PJSC «Northern Mining and Processing Plant». PJSC «InGZK» – PJSC «Ingulets Mining and Processing Plant».

Denote the components of the functional (12) through x_i : $R_{np}^N = x_1$; $OA^N = x_2$; $\Phi B^N = x_3$; $KO^{N*} = x_4$; $IK^N = x_5$ and rewrite it as follows:

$$k_j^{(SD)} = (1 - p_j) \frac{1}{m} \sum_{i=1}^m x_i, \text{ where } j = 1 \div 5; i = 1 \div 5. \quad (13)$$

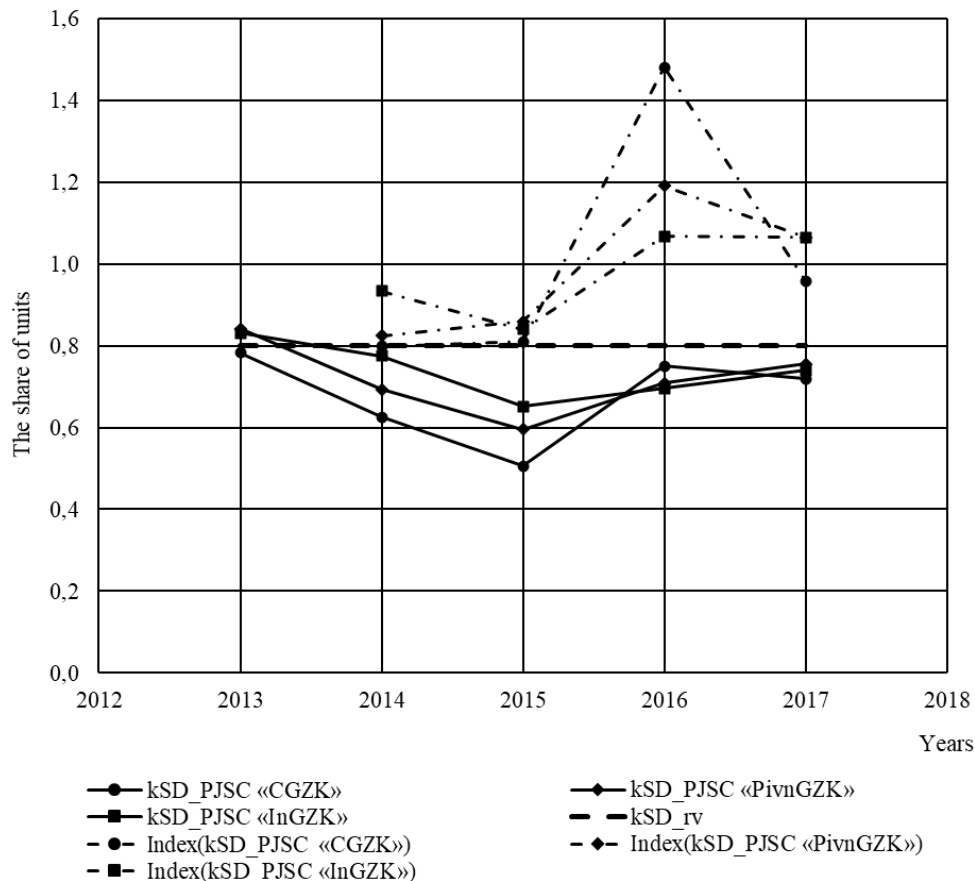
Subject to, $p_j = \frac{1}{n}$, $\sum_{j=1}^n p_j = 1$ at $n = 5$, $x_i = 1$ ($i = 1 \div 5$) the reference value of the

assessment of the level of ensuring the stability of sustainable innovation and investment development is calculated $k_{rv}^{(SD)} = 0,8$.

Applying to the quantitative assessments of the results of economic activity of mining and processing enterprises (table 1) means of normalization [9, p. 23-24] calculate the weight point estimates (p_j), based on the methods of potential theory and the principles of maximum uncertainty functions.

Herewith, the ingredient change procedure was applied to the Monopolization indicator determined using the Rosenblut and Herfindahl-Hirschman indices.

According to the formula (12), taking into account for each of the three mining and processing enterprises of the corresponding values p_j , calculated and built in the dynamics of assessing the level of stability of their sustainable innovation and investment development (fig. 2).

Note: kSD_PJSC «CGZK», kSD_PJSC «PivnGZK», kSD_PJSC «InGZK» – designation of estimates of the level of stability of sustainable innovation and investment development of mining and processing enterprises; kSD_rv – designation of the reference assessment of the level of stability of sustainable innovation and investment development of mining and processing enterprises; Index(kSD_PJSC «CGZK»), Index(kSD_PJSC «PivnGZK»), Index(kSD_PJSC «InGZK») – designation of indices of relevant indicators for assessing the level of stability of sustainable innovation and investment development of mining and processing enterprises.

Fig. 2. Dynamics of estimates of the level of stability of sustainable innovation and investment development of mining and processing enterprises

Analysis of the dynamics of indicators $k_j^{(SD)}$ and their indices allows us to conclude that the most stable level of innovation and investment development for the period 2013-2017 is inherent in the company PJSC «Ingulets Mining and Processing Plant». The dynamics of the indices of indicators for assessing the level of stability of sustainable innovation and investment development of PJSC «Central Mining and Processing Plant» shows that this company is able to more actively respond flexibly to the antagonistic behavior of the market environment.

At the same time, starting from 2013, all three enterprises have an assessment of the level of stability of sustainable innovation and investment development below the one adopted according to

the proposed methodological approach $k_{rv}^{(SD)} = 0,8$. The reliability of the results of modeling the level of stability of sustainable innovation and investment development of enterprises according to model (13) can be said based on the fact that 2013-2014 were really particularly difficult in the context of both economic and political situation in Ukraine.

Conclusions. Thus, assessments of the level of stability of sustainable innovation and investment development of mining and processing enterprises, taking into account the risk, obtained using the proposed methodological approach can be used to further develop the methodology of criterion evaluation of business decisions on innovation and investment development of the enterprise. economic processes.

More in-depth research on the development of the theory and methodology of multicriteria quantitative substantiation of economic management decisions in the context of innovation and investment development of enterprises should be aimed at forming diagnostic tools and ranking its situations and appropriate levels.

REFERENCES

1. Dyskina A.A., Chuchumenko R.O. (2015) *Innovatsiino-investytsiina diialnist yak osnova pidvyshchennia konkurentospromozhnosti promyslovykh pidpriemstv* [Innovation and investment activity as a basis for increasing the competitiveness of industrial enterprises]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu* [Scientific Bulletin of the International Humanities University]. No 12. Pp. 86-89. (in Ukrainian).
2. Mykhailov M.H. (2016) *Teoretychni zasady innovatsiino-investytsiinoho pidkhodu do rozvytku materialno-tekhnichnoi bazy pidpriemstv* [Theoretical principles of innovation and investment approach to the development of material and technical base of enterprises]. *Investytsii: praktyka ta dosvid* [Investments: practice and experience]. No23. Pp. 38-42. (in Ukrainian).
3. Yurchuk N.P., Vovk V.Yu., Topina R.P. (2019) *Innovatsiino-investytsiina diialnist yak osnova realizatsii kontseptsii staloho rozvytku ekonomiky Ukrainy* [Innovation and investment activities as a basis for implementing the concept of sustainable development of Ukraine's economy]. *Ahrosvit* [Agrosvit] No 3. Pp 53-61. (in Ukrainian).
4. Yakovlev A.I. (2018) *Analiz stanu innovatsiinoi diialnosti v Ukraini ta shliakhy yoho polipshennia* [Analysis of the state of innovation activity in Ukraine and ways to improve it]. *Nauka ta naukoznavstvo* [Science and science]. No 2. Pp. 29-44. (in Ukrainian).
5. Afanasiev Ye.V., Afanasiev I.Ye., Arutiunian A.R. (2017) *Marketynh ta menedzhment investytsiino-innovatsiinykh proektiv u konteksti stratehii prosvannia produktsii zalizorudnykh pidpriemstv* [Marketing and management of investment and innovation projects in the context of the strategy of promoting the products of iron ore enterprises]. *Efektivna ekonomika* [Efficient economy]. No4. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua>. (application date: 10.10.2020) (in Ukrainian).
6. Afanasiev Ye.V., Afanasiev I.Ye., Arutiunian A.R. (2017) *Marketynh ta menedzhment investytsiino-innovatsiinykh proektiv u konteksti stratehichnoho rozvytku pidpriemstv* [Marketing and management of investment and innovation projects in the context of strategic development of enterprises]. *Suchasnyi menedzhment: problemy teorii ta praktyky* [Modern management: problems of theory and practice]. Materials of the II International scientific-practical Internet conference. Kryvyi Rih: Kozlov. Pp. 14-16. (in Ukrainian).
7. Afanasiev Ye.V. (2018) *Marketynh ta menedzhment investytsiino-innovatsiinykh proektiv u konteksti stratehichnoho rozvytku vyrobnycho-lohistychnoi systemy pidpriemstva: kolektyvna monohrafiia «Aktualni problemy suchasnoho menedzhmentu»* [Marketing and management of investment and innovation projects in the context of strategic development of production and logistics system of the enterprise: collective monograph: Actual problems of modern management]. L.M. Varava, Ye.V. Afanasiev, I.A. Markina ta in. / za zah. red. d-ra ekon. nauk, prof. L.M. Varavy. Kryvyi Rih: Kozlov. 203 p. Vol. 1. Pp. 32-45. (in Ukrainian).
8. Trukhaev R.Y. (1981) *Modely pryniatya reshenyi v usloviakh neopredelennosti* [Models of decision making in conditions of uncertainty]. M.: Nauka. 258 p. (in Russian).
9. Yevhen Afanasiev, Serhiy Kapitula, Ihor Afanasiev, Mariia Afanasieva, Pavlo Demchenko. Selected aspects of modeling the process of evaluating business strategies for sustainable economic development of iron ore enterprises. *International Journal of Innovative Technologies in Economy* 2(29) (May, 2020, Warsaw, Poland). 2020. Pp. 18-26. (in English).
10. Samochkyn V.N. (2000) *Hybkoe razvytye predpriyatya: analiz y planirovaniye* [Flexible enterprise development: analysis and planning]. M.: Delo. 376 p. (in Russian).
11. Shtanhret A.M., Sukhomlyn L.Ye. (2015) *Priorytetnist zabezpechennia ekonomichnoi stiičnosti pidpriemstva yak sotsialno-ekonomichnoi systemy v suchasnykh umovakh hospodariuvannia* [The priority of ensuring the economic stability of the enterprise as a socio-economic system in modern economic conditions]. *aukovy visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu* [Scientific Bulletin of Kherson State University]. No 14(1). Pp. 97-99. (in Ukrainian).

LINEAR ECONOMY AND CIRCULAR ECONOMY - CURRENT STATE ASSESSMENT AND FUTURE VISION

*Solomon Pavliashvili, Doctor of Economics, Professor of Georgian Technical University,
David Gubeladze, Doctor of Technical Sciences, Professor of Georgian Technical University, Faculty
of Agrarian Sciences and Biosystems Engineering*

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7286

ARTICLE INFO

Received 28 October 2020
Accepted 08 December 2020
Published 30 December 2020

KEYWORDS

circular economy, recycle;
agricultural production,
effective management,
business risks.

ABSTRACT

Economic Research of Agricultural Activities in Georgia, based on the experience of developed countries, it has become apparent that the key to comprehensive management of economic efficiency is the transition to a circular economy, which implies the creation of an alternative model to the traditional linear economy. In the proposed model, agricultural products will have maximum use in terms of yield, and the remaining agricultural products, given the value of each production cycle, are given the opportunity for new consumption after processing. The purpose of this paper is to present a new model of effective economic management of agricultural production based on the principles of circular economy.

Citation: Solomon Pavliashvili, David Gubeladze. (2020) Linear Economy and Circular Economy - Current State Assessment and Future Vision. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. 5(32). doi: 10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7286

Copyright: © 2020 Solomon Pavliashvili, David Gubeladze. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Introduction. The widespread application of modern technological advancements in the process of forming the market economic relations requires a completely new approach to the theoretical and practical issues of increasing the economic efficiency of agricultural activities.

The circular approach and the sustainability of the agro-food system are important steps to designing green growth strategies. Policy makers, researchers and representatives from the agro-food sector should explore the potential contribution of circular approaches to sustainable production and productivity growth in the agro-food system.

Research Methodology. At present, the world is facing the challenge with the existing reserves of natural resources in order to achieve sustainable economic development of leading industries, based on the principle of effective economic management, using the enabling factors of the circular economy. The determinant of the implementation of which is the sustainability of resources and the optimization of the application and extraction of natural resources is an essential issue in the further sustainable economic development of countries.

The current economic system in Georgia, the so-called the linear economy operates on the principle "take-consume-throw away" and consumes resources inefficiently. As a result, the resource scarcity and environmental pollution problems are becoming more acute day by day.

Linear business activities are characterized by the following factors: use of non-renewable resources; prioritize sales of new products; the failure to collaborate; and failing to innovate or adapt. Operational risks include risk factors that threaten the company's internal operations; these factors are as follows: Supply Chain Disruption; Business risks; Legal risks; Market risks; Operational risks; Normative Acts; Socioeconomic development:

The current economic system in Georgia, the so-called the linear economy operates on the principle "take-consume-throw away" and consumes resources inefficiently. As a result, the resource scarcity and environmental pollution problems are becoming more acute day by day.

Linear business activities are characterized by the following factors: use of non-renewable resources; prioritize sales of new products; the failure to collaborate; and failing to innovate or adapt. Operational risks include risk factors that threaten the company's internal operations; these factors are as follows: Supply Chain Disruption; Business risks; Legal risks; Market risks; Operational risks; Normative Acts; Socioeconomic development:

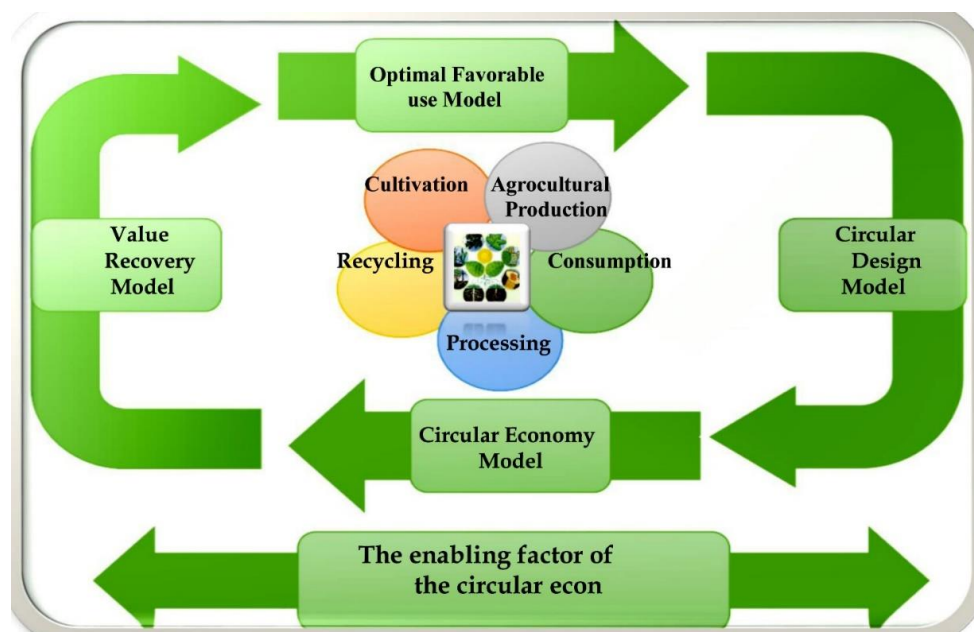

Fig. 1. Auxiliary Business Models – Driving Forces on the Circular Economy

Presented business model of the circular economy based on proposed agricultural production in the field of agriculture better regulates factors that encourage resource efficiency: long-term agreements for private financial initiatives; new design and specifications; producing products with a longer life span; long-term infrastructure; the application of refrigeration technologies and prolongation of product life-time encourages production, reduces overall costs and resource consumption; the calculation on product reuse, flexible, easily adjustable and reusable products / agroecological infrastructure; the calculation on the recovery of the product is conditioned by the circumstances that its recycling should be done optimally after consumption; agricultural production working on a profitable economically efficient management system; resource efficiency, critical assessment of the current state in order to reduce costs and resources / energy / water consumption.

The transition of agricultural production to the form of management of economic efficiency and to the circular economy is important because in addition to the new development opportunities: reduces agricultural waste; increases resource productivity; increases the competitiveness of the economy; allows countries to address resource security / scarcity problems; reduces environmental impacts and causes less damage to infrastructure at the expense of new approaches to production and consumption.

Core Principles of the Circular Economy

- Products and assets are planned, grown / made/ produced in such a way that consumption of new raw materials and waste generation is reduced;
- New business models and strategies are used that optimally consume capacity and prolongs the period of consumption of products / raw materials;
- By processing products and raw materials that have reached the last stage of the life cycle, cycles for resource and agricultural crop production, manufacturing, prolongation of consumption, processing and reproduction are connected again;

The Main Challenges of the Circular Economy in Agriculture:

- Circular economy requires that methods of production and consumption along the entire value chain should be fundamentally changed in terms of product design, managing resources wisely and customer habits.

• The transition to the circular economy will also change corporate risks, cash flow and business relationships. The consumer financial sector will need to adapt to these changes in order to provide businesses with the products and services they need, because such a transition has many aspects and has many stakeholders. To compare the capabilities of the circular economy and traditional, linear economic models, it is important to understand and clearly articulate the risks of linear economic activity.

Resource Optimization - prospective calculation, optimization of resource consumption and maximum productivity. The growing fear that it is a vital raw material and that water resources are not inexhaustible in terms of its prospective calculation and scarcity, the same applies to other natural resources, arable land/cropland, as demand for grain and other agricultural crops increases.

Technological development, modern Nanotechnologies, the Internet, and data processing tools allows the new business models to be developed and implemented, often based on shared use and leasing. The new business model of the circular economy proposed today provides the re-use and processing of raw materials. At the same time, the circumstance that production develops at the expense of resource savings is taken into account. Along with the development of agro-technologies in the production of agricultural products, agricultural marketing opportunities are also developing;

Transition to the circular economy

Living by the circular economy model won't reduce the standard of living of the community and wellbeing, in any case. On the contrary, it will be more economical in terms of both cost and natural resource savings. The proposed circular business model in the form of management in agriculture is financially profitable compared to the linear model, used according to the principle of the following economic approach, with minimum costs and maximum economic efficiency.

The difficulty of transition to the circular economy

Especially for companies which structure, strategies, activities and supply chain forms are based on a linear approach, even if the transition to the circular economy is economically viable. First it will be necessary to move the production process from linear to circular, which may require: primary capital investment; change of technological process; raw materials, equipment and production capacity; staff retraining; coordination of broader value chains.

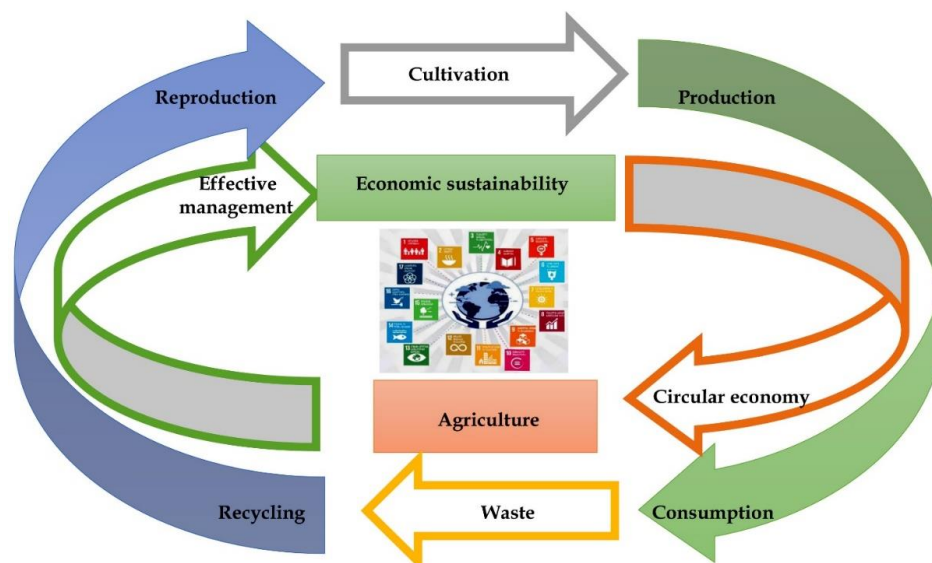

Fig. 2. Circular economy managements chemein agriculture

Research Results. Self-insurance / Eliminate the risk of unpredictable delivery of consumer goods. The circular economy gives us the means in the future to increase flexibility toward the unpredictable supply of consumer goods and price volatility and to eliminate such risks;

Reduction of production costs: growth / manufacturing the product in such a way that it can be processed and reused for the purpose of modernization and re-launching;

Processing agricultural products is often cheaper than growing / producing new products with new raw materials.

Reduced costs and new revenues: evaluation of the production chain in order to identify such associated products and wastes, for which the use of waste management companies will not even be

necessary, but their avoidance, reuse or recycle will be possible with the help of resource management partners, which will reveal the possibility of re-use of associated products and waste - such an approach reduces costs and increases efficiency, as well as reduces resource consumption and environmental impact.

New Business Opportunities and New Markets: through processing and renewal, possibility to increase the useful life of any asset and the income received from it, enables us to apply new, service-based business models and to strengthen relationships with customers.

Conclusions and recommendations.

The transition to the circular economy requires a change in management system and the cooperation of all players, companies, consumers, legislators, academia and financial institutions at different levels;

Circular economy requires new approaches to agriculture, where control and collaboration are enhanced and resource consumption is optimal. It is possible to create such new structures that provide access to products along with the delivery of products through services;

In the circular economy, the country's dependence on imported strategic resources decreases.

The transition to a circular economy shall take into account the expected risk factors, which often fail over time while carrying out the current economic changes, because the existing culture (belief, vision and behavior) prevailing in the management of production is incompatible with what the organization aims to achieve in the future.

The transition to the new model should include an assessment of the changes and measures to be taken, which will have an impact on the organization, future economic activities and the value chain of cooperation and partnerships with its other companies.

REFERENCES

1. Pavliashvili S., Dr Dariusz Edward Prasek, Accelerating Transition to the Circular Economy in Georgia, „Moambe“ Georgian Academy Press, vol.14, Tbilisi, 2020.
2. Pavliashvili S., Accelerating Georgia's Transition to a Circular Economy, Georgia Today, 1258, 2020
3. Pavliashvili S., The World Economic Crisis The Georgia, The Caucasus & Globalization, Volume 5, Issue 3-4. SWEDEN. 2011
4. Pavliashvili S., Zigzags of inflation in Post-Soviet Georgia, San-Fransisco, 2011.
5. Gubeladze D., Irrigation & Drainage Systems of Georgia and Environmental Protection V International Scientific and Practical Conference "Modern Scientific Achievements and Their Practical Application", International Academy Journal, "Web of Scolar" October 31, Dubai, UAE, 2017.
6. Gubeladze D.- Priorities for Agriculture Support Services in the Irrigation and Drainage Areas in Georgia IV International Scientific and Practical Conference " Topical Problems of Modern Science and Possible Solutions" International Scientific and Practical Conference "WORLD SCIENCE" 10(26), Vol.1, October 2017 Multidisciplinary Scientific Edition RS Global IV Dubai, 2017.

IMPROVING THE MECHANISM OF USING THE PRICE FACTOR IN THE EFFECTIVE REGULATION OF AGRICULTURAL PRODUCTION ON THE BASIS OF FUZZY LOGIC

Rahib Imamguluyev, PhD candidate, Odlar Yurdu University, Baku, Azerbaijan,

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3998-7901>

Elvin Balakishiyev, PhD candidate, Odlar Yurdu University, Baku, Azerbaijan

Nihad Agakishiev, PhD candidate, Odlar Yurdu University, Baku, Azerbaijan

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7325

ARTICLE INFO

Received 21 October 2020

Accepted 08 December 2020

Published 30 December 2020

KEYWORDS

economy, agriculture, market economy, fuzzy logic, regression analysis, matlab.

ABSTRACT

When studying the role of the price mechanism in the sustainable development of the economy, in accordance with the requirements of the modern economic mechanism, first of all, attention should be paid to the issue of state regulation of prices. The attitude to state regulation of prices is ambiguous. Existing control over the implementation of state regulation of the prices of a group of products based on the social protection of the population and the economic interests of the state, and economic legitimacy is sometimes perceived as a violation of economic democracy. However, the analysis of the role of the price factor in economic development proves that this idea has no basis. Thus, it is not possible to make accurate calculations so that the price of the product can change at any time for various reasons. Therefore, it is advisable to approach these calculations on the basis of fuzzy logic.

Citation: Rahib Imamguluyev, Elvin Balakishiyev, Nihad Agakishiev. (2020) Improving the Mechanism of Using the Price Factor in the Effective Regulation of Agricultural Production on the Basis of Fuzzy Logic. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. 5(32). doi: 10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7325

Copyright: © 2020 Rahib Imamguluyev, Elvin Balakishiyev, Nihad Agakishiev. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Introduction. One of the most important issues in the formation and development of entrepreneurship in the country, as well as the national economy as a whole, is the correct establishment of the pricing mechanism and the pricing policy of the state. Price policy is a key component of the overall economic policy of the state and is one of the most important factors of economic and social development. Through price, economic and social development in the country is constantly regulated, interests are reconciled and the necessary conditions are created for the regional and sectoral development of productive forces.

The price must be based on the objective factors that make it up and be based on concrete reality. Prices formed only on this basis have a positive impact on socio-economic development [1, 2].

In this regard, the pricing mechanism must be constantly monitored, while each state must have its own pricing policy. Price policy should become the most important component of economic policy as a strategic factor in the coordination of interests in the country, the formation, distribution and balance of financial resources, economic coordination of sectors and entities and the integrated development of the country's economy as a whole.

One of the first steps taken by Azerbaijan in building its economic policy after gaining independence was the adoption of certain laws on prices and the preparation of legal acts. Resolution on "Liberalization of prices and tariffs", "On economic protection of the domestic market in the Republic", "On state regulation of prices and tariffs of products of monopolistic unions and

enterprises”, Regulations adopted by the Cabinet of Ministers of the Republic of Azerbaijan “On regulation of natural monopolies in the Republic of Azerbaijan” The law "On regulated prices" adopted by the Milli Majlis in 2003 is similar.

Along with all this, other state-important decisions and legal normative acts have been adopted. The adopted laws, decisions and normative acts, of course, must first of all be based on objective realities, correspond to the nature of the republic's economy and, on the other hand, meet international standards. We must not forget that the modern Azerbaijani economy has become an important part of the world economy due to its specificity [3].

Sometimes it is said in the press and economic literature that everything in the national economy should be regulated by supply and demand, and this principle should be the basis of economic development. In our opinion, it is wrong to think of the market economy model as an economy developed on the basis of spontaneous development, pure market laws, as well as the principle of indirect supply and demand. In a market economy, it is advisable to apply a fuzzy logic model for valuation.

Evaluation of Market Economy. A market economy is an economy regulated by society as a general development model. In each country of the world, socio-economic development is regulated by the state and society in accordance with the general principles of development. As mentioned earlier, one of the most important attributes of regulation is the pricing mechanism. Each country, along with other economic levers, regulates and develops the overall socio-economic situation through a price mechanism.

Table 1. State regulation of prices in some countries.

Countries	Specific gravity of regulated prices	Regulatory sphere	State regulatory bodies.
United States of America	5-10%	Wheat, corn, tobacco, cotton, dairy products	Agriculture
Austria	10%	Tobacco, salt, communication services, railway services. State monopoly over alcohol	Ministry, Federal Trade Company, Antitrust Office
Japan	20%	Wheat, rice, meat, milk, electricity, gas and water supply, repair, education and health services	Parliament, Natural Resources Agency, Price Bureau of the Economic Development Department
Switzerland	50%	Cereals, potatoes, meat, beets. Limited regulation of prices for textiles, musical instruments and toys.	Ministry of Economy, Ministry of Agriculture, Ministry of Health

Source: The table is compiled by the author on the basis of theoretical materials.

As can be seen, among the products subject to price regulation in different countries, agricultural products have a high share. This is primarily due to the need to ensure employment in the country, to regulate consumption, the optimal intersectoral distribution of income.

In the United States, the most developed country in the market economy, the price mechanism is constantly monitored. Prices are regulated directly (administratively) in certain areas and indirectly (economically) in certain areas, and interests in the country as a whole are balanced. By directly controlling the prices of state monopolies, by setting prices for the products of state-owned enterprises, by imposing certain restrictions on unfair competition and market monopolies, by constantly controlling the prices of some products, especially agricultural products, and setting low thresholds, fiscal and monetary policy regulates and balances economic and social development in the country by influencing the level of prices.

Since the early 1990s, the US government has restricted public funding and direct regulation of prices for certain commodity groups. At that time, for the general development of the country's economy, the use of indirect methods of price regulation was widely used. Direct state regulation of prices is applied only in highly monopolized areas under the influence of antitrust legislation.

As for agricultural products, it should be noted that for nearly fifty years, parity prices have been applied in the United States to ensure that farmers' purchasing power and income are maintained at the required level. The state undertakes to purchase agricultural products at prices not lower than parity prices. As a result, parity prices become minimum guaranteed prices. If the market price is lower than the parity price, the state buys the product and spends it for the necessary purposes. As can be seen, the application of this method of regulation within the existing opportunities can be important as an important means of stimulating agricultural production, sustainable and sustainable development in any country [4].

In Japan, about 20% of prices are directly regulated by the state.

The minimum price level for most products is set and regularly analyzed by the state. Monopoly prices are always under state control. There are restrictions on a one-time rise in prices. These measures will increase production to 30 billion. It is applied in areas with more than one needle. If the three enterprises in the field increase their prices by the same amount within three months, the Fair Deals Commission has the authority to request an explanation of the reasons for this process and, if necessary, to conduct an investigation. The exception is the bankruptcy of enterprises in the sector due to falling prices for production costs due to the deterioration of the business environment. In such cases, the commission authorizes the producers to coordinate production and sales, capital investment, equipment loading and prices. To summarize, one of the main directions of price regulation in Japan is to limit the use of artificially raised or lowered prices. This practice is very effective in the interests of both the state and citizens.

It should be noted that France was once one of the countries with a fairly strict state regulation of prices. This regime is partially maintained in modern times. Despite the operation of the principle of free pricing, the prices (tariffs) of agricultural products, natural gas, electricity and transport services are still directly regulated by the state. All economic parameters of the activities of monopolistic sectors, including the amount of investment, wages and prices for finished products are determined by the state. About 20% of prices are dictated by the state, and the remaining 80% are freely formed.

In Norway, agreements on high monopoly prices are prohibited by law. The state has the right to apply rules and laws that set maximum and minimum prices and are mandatory for all. Sweden imposes a number of bans on economic monopolies and regulates prices to some extent. For example, prices for agricultural products are considered at the level of profitability if we ensure their reproduction. For some agricultural products (for example, milk and dairy products), along with the volume of production, fixed prices are predetermined. The situation is similar in other European countries. That is, no matter how much market relations develop and the principle of supply and demand is widespread, the price mechanism as a part of macroeconomic policy is always under the control of the state.

Uncontrolled release of prices by the state, its formation and regulation only on the basis of market relations, of course, can lead to very serious consequences, creating an economic crisis. Therefore, in every society, this issue must be under public and state control and regulated. The scope and application of regulatory methods may vary depending on the level of development of each country, the national mentality in the nature of property relations and other specific aspects. In developed countries, as a rule, economic methods are preferred, and the scope of regulation by economic methods is wider.

With these methods, the state regulates the ratio between supply and demand and the public interest by directly influencing the price components. For example, the government has a direct impact on aggregate supply and demand and price levels by pursuing sound monetary and exchange rate policies, applying sound tax policies, public procurement, cost regulation, public capital investment policies, and sound depreciation rates. At the same time, in most market economy countries, land rent, wage system, customs duties, changes in conjuncture, advertising costs, etc. are also affected. The impact of economic factors such as the level of prices is taken into account and aimed at achieving economic equilibrium.

Thus, the price mechanism and the price policy of the state are directly related to all the attributes of socio-economic development and are an integral part of the overall economic development strategy of the state. In our country, special attention is paid to these issues and the regulation of the price mechanism by economic methods.

The direct method of price regulation also plays an important role in regulating socio-economic development and protecting social justice in the country. Thus, the state should protect small producers from large monopolies, create conditions for their reproduction and development, curb large monopolies to some extent and prevent the introduction of unjustified high monopoly prices, balance

the level of prices with the solvency of the population, set maximum and minimum prices for some products. carries out social regulation with.

In some European countries, this is very important, and in some areas this regulation of prices is widespread. This method is usually preferred in the areas of public consumption (transport, communications, energy, water supply), agriculture and natural monopolies. Of course, there is a great need for the application of this method in our country and it should be used [5-6].

One of the interesting aspects of the price mechanism is that if the price is regulated by the state on the one hand, on the other hand, it is an economic instrument that regulates itself. Through it, a fair and efficient distribution of income and resources in the country, socially just expectations among public groups, coordination of interests of regional, sectoral and micro-sectors, balancing economic relations between owners.

Of course, the influence of other economic instruments is taken into account in these processes, and price is taken as one of the main attributes. As can be seen, price is one of the most important elements that has a comprehensive impact and plays a special role in the development and regulation of the country's economy as a whole. It is both regulated and regulated. It should be noted that in connection with the formation and development of a market economy, the function of price regulation is further strengthened, and this should be taken into account in the economic policy of the country. The state, as in other areas of economic development, must fulfill its economic function in the field of price regulation. This, in turn, should be aimed at meeting domestic demand with local products in a country with a favorable natural climate, such as Azerbaijan, protecting the population from unjustified (artificial) increases in prices (tariffs), increasing the efficiency of foreign economic relations. Thus, changes in prices according to purchasing power require a fuzzy approach. Thus, the purchasing power is very low on days of the week, very little, medium, many, more, and so on. may change.

Application of Fuzzy Technologies. The first step in applying a fuzzy logic system is to define the inputs and outputs of the system.

Once the membership functions and the lower and upper limit values of the parameters required to build the model have been determined, 31 rules have been established to establish the necessary relationships between the parameters affecting the system.

This value is in the range [0-100]. When the process is complete, a list is created and can be used visually [7-12].

Each language variable has four fuzzy values with triangular or trapezoid membership functions:

- For input variables - Figure 1: VVL –Very very low; VL –Very low; L-Low; ME - medium; MU -Mutch; MO - More
- For output variables -: VB – Veri Bad; B - Bad; A - Average; G - high; VG - very high.

```
[System]
Name='calculation'
Type='mamdani'
Version=2.0
NumInputs=2
NumOutputs=1
NumRules=31
AndMethod='min'
OrMethod='max'
ImpMethod='min'
AggMethod='max'
DefuzzMethod='centroid'
[Input1]
Name='Efficiency'
Range=[0 100]
NumMFs=6
MF1='VVL':'trimf',[-20 0 20]
MF2='VL':'trimf',[0 20 40]
MF3='L':'trimf',[20 40 60]
```

```

MF4='ME':trimf,[40 60 80]
MF5='MU':trimf,[60 80 100]
MF6='MO':trimf,[80 100 120]
[Input2]
Name='Optimality'
Range=[0 100]
NumMFs=6
MF1='VVL':trimf,[-20 0 20]
MF2='VL':trimf,[0 20 40]
MF3='L':trimf,[20 40 60]
MF4='ME':trimf,[40 60 80]
MF5='MU':trimf,[60 80 100]
MF6='MO':trimf,[80 100 120]
[Output1]
Name='output1'
Range=[0 100]
NumMFs=5
MF1='VB':trimf,[-25 0 25]
MF2='B':trimf,[0 25 50]
MF3='A':trimf,[25 50 75]
MF4='G':trimf,[50 75 100]
MF5='VG':trimf,[75 100 125]

```

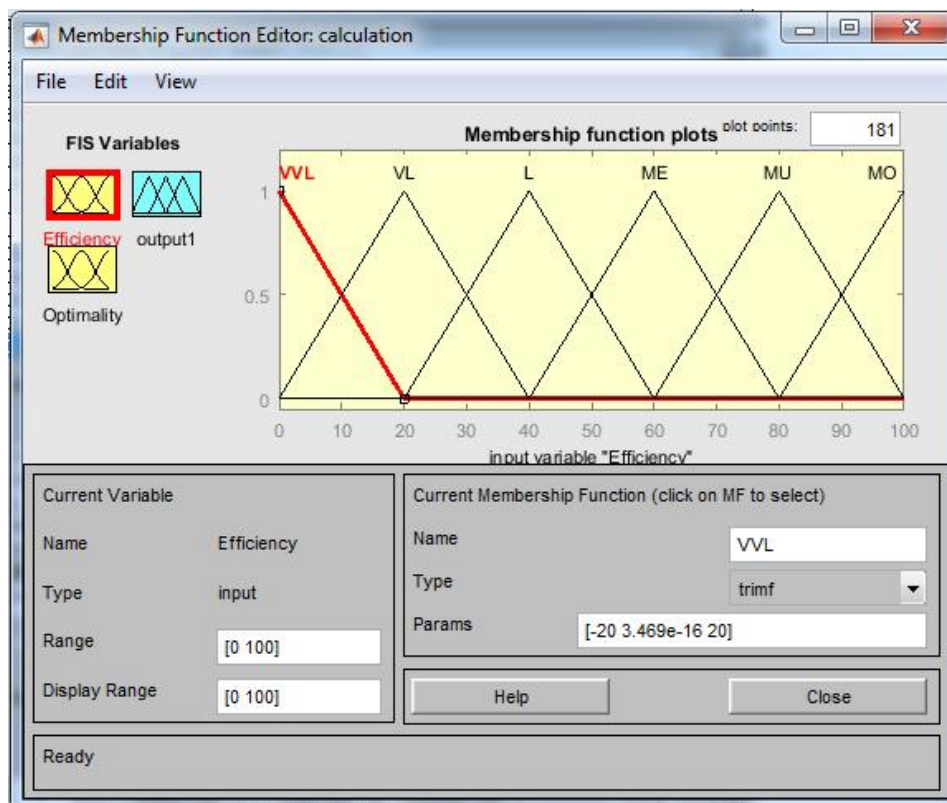

Fig 1. Input variables

Conclusions. The evaluation of the alternatives in Table 1 in the MATLAB \ Fuzzy Change Systems entry described above allowed the following results to be obtained: Alternatively, the evaluation values for purchasing power were very low, very low, medium, much more, and so on. was appointed.

The results are more rhetorical, showing the effectiveness of the purchasing power factor assessment based on fuzzy complementary theory. On the other hand, given other simple but vague and difficult form criteria, it is useful to use fuzzy set theory to assess purchasing power. and decisions based on them are reasonable and eco-nomically feasible.

REFERENCES

1. Буров М.П. Государственное регулирование национальной экономики: современные парадигмы и механизмы развития регионов. М.: Дашков и К. 2018, -342 с.
2. Ramiz Balashirin Alekperov, Ibrahimova Kyonul Akbar, Neural Network Modeling and Estimation of the Effectiveness of the Financing Policy Impact on the Socio-Economic Development of the Socio-Educational System, Conference: 13th International Conference on Theory and Application of Fuzzy Systems and Soft Computing — ICAFS-2018, DOI: 10.1007/978-3-030-04164-9_99
3. Adekunle Oke, Fatima Araujo, Innovations in Teaching and Learning: Exploring the Perceptions of the Education Sector on the 4th Industrial Revolution (4IR), *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity* 2020.
4. Jinhyo Joseph Yun, Open Innovation: Technology, Market and Complexity in South Korea, October 2016, *Science Technology & Society* 21(3), DOI: 10.1177/0971721816661783
5. Chesbrough, H.W. (2006). Open innovation: The new imperative for creating and profiting from technology. Boston: Harvard Business Press.
6. Patra, S.K., & Krishna, V.V. (2015). Globalization of R&D and open innovation: Linkages of foreign R&D centers in India. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 1(1),1–24.
7. Rahib Imamguluyev, Application of Fuzzy Logic Model for Correct Lighting in Computer Aided Interior Design Areas, In book: *Intelligent and Fuzzy Techniques: Smart and Innovative Solutions*, 2020, DOI: 10.1007/978-3-030-51156-2_192
8. Vanhaverbeke, W., Chesbrough, H., & West, J. (2014). Surfing the new wave of open innovation research., *New Frontiers in Open Innovation*, 281–294. Oxford: Oxford University Press.
9. Губарец М.А.; Мазилкина Е.М. Продвижение и позиционирование в маркетинге. М.: Данилов и К. 2018, -223 с.
10. Грант Р. Современный стратегический анализ. Пер. с англ. СПб.: Питер. 2018, - 670 с.
11. Zadeh, Lotfi A.: Fuzzy Logic, Neural Networks, and Soft Computing, *Communications of the ACM*(37), 77-84(1994).
12. Dyakonov V.: *Matematicheskiye pakety rasshireniya MATLAB* [Круглов В. Математические пакеты расширения MATLAB. Специальный справочник], SPb,Piter(2001).

INNOVATION AND TECHNOLOGICAL ORIENTATION OF THE ECONOMIC EDUCATIONAL SYSTEM

Konul Ibrahimova, PhD candidate, Odlar Yurdu University, Baku, Azerbaijan

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7326

ARTICLE INFO

Received 28 October 2020

Accepted 09 December 2020

Published 30 December 2020

KEYWORDS

Economy, education, technology, innovation.

ABSTRACT

The formation of the concept of knowledge management in the system of modern universities and educational production processes and the improvement of the quality of modern education necessitate the development of new integrated structures acting in accordance with the dynamic changes in the functioning of the economic education system and aimed at integration with other scientific structural divisions. Development in the domestic scientific and technical sphere is influenced by the limited use of innovations in the commercial activities of firms and companies, as an important component of the economic system, which requires the development of a set of measures and the creation of specialized infrastructural facilities that increase the effectiveness of the transfer of scientific research.

Citation: Konul Ibrahimova. (2020) Innovation and Technological Orientation of the Economic Educational System. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. 5(32). doi: 10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7326

Copyright: © 2020 Konul Ibrahimova. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Introduction. Integration approaches of scientific directions in order to obtain knowledge in the field of the formation of research institutes of complexes should be carried out on the basis of the concept of transfer of innovations as an important part of the complex of educational services and production processes. This approach makes it necessary to improve this process, determine the priorities for integrating structures into the system of economic education, and develop a method for the formation and development of the innovative infrastructure of higher educational institutions.

The departure from the paradigm of the innovation infrastructure of the scientific and technical field to the creation of infrastructure firms provides for the development of existing and emerging structures, such as small innovation firms, innovation and technology centers, innovation and technological complexes, technology parks, business incubators, etc. The peculiarity of this process in the conditions of the forming complex of knowledge management determines a special place for universities that perform the systemic function of transferring research results, which leads to the creation and design of innovative-active interfaces.

Methodology. The importance of scientific deepening of the current approaches to managing the development of innovative and educational infrastructure is manifested by the requirement to improve the organizational structures and production processes of research and development of universities, which actualizes the practical and scientific importance of research into the formation and development of innovative infrastructure in the system of economic education in universities.

It should be noted that the university economic complex, as a specially built complex institutional mechanism, is not only an integral area of educational processes, but also a system that includes science, production, and expertise. This approach increases the relevance of the innovative scientific and educational infrastructure, while the life cycle of knowledge is the main process, maximally focused between scientific and educational corporate structures.

Currently, there are three basic directions of the influence of universities on the development of innovative processes:

- the formation of new knowledge of research and development centers of universities, the development of innovative technologies on its basis;
- ensuring the transfer of innovations by innovation centers of universities;
- training of specialists for innovative activities.

It was revealed that an important element of the implementation of the integration processes of innovatively active firms, research and development firms and universities is the definition of special principles, the basic of which is the principle of integration of educational complexes and commercial entities with diversification of production processes aimed at balancing demand and supply.

A necessary area for the formation of an innovative infrastructure for scientific and educational activities is the result of the purposeful development of existing universities and the creation of innovative research universities on their basis (see Fig. 1).

An important element in the innovation subsystem of the universities of the complex is the innovation infrastructure - organizational and managerial, material and technical, informational, financial and credit bases for the development of innovative activities. The growing importance of knowledge-intensive services in the economy when applying an innovative model of economic development requires the creation of a complex of information, engineering, consulting firms and companies. The formation of innovative universities demonstrates the process interconnection and interdependence of the structure of the university complex on environmental factors.

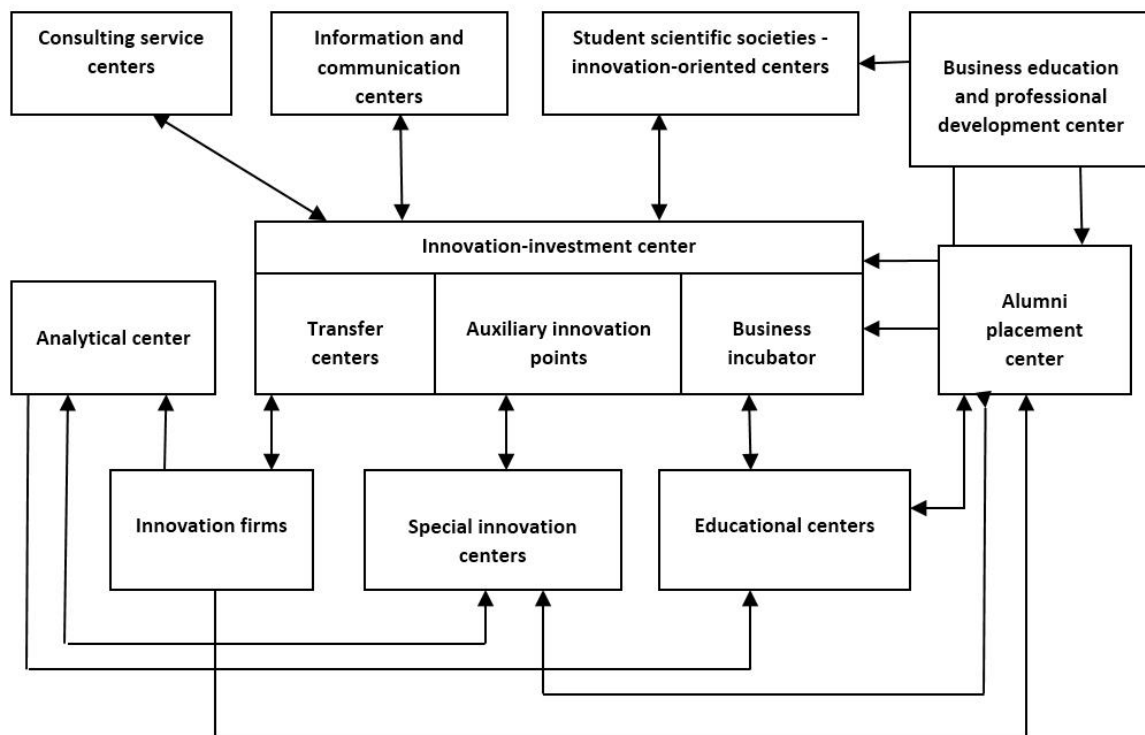

Fig 1. Block diagram of an innovative research institution

The development of the system of higher economic education directly depends on the creation of modern structures that adequately respond to changes in methods not only for the organization of the educational production process, but also for integration with firms of the scientific and technical complex. Such interaction within the framework of the innovation infrastructure is the basic trend in the development of university complexes. Models of innovative activity of educational structures are implemented in a combination of three main technologies:

- intellectual - creating a structure of the region's intellectual potential;
- management, ensuring the achievement of the goals of economic development with the use of limited resources, as well as personal money, intellectual;
- information and communication, providing the necessary ways of development, planning and modeling.

The systemic synergistic effect is achieved only as a result of the integrated development of both the specified educational and production technologies; and all subjects of the transfer of innovations aimed at using competitive advantages. In the light of this provision, a special role is played by the system of training specialists, as one of the main mechanisms for the formation and development of the institutional environment of innovation (see Fig. 2).

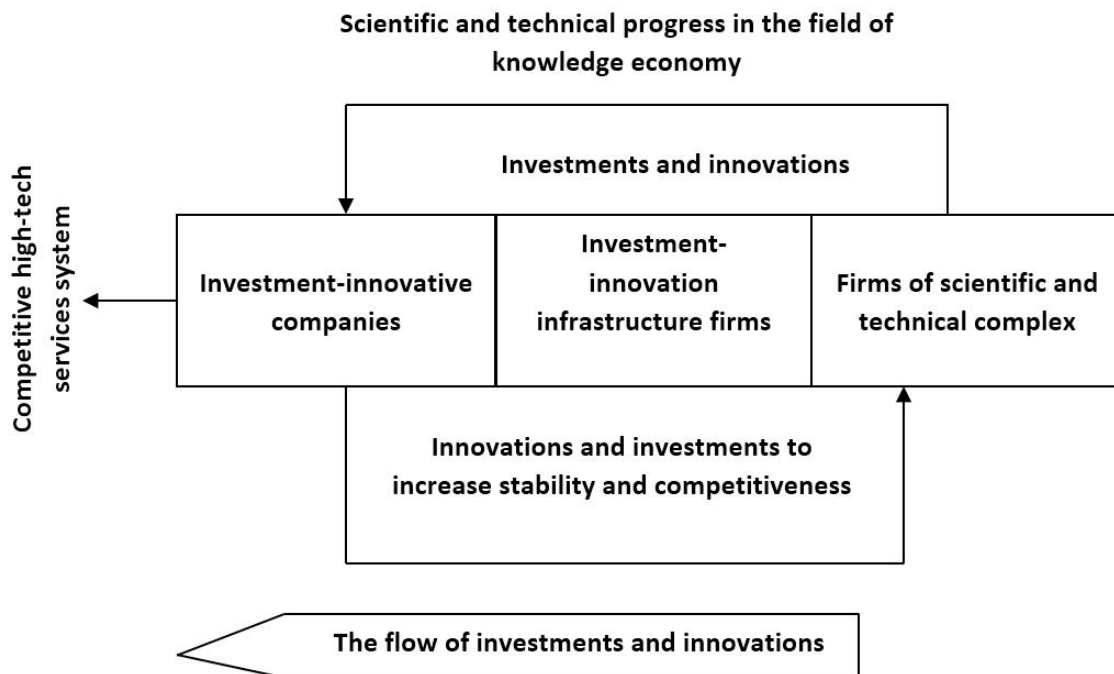

Fig 2. Block diagram of the process of transfer of investments and innovations

Diagnosis of models of integration of universities with innovative-active firms leads to the conclusion that the most effective form of this process follows the recognition of scientific-organizational-technological base of autonomous corporate structures.

Within the framework of the implementation of this model, it is possible to perform a number of system-forming functions, including the creation of professional communities, integration of educational and production processes, the formation of a single system of qualification requirements. All this serves as a basis for the synergistic effect of the integration of human, scientific, production and innovation potential.

Approach to the implementation of modern educational standards in universities, active methods of teaching have become a non-exhaustive and mandatory component of the educational process. Interactive forms of training, different from traditional methods, allow:

- to carry out all-round communication between the teacher and students;
- increased the level of student engagement in solving the problem;
- to receive a feedback from students with his individual vision of the decision;
- apply the group method of work with all participants, each of whom is actively involved in the cognitive process;
- to activate the perception of lecture and practical material;
- to form in students the corresponding professional competencies.

In modern conditions, the role of ICT with the purpose of the most active perception of information in the learning process requires the accompaniment of active forms of training with modern interactive means. This is especially relevant for economic disciplines, the content of which is subject to constant updating and includes a visual representation of the educational content.

For many economic subjects it is necessary to constantly update the educational material and visually represent the most promising developments in the economic sphere. And this, in turn, is impossible without the use of interactive tools that allow to improve the quality of perception of the material.

Of particular importance for enhancing the effect of perception is the involvement of most students in the development of such interactive tools. At the same time, the degree of activity of the

student in the work with the material and the sense of its importance in the educational process, the possibility of participation in the relevant activities and the acquisition of an individual rating.

In the economic literature, there is a lack of assessment of the effectiveness of the impact of financial policy in the field of higher education on socio-economic development and methods of their calculation. The existing methodology is based on the calculation of the criterion of economic efficiency, which takes into account the dependence between the GDP and the share of those engaged in higher education.

To calculate the efficiency criterion, you can use the following method:

a) on the basis of diagnostics of interrelationships occupied by the higher education and GDP forms a regression model:

$$\hat{y}_x = a + b \cdot x$$

b) the criterion of economic efficiency of influence on financial policy in the field of higher education on socio-economic development according to the formula:

$$S = \frac{b_{\Delta GPD} \cdot M_s}{X} \cdot 100\%$$

where $b_{\Delta BPI}$ – is a parameter of the regression model;

M_s – the number of people employed in the economy, people;

X – expenses of the consolidated budget for higher education, million manats.

The construction of the formula is based on the traditional definition of economic efficiency, where the effect is the value of the total increase in GDP due to a change in the share of employed with higher education, taking into account the number of employed in the regional economy. The resources ensuring the achievement of this result are the expenditures of the consolidated budget for higher education.

The data required for calculating efficiency and the results of the calculations are presented in Table 3.4.

Calculations show that with a decrease in the share of employed with higher education, there is a decline in the effectiveness of the influence of financial policy in the field of higher education. So, in 2020 compared to 2019, the efficiency decreased by 0.002 percentage points, and in 2020 compared to 2018 - by 0.003 percentage points. An increase in the share of employees with higher education in 2019 to 16.5% leads to an increase in efficiency to 0.026%. Thus, in the studied period 2019-2020. an increase in the share of employed with a higher education in the number of employed by 0.99 percentage points leads to a decrease in efficiency by 0.01 percentage points.

Table 1. Economic efficiency of the impact of financial policies in the field of higher education on socio-economic development

Index	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2020 to 2015 (+, -)
Average annual number of people employed in the economy, thousand people	1382,9	1480,7	1514,0	1519,7	1502,5	1514,3	131,4
Share of employed with higher education in the total number of employed, %	15,1	15,5	15,7	16,0	16,3	16,5	1,4
Expenditures on higher education from the consolidated budget, million manat	1180,8	1453,2	1437,7	1553,9	1605,1	1754,4	573,6
Criterion of economic efficiency of the influence of financial policy in the field of	0,035	0,030	0,032	0,029	0,028	0,026	-0,01

higher education on GDP, %							
----------------------------	--	--	--	--	--	--	--

Foreign experience shows that higher education gives the greatest return in economic development, therefore, the formation of financial policy in the field of higher education is of fundamental importance in modern conditions. By contributing to the improvement of the quality level of higher education and its accessibility in a given economy, it will thereby contribute to the improvement of its socio-economic indicators.

For sustainable growth of scientific, technical and economic potential of the state, it is necessary to have a high level of education of the population. Society needs to constantly take care of raising the level of education, the growth of professional training, the cultural and intellectual level of engineering and technical workers, especially new, young scientific and professional personnel. [75, p. 45-48].

In this regard, there is an urgent need for a qualitative improvement of the system of training students and scientific and technical workers.

Building a social system based on a high level of technological culture, high-tech production, digital technology, which, as a result, has a high standard of living and consumption, cannot be realized without scientific and technical workers with the following qualities: deep scientific and technical knowledge; broad intellectual capabilities; sufficient cultural level; deep professional skills and abilities.

In modern conditions, specialists are required to have a high level of competence in many related fields of knowledge, a high general cultural level, the ability to navigate correctly in the flow of information, the ability to make timely and effective responsible management and personnel decisions.

Practice has shown that the costs associated with a broad humanitarian and cultural program in the preparation of students, subsequently give them high competitiveness in the employment market, social mobility of graduates, more effective activities in the field of production management, opportunities for rapid retraining. In general, the prestige of the university is largely based on the ability of its graduates to fit into the social system and take a worthy place in life, which in turn increases the university's importance in the provision of educational services.

The goal of the educational process in an economic university is to educate a highly educated creative person with economic thinking, capable of a creative approach in solving economic problems.

To achieve this goal, it is necessary to solve the following problems: strengthening the methodological and methodological levels of the taught disciplines; focus on actual practical problems, identification of theoretical prerequisites for solving these problems; focusing the individual focus of work with students, taking into account the psycho-logical, age, intellectual characteristics of the audience; motivation of independent thinking, initiative, responsibility of students; strengthening the interest and interest of students in scientific work; activation of work on attracting students to solving specific scientific and practical problems.

Raising the methodological level of the taught economic disciplines presupposes a closer linking of the presentation of educational material with the disciplines studied subsequently. When studying economic disciplines, it is necessary to base on the knowledge and skills acquired by the student in the previous semesters of study. Disciplines such as "Introduction to Economics" and "Economics" are studied by students in junior courses, starting from the first.

The formation of professional competence begins already in the first year of study.

Orientation to urgent practical problems, identification of theoretical prerequisites for solving these problems implies mentioning urgent economic problems in the lecture course and in practical classes, proposing technical and economic measures for solving these problems or theoretical prerequisites for their solution.

Strengthening the individual focus of work with students, taking into account the psychological, age, and intellectual characteristics of the classrooms presupposes the presence of at least individual consultations with students in the teacher's schedule. Naturally, classes with junior and senior students should be carried out taking into account the fact that the motivation of the audience can differ significantly. Senior students, as a rule, have a much clearer idea of the characteristics and prospects of their future professional activities.

Conclusions. The development and encouragement of independent thinking, initiative, responsibility of students is impossible without the application of their knowledge, skills and abilities by the student in practice. That is, the implementation of coursework and diploma design. Unfortunately, in many economic universities in the country, students generally do not complete term papers and theses. But how can you form the ability to apply various methods for calculating bases and foundations in order to compile economic matrices for specific objects, when the student did not design specific objects, neither at the diploma design, nor even at the level of term paper. Replacing the course project with a set of practical lessons deprives the student of the opportunity to trace the logic of design and understand its methodology. Without the completion of term papers and thesis qualification work, as the result of the entire educational process, it is impossible to get a full-fledged qualified economist at the exit.

The active involvement of students in solving specific scientific and practical problems is possible when the university or departments implement regional or state scientific and technical programs and the availability of funding for these programs.

Thus, the analysis of the problems shows that all the above-mentioned factors are interrelated and represent a complex system of formation of properties, qualities, motivations and values. All this orients the process of educational activity towards an individual-personal approach to the student as a subject of the educational process. A person who is in conditions of complex socio-psychological development.

REFERENCES

1. Ramiz Balashirin Alekperov, Ibrahimova Kyonul Akbar, Neural Network Modeling and Estimation of the Effectiveness of the Financing Policy Impact on the Socio-Economic Development of the Socio-Educational System, Conference: 13th International Conference on Theory and Application of Fuzzy Systems and Soft Computing — ICAFS-2018, DOI: 10.1007/978-3-030-04164-9_99
2. Adekunle Oke, Fatima Araujo, Innovations in Teaching and Learning: Exploring the Perceptions of the Education Sector on the 4th Industrial Revolution (4IR), Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity 2020.
3. Jinhyo Joseph Yun, Open Innovation: Technology, Market and Complexity in South Korea, October 2016, Science Technology & Society 21(3), DOI: 10.1177/0971721816661783
4. Chesbrough, H.W. (2006). Open innovation: The new imperative for creating and profiting from technology. Boston: Harvard Business Press.
5. Patra, S.K., & Krishna, V.V. (2015). Globalization of R&D and open innovation: Linkages of foreign R&D centers in India. Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity, 1(1),1–24.
6. Rahib Imamguluyev, Application of Fuzzy Logic Model for Correct Lighting in Computer Aided Interior Design Areas, In book: Intelligent and Fuzzy Techniques: Smart and Innovative Solutions, 2020, DOI: 10.1007/978-3-030-51156-2_192
7. Vanhaverbeke, W., Chesbrough, H., & West, J. (2014). Surfing the new wave of open innovation research., New Frontiers in Open Innovation, 281–294. Oxford: Oxford University Press.
8. Watkins, K.E., & Marsick, V.J. (1993). Sculpting the learning organization: Lessons in the art and science of systemic change. San Francisco: Jossey-Bass. (1996). In action: Creating the learning organization. Alexandria, VA: American Society for Training and Development.
9. Yang, B., Watkins, K.E., & Marsick, V.J. (2004). The construct of the learning organization: Dimensions, measurement, and validation. Human Resource Development Quarterly, 15(1), 31–55.
10. Yun, J.J. (2015). How do we conquer the growth limits of capitalism? Schumpeterian dynamics of open innovation. Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity, 1(1), 1–20.

IS THE SUCCESS OF THE AUDIT DETERMINED BY THE AUDITOR'S EMOTIONAL INTELLIGENCE?

Rapina Rapina, Fiorin Tantya Ivanna, Ivanna Lavenia Hartono,
Monica F. Hermanto, Wilfred Purnama, Tabitha Sringenana J. Purba, Rento Manullang,
Maranatha Christian University, Bandung, Indonesia

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7327

ARTICLE INFO

Received 26 October 2020

Accepted 10 December 2020

Published 30 December 2020

KEYWORDS

Auditor, Audit Quality,
Emotional Intelligence,
Structural Equation Model,
Public Accounting Firm.

ABSTRACT

The success or failure of the audit activities carried out by the auditor is known as audit quality. An audit is considered qualified if it is carried out in accordance with applicable auditing standards or regulations. There are several factors that can affect audit quality and one of them is emotional intelligence which will be the independent variable in this study. This study was conducted to test and analyze the influence of emotional intelligence on audit quality at the Public Accounting Firm in Bandung. The data used in this study are primary data obtained from distributing questionnaires to 48 partners of the Public Accounting Firm as respondents who participated in filling out the questionnaire. Data analysis in this study used a structural equation model - PLS. The results showed that emotional intelligence has a significant effect on audit quality.

Citation: Rapina Rapina, Fiorin Tantya Ivanna, Ivanna Lavenia Hartono, Monica F. Hermanto, Wilfred Purnama, Tabitha Sringenana J. Purba, Rento Manullang. (2020) Is the Success of the Audit Determined by the Auditor's Emotional Intelligence? *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. 5(32). doi: 10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7327

Copyright: © 2020 Rapina Rapina, Fiorin Tantya Ivanna, Ivanna Lavenia Hartono, Monica F. Hermanto, Wilfred Purnama, Tabitha Sringenana J. Purba, Rento Manullang. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Introduction. The company will perform managerial functions to achieve the predetermined vision and mission (Kusuma *et al*, 2013). Evaluation (audit) is a strategy that can be used to achieve this managerial function (Halim, 2015). To fulfill the evaluation, a public accountant (auditor) who is an independent third party is needed to evaluate the financial statement report (Darono and Febrian, 2018).

The role of independent auditors is very significant to achieve public accountability and transparency (Junaidi and Nurdiono, 2016). Madura (2007) states that to ensure that financial reports are accurate and following general business accounting standards, there is a need for an independent auditor's role. Evaluation by independent auditors has a direct influence on public trust and the reliability of the company's financial statements, this is because the information that has been audited by independent auditors considered more reliable (Hall and Singeltone, 2007).

However, some auditors were found to agree with misleading financial reports (Madura, 2007). Therefore, there have been several cases related to this matter, such as the failure of the financial report audit conducted by Public Accounting Firm Purwantono, Suherman, and Surja which are affiliated with Ernst & Young's (EY) in Indonesia (Modesti, 2017). One other case is the case of SNP Finance with Delloite Indonesia, because the public accounting firm is deemed not to audit company reports with proper procedures. (Hafas, 2018). The occurring audit failure case affects the decline in audit quality of an auditor (Tritchler, 2014). Audit quality consists of accurate information that is reported by the auditor based on auditing standards and information of any accounting standards violation in the company financial statements. An increase in public trust, a healthy investment climate, and a transparent economy developed through the improvement of audit quality. The increased skill and working capability of each auditor will result in an efficient and quality audit.

By understanding client's business, adhering to the auditing fundamentals and ethical standards, have the ability to show professional skepticism, to identify problems when conducting audits, to perform audit work based on adequate experience and being properly supervised by partners and managers, auditors will be able to contribute positively to the audit quality arising from the expertise and personal qualities of public accounting firms and auditor staff. Accuracy and thoroughness in carrying out audits and in preparing audit reports greatly determine audit service quality. One of the abilities needed to carry out an audit is emotional intelligence. Emotional intelligence is the ability to recognize and control one's own emotions in determining appropriate actions when interacting in a work environment. An auditor also needs to have this ability, which is considered no less important than intellectual ability. Auditor sensitivity is very important in dealing with related parties in the surrounding environment. During the audit process, the ability to be aware of indications such as changes in appearance, facial expressions, or opinions can be a guide for the auditor.

Several researchers have researched the effect of emotional ability on audit quality. From the results of previous research, according to Syamsuriana *et al* (2019), emotional intelligence has a positive and significant effect on audit quality. A similar thing was found in research by Kusuma and Sukirman (2017) by examining the role of independence in moderating the effect of emotional intelligence and auditor experience on audit quality, it was found that emotional intelligence had a significant positive effect on audit quality. Menne *et al* (2019) investigated the influence of spiritual variables, intellectual abilities, and emotional abilities on audit quality at the Public Accounting Firm in Makassar City, with the results of the investigation that emotional ability has a positive and significant effect on audit quality.

Based on the background and phenomena described above, researchers are interested in confirming previous studies on the effect of emotional intelligence on audit quality. To reinforce the researcher's interest, the purpose of this study was to determine how much emotional intelligence variables affect audit quality.

Research Framework.

Emotional Intelligence Affects Audit Quality.

Emotional Intelligence is a person's ability to understand one's or others emotions, understand the meaning of the emotions that come out, and organize one's emotions based on the model of cascading (Robbins and Judge, 2014). This emotional intelligence affects the auditor's work because emotional intelligence is needed to identify, interpret, and respond to daily work. Auditors should pay attention to their own emotions and moods, work effectively against clients, motivate themselves and their co-workers, be patient when facing obstacles, control their own emotions, and not easily stressed by the pressures at work either due to work deadlines or facing unpredictable conditions (Murdock, 2019).

According to Junaidi and Nurdiono (2016), the quality of audit services is defined as the market-assessed probability of how the auditor will find violations in the client's accounting system and report such violations. Violations are found depending on auditor technology capabilities, audit procedures used on certain audits, the number of sampling, and others. The probability to discover of a particular violation is measured based on the independence of the auditor to the particular client. Arrunada (2000) stated the ability of auditors to conduct a thorough examination and detect errors or anomalies and willingness to give an objective opinion to the audited company will determine the quality of the audit.

The next research is on "The Influence of Due Professional Care, Accountability, and Emotional Intelligence on Audit Quality with Reward as Moderation" conducted by Vidyantari and Saputra (2018) aims to empirically test that rewards moderate and strengthen the influence of due professional care, accountability, and emotional intelligence on audit quality. This shows that the due professional care, accountability, and emotional intelligence of an auditor is getting better and supported by the appropriate rewarding resulting in better audit quality. Kusuma and Sukirman's findings (2017) showed that emotional intelligence has a significant positive effect on the quality of audits. This research concludes that auditors who have a good level of emotional intelligence and experience will facilitate the audit process, which will result in good audit quality as well.

In another study, Yang *et al* (2017) identified emotional intelligence (EI) as a key factor in dealing with emotions and pressures in the context of audits. This study shows that the influence of EI moderation can effectively reduce auditors' tendency to engage in dysfunctional behavior and improve the quality of audits. Hasanuddin and Sjahrudin (2017) empirically tested the influence of emotional and spiritual intelligence on the spirit of work and auditor performance. This research shows that emotional intelligence has a positive and significant effect on the spirit of work. The results of some of the previous studies above, support researchers in confirming the influence of emotional intelligence on the quality of audits.

Adopting research conducted by Putri and Wirawati (2020), this study aims to find out how intellectual/emotional/spiritual intelligence, independence, and Tri Hita Karana culture affect the auditor's performance at the Public Accounting Firm in Bali. This research contributed to the literature because it considers Tri Hita Karana as a factor that affects auditor performance. According to Herliansyah *et al* (2013), the purpose of the research conducted was to test the influence of knowledge structure and professionalism on the quality of audits with emotional intelligence as intervening variables. The results of this study showed that emotional intelligence has a significant positive effect on the quality of audits.

Based on the objectives of the above research and frame of mind and previous research, the hypothesis is formulated as follows:

H1: Emotional intelligence affects the quality of audits.

Research Method. In this research, the object of research focuses on the quality of audits attached to public accounting firms and the emotional intelligence inherent in partners in public accounting firms. The population of this study is 59 partners of public accounting firms in Bandung-Indonesia. The sampling process used in this study is non probability sampling with purposive sampling method. The criteria used in purposive sampling is judgment sampling. While the samples used in this study were 48 partners of Public Accounting Firm in Bandung. The instruments used in this study were questionnaires given directly to respondents. The total questionnaires distributed amounted to 59 questionnaires in the period February 2020 to May 2020. From 59 (100%) questionnaires distributed only 48 (81.36%) acceptable and can be processed.

Results and Discussion.

The profile of respondents who participated in this study is shown in Table 1 below:

Table 1 Sample Description Statistic

Description	Frequency	Percentage
<u>Gender:</u>		
Male	20	41,7%
Female	28	58,3%
Total	48	100%
<u>Last Education:</u>		
S1 (Bachelor Degree)	43	89,6%
S2 (Master Degree)	5	10,4%
S3 (Doctoral Degree)	-	-
Total	48	100%
<u>Period of Work</u>		
1– 5 years	19	39,6%
5– 10 years	21	43,8%
>10 years	8	16,7%
Total	48	100%

Source: Primary data processed, 2020

Validity and Reliability Test Results

In this study, researchers explored the analysis of confirmatory factors to determine the valid items in each latent variable namely emotional intelligence and audit quality. To detect this, an AVE (Average Variant Extracted) value is used. The AVE value is said to be valid if it is greater than 0.5 and the result of the AVE value for each latent variable in this study is valid and can be seen in table 2 below:

Table 2 AVE value of emotional intelligence and audit quality

Variable	Dimension	AVE Value	Loading factor value
Emotional Intelligence	DEI1	0,770	0,849
	DEI2		0,845
	DEI3		0,892
	DEI4		0,873
	DEI5		0,926
Audit Quality	DAQ1	0,717	0,829
	DAQ2		0,902
	DAQ3		0,896
	DAQ4		0,865
	DAQ5		0,728

Source: Primary data processed, 2020

To perform a reliability test, a valid dimension is tested to obtain a Cronbach Alpha value. According to Ghozali [2008], a valid dimension is said to be reliable if the Cronbach Alpha for the dimension group is higher than 0.7.

Table 3. Cronbach Alpha Value

Variable	Dimension	Cronbach Alpha
Emotional Intelligence	DEI1, DEI2, DEI3, DEI4, DEI5	0,925
Audit Quality	DAQ1, DAQ2, DAQ3, DAQ4, DAQ5	0,900

Source: Primary data processed, 2020

Structural Model Testing

Structural model testing is carried out using the R Square value as the basis of measurement. Below are the results of structural model testing shown in table 4.

Table 4

Path	Coefficient	t. statistic	p-value	R ²
EI – AQ	0,684	7,602	0,000	0,468

Table 4 shows that emotional intelligence has an effect of 0.468% on audit quality by looking at R2 values because it shows a strong predictive strength. In table 4, there can also be seen the coefficient of emotional intelligence pathway to audit quality marked positive with probability value of < 0.05. This means that emotional intelligence has a significant effect on the quality of audits (hypotheses supported). To follow up the results of the study, interviews were conducted to several auditors at the Public Accounting Firm in Bandung.

From the results of the interview, it is known that auditors are not fully aware of their abilities, strengths, and weaknesses because they do not clearly understand the audit procedures carried out but have been asked to conduct audits without any discussion with colleagues or superiors. In addition, making the audit results must be reclassified and represented at the time of the audit the following year. Auditors have also not been able to manage the constraints in his emotions. Auditors have the term "peak season and low season" concerning audits conducted. Peak season leaves auditors overloaded. This causes increasing stress levels and high emotional constraints that also result in a decrease in the quality of audits to complete all audit procedures promptly. The results of the interview also showed auditors encounter companies with incomplete data, which affects the auditor's motivation in supporting the quality of audits. Incomplete and irregular data will slow down the completion of the audit because at the time the auditor asks, the company must first organize the data especially if the company has a large number of transaction then it will consume a lot of time. Concerning relationships with clients, auditors often behave as if looking for client errors. So clients often do not provide the data needed by auditors. Therefore, auditors need to build a good relationship with the client, so that there is sense of trust from the client towards the auditor. The increase in auditor's emotional intelligence will be in line with the implementation of quality audits. The higher the emotional intelligence that auditors have at KAP in Bandung, it will influence the quality of audits. This statement is supported by the results of research conducted by Herliansyah et al, (2013), Putri and Wirawati, (2020), Kusuma and Sukirman, (2017).

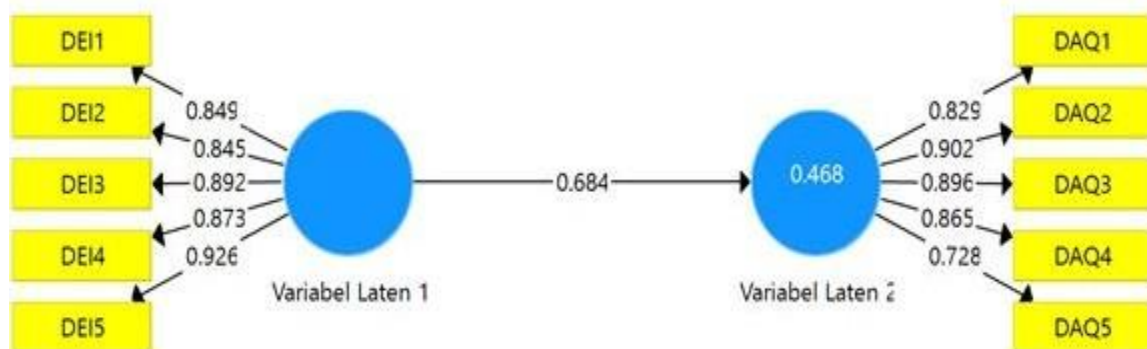

Fig. 1. Full Model Path Diagram

Conclusions. The emotional ability affects the improvement of audit quality variables but the effect is not yet maximal. This is in line with the phenomenon that occurred in KAP Purwantono, Suherman, and Surja who are affiliated with EY in Indonesia on the case of PT. Hanson International Tbk (MYRX) and the phenomenon occurred at the Deloitte Public Accounting firm when conducting an audit of PT. Sunprima Nusantara Financing (SNP Finance). There has been a long close relationship between the senior personal (audit team managers) and audited companies with respect to audit alliances thus they cannot control and manage their emotions and behaviors.

Suggestions. The emotional ability affects the quality of audits. By increasing emotional ability, auditors can improve the audit quality of a Public Accounting Firm. Improving the emotional ability of auditors can be done by building awareness, motivation, and participation of auditors through meetings and activities together so that auditors can have attention, caring attitudes, and good communication between fellow auditors. And also, when doing the work auditors becomes not quickly bored and not easily stressed. Thus, it is expected that auditors are increasingly aware of their role in the Public Accounting Firm and are motivated to participate actively in supporting the improvement of audit quality.

REFERENCES

1. Arrunada, B. (2000). Audit Quality: Attributes, Private Safeguards and The Role of Regulation. Vol 9(2). Hal 205–224. <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.224593>
2. Darono, A., & Febrian. (2018). *Power Query untuk Auditor*. Jakarta: PT. Elex Media Komputindo.
3. Ghozali, I. (2008). “*Structural Equation Modeling: Metode Alternatif dengan Partial Least Square*”, Edisi Kedua, Semarang: Badan Penerbit Universitas Diponegoro.
4. Hafas, R. (2018). *Kasus SNP Finance, Bank Mandiri pidanakan Deloitte Indonesia*. <https://www.cnnindonesia.com/ekonomi/20180925191223-78-333175/kasus-snp-finance-bank-mandiri-pidanakan-deloitte-indonesia>
5. Halim, H. (2015). *Legal Audit dan Legal Opinion*. First Edition. Jakarta: Kencana.
6. Hall, J. A., & Singelton, T. (2007). *Information Technology Auditing and Assurance* (Second Edition). Jakarta: Salemba Empat.
7. Hasanuddin, R., Sjahrudin, H. (2017). The Structure of Emotional Intelligence, Spiritual Intelligence, and Its Relationship with Work Enthusiasm and Auditor Performance. 10.5296/wjbm.v3i1.11321
8. Herliansyah, Y., Indriawati, F., & Ilyas, M. (2013). Emotional Intelligence and Audit Quality. http://digilib.mercubuana.ac.id/manager/t!@file_artikel_abstrak/Isi_Artikel_623299092043.pdf
9. Junaidi, & Nurdiono. (2016). *Kualitas audit Perspektif Opini Going Concern*. Yogyakarta: CV. Andi Offset. <https://books.google.co.id/books?id=5xo6DgAAQBAJ&p...>
10. Kusuma, H., Zulkifli, & Sulastiningsih. (2013). *Akuntansi Manajemen. Cetakan Pertama*. Yogyakarta: Penerbit EKONISIA.
11. Kusuma, S. P., & Sukirman. (2017). The Effect of Emotional Intelligence and Auditor’s Experience on Audit Quality with Independence as A Moderating Variable. *Accounting Analysis Journal*. Vol 6(3). <https://doi.org/10.15294/aa.v6i3.18218>
12. Madura, J. (2007). *Pengantar Bisnis (Buku 2)*. Jakarta: Salemba Empat.
13. Menne, F., Saleh, M. Y., & Aziz, M. A. (2019). The Influence of Spiritual, Intellectual, and Emotional Intelligence on Audit Quality.
14. Modesti, C.B. (2017). *Mitra Ernst & Young Indonesia didenda Rp 13 miliar di AS*. Mitra Ernst & Young Indonesia Didenda Rp 13 Miliar di AS - Bisnis Tempo.co
15. Murdock, H. (2019). *Auditor Essentials 100 Concepts, Tools, and Techniques for Success*.
16. Putridan Wirawati (2020). Influence of Intellectual/Emotional/Spiritual Intelligence, Independence, and Tri Hita Karana on Auditor Performance. <https://doi.org/10.24843/JIAB.2020.v15.i01.p08>
17. Robbins, S. P., & Judge, T. A. (2014). *Essentials of Organizational Behavior*. New Jersey: Pearson Education.
18. Syamsuriana, N., Nassarudin, F., Suun, M., & Ahmad, H. (2019). *Dampak Perilaku Altruisme, Moral Reasoning dan Kecerdasan Emosional Terhadap Kualitas Audit*. <https://doi.org/10.33096/atestasi.v2i2.275>
19. Tritschler, J. (2014). *Audit Quality*. Austria: Springer Gabler.
20. Vidyantari, P. K., & Saputra (2018). *Pengaruh Due Professional Care, Akuntabilitas, dan Kecerdasan Emosional Pada Kualitas Audit dengan Reward Sebagai Pemoderasi* <https://doi.org/10.24843/EJA.2018.v22.i03.p28>
21. Yang, L., Brink, A.G., Wier, B. (2017). The impact of emotional intelligence on auditor judgment. 10.1111/ijau.12106

DETERMINING THE MAIN PARAMETERS OF THE EFFICIENCY OF THE TOURISM MARKET AND HOTEL BUSINESS

Ilkin Gahramanov,

PhD student, Odlar Yurdu University, Baku, Azerbaijan

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7328

ARTICLE INFO

Received 03 November 2020

Accepted 11 December 2020

Published 30 December 2020

KEYWORDS

tourism, market, hotel,
business, economy.

ABSTRACT

The experience of managers, their traditions, analysis of competitors' marketing costs play an important role in the implementation of marketing activities of facilities. Due to the fact that marketing costs make up a significant part of the budget of facilities, it is necessary to monitor the effectiveness of the marketing strategy, ie the costs of its implementation should always be compared with the results of the work. It also enhances brand loyalty by creating a certain emotional connection between the brand and the consumer. The marketing strategy of a firm operating in a competitive tourism services market should be aimed primarily at establishing long-term relationships with the customer.

Citation: Ilkin Gahramanov. (2020) Determining the Main Parameters of the Efficiency of the Tourism Market and Hotel Business. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. 5(32). doi: 10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7328

Copyright: © 2020 **Ilkin Gahramanov**. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Introduction. In order to determine the main parameters of the efficiency of the tourism market and hotel business enterprises, it is necessary to choose indicators that can be used both in tourism enterprises and in the hotel system. We think that in accordance with the methodology developed in Section 2.1, the following parameters of the efficiency of tourism enterprises and hotels [1-5]:

- general report on the efficiency of the main parameters of tourism enterprises and hotels;
- calculation of reliability indicators of suppliers in tourism enterprises and hotels;
- determination of indicators of availability of human resources in tourism enterprises and hotels;
- determination of the uniqueness of products and services of tourism enterprises and hotels;
- determination of consumer loyalty indicators in tourism enterprises and hotels;
- determination of the potential of products and services in tourism enterprises and hotels;
- Determining the affordability of contracts with customers in tourism enterprises and hotels.

Now let's make concrete calculations in the above sequence [5-8].

First of all, let's start with the calculation of the main parameters of the tourism market and the hotel business. Here a significant place is given to the indicators of income and expenses (see: Table 1). Calculations show that during 2015-2020, the share of revenues in the volume of services in tourism enterprises as a whole increased from 0.772 to 1,100 (including from tourism activities - from 0.607 to 1,041) [2].

At the same time, the share of expenditures relative to the total volume of services increased from 0.705 to 0.869 (including from tourism activities - from 0.548 to 0.816).

During the period under review, calculations were made on the rate of profit per employee in hotels, where an increase was recorded from 18.50 thousand to 24.41 thousand manat, and on expenses from 14.31 thousand to 20.82 thousand manat, respectively [7].

Table 1. Calculation of basic parameters of tourism market and hotel business enterprises (in thousand manats)

Parametr	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Tourism enterprises:						
Volume of services - as a whole (cost of tourist voucher forms)	29316,6	40693,2	42892,3	44820,3	33474,7	33466,5
Income - as a whole	22634,8	27121,5	29600,9	31107,1	36482,2	36758,3
Including tourism activities	17807,7	21597,1	24823,6	26031,0	35079,6	34834,2
Costs - as a whole	20662,1	23540,8	25292,5	27018,1	30811,6	29101,8
Including tourism activities	16065,6	18903,1	21818,2	25708,6	29480,0	27308,5
The share of revenues in relation to the volume of services	0,772	0,666	0,690	0,694	1,090	1,100
Including tourism activities	0,607	0,531	0,579	0,581	1,048	1,041
The share of costs in relation to the volume of services	0,705	0,578	0,590	0,603	0,920	0,869
Including tourism activities	0,548	0,464	0,509	0,573	0,881	0,816
Hotels						
Number of employees	6198	7321	8259	9009	8364	9838
They are coming	114686,1	153980,9	171255,9	181047,3	183055,1	240112,7
Expenses	88680,4	110684,0	145468,1	147068,1	171730,8	204852,3
Income per 1 employee	18,50	21,03	20,73	20,10	21,89	24,41
Costs per 1 employee	14,31	15,12	17,61	16,32	20,53	20,82

Then the report on the suitability of tourism enterprises and hotels was made. This indicator is determined by the ratio between the amount of resources and the average annual consumption of the plan (see: Table 2).

Table 2. Report on suitability indicators in tourism enterprises and hotels ($D = \frac{R_1}{R_2}$)

Settings	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Tourism enterprises:						
Quantity of resources (R1) (unit)	42583	62866	65448	66233	44615	36978
Average annual consumption according to the plan (R2) (in thousand manats)	29316,6	40693,2	42892,3	44820,3	33474,7	33466,5
Availability (D1)	1,452	1,545	1,526	1,478	1,333	1,105
Hotels:						
Quantity of resources (R1) (in thousand sq. M.)	2746,9	3020,6	3073,3	3563,1	3463,5	3642,3
Average annual consumption according to the plan (R2) (unit)	14815	15898	16559	17363	17953	20330
Availability (D2)	0,185	0,190	0,186	0,205	0,193	0,179

The results showed that during 2011-2016, the affordability of tourism enterprises decreased from 1,452 to 1,105, and in hotels from 0.185 to 0.179.

Methodology. The next stage of the study is to determine the reliability of tourism enterprises and hotel suppliers. This is determined by the ratio of "poor quality supply" to total supply (see Table 3).

Table 3. Determining the reliability of tourism enterprises and hotel suppliers ($N = \frac{P_1}{P_2}$)

Settings	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Tourism enterprises:						
Amount of "poor quality supply", (P1) (thousand manats)	4712,1	3893,5	3153,4	2347,8	812,3	5640,9
Total amount of supply, (P2) (thousand manats)	29316,6	40693,2	42892,3	44820,3	33474,7	33466,5
Supply reliability (N1)	0,160	0,096	0,073,	0,053	0,024	0,168
Hotels:						
Quantity of "poor quality	510162	624924	666348	672345	838145	1122068

supply", (P1) (person)						
Total supply, (P2) (man-day)	1504312	1640863	1674065	1687457	1644056	2125266
Supply reliability (N2)	0,339	0,381	0,398	0,398	0,510	0,528

Calculations show that during 2011-2020, the reliability of supply in tourism enterprises increased slightly from 0.160 to 0.168, and in hotels increased from 0.339 to 0.528.

It is interesting to calculate the availability of human resources in these enterprises. This is determined by the ratio of the number of qualified personnel to the total number of staff (see Table 4).

Table 4. Determining the availability of human resources in tourism enterprises and hotels ($D = K_1 / K_2$), unit

Settings	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Tourism enterprises:						
Qualified personnel (K1)	1279	1473	1515	1567	1308	1472
Total number of staff (K2)	1541	1730	1729	1794	1586	1838
Availability of human resources (D1)	0,830	0,851	0,876	0,873	0,825	0,801
Hotels:						
Qualified personnel (K1)	716	791	730	634	609	552
Total number of staff (K2)	6198	7321	8259	9009	8364	9838
Availability of human resources (D1)	0,115	0,108	0,088	0,070	0,073	0,056

There is a slight decrease in this indicator. Thus, the availability of human resources for tourism enterprises decreased from 0.830 to 0.801, and for hotels from 0.115 to 0.056.

As for the uniqueness of products and services, it should be noted that this indicator is very low in tourism enterprises (see Table 5). As can be seen, this was 0.003 and 0.007, respectively, in tourism enterprises and 0.034 and 0.027 in hotels, respectively.

Table 5. Determining the uniqueness of products and services in tourism enterprises and hotels ($U_p = U_1 / U_2$)

Settings	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Tourism enterprises:						
Total number of companies selling the product and service (U1)	141	170	197	218	243	272
Normative price (U2)	42583	62866	65448	66233	44615	36978
Product and service uniqueness indicator (U_p)	0,003	0,003	0,003	0,003	0,005	0,007
Hotels:						
Total number of companies selling the product and service (U1)	508	514	530	535	536	548
Normative price (U2)	14815	15898	16559	17363	17953	20330
Product and service uniqueness indicator (U_p)	0,034	0,032	0,032	0,031	0,030	0,027

Finally, calculations were made to determine the affordability of contracts with customers (determined by the ratio of the actual number of contracts concluded with customers to the number required, see Table 6).

Table 6. Determining the affordability of contracts with customers in tourism enterprises and hotels ($D_3 = K_3 / K_4$) (unit)

Settings	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Tourism enterprises:						
Actual number of contracts concluded with customers (K3)	42583	62866	65448	66233	44615	36978
Required number of contracts with customers (K4)	47000	64000	67000	68000	48000	40000
Availability indicator (D3)	0,906	0,982	0,977	0,974	0,929	0,924
Hotels:						
Actual number of contracts concluded with customers (K3)	31979	32834	33951	35652	37278	40042

Required number of contracts with customers (K4)	33000	34000	35000	36000	38000	41000
Availability indicator (D3)	0,969	0,965	0,970	0,990	0,981	0,977

The results show a slight increase in this indicator from 0.906 to 0.924 in tourism enterprises and from 0.969 to 0.977 in hotels.

The marketing approach, as shown in the theoretical part of the work, is used for a more in-depth study of the integration and merger processes between tourism enterprises and hotels. With the help of marketing activities, it is possible to calculate an integrated indicator of efficiency in the tourism market and hotel business. A general methodological approach to such studies is given in Section 2.1.

However, we have made some adjustments, which are grouped in Table 7. (for tourism enterprises and hotels) [8-11].

Table 7. Integrated indicator of the effectiveness of marketing activities of the tourism market and hotel business enterprises for 2020

The main parameters of the marketing mix	Tourism market and hotel business		Average indicators by items
	Tourism enterprises	Hotels	
Convenience factor	1,105	0,179	0,642
Reliability factor	0,168	0,528	0,348
Personnel availability ratio	0,801	0,056	0,428
Product and service uniqueness factor	0,007	0,027	0,017
Consumer loyalty ratio	0,685	1,894	1,289
Potential ratio of products and services	0,792	0,853	0,822
Contract suitability ratio	0,924	0,977	0,950
Integrated assessment of the impact of microenvironmental factors	2,074	0,763	1,418
Integrated assessment of the impact of macro-environmental factors	2,408	3,751	3,080
A set of external environmental factors	4,994	2,862	3,928
Coefficient of multipliers	0,415	0,266	0,340
Coefficient of decreasing indicators	0,482	1,311	0,896
Correlation coefficient of the effect of factors	0,861	0,203	0,532
The final indicator	1,209	1,051	1,130

In general, based on the grouping of average integrated indicators of marketing activities in the tourism market and hotel business:

- affordability coefficient - 0.642;
- reliability coefficient - 0.348;
- Coefficient of availability of human resources - 0.428;
- coefficient of uniqueness of products and services - 0.017;
- consumer loyalty ratio - 1,289;
- potential coefficient of products and services - 0.822;
- contract suitability coefficient - 0.950;
- integrated assessment coefficient of the impact of microenvironmental factors - 1,418;
- integrated assessment of the impact of the macroenvironment - 3,080;
- total of environmental factors - 3,928;
- coefficient of multiplication indicators - 0.340;
- coefficient of reducing indicators - 0.896;
- coefficient of correlation of factors - 0.532.

Thus, the average coefficient of the effectiveness of marketing activities in tourism enterprises was 1,209, in hotels - 1,051, and the average coefficient for the aggregate of tourism enterprises and hotels was 1,130.

The final coefficients of the integrated indicator of the effectiveness of marketing activities of the tourism market and hotel business enterprises are generally positive, which indicates the prospects for future integration of these enterprises in the country and the successful development of both the tourism market and the hotel business.

One of the directions of increasing the efficiency of marketing activities in the tourism market and hotel industry is the use of so-called "event (event) marketing", which is especially important for our country.

Conclusions. Expresses the means and mechanisms for creating a positive image of the regions and their recognition, so the development of gastronomic events related to certain events at the regional level and at the level of the tourism enterprise becomes an urgent problem. The development of gastronomic events is very important, because the territory of the country is historically inhabited by different ethnic groups, which differ from each other in different respects, including their national cuisine. For regional authorities, the organization and conduct of events related to certain events should become an incentive for the development of tourism, attracting investors and raising the sector to a qualitatively new level. To promote tourism services with the help of event marketing:

- Realization of opportunities for tourism enterprises to maintain their position in the market of tourism services with the help of measures related to certain events;
- identification of opportunities for affordable event marketing methods;
- the emergence of competitive advantages of tourism firms.

The basis of this research method is the comparative-analytical method. It consists of identifying, analyzing and evaluating approaches to raising the prestige and role of gastronomic events in certain regions of the country, identifying new areas of development, and attracting customers to tourism.

Currently, it is necessary to separate the event marketing of the region and the facility.

Marketing of the region as a whole to create and maintain the attractiveness and prestige of the region; It is aimed at the attractiveness of natural, logistical, financial, labor, organizational, social and other resources concentrated in the area.

REFERENCES

1. Ph.D. Candidate Ilkin Gahramanov (Odlar Yurdu University, Azerbaijan), Diagnostics of Hotel Business: Features and Specifics, INTERNATIONAL CONFERENCE ON EURASIAN ECONOMIES 2020
2. Ramiz Balashirin Alekperov, Ibrahimova Kyonul Akbar, Neural Network Modeling and Estimation of the Effectiveness of the Financing Policy Impact on the Socio-Economic Development of the Socio-Educational System, Conference: 13th International Conference on Theory and Application of Fuzzy Systems and Soft Computing — ICAFS-2018, DOI: 10.1007/978-3-030-04164-9_99
3. Adekunle Oke, Fatima Araujo, Innovations in Teaching and Learning: Exploring the Perceptions of the Education Sector on the 4th Industrial Revolution (4IR), Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity 2020.
4. Jinhyo Joseph Yun, Open Innovation: Technology, Market and Complexity in South Korea, October 2016, Science Technology & Society 21(3), DOI: 10.1177/0971721816661783
5. Chesbrough, H.W. (2006). Open innovation: The new imperative for creating and profiting from technology. Boston: Harvard Business Press.
6. Patra, S.K., & Krishna, V.V. (2015). Globalization of R&D and open innovation: Linkages of foreign R&D centers in India. Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity, 1(1),1–24.
7. Rahib Imamguluyev, Application of Fuzzy Logic Model for Correct Lighting in Computer Aided Interior Design Areas, In book: Intelligent and Fuzzy Techniques: Smart and Innovative Solutions, 2020, DOI: 10.1007/978-3-030-51156-2_192
8. Vanhaverbeke, W., Chesbrough, H., & West, J. (2014). Surfing the new wave of open innovation research., New Frontiers in Open Innovation, 281–294. Oxford: Oxford University Press.
9. Watkins, K.E., & Marsick, V.J. (1993). Sculpting the learning organization: Lessons in the art and science of systemic change. San Francisco: Jossey-Bass. (1996). In action: Creating the learning organization. Alexandria, VA: American Society for Training and Development.
10. Yang, B., Watkins, K.E., & Marsick, V.J. (2004). The construct of the learning organization: Dimensions, measurement, and validation. Human Resource Development Quarterly, 15(1), 31–55.
11. Yun, J.J. (2015). How do we conquer the growth limits of capitalism? Schumpeterian dynamics of open innovation. Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity, 1(1), 1–20.

METHODOLOGY FOR DEVELOPING MECHANISMS AND TOOLS IN THE MARKETING MANAGEMENT SYSTEM

Cinara Kocarieva,

PhD student, Odlar Yurdu University, Baku, Azerbaijan

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7329

ARTICLE INFO

Received 02 November 2020

Accepted 13 December 2020

Published 30 December 2020

KEYWORDS

Economy, management, marketing, mechanisms.

ABSTRACT

In practice, a systematic approach is needed that allows you to combine the assessment and further changes in marketing activities. Such an approach should take into account the adoption of managerial decisions regarding improving the efficiency of marketing based on a system of assessment indicators, both marketing activities and the business as a whole, and provide for a program of coordinated changes in business and marketing, which allows to improve these indicators. taking into account the characteristics of the external environment and the resource potential of the enterprise. The result of using this approach is a more efficient state of marketing and business systems, ensuring their interconnection and coordination, taking into account market conditions. The development and implementation of a systematic approach contributes to the application of the theory and methodology of change management in the context of increasing the effectiveness of marketing activities.

Citation: Cinara Kocarieva. (2020) Methodology for Developing Mechanisms and Tools in the Marketing Management System. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. 5(32). doi: 10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7329

Copyright: © 2020 Cinara Kocarieva. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Introduction. In previous studies, we proposed a research system not only in the sequence of marketing-management, but also vice versa, management-marketing.

In the economic literature, the category "marketing-management" is often replaced by the concept of marketing management, and "management-marketing" - marketing management. This leads to the fact that, due to the complexity of combinations of individual concepts, it is difficult to understand the essence and content of the categories "marketing management" or "marketing management". In particular, the foreign approach to these categories is as follows.

At the same time, the approach of scientists of the post-Soviet space has a slightly different representation of these categories.

In our opinion, the most meaningful definition was given by M.B. Shchepakina, M.S. Fiturina and R.M. Tretyakov, to whose approach we adhere [1-7]:

A. Marketing management (marketing management) is a broader concept that is considered in the communication system of an enterprise, focused on the efficient use of resources and its sustainable development within a single motivational field of subjects of market relations.

B. Marketing management (management marketing) determines the systematic application of individual marketing tools in the commercial activities of an enterprise. The corresponding conceptual apparatus should be considered not in isolation from the state of the economic system, but in the interconnection of factors that determine the place of this system in the hierarchy of development paradigms, formed as a result of market reforms and dynamization of the conditions of functioning of the subjects of the production and commercial system [7-11].

This approach to the categories "marketing management" and "management marketing" makes it possible to develop mechanisms and tools for the marketing of enterprises in various spheres of economic activity. For example, if we take the field of innovation, then this approach can be presented as follows.

In our opinion, the above approaches provide a basis for a different approach to the formation of the organizational and economic mechanism of marketing management, as a set of methods, methods and tools for communication adaptation to the strategic and tactical capabilities of the company in order to meet the needs of target groups and achieve the set goals (see Table 1).

Table 1. Mechanisms and tools of marketing management of innovative activities

A set of marketing tools	Marketing management tools
Performing	Marketing organization Marketing performance Diagnostics of the marketing climate Process assessment
Market oriented	Comprehensive analysis of marketing information
Commodity-scale	Segmentation Defining a marketing strategy
Positional	Differentiating target markets Choice of activities
Branded	Research on the factors of brand attractiveness Formation of material / intangible interests
ICT	Integration of marketing ICT
Innovative and stimulating	Stimulation Development of innovations
Consumer	Using e-commerce tools Logistics motivation Audit of project implementation, assessment of the effectiveness of activities

Structurally balanced use of marketing management mechanisms and tools when building an organizational and economic mechanism will help determine an effective communication policy both within the enterprise when creating innovative products, and with the environment when promoting these products to reach the given rates of economic growth of the enterprise and provide a complex of information cycle, which will allow accumulating and preserving reliable information [14].

All this makes it possible to develop integrated indicators of "marketing management" or "management marketing". So, for example, an integrated indicator of the effectiveness of the use of each i -th marketing effort based on estimates of private indicators is calculated by the formula:

$$ISP_i = \sum_{j=1}^j S_{ij} \cdot n_j$$

where S_{ij} is the i -th unit indicator of the efficiency of using the j -th marketing effort;
 n_j - the significance of the j -th unit indicator in the general assessment system.

Indicators I (study) and P (progress) are directly related to each other. The study of consumers taking place in the communication field can be a decisive factor in the fate of an innovation: the further policy of introducing an innovative product to the market, the type and nature of its life cycle depends on the information obtained about the parameters of a potential consumer audience.

To assess models of an innovative product, it is recommended to conduct a compositional study, which consists in studying the values of the usefulness of a product by measuring the significance and contribution of its certain characteristics to the achievement of market goals, obtained by interviewing experts and potential consumers. The attitude of the consumer or expert group to the investigated innovative product is determined by the formula:

$$I_k = \frac{1}{ISP} \sum_{s=1}^s a_{ks}$$

where a_{ks} is the assessment of the group (k) of the object under study by property (s);
 s - is the index of the property of the object under study, $s = 1, 2, 3, \dots, m$;
 k - consumer or expert group.

To conduct such a study, it is necessary to present a reasoned set of product features that would be perceived independently of each other and would meet the requirements of the market situation.

The next significant link in the assessment of marketing efforts is incentives, including a system of motivations aimed at the subjects of market relations in order to activate the innovative activity of a manufacturing enterprise.

At the same time, marketing efforts are assessed by experts on a point scale. The score for each marketing effort thus obtained is the weighted average score:

$$S_{ij} = \frac{1}{n \cdot m} \cdot \sum_{i=1}^m k_i \sum_{j=1}^{mn} g_i$$

where g_i is the score of the j -th expert of the degree of manifestation of the i -th effort;
 n is the number of experts;
 m is the number of factors considered;
 k_i - coefficient of importance of the i -th effort.

An integrated assessment of private indicators of marketing efforts determines the positive and negative aspects in the innovative activity of the enterprise and corrects them in the direction of creating optimal marketing programs focused on the study of new and development of existing markets, as well as on the conquest of new consumers and retention of old ones. The effectiveness of marketing efforts for each enterprise will be determined by its ability to adjust the mechanism of its functioning according to the principle of a developing market.

The development of marketing activities not only of individual enterprises, but also of government bodies, regional and district structures as a whole is a necessary condition for improving economic activities. The structure of demand, the volume of supply, the process of forming consumer preferences, market conditions, as well as the quality of life of the population of the region, the investment attractiveness of potential investment objects and the efficiency of the reproduction process of specific regional formations depend on it.

The peculiarity of the component of the regional economic system largely determines the choice of marketing tools for influencing objects and processes that are implemented in the market environment.

The problem of a comprehensive study of marketing as an economic category and production and commercial activity is very significant for the modern economy, which requires the transformation of the existing institutional structures of management in individual regions. Socio-economic differentiation of regions and its strengthening pose the primary task of finding new effective ways of reforming, which include regional marketing, which aims to improve the quality of life of the population, as well as to ensure sustainable economic growth.

The use of regional marketing implies a change in the meaning and role of local authorities acting as partners for entrepreneurs. Taking into account the individual nature of regional development when making decisions regarding integrated socio-economic development, they have the opportunity to ensure the implementation of the general interaction of government bodies and target market segments.

The regional specificity of the use of marketing tools, conditioned by the sectoral specifics of the regions and regional economic interests, should contribute to the formation of institutional alternatives that actualize market equilibrium and ensure the sustainability of economic growth in the process of implementing the regional development policy [10-15].

The state, like individual participants in market relations, is the subject of marketing, but at the same time it differs from them. If other market subjects of marketing are aimed at obtaining maximum individual benefits, then the state seeks to provide normal conditions for the functioning and development of all market subjects. The need to study economic and social processes in their systemic interaction determines that the state must ensure that the needs of consumers are met and help to achieve an effective compromise of the interests of market participants at minimum costs for society.

In this regard, the conclusions made by A.G. Zaitsev, P.N. Mashagov and S.P. Khapilina [4-8] are very interesting, who believe that the implementation of regional marketing involves taking into account the regional specifics to achieve the positive development of industries in a particular region. At the same time, effective promotion of a marketing complex in any area means both mastering intraregional markets and retaining and expanding the number of markets outside the region, which makes it possible to use the potential of the region in an optimal way. The implementation of marketing measures involves a number of successive stages, taking into account changes in the internal and external marketing environment of the region.

Methodology. It should be noted that in the regional economy, marketing should not be equated only with regional marketing, since the first is represented by both state marketing and marketing of regional enterprises. Each of these types of marketing activities pursues certain goals and presupposes the solution of the corresponding tasks, however, they are all characterized by the desire to improve the economic situation at each of the levels, which unites them.

In addition, this approach reflects the fact that supply and demand factors can act not only as regulators of already implemented marketing policies and strategies, but also as incentives for a combination of existing and completely new tools of strategies and concepts.

Commercial interests have a certain impact on marketing tools and the results obtained. Moreover, this influence is bilateral in nature. On the one hand, economic interests predetermine the goals and results of activities based on the choice of its marketing tools, and on the other hand, the results already obtained allow adjusting the goals set in the future, and the most developed marketing tools in the course of realizing economic interests provide feedback and thereby affect them.

Consequently, on the basis of generalizing theoretical approaches to understanding the relationship between marketing and economic growth, as well as studying the regional specifics of the institutionalization of the marketing environment, form a model of the economic mechanism that ensures effective interaction of marketing institutions in the management transformation system.

It should be noted that modern marketing is aimed not only at satisfying the needs of consumers, but also at developing business, increasing its adaptability, forming value factors, ensuring its strategic nature, innovative activity and investment attractiveness. At the same time, the experience of the republic's enterprises shows the difficulties in marketing concepts of activities, non-systemic vision of marketing and its role, insufficient use of its methods and tools that can ensure an increase in the efficiency and competitiveness of business.

Analysis of approaches to improving the efficiency of marketing activities presented in scientific and business literature reveals a large number of techniques, models and methods aimed at improving efficiency, which differ from each other in terms of construction, are focused on different users and combine financial and non-financial instruments and indicators. Optimization of the organizational structure of the marketing service at the enterprise, the use of information technologies in marketing activities, marketing management based on business processes, the introduction of marketing into the strategic management of the enterprise, the use of balanced scorecards, etc. In a word, the conversation is about the relationship of marketing and management.

T.A. Berkutova [5-9] rightly notes that a feature of changes in marketing management is their interdependent nature: changes in marketing lead to changes in business, and vice versa.

Studying the external and internal causes of changes in enterprises, it should be noted that all of them are directly or indirectly related to the external environment. The external environment sets limits on efficiency. One way or another, the enterprise is forced to focus on market conditions when determining the rate of return, product characteristics that ensure customer satisfaction, the size of production potential, and competitive behavior. This imposes certain restrictions on the response time to external conditions and economic indicators, the maintenance of which is due to the nature of the internal environment of the enterprise.

Problems in the internal environment of an enterprise become the reasons for the growth of costs, a decrease in adaptability and a further decrease in its efficiency and competitiveness, that is, they are sources of external causes of changes.

Considering marketing as a tool for working with the external environment, it should be stated that it is marketing activity that allows an enterprise to establish working conditions in a specific market: strategic guidelines, characteristics of goods and the composition of transactions for their promotion and sales, ways of doing business, sources of competitive advantages. Compliance with such conditions often requires changes in the enterprise, both in terms of strategies, methods of using and attracting resources, as well as corporate culture and personnel participation.

Consequently, marketing activity, being a subject of change, determines the direction of transformation of enterprise management by defining a business model corresponding to the prevailing external conditions.

Considering that marketing activity is a subsystem of an enterprise, marketing directly becomes an object of change, both at the strategic level and at the tactical and operational levels.

At the same time, an increase in the effectiveness of marketing occurs due to an increase in the efficiency of business as a result of its changes and directly changes in marketing activities. This shows the subject-object nature of marketing activities in the process of change.

Thus, the systematic approach is based on the concept of understanding the effectiveness of marketing activities: the strategic effectiveness of marketing, achieved by increasing the efficiency of a business in a strategic period, and the operational effectiveness of marketing, achieved by increasing its efficiency, i.e. increase the return on investment in marketing funds in the current and strategic period.

The importance of a systematic approach to improving the efficiency of marketing activities based on the theory and methodology of change management consists in linking the results of diagnostics of marketing at the enterprise and the results of analysis of the internal and external environment of the business with the necessary changes in marketing activities and mutual exchange. detected changes in business, taking into account the assessment of resources.

These issues will be discussed in detail in the subsequent sections of the work.

And finally, it should be noted that the marketing management system appears as a tool for ensuring the economic security of an enterprise (EBP).

The study of the issues of EBP of scientific thought took shape during the period of market reforms, which is quite natural: the spontaneity and high dynamism of economic processes determine the extremely high importance of solving the issues of ensuring EBP.

Measures to ensure EBS include a variety of management tools - financial and organizational control, reserve funds, the establishment of long-term commercial directions for ensuring EBS are widely represented in the scientific literature and continue to be enriched with new conceptual approaches. Despite the connection between the issues of electronic safety devices and the development of the market, which is quite obvious for domestic practice, the marketing tools for providing electronic devices are practically not considered.

To use the marketing toolkit in order to solve the problems of ensuring EBS, it is necessary to clearly define the directions and degree of effectiveness of marketing techniques and methods, establish the theoretical validity of their application, and analyze the forms of implementation.

The starting point for the application of marketing in order to ensure EBS is that no company can feel itself in EW if its products are not in demand on the market. Consequently, an accurate marketing forecast, correct logistics, effective measures to promote products are all key elements of ensuring EDS. Diagnostics of marketing from the standpoint of its influence on the EBP includes the study of the new essence of marketing itself as an action aimed at achieving the protection of the normal process of enterprise functioning from barriers caused by commercial activities in the market. That is, marketing is viewed as a system of concepts and approaches that can identify barriers to the market activity of an enterprise, which are largely predetermined by the objective variability of the economy of both the enterprise itself and the entire society.

Marketing is focused on providing EBP with a mechanism for ensuring the sale of its products, which guarantees its existence in the long term and the possibility of progressive development. The basis for the implementation of the new marketing function is that in the course of constantly carried out marketing research, it is possible to identify the threats of EDS, caused by both internal and external factors, which have both subjective and objective nature.

EBP barriers are different in nature, content, form of manifestation, and when they are detected and neutralized with the help of marketing, it is necessary to establish the composition of threats that can be effectively identified and prevented precisely through the use of marketing techniques and methods. EB barriers can be potential or real, come from internal or external sources of danger, have local or large-scale consequences, and, most importantly from the point of view of this analysis, be regulated or unregulated using the brand ting tools.

We agree with the opinion of S.M. Ganus [15-20], the grouping of EBS threats to identify and prevent which the marketing of an enterprise should be directed can be represented as follows:

- by object of threat: the economic system of the enterprise as a whole; commercial and production activities of the enterprise; separate logistic processes; separate market actions - advertising, company image; using marketing techniques and other open methods of influence from other market participants; using covert channels; by the method of action on the enterprise; direct impact; impact on the system of his connections and relationships; impact on consumers and buyers of the company's products;

- by frequency of impacts: one-time and random; periodic and seasonal; regular;

- by the effect of influence: decrease in the market share of the enterprise below the threshold value; violation of integrity, deformation of the composition and structure of commercial activities; violation of the sales work of the enterprise;

- other effects.

The use of marketing as a tool for ensuring EBS presupposes a marketing analysis of various aspects of the management and commercial activities of an enterprise, since a significant part of the threats to its functioning can be caused by the absence or shortcomings of the work of various subsystems and areas of management.

Conclusions. The use of marketing to ensure EBS not only allows to detail and concretize existing and potential barriers, but also clarifies the essential priorities of the enterprise development. If traditionally the goal of commercial activity was to achieve profit and all economic management, including marketing, was aimed at this, then in the modern sense, the most important goal of the functioning of the economic system is its sustainable development and meeting the needs of customers.

The assessment of these parameters should be made in the course of constant marketing monitoring, i.e. in modern difficult conditions of market activity, the enterprise must, using marketing, carry out constant monitoring of possible threats to its EBS. Such a monitoring system should not only function in the immediate area of action of the enterprise, but also be implemented on a market scale at the regional or industry level.

In addition, the most effective is the formation of a multi-level EBS system, starting at the enterprise and spreading to the entire economy of the country. Accordingly, marketing approaches must be large enough. The development of mechanisms for ensuring the electronic security of the market with the help of marketing involves a comprehensive solution of the following management tasks: conducting marketing research of the market; ICT development; efficient organization of resource, commodity, cash flows and mutual settlements; improvement of the organizational structure and composition of management.

REFERENCES

1. Antones V.Q. Marketing strategy for the development of industrial tourism. Autocan. Donetsk: LSU. 2017, - 30 p.
2. Agaeva A.N., Vasilchenko T.Z. Comparative characteristics of marketing research methods // Bulletin of BUPK, No. 1, 2011.
3. Artomova E.N., Kozlova V.A. The basics of hospitality and tourism. Eagle: GTU. 2005, - 104 p.
4. Almosov S.M. Hotel business. M., Laboratory book. 2011.- 94 p.
5. Abdulov A.V. The use of information technology in the hotel industry. // Collection. Omsk: OMIS. 2015, p.45-46.
6. Bezrutcenko Y.V. Marketing in social and cultural services and tourism. M.: Dashkov and K. 2016, - 232 p.

7. Ramiz Balashirin Alekperov, Ibrahimova Kyonul Akbar, Neural Network Modeling and Estimation of the Effectiveness of the Financing Policy Impact on the Socio-Economic Development of the Socio-Educational System, Conference: 13th International Conference on Theory and Application of Fuzzy Systems and Soft Computing — ICAFS-2018, DOI: 10.1007/978-3-030-04164-9_99
8. Karsev A.P., O.A. Shevchenko. Marketing research and situational analysis. Libersi: Yurait. 2016, - 323 p.
9. Kireenko N.V., Marketing in the management system of small and medium enterprises. Minsk: Misasta.2015, -211 p.
10. Kitova O.V. Marketing performance management: methodology and design modeling. M.: INFRA-M. 2012, - 328 p.
11. Korotkov A.V. Marketing research. M.: Yurayt. 2016, - 595 p.
12. Kozina E.V. The practical program of revolutionary transformations “20 keys” - A modern approach to the modernization of enterprises // Science of Science. 8, №2, 2016, p. 1-14.
13. Kuzmina E.E., G.R. Suzdalyova. Marketing. Liberiens: Yurayt.,2018, - 383 p.
14. Lamben J.J. Market oriented management. Per. from English SPb.: Peter. 2007, - 800 p.
15. Lipsis I.V., Oiner O.K. Marketing management. M.: Yurayt.,2016, - 376 p.
16. Rahib Imamguluyev, Application of Fuzzy Logic Model for Correct Lighting in Computer Aided Interior Design Areas, In book: Intelligent and Fuzzy Techniques: Smart and Innovative Solutions, 2020, DOI: 10.1007/978-3-030-51156-2_192
17. Vanhaverbeke, W., Chesbrough, H., & West, J. (2014). Surfing the new wave of open innovation research., *New Frontiers in Open Innovation*, 281–294. Oxford: Oxford University Press.
18. Watkins, K.E., & Marsick, V.J. (1993). *Sculpting the learning organization: Lessons in the art and science of systemic change*. San Francisco: Jossey-Bass. (1996). *In action: Creating the learning organization*. Alexandria, VA: American Society for Training and Development.
19. Yang, B., Watkins, K.E., & Marsick, V.J. (2004). The construct of the learning organization: Dimensions, measurement, and validation. *Human Resource Development Quarterly*, 15(1), 31–55.
20. Yun, J.J. (2015). How do we conquer the growth limits of capitalism? Schumpeterian dynamics of open innovation. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 1(1), 1–20.

ФОРМУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Котельникова Юлія Миколаївна,

Старший викладач кафедри економіки підприємства та менеджменту, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, м. Харків, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6271-6213>

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7330

ARTICLE INFO

Received 25 October 2020

Accepted 13 December 2020

Published 30 December 2020

KEYWORDS

personnel, effective personnel provision, agricultural enterprise, PDCA methodology, analytic hierarchy process, management of the personnel provision.

ABSTRACT

The purpose of the scientific research is to form the process of personnel provision at the agricultural enterprise and personnel management of the agricultural enterprise to increase its efficiency, identifying key components of personnel provision and their impact on the effective activity of the enterprise.

As a result of the study, the place of Ukraine as a country-exporter of agricultural products, especially cereals, in the world space was shown. The market trends of the agricultural sector of Ukraine for 2014 – 2019 are analyzed. The key problems of the agricultural labor market are identified.

An organizational scheme-algorithm for the formation of the process of effective personnel provision at agricultural enterprises is proposed, considering the main stages, which is based on a systematic approach.

Within the framework of the system-process approach, it is proposed to implement the PDCA methodology, which allows effectively manage the activities of an enterprise on a systematic basis for further effective management of the personnel provision at an agricultural enterprise.

Also, significant components of the personnel provision process are identified and, using the analytic hierarchy process (AHP), the influence of these components on the key performance indicators of each individual enterprise are revealed.

Citation: Kotelnikova Iu. M. (2020) Formation and Management of the Personnel Provision Process in Agricultural Enterprises. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. 5(32). doi: 10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7330

Copyright: © 2020 Kotelnikova Iu. M. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Вступ. В економічній стратегії розвитку Україна має значний потенціал щодо нарощування своєї присутності у світовому просторі як країни-експортеру агропродукції, особливо зернових. Так за останні роки позиція України з виробництва деяких видів рослинництва значно підвищилася. Розвиток агросектору важливий для держави ще й з точки зору створення додаткових робочих місць. У цьому зв'язку дуже актуальним є розуміння драйверів процесу кадрового забезпечення на агропідприємствах, виділення ключових складових кадрового забезпечення, які максимально впливають на ефективність сільськогосподарських підприємств, грамотне формування та управління процесами кадрового забезпечення сільськогосподарських підприємств, що дозволить максимально реалізувати трудовий потенціал працівників та посприє всебічному розвитку людини на посаді, яку вона займає, а підприємству, в свою чергу, підвищити свою ефективність.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблемам кадрового забезпечення приділяють увагу багато вітчизняних та зарубіжних авторів, серед яких Мескон М. [1], Маслов Е. [2], Дятлов В. [3], Травин В. [3], Осовська Г. [4],

Колот А. [5], Калетнік Г. [6], Мазур А. [6] та інші. Однак сучасні динамічні реалії функціонування сільськогосподарських підприємств вимагають постійного моніторингу та вдосконалення управління процесом кадрового забезпечення.

Мета дослідження. Метою наукового дослідження є формування процесу кадрового забезпечення на сільськогосподарському підприємстві та управління кадровим забезпеченням сільськогосподарського підприємства задля підвищення його ефективності, виявлення ключових складових кадрового забезпечення та їх вплив на ефективну діяльність підприємства.

Матеріали і методи дослідження. В процесі дослідження використовувалися такі основні методи. Загальнологічні методи – аналіз та синтез теоретичних основ управління кадрами на підприємствах. Обробка аналітичних даних здійснювалася із застосуванням графічних та статистичних методів. Формування процесу кадрового забезпечення на сільськогосподарському підприємстві здійснювалося за допомогою моделювання. Для обробки емпіричних даних використовувався математичний метод системного підходу – метод аналізу ієрархій.

Результати дослідження. Український агросектор та виробництво сільськогосподарської продукції є драйвером розвитку економіки держави та займає передові позиції на світовому ринку. Це також підтверджує документ «Національна економічна стратегія 2030» [7], у якому відмічено, що агросектор забезпечує 9% ВВП України, 18% зайнятості суб'єктів господарювання та 6% податкових надходжень. Однак, агросектор відіграє ключову роль не лише у вітчизняній економіці. Передусім слід зазначити, що Україна займає провідні позиції з виробництва та експорту соняшникової олії, пшениці, кукурудзи, ячменю у світовому експорті (рис. 1).

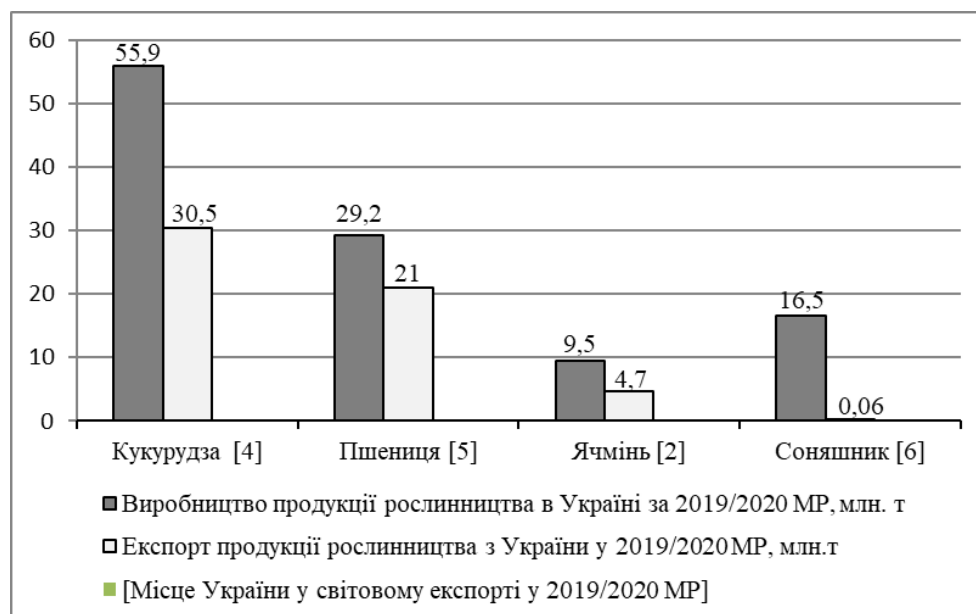

Рис. 1. Частка України у світовому виробництві та експорті с/г продукції, 2019/2020 МР*

*Побудовано згідно даних джерел [8, 9]

У 2019/2020 маркетинговому році (МР) Україна стала другою серед країн – експортерів ячменю, реалізувавши за кордон 4,7 млн т. та обігнавши Австралію та Росію. Лідире в рейтингу – Франція з показником у 7,1 млн т. [10]. Найбільше імпортувала Україна ячмінь до Саудівської Аравії, Китаю, Іспанії, Туреччини та Алжиру.

Україна утримує четверте місце на ринку експорту кукурудзи з 2016 року. Перші 3 місця серед найбільших експортерів кукурудзи розподілили між собою США (47 млн т.), Аргентина (38,5 млн т.), Бразилія (35 млн т.). Серед світових виробників кукурудзи у 2019/2020 МР Україна посіла 6 місце. Трійка лідерів включає США (545,9 млн т.), Китай (260,8 млн т.) і Бразилія (102 млн т.).

За останні 10 років Україна показує найбільші показники щодо експорту та виробництва пшениці. Так у 2019/2020 МР українська пшениця зайняла 5 місце серед експорту пшениці у світі. Вітчизняні виробники найбільше продавали зерно у Єгипет, Індонезію, Бангладеш, Туреччину та Туніс [11]. Якщо говорити про виробництво пшениці, то у 2019/2020 МР Україна зайняла 7 місце серед світових виробників пшениці, зібравши 29,2 млн т. зерна.

Трійку лідерів очолює ЄС, де виготовили 154,9 млн. т. зерна, на другому місці – Китай з показником 133,6 млн. т., на третьому – Індія з врожаєм 105,6 млн. т. пшениці [12].

За обсягами виробництва соняшникової олії у 2019/2020 МР Україна посіла перше місце, зібравши 16,5 млн. т. Далі йдуть Росія (15,3 млн. т.) і ЄС (9,6 млн. т.). Це був найвищий урожай соняшникової олії за останні 10 років. Серед експортерів соняшнику Україна зайняла 6 місце, реалізувавши за кордон 0,06 млн. т. На першому місці у цьому рейтингу знаходиться Росія, яка експортувала 1,4 млн. т. соняшнику.

Нарощувати свою присутність у світовому просторі, як країни-експортеру зернових неможливо без ініціативи й творчого підходу до своєї роботи з боку всіх учасників виробництва, насамперед, робітників, інженерів та менеджерів у сільському господарстві.

Кожен з працівників сільського господарства повинен мати не тільки базовий рівень компетентностей, що дасть можливість виконувати свою роботу на високому рівні, але й постійно вдосконалювати їх.

У ринковій економіці конкурентоспроможність продукції напряму залежить від компетентних кадрів. Як стверджують американські вчені Дж. Грейсон та К. О'Делл, тільки високоякісна продукція в симбіозі з компетентним кадровим забезпеченням спроможна збільшити продуктивність праці та її якість [13].

У той же час кадрове забезпечення ринку агросектора України має значну проблему – брак кваліфікованих працівників. Загальні тенденції ринку праці агросектору України за 2014 – 2019 рр. представлені на рис. 2.

Рис. 2. Стан ринку праці агросектору України за роками*
*Побудовано згідно даних джерел [8, 14]

Ключовою проблемою ринку праці сільського господарства є плінність кадрів. Цьому сприяє низка факторів, основні з яких:

оплата праці та, як наслідок, низька популярність аграрних спеціальностей серед молоді (загальна кількість студентів агроспеціальностей має тенденцію зниження та становила менше ніж 6% у 2019 році від загальної кількості студентів [7]);

збільшення кількості працівників пенсійного віку;

значна міграція фахівців за кордон (наприклад, механізатори, кваліфіковані спеціалісти і робітники елеваторів. За останні 15 років близько 6,3 млн українців залишили країну, не повернувшись [7]);

відсутність професійного та кар'єрного зростання. За даними досліджень, проведених організацією «Center for American Progress», 10% співробітників готові на більш низьку заробітну плату, ніж в середньому по ринку, якщо компанія надає можливості кар'єрного зростання [15].

Для підприємств аграрного сектора це дуже гостре питання, адже плинність персоналу значно впливає на прибуток підприємства. Так вартість втрати співробітника, також за даними дослідження, проведеного організацією «Center for American Progress», може становити від 16% місячної зарплати для погодинних працівників до 213% місячної заробітної плати для висококваліфікованого фахівця [15].

Отже без системного підходу та вивіреної програми дій щодо кадрового забезпечення неможлива ефективна робота будь-якого агропідприємства.

Системний підхід у процесі ефективного кадрового забезпечення на підприємстві повинен враховувати низку умов [16]:

1. сприяння реалізації цілей, завдань та стратегії підприємства;
2. взаємодія та узгодженість процесу кадрового забезпечення з соціально-економічними, організаційно-виробничими, техніко-технологічними та інформаційними процесами, що відбуваються на підприємстві та за його межами;
3. інтеграція процесу кадрового забезпечення, кадрової політики та системи управління кадрами підприємства;
4. розгляд кадрів в єдності соціального, економічного, демографічного, технологічного, організаційного, інформаційного аспектів розвитку – як мети і як засобу цього розвитку.

Укрупнено схему-алгоритм формування процесу ефективного кадрового забезпечення на сільськогосподарських підприємствах подано на рис. 3.

Розглянемо більш детально етапи цього алгоритму.

Першим етапом формування процесу ефективного кадрового забезпечення на сільськогосподарському підприємстві є проведення аудиту його кадрового забезпечення, а саме визначення ефективності використання кадрів та розроблення рекомендацій щодо її підвищення.

Після аналізу стану кадрового забезпечення на підприємстві встановлюються цілі та завдання, які підприємство бажає досягнути у реалізації цього процесу та формується кадрова стратегія для досягнення намічених цілей.

Важливим елементом обраної кадрової стратегії є встановлення критеріїв її результативності (досягнення бізнес-цілей підприємства, намічених показників ефективності використання кадрів, створення власного кадрового резерву та інші).

Формування стратегії для досягнення необхідного рівня кадрового забезпечення підприємства починається з аналізу зовнішніх та внутрішніх джерел залучення кадрів. Аналіз зовнішніх та внутрішніх джерел служить базою як для визначення місії та цілей підприємства, так і для розробки кадрової поведінки у навколишньому конкурентному середовищі, що дозволяє здійснити місію й досягти цілі.

Важливим для досягнення намічених цілей підприємства є здійснення внутрішнього аудиту кадрів, бо це впливає на створення організаційної культури на підприємстві, створення систем мотивування й організації праці, створення певної гнучкості на підприємстві.

На етапі кадрового підбору важливо сформувати кадровий резерв з працівників на заміщення вакантних посад, які володіють необхідними якостями для праці на даному підприємстві.

Поряд з процедурами розрахунку потреб у кадрах за категоріями працівників, нормативного опису професійних вимог щодо працівників, пріоритетним на агропідприємствах у сучасних умовах є постійний внутрішній моніторинг задоволеності персоналу умовами праці та мотивації з подальшою ліквідацією їх слабких сторін.

Важливим є розвиток та підтримка необхідних компетентностей кадрів за допомогою розробленої диференційованої системи навчання з урахуванням специфіки підприємства; розвиток через систему наставництва та внутрішнього навчання; розробка ефективних середньострокових та короткострокових програм професійно-ділового навчання за рахунок підприємства; управління діловою кар'єрою та професійним зростанням на основі розроблених критеріїв результативності обраної кадрової стратегії підприємства.

Період адаптації найнятих працівників на підприємстві потребує значної уваги, тому що найбільш значний відсоток, прийнятих на роботу, залишає підприємство упродовж перших трьох місяців у зв'язку зі складнощами щодо інтеграції у підприємство.

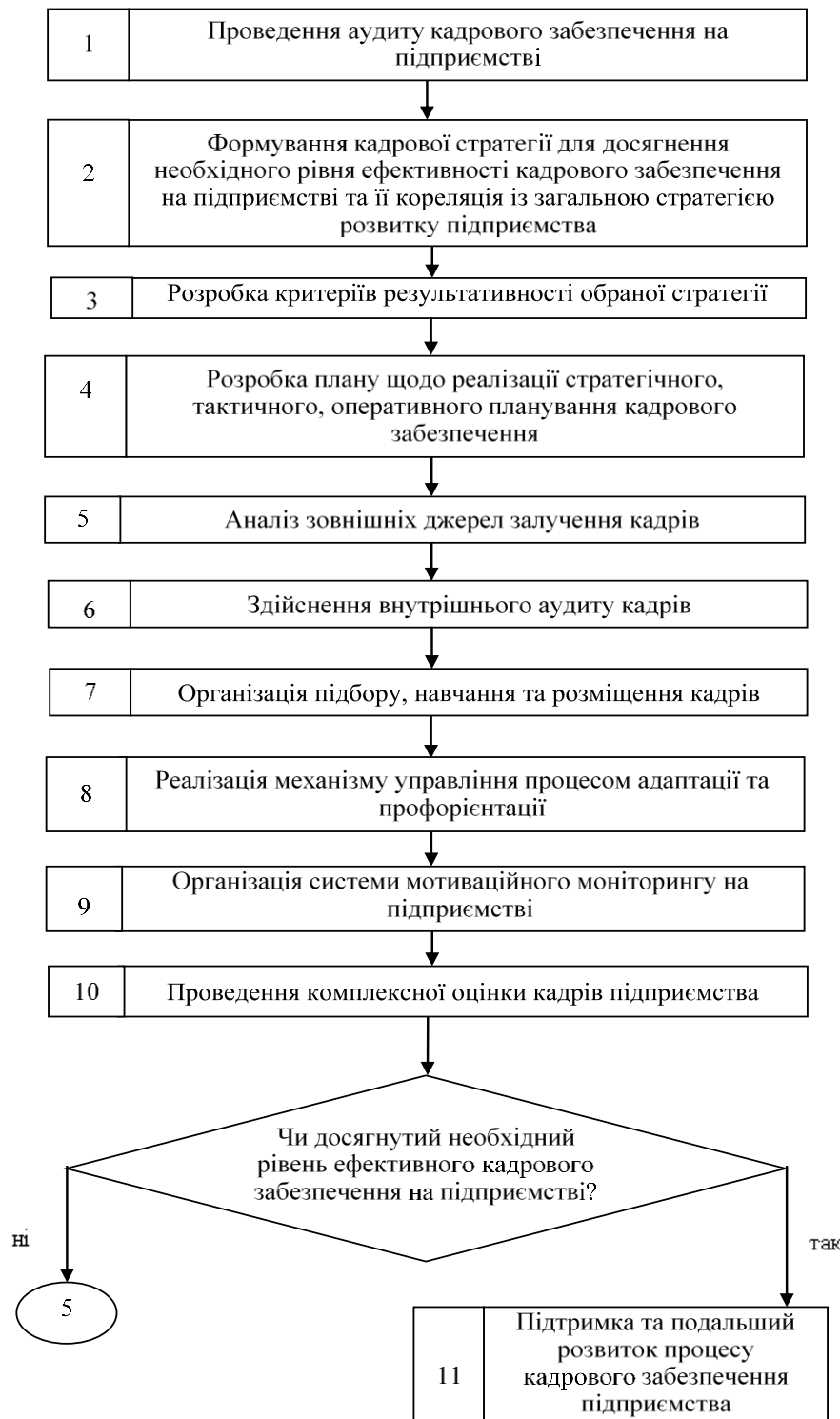

Рис. 3. Укрупнена схема-алгоритм формування процесу ефективного кадрового забезпечення на сільськогосподарських підприємствах

Людина, що влаштовується на роботу, активно включається в систему професійних і соціально-психологічних відносин конкретного підприємства, тобто реалізується процес трудової адаптації – соціальний процес освоєння особистістю нової трудової ситуації, в якій особистість й трудове середовище активно впливають одне на одного [17]. Адаптація являє собою єдність професійної, психофізіологічної, соціально-психологічної, організаційно-адміністративної, економічної, санітарно-гігієнічної, енергетичної адаптацій. Основне завдання адаптації – забезпечити якісне освоєння набутої професії в умовах нового трудового колективу в якомога коротший час [18].

Розроблений діючий механізм адаптації нових працівників дозволить підприємству знизити витрати на пошук, залучення та навчання нових кандидатів. З погляду на це варто впровадити систему кураторства на агропідприємстві. Це дозволить здійснювати контроль за діяльністю прийнятого працівника та вчасно виявити й ліквідувати проблемні аспекти в його професійній діяльності. Також це підвищить психологічний комфорт прийнятих працівників.

Грамотна адаптація дозволить працівнику прийняти філософію й цінності підприємства, усвідомити свою роль та перспективи роботи на підприємстві. В свою чергу, керівнику це дасть можливість оцінити задоволеність результатами роботи найманого працівника та прийняти рішення про подовження подальшої співпраці.

Система мотивації та стимулювання безумовно повинна включати створення чітких та прозорих мотиваційних схем для працівників підприємства та ґрунтуватися на всебічному моніторингу поведінки працівників – мотиваційному моніторингу.

Мотиваційний моніторинг – це система постійного спостереження і контролю стану мотивації трудової діяльності з метою його оперативної діагностики й оцінки в динаміці, прийняття кваліфікованих управлінських рішень в інтересах підвищення енергетичної ефективності виробництва [5].

Окрім планового приведення зарплат працівників до ринкового рівня сільському підприємству слід розробити системи преміювання, засновані на розподілі преміального фонду у залежності від досягнення ключових показників результативності бізнес-цілей підприємства; також слід продумати та впровадити діючі соціальні пакети для працівників підприємства.

Отже, запровадження мотиваційного моніторингу на підприємствах дозволяє мати повну й достовірну інформацію про об'єкт управління, стан і динаміку мотиваційної спрямованості кадрів, а також ретельно стежити за соціально-економічними наслідками управлінських рішень та вміти їх прогнозувати.

Ступінь успішної організації системи мотивації та стимулювання в організації ефективного кадрового забезпечення виявляється після проведення комплексної оцінки кадрів підприємства.

Комплексна оцінка кадрів виявляє ступінь відповідності кадрового забезпечення підприємства встановленим критеріям. Комплексна оцінка показує грамотність організації кадрового забезпечення, ефективність трудової діяльності кадрів та ступінь використання їх трудового потенціалу.

Комплексна оцінка кадрів дозволяє вирішити низку управлінських проблем на агропідприємстві:

- підбір і розстановку нових працівників;
- ефективність навчання працівників, удосконалення планів і програм підвищення кваліфікації кадрів;
- визначення ступеню відповідності займаної посади та планування кар'єри;
- удосконалення організації праці;
- побудову ефективної системи мотивації трудової діяльності;
- встановлення реальних та досяжних цілей та їх кореляція з кадровою стратегією розвитку підприємства.

Формування ефективного кадрового забезпечення знаходиться в органічному зв'язку з його управлінням. Кадрове забезпечення з точки зору управління базується на процесному підході. Отже задля ефективної реалізації процесу кадрового забезпечення на агропідприємстві пропонується використовувати методологію, відому як цикл постійного поліпшення процесів «Плануй – Виконуй – Перевірй – Дій» («Plan – Do – Check – Act» (PDCA), застосування якої дозволяє ефективно управляти діяльністю на системній основі. Методологія PDCA (Цикл Шухарта-Демінга або Цикл Демінга) була запропонована У. Шухартом у 1939 р. [19] та потім доопрацьована Е. Демінгом [20] при впровадженні системи Загального управління якістю (Total Quality Management, TQM) в японські компанії.

Імплементация циклу PDCA в процес управління кадровим забезпеченням на сільськогосподарських підприємствах представлена на рис. 4.

При проходженні через цикл PDCA підприємство має більш високі показники діяльності на відміну від підприємства зі стандартними методами управління, бо має чітку уяву

про взаємозв'язок основних та допоміжних процесів на підприємстві, здійснює їх безперервний аудит та удосконалює за методологією PDCA.

Процес управління кадровим забезпеченням згідно методології PDCA починається з визначення генеральної лінії або кадрової стратегії та ключових показників, які характеризують процес кадрового забезпечення для конкретного агропідприємства та необхідних витрат для досягнення цих показників.

На етапі «Виконуй» здійснюється реалізація обраної кадрової стратегії та запланованих показників кадрового забезпечення. Проводиться детальний зовнішній та внутрішній аудит процесу кадрового забезпечення на підприємстві з виявленням драйверів підвищення цього процесу та зон розвитку, здійснюються процедури щодо формування професійного кадрового резерву підприємства, які включають підбор, навчання та моделі кар'єрного просування кадрів, впроваджуються механізми адаптації та профорієнтації, а також ефективна система мотиваційного моніторингу на підприємстві.

Етап «Перевірйай» присвячений збору інформації за всіма складовими процесу кадрового забезпечення підприємства, оцінці ключових результуючих показників цього процесу, виявленню причин відхилень від запланованих показників.

На останньому етапі приймаються діючі заходи щодо ліквідації причин відхилень від запланованих ключових показників ефективності кадрового забезпечення, коректується планування та розподіл ресурсів, якщо це потрібно, здійснюються рішення щодо подальшого розвитку.

Аудит ефективності процесу кадрового забезпечення підприємства передбачає виявлення впливу його окремих складових на ключові показники ефективності діяльності кожного окремого підприємства.

Рис. 4. Імплементация циклу PDCA в процес управління кадровим забезпеченням на сільськогосподарських підприємствах

Одним з діючих методів рішення цієї задачі є метод аналізу ієрархій. Метод аналізу ієрархій (МАІ) є діючим інструментом для прийняття управлінських рішень як на макро так і на мікрорівні у різних галузях діяльності. МАІ полягає в структуруванні проблеми вибору у вигляді ієрархії для відображення конкретної задачі, попарному порівнянні елементів цієї структури, отриманні матриці домінування, з якої виводяться шкали відносин шляхом обчислення головних власних векторів або власних функцій.

Використаємо МАІ для визначення впливу процесу кадрового забезпечення на ключові показники ефективності діяльності обраних сільськогосподарських підприємств. Укрупнена схема визначення цього впливу за допомогою методу аналізу ієрархій подана на рис. 5.

Мета особи, що приймає рішення, являє вибір такого інструменту реалізації процесу кадрового забезпечення, який в змозі забезпечити максимальну ефективність діяльності підприємства. В якості критеріїв ефективності діяльності підприємства приймемо наступні: обсяг виробництва, чистий прибуток, рентабельність підприємства, продуктивність праці.

В якості альтернатив приймемо: відповідність кількісного складу працівників кількості робочих місць, вікові особливості працівників, статева структура працівників підприємства, рівень кваліфікації працівників, рівень освіти працівників, середній час перебування працівника на певній посаді, відповідність роботи відділу кадрів рівню розв'язуваних завдань на підприємстві.

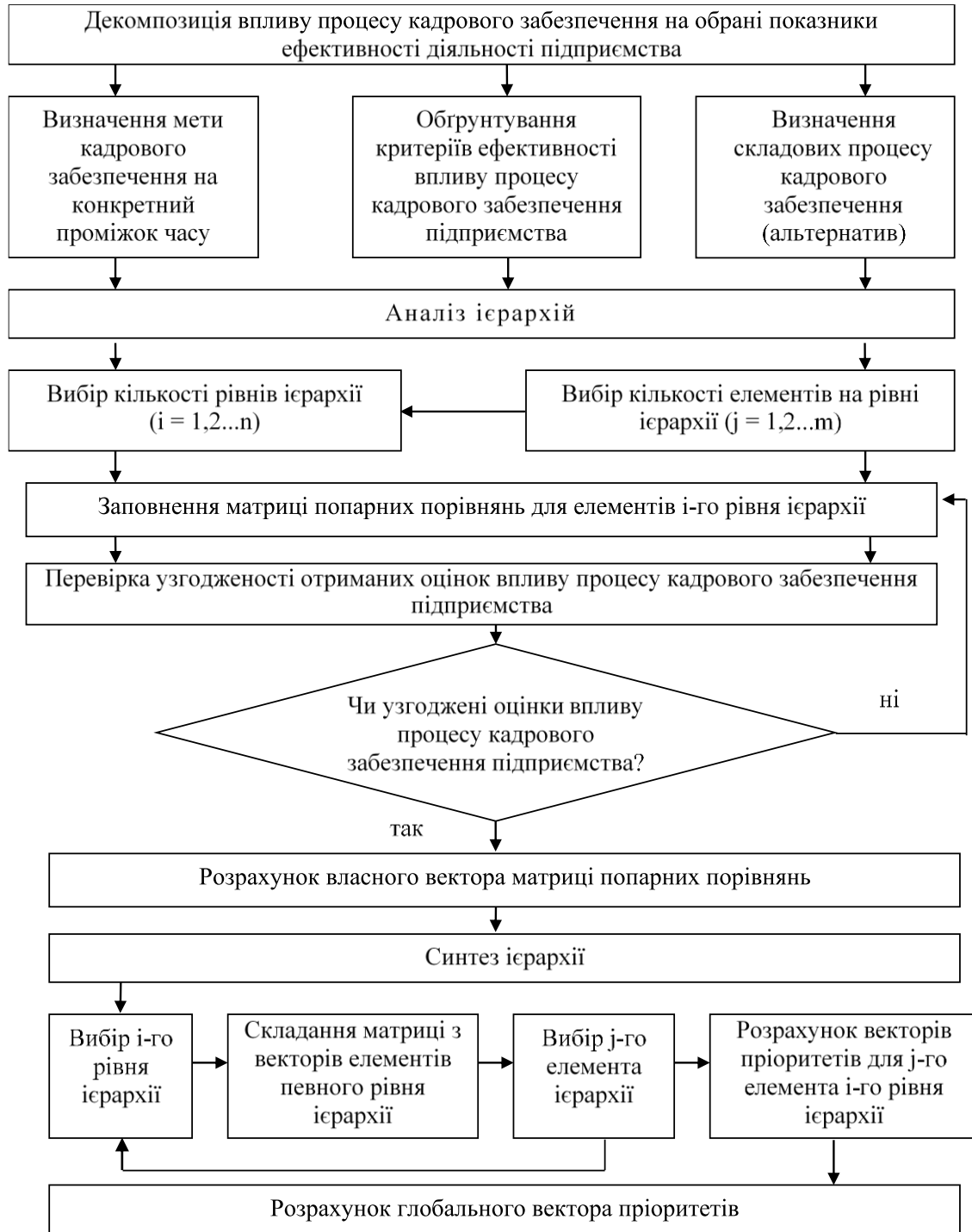

Рис. 5. Схема аналізу та синтезу ієрархії впливу процесу кадрового забезпечення на ефективну діяльність підприємства

З використанням критеріїв оцінки та альтернатив необхідно побудувати повну ієрархію з застосуванням методу декомпозиції (рис. 6).

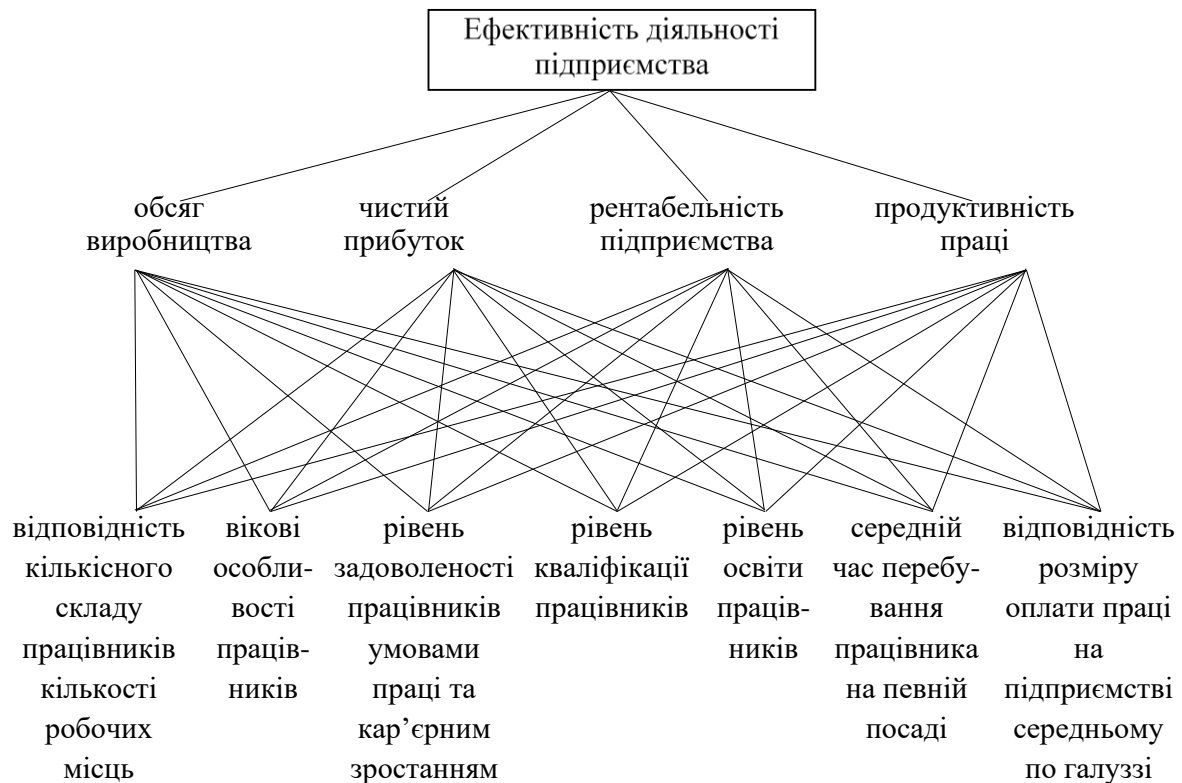

Рис. 6. Декомпозиція ефективності підприємства у зв'язку з процесом кадрового забезпечення

Дослідження проводилося на 7 сільськогосподарських підприємствах: Сільськогосподарське товариство з обмеженою відповідальністю «Мрія» (1), Публічне акціонерне товариство ТМ «Змієвська овочева фабрика» (2), Приватне аграрно-орендне підприємство «Промінь» (3), Товариство з обмеженою відповідальністю агрофірма «Українське насіння» (4), Товариство з обмеженою відповідальністю Агрофірма «Шевченка» (5), Приватно-орендне сільськогосподарське підприємство «Бурлуцьке» (6), Товариство з обмеженою відповідальністю Агрофірма «Надія» (7).

Після обробки даних за допомогою МАІ маємо підсумкову матрицю ієрархічної ваги альтернатив за критеріями, яка подана в табл. 1.

Аналітичні розрахунки показали, що обрані складові впливу процесу кадрового забезпечення на ефективну діяльність підприємства на думку експертів розташувалися за принципом пріоритетності у такій послідовності:

1. відповідність розміру оплати праці на підприємстві середньому по галуззі;
2. рівень задоволеності працівників умовами праці та кар'єрним зростанням;
3. рівень кваліфікації працівників;
4. середній час перебування працівника на певній посаді;
5. рівень освіти працівників;
6. відповідність кількісного складу працівників кількості робочих місць;
7. вікові особливості працівників.

Отже, при управлінні процесом кадрового забезпечення максимальну увагу слід приділити таким складовим, як відповідність розміру оплати праці на підприємстві середньому по галуззі, рівень задоволеності працівників умовами праці та кар'єрним зростанням, рівень кваліфікації працівників.

Таблиця 1. Матриця ієрархічної ваги впливу кадрового забезпечення на ефективність діяльності підприємства

Альтернативи	Критерії							Сумарне значення глобальних векторів пріоритетів за альтернативами
	Числове значення глобальних векторів пріоритетів за підприємствами							
	1	2	3	4	5	6	7	
відповідність кількісного складу працівників кількості робочих місць	0,14	0,06	0,08	0,06	0,11	0,13	0,10	0,68
вікові особливості працівників	0,17	0,06	0,08	0,08	0,07	0,09	0,10	0,65
рівень задоволеності працівників умовами праці та кар'єрним зростанням	0,12	0,16	0,35	0,31	0,15	0,14	0,12	1,35
рівень кваліфікації працівників	0,12	0,11	0,08	0,13	0,11	0,24	0,27	1,06
рівень освіти працівників	0,15	0,21	0,07	0,09	0,12	0,04	0,06	0,74
середній час перебування працівника на певній посаді	0,10	0,16	0,19	0,11	0,13	0,04	0,08	0,81
відповідність розміру оплати праці на підприємстві середньому по галуззі	0,20	0,24	0,15	0,22	0,31	0,32	0,27	1,71

Висновки і перспективи подальших досліджень. У результаті проведеного дослідження було показано місце України як країни-експортеру агропродукції, особливо зернових, у світовому просторі. Проаналізовано тенденції ринку агросектору України за 2014 – 2019 рр. та виявлено ключові проблеми ринку праці сільського господарства.

Запропоновано організаційну схему-алгоритм формування процесу ефективного кадрового забезпечення на сільськогосподарських підприємствах з розглядом основних етапів, яка базується на системному підході.

Для подальшого ефективного управління процесом кадрового забезпечення на агропідприємстві у рамках системно-процесного підходу запропоновано імплементувати методологію PDCA, яка дозволяє ефективно управляти діяльністю підприємства на системній основі.

Також у рамках даного дослідження було виділено найвагоміші складові процесу кадрового забезпечення та з використанням методу аналізу ієрархій виявлено вплив цих складових на ключові показники ефективності діяльності кожного окремого підприємства.

Перспективи подальших досліджень полягають в більш детальному аналізі заходів щодо підвищення ефективності процесу кадрового забезпечення на сільськогосподарських підприємствах та методів щодо забезпечення оптимального кадрового складу підприємства.

REFERENCES

1. Meskon H., Al'bert M., Khedouri F. (2000). Osnovy menedzhmenta [Management]. Per. s angl. Obshch. red. i vstup. st. L. I. Evenko. Moscow: Delo. [in Russian].
2. Maslov E. V. (2003). Upravlenie personalom predpriyatiya: Uchebnoe posobie [Enterprise personnel management]. Pod red. P. V. Shemetova. Moscow: INFRA – M; Novosibirsk: NGAE i U. [in Russian].
3. Travin V. V., Dyatlov V. A. (2003). Menedzhment personala predpriyatiya [Enterprise personnel management]. Moscow: Delo. [in Russian].
4. Osovs'ka G. V., Krushel'nits'ka O. V. (2008). Upravlinnya trudovimi resursami: Navch. posibnik [Human Resource Management]. Kyiv: Kondor.
5. Kolot A. M. (2002). Motivatsiya personalu [Economics and sociology of labor]. Kyiv: KNEU.
6. Kaletnik H. M., Mazur A. H. (2016). Naukovo-teoretychni zasady formuvannia ta rozvytku liudskoho kapitalu v sil'skykh terytoriiakh [Research and development theoretical base of human capital in rural areas]. *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky*. 10. 7–16.

7. Natsionalna ekonomichna stratehiia 2030 (2020). [National Economic Strategy 2030]. Vylucheno z <https://nes2030.org.ua> (data zvernennia 29.12.2020)
8. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2020). [State Statistics Service of Ukraine]. Vylucheno z <http://www.ukrstat.gov.ua/> (data zvernennia 29.12.2020)
9. Infografichniy dovidnyk «Ahrobiznes Ukrainy» (2020). [Infographics guide «Agribusiness in Ukraine»]. Vylucheno z <https://agribusinessinukraine.com/> (data zvernennia 29.12.2020)
10. Ukraina pokrashchyla pozytsii u reitynhakh eksporteriv silskohospodarskoi produktsii (2020). [Ukraine has improved its position in the ratings of agricultural exporters]. Vylucheno z <https://news.dtki.ua/> (data zvernennia 29.12.2020)
11. Pokaznyky vyrobnytstva pshenytsi ta yachmeniu u 2019/2020 MR (2020). [Indicators of wheat and barley production in 2019/2020 MR]. Vylucheno z <https://superagronom.com/multimedia/infographics/69-pokazniki-virobnitstva-pshenitsi-ta-yachmenyu-u-2019-2020-mr> (data zvernennia 29.12.2020)
12. TOP-10 stran-proizvoditeley pshenitsy v 2019 godu (2020). [TOP-10 wheat-producing countries in 2019]. Vylucheno z <https://latifundist.com/rating/top-10-stran-proizvoditelej-pshenitsy-v-2019-godu> (data zvernennia 29.12.2020). [in Russian].
13. Dzh.Greyson., K. O'Dell Amerikanskiy menedzhment na poroge 21 veka (1991). [J. Grayson. K. O'Dell American management on the threshold of the 21st century]. Per. s angl. – M.: Ekonomika. [in Russian].
14. Glavnyy sayt ob agrobiznese (2020). [The main site of the agribusiness]. Vylucheno z <https://latifundist.com/> (data zvernennia 29.12.2020). [in Russian].
15. Center for American Progress (2019). Retrieved from <https://www.americanprogress.org> (data zvernennia 29.12.2020)
16. Kotelnikova I. M. (2018). Kadrove zabezpechennia rozvytku pidpriemstva. [Personnel provision in enterprise development], *Market infrastructure*, 19. Vylucheno z http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/19_2018_ukr/36.pdf (data zvernennia 29.12.2020)
17. Genkin B. (2007). Ekonomika i sotsiologiya truda [Labor Economics and Sociology]. Moskva: Norma. [in Russian].
18. Kotelnikova I. M. (2018). Kadrove zabezpechennia v pidvyschenni enerhoefektyvnosti diialnosti pidpriemstv. [Personnel provision in enhancement of energy efficiency of enterprises], *Black sea economic studies*, 28 – 1. Vylucheno z http://bses.in.ua/journals/2018/28_1_2018/33.pdf (data zvernennia 29.12.2020)
19. Shewhart W. A. (1939). Statistical Method from the Viewpoint of Quality Control. New York: Dover.
20. Deming, W. Edwards (1986). Out of the Crisis. MIT Center for Advanced Engineering Study. Massachusetts Institute of Technology Press.

КОНЦЕНТРАЦІЯ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Москаленко Анатолій Михайлович, д.е.н., доцент, директор Інституту сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва НААН, м. Чернігів, Україна, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7223-6862>
Колоша Валерій Петрович, директор ПСП «Пісківське», м. Бахмач, Чернігівська область, Україна, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3946-6775>

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7331

ARTICLE INFO

Received 07 November 2020
Accepted 16 December 2020
Published 30 December 2020

KEYWORDS

production efficiency, concentration, specialization, dairy farming, profitability, livestock density.

ABSTRACT

The purpose of the research is to assess the impact of the level of production concentration in dairy farming on its efficiency. The study was conducted on the example of agricultural enterprises of Kharkiv and Chernihiv regions of Ukraine. Theoretical provisions concerning the influence of production concentration on various aspects of efficiency were generalized in the article. It is emphasized that this process is objective and takes place in different countries. The advantages of large milk production enterprises are in greater opportunities for the use of technical means and savings at the level of fixed costs. The study has found that there is a clear relationship between the grouping criterion and the value of profitability, productivity of cows, based on the analysis of factual data on the results of agricultural enterprises grouping as to the volumes of milk sale. This dependence is direct. In addition, the relationship between the grouping indicator and the growth of milk production per 100 hectares of agricultural land, production intensity is quite clearly stated. In Kharkiv region, these dependencies are clearer. The scientific value of the research results lies in their practical orientation, considering the established dependencies when planning both the level of concentration, and milk production intensity in agricultural enterprises.

Citation: Moskalenko A. M, Kolosha V. P. (2020) Concentration as a Factor in the Formation of Economic Efficiency of Milk Production in Agricultural Enterprises. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. 5(32). doi: 10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7331

Copyright: © 2020 Moskalenko A. M, Kolosha V. P. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Вступ. Концентрація виробництва завжди мала місце і в сільському господарстві в умовах ринковою економікою. Але вона істотно поступалася такому процесу в промисловості. І тільки в останні десятиріччя цей процес посилюється, а в деяких економічно високорозвинених країнах концентрація прийняла форму “надконцентрації” [1, с.166, 2, с.75]. Головною особливістю сучасної моделі аграрної економіки України в контексті рівня концентрації виробництва є формування і відносно прискорений розвиток особливо великих агропромислових формувань, агрохолдингів. Економічно високорозвинені країни за допомогою законодавства підсилюють контроль за структурою господарств з тим, щоб уникнути їхнього надмірного збільшення і просувати моделі, що базуються на сім’ї, сімейному фермерському господарстві та кооперації.

Однак, концентрація відбувається не тільки у великих підприємствах. Вона також має місце і у дрібних виробників у формі кооперації. Вона також дозволяє їм підвищувати конкурентоспроможність та відповідати вимогам що до виробництва товарного молока. Це дозволяє підвищувати якість молока, відповідно його закупівельну ціну та дає змогу виробникам

молочної продукції відповідати необхідним вимогам при експорту продукції на світові ринках. Таким чином дана проблема має практичний аспект і потребує постійної уваги наукової спільноти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам впливу концентрації виробництва на економічну ефективність в сільському господарстві присвячені наукові праці різних вчених. Так, Л. Мельник та П. Макаренко вважають, що просте збільшення масштабів виробництва навряд чи забезпечить підвищення економічного ефекту. На їх думку, це можливо лише у тому випадку, коли кількість приводить до появи нової, вищої якості [3, с.12]. П. Канінський наголошує на тому, що «...ринкова економіка, орієнтує товаровиробників продавати не те, що виробляється, а виробляти те, що можна вигідно продати» [4, с.44]. Тобто, поглиблення цих процесів в умовах ринкової економіки вимагає створення підприємств спроможних виробляти у достатній кількості високоякісну, конкурентоспроможну продукцію, з обов'язковим врахуванням вимог ринку. Взаємозв'язок між рівнем концентрації та ефективністю виробництва молока було також відмічене в публікації О. Безсмертної та Н. Тарасюка на прикладі сільськогосподарських підприємств Вінницької області. [5]. Авторами було здійснено групування підприємств за обсягами виробництва молока, що дозволило встановити чітку залежність групуючого показника з рівнем собівартості одиниці продукції, продуктивністю корів та рентабельності виробництва. Також відмічається, що очевидним є факт істотного впливу рівня концентрації виробництва як на технічну ефективність, так і ефективність виробництва молока в цілому [6, с.93].

При визначенні впливу концентрації сумарний вираз продукції найдоцільніше визначати у вартісній формі (виручка від реалізації продукції скотарства), оскільки даний показник поєднує у собі вплив не тільки безпосередньо концентрації, а й дію інших чинників, які її супроводжують. Звертаючись до практики інших розвинених країн світу, слід зазначити, що там основними виробниками сільськогосподарської продукції є нечисленні великі ферми. Не випадково у Канаді у 80-90-х рр. кількість молочно-товарних ферм скоротилася більш ніж у чотири рази, при одночасному збільшенні поголів'я у кожній із них [7, с.122]. Зрозуміло, що Україна не повинна ставити за мету копіювати досвід інших розвинених країн світу, але намагатися якомога повніше використати досвід великотоварного виробництва, у тому числі і той, що накопчений в Україні.

В Україні переважне виробництво молока сконцентровано у домогосподарствах населення. Це, в свою чергу, зумовлює суттєві сезонні коливання обсягів виробництва молока, породжує його низьку якість, створює ризики для виробників молочної продукції. Крім того, продукція даних підприємств не може бути сертифікована у відповідності до вимог європейського ринку, що суттєво обмежує експортні можливості даних виробників. Великотоварні сільськогосподарські підприємства спроможні забезпечити високу якість молока завдяки належній первинній обробці молока, відповідним санітарно-гігієнічним умовам на молочно-фермах та зниженню частки людської праці у технологічному процесі виробництва внаслідок механізації та автоматизації процесів доїння, годування тощо [8].

Слід також відмітити що проблемам впливу концентрації на ефективність виробництва молока також присвячені роботи Сімо Д. [9], Боровського П. [10], Грабака Дж. [11], Попеску А. [12], Компас Т. [13] та інших вчених. Однак проблем залишається актуальною для кожної країни через власні особливості процесів концентрації в молочному скотарстві та зміну умов та рівня ефективності виробництва.

Мета дослідження. Метою наукового дослідження є оцінка впливу рівня концентрації виробництва в молочному скотарстві на рівень його ефективності.

Матеріали та методи. Аналіз фактичних даних було вирішено робити на підставі статичної звітності сільськогосподарських підприємств Чернігівської області по даним за 2016 року та Харківської області за 2018 рік. В якості методів дослідження використовувались групування підприємств, розрахунок середніх величин, графічний метод.

Розпочнімо з аналізу даних підприємств Чернігівської області. Загальна кількість підприємств які мали поголів'я корів дорівнювала 142. Перший аналіз був пов'язаний з розглядом проблеми концентрації виробництва через величину обсягів реалізації. Перш ніж перейти до безпосереднього аналізу отриманих результатів, відзначимо особливості підходу до виділення груп підприємств. При групуванні підприємств за розміром виручки від реалізації молока виділено п'ять груп із нерівними інтервалами, оскільки групувальна ознака змінюється у значних розмірах. Підходячи до визначення впливу концентрації на зміну масштабів ряду вихідних показників, пов'язаних із процесом формування обсягів виробництва молока, звернемося до даних таблиці 1.

Таблиця 1. Вплив величини виручки від реалізації молока на стан та ефективність його виробництва в підприємствах Чернігівської області у 2016 році

Показники	Групи підприємств за величиною виручки від реалізації молока, тис. грн					У середньому по сукупності
	I	II	III	IV	V	
	до 2000	2000,1-6000	6000,1-10000	10000,1-14000	більш 14000	
Кількість підприємств у групі	55	43	15	11	18	142
Виручено у середньому на підприємство, тис. грн	916,8	4060,1	7376,4	12126,0	29838,8	7085,5
Поголів'я корів у середньому на підприємство, гол	88,5	259,8	327,5	375,6	838,5	282,9
Середній удій молока на 1 корову, кг	2987,7	3911,4	4432,7	5858,6	6477,7	5027,5
Середній розмір площі с.-г. угідь підприємств, тис. га	1586,9	3153,5	5303,3	3084,5	12375,7	3937,5
Поголів'я корів на 100 га с.-г. угідь, гол	5,6	8,2	6,2	12,2	6,8	7,2
Вироблено молока на 100 га с.-г. угідь, ц	166,7	322,2	273,8	713,5	438,9	361,3
Виробничі витрати на 1 корову, грн	10506,4	15224,9	18818,9	25391,1	27331,9	20686,1
Виробнича собівартість 1 ц, грн	351,7	389,2	424,5	433,4	421,9	411,5
Повна собівартість 1ц, грн	373,6	437,3	468,5	494,5	468,6	459,4
Ціна реалізації 1 ц, грн	422,8	490,6	545,3	586,2	592,2	555,1
Дохід від реалізації молока на 1 корову, грн	10356,6	15628,5	22520,9	32281,3	35585,9	25042,1
Рівень рентабельності, %	13,2	12,2	16,4	18,5	26,4	20,8

Джерело: власні розрахунки.

Як видно, у міру зростання розміру виручки від реалізації молока у середньому на підприємство, відбувається поступове нарощування чисельності поголів'я корів. Відмінність між крайніми групами доволі суттєва. Якщо у першій групі середнє поголів'я корів становить 88,5 гол, то у п'ятій – 838,5 гола, тобто майже у 10 разів. Цей показник формується, з одного боку, щільністю поголів'я корів на 100 га сільськогосподарських угідь, а з іншого – розміром земельної площі підприємства. Наведені дані свідчать, що дія обох чинників синхронна, хоча і мають місце відхилення.

Якщо звернемося до показника величини виробленого молока на 100 га сільськогосподарських угідь, то тут також абсолютно чітко проглядається тенденція до зростання. Так, якщо у першій групі, де середній розмір виручки від реалізації молока у розрахунку на підприємство дорівнює 916,8 тис. грн, вироблено 166,7 ц молока, то у п'ятій, заключній групі, з середнім розміром виручки від реалізації молока 29838,8 тис. грн на 100 га сільськогосподарських угідь, виробляється 438,9 ц молока. Разом з тим, на загальні обсяги виробництва, поряд із поголів'ям корів, доволі значний вплив справляє зміна продуктивності, яка, як з'ясувалося, – зростає.

При аналізі показників ефективності виробництва молока та чинників, що впливають на їх формування виявляється, що чіткої закономірності, як це мало місце, наприклад, за показником виробництва молока на 100 га сільськогосподарських угідь у даному випадку не було. Майже по кожному з них, при наявності певної тенденції, у їх зміні присутні певні відхилення від неї, за виключенням показника ціни реалізації 1 ц молока, яка послідовно від групи до групи зростала.

Стосовно собівартості (як виробничої, так і повної), то, спочатку від першої до четвертої групи включно мало місце її зростання після чого зміна показників набула зворотного характеру.

Зменшення виробничої та повної собівартості 1 ц молока у підприємствах п'ятої груп стало наслідком різних темпів зміни рівня продуктивності та виробничих витрат на корову.

Загалом зазначені зміни не суттєво вплинули на формування рівня рентабельності виробництва молока. Завдяки зростанню реалізаційних цін, рентабельність від групи до групи зростала, що правда темпи її зростання починаючи з четвертої групи уповільнилися, що стало наслідком зазначених вище змін. Найвищого рівня рентабельності досягли у підприємств четвертої та п'ятої групи – 18,5 та 26,4% відповідно.

Таблиця 2. Вплив величини виручки від реалізації молока на стан та ефективність його виробництва в підприємствах Харківської області у 2018 році

Показники	Групи підприємств за величиною виручки від реалізації молока, тис. грн				у середньому по сукупності
	I	II	III	IV	
	до 2000	2000,1-8000	8000,1-20000	більш 20000	
Кількість підприємств у групі	17	26	21	23	87
Виручено у середньому на підприємство, тис. грн	705	4722	14503	48681	17919
Поголів'я корів у середньому на підприємство, гол	46	155	347	765	341
Середній удій молока на 1 корову, кг	3404	4714	5855	8354	7116
Середній розмір площі с.-г. угідь підприємств, тис. га	1661	2274	3324	4734	3058
Поголів'я корів на 100 га с.-г. угідь, гол	2,79	6,81	10,43	16,15	11,16
Вироблено молока на 100 га с.-г. угідь, ц	94,9	320,8	610,7	1349,5	793,9
Виробничі витрати на 1 корову, грн	27190	31102	37076	52382	45074,08
Виробнича собівартість 1 ц, грн	798,7	659,8	633,2	627,0	633,4
Повна собівартість 1ц, грн	720,5	621,4	630,7	606,8	614,0
Ціна реалізації 1 ц, грн	598,6	689,1	739,2	772,9	757,2
Дохід від реалізації молока на 1 корову, грн	15228	30507	41829	63660	52526
Рівень рентабельності, %	-16,9	10,9	17,2	27,4	23,3
Прибуток(збиток) на гол, грн	-3100	3000	6136	13680	9936

Джерело: власні розрахунки.

Нами також було проведено подібний аналіз на прикладі сільськогосподарських підприємств Харківської області. В даному випадку вибір Харківської області був обумовлений необхідністю перевірки результатів отриманих на прикладі підприємств Чернігівської області (таблиця 2).

Перший висновок, який можна зробити за результати аналізу наведених даних пов'язаний з тим, що зростання рівня концентрації виробництва молока в сільсько-господарських підприємствах Харківської області позитивно впливало на рівень ефективності його виробництва. В цьому плані в першу чергу звертає на себе увагу залежність між обсягами виручки від реалізації молока та продуктивністю корів. Так, в групі з рівнем доходу від реалізації молока до 2000 тис. грн середня продуктивність дорівнювала 3404 кг/гол, з рівнем доходу 8000,1-20000 тис. грн – 5855 кг/гол, а з рівнем доходу більше 20000 тис. грн – 8354 кг/гол. До останньої групи входили 23 підприємства, що є свідченням поступового відокремлення підприємств-лідер з виробництва молока. Дана залежність представлена на рисунку 1. Дана залежність має майже лінійний характер, про що свідчить значення $R^2 = 0.9817$.

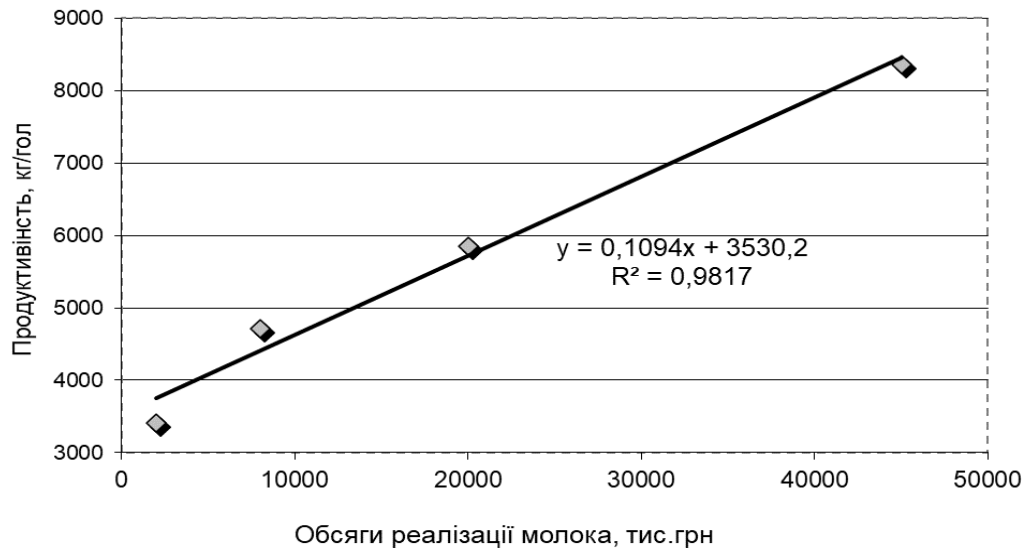

Рис. 1. Залежність рівня продуктивності корів від обсягів реалізації молока в розрахунку на одне підприємство в Харківській області у 2018 р.

Джерело: власні розрахунки.

Також дуже тісним чином пов'язані обсяги виробництва молока та площа сільськогосподарських угідь. В даному випадку подібна залежність пояснюється тим, що переважна більшість виробників молока забезпечують себе кормами самостійно. Як такого ринку кормів в Україні не існує. Але в даному випадку важливим є показник щільності поголів'я корів, який акумулює в себе співвідношення зміни поголів'я та земельної площі в водночас з зростанням обсягів виробництва молока. В результаті маємо чітку залежність, яка пов'язана з тим, що зростання обсягів реалізації молока призводить до збільшення щільності поголів'я в сільськогосподарських підприємствах. У підприємств з обсягами продажу до 2000 тис. грн щільність поголів'я корів дорівнювала 2,79 гол на 100 га сільськогосподарських угідь, у підприємств з обсягами виробництва 8000,1-20000 тис. грн – 10,43 гол на 100 га сільськогосподарських угідь, а у підприємств з обсягами продажу більше 20000 тис. грн – 16,15 гол на 100 га сільськогосподарських угідь.

Слід звернути увагу ще на одну перевагу яку мають великі виробники – більш високі ціни реалізації. Якщо в першій групі ціни в середньому дорівнювали 598,6 грн/ц, то в останні вже 772,9 грн/ц. Подібна тенденція мала місце і в підприємствах Чернігівської області. Це в першу чергу може бути пояснено більш високою якістю молока у великих виробників. Крім того, молокопереробні підприємства зацікавлені мати сировину в гарантованих обсягах за що готови доплачувати. Наслідком цих змін стало зростання рівня економічної ефективності виробництва молока в цілому, водночас з зростанням концентрації виробництва. Перший показник який характеризує даний тезис - це середні рівень доходу на 1 голову. У підприємств з рівнем доходу до 2000 тис. грн рівень доходу на 1 голу в середньому дорівнював 21512,1 грн, а в останній групі з рівнем доходу 65426,9 грн/гол, або більше ніж в 3 рази. Ця тенденція була чіткою та жодного разу не порушувалась. Зростання рівня доходу в розрахунку на одну голову дало можливість також забезпечити зростання двох інших показників які характеризують ефективність виробництва з точки зору фінансових результатів: рівня рентабельності та величина прибутку на 1 голову. Обидва ці показники демонстрували тенденцію до зростання водночас з зростанням групуючого показника. Так, в групі з рівнем доходу до 2000 тис. грн, рівень збитковості дорівнював – 16,9%, а величина збитку на 1 гол – 3100 грн., в групі з рівнем доходу більша 20000 тис. грн рівень рентабельності вже дорівнював 27,4%, а величина прибутку – 13680 грн/гол. Таким чином, концентрація виробництва молока за показником його обсягів продажу є одним з факторів формування позитивної економічної ефективності по всім показникам.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дало можливість констатувати, що теоретичні припущення та дослідження які було виконані на в попередні періоди відносно впливу концентрації на рівень ефективності виробництва має реальний характер в молочному скотарстві. В сільськогосподарських підприємствах

Чернігівської, так і Харківської області між рівень концентрації виробництва молока мав тісний зв'язок з продуктивністю корів, обсягами виробництва молока на одиницю земельної площі, рівнем інтенсивності виробництва, ціною реалізації молока та рівнем рентабельності. Таким чином, можна стверджувати, що концентрація виробництва в молочному скотарстві має під собою реальний економічний механізм який дозволяє більшим за розмірам підприємств мати вищий рівень конкурентоспроможності. В реальності це означає, що дана група підприємств може мати переваги за рівнем організації виробництва, його технічним оснащенням, позиціонуванням на ринку, якістю продукції. В даному випадку окремого дослідження потребує проблема економічних меж концентрації виробництва.

REFERENCES

1. Melnyk, L. (2013), «Sotsialno-ekonomichnyi kontekst kontsentratsii vyrobnytstva v silskomu hospodarstvi ta yii derzhavne rehuliuвання», [Socio-economic context of concentration of production in agriculture and its state regulation], *Visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnogo ahrarno-ekonomichnoho universytetu*, 2, 165-170.
2. Artemenko, I. S. (2014), «Analiz protsesu kontsentratsii vyrobnytstva v ahrarnykh pidpriemstvakh Ukrainy ta otsiniuvannya yii rezultativ» [Analysis of the process of concentration of production in agricultural enterprises of Ukraine and evaluation of its results], *Ekonomika APK*, 9, 69-75.
3. Melnyk L. Yu., Makarenko P. M. (2002), «Kontsentratsiia vyrobnytstva v silskomu hospodarstvi: tendentsii i perspektivy» [Concentration of production in agriculture: trends and prospects], *Ekonomika APK*, 2, 11-17.
4. Kanynskyi P. K. (2006), «Osoblyvosti rozvytku spetsializatsii ahrarnoho vyrobnytstva v umovakh rynkovykh vidnosyn», [Features of development of specialization of agricultural production in the conditions of market relations], *Ekonomika APK*, 10, 43-47.
5. Bezsmertna O.V., Tarasiuk N.M. (2012), «Vplyv rinvnia kontsentratsii ta spetsializatsii na efektyvnist vyrobnytstva moloka v silskohospodarskykh pidpriemstvakh», [The influence of the level of concentration and specialization on the efficiency of milk production in agricultural enterprises], *Ekonomika APK*, 4, 23-27.
6. Sas I.S. (2016), «Analiz efektyvnosti kontsentratsii vyrobnytstva v ahrarnykh pidpriemstvakh», [Analysis of the efficiency of concentration of production in agricultural enterprises], *Ekonomika APK*, 4, 92-96.
7. Shevelova S. O. (2001), «Svitovyi dosvid efektyvnoho vedennia molochnoho skotarstva», [World experience of effective dairy farming], *Ekonomika APK*, 3, 121-125.
8. Vlasenko I.V. (2016), «Ekoloho-ekonomichni problemy molochnoi haluzi u vynytskomu rehioni ta perspektivy rozvytku vyrobnytstva moloka», [Ecological and economic problems of the dairy industry in the Vinnytsia region and prospects for the development of milk production], *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: Aktualni pytannia nauky i praktyky*, 6, 21-31.
9. Simo D., Mura L., Buleca J. (2016), «Assessment of milk production competitiveness of the Slovak Republic within the EU-27 countries». *Agric. Econ*, 62, 482-492. [https://doi: 10.17221/270/2015-AGRICECON](https://doi.org/10.17221/270/2015-AGRICECON)
10. Borawski P., Guth M., Truszkowski W., Zuzek D., Beldycka-Borawska A., Mickiewicz B., Szymanska E., Harper J.K., Dunn J.W. (2020), «Milk price changes in Poland in the context of the Common Agricultural Policy», *Agric. Econ*, 66: 19-26. [https://doi: 10.17221/178/2019-AGRICECON](https://doi.org/10.17221/178/2019-AGRICECON)
11. Hrabák J., Konečný O. (2018), «Multifunctional agriculture as an integral part of rural development: Spatial concentration and distribution in Czechia», *Norwegian Journal of Geography*, 72, 257-272. <https://doi.org/10.1080/00291951.2018.1532967>
12. Popescu Agatha, (2016), «The milk market concentration and competition thresholds in Romania», *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, 16(2), 247-252.
13. Kompas, T., Che, T.N. (2006), «Technology choice and efficiency on Australian dairy farms», *Australian Journal of Agricultural and Resource Economics*, 50, 65-83. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8489.2006.00314.x>

КОРПОРАТИЗАЦІЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНТЕГРАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Ткачук Наталія Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький, Україна,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1947-7565>

Кудельський Віталій Едуардович, кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький, Україна,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7252-6533>

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7332

ARTICLE INFO

Received 01 November 2020
Accepted 17 December 2020
Published 30 December 2020

KEYWORDS

economic system,
corporatization, corporate
business, corporations,
integration, integration
processes, integration
economy, consolidation.

ABSTRACT

The article considers the essence of corporatization in the context of the formation of the integration economy. Emphasis is placed on the integrative feature of the economy. The theoretical essence of integration and its economic nature are revealed. The features of the economic system according to the system approach are revealed. Emphasis is placed on such properties of the economic system as: integrity, hierarchy and integrativity. It has been found that the integrative nature of the economy presupposes the possession of an economic system with such properties that are not inherent in its individual elements. It is emphasized that the formation of corporate ownership and the organization of economic relations have formed an adequate environment and initiated the process of consolidation in the economy. It is proved that the corporatization of the economy removes obstacles to the spatial framework and pace of economic development, forms a new corporate look of the market system and generates integration processes between companies. It is argued that corporatization generates integration processes in the economic system and finds expression in the consolidation of economic entities in the form of mergers and acquisitions. Consolidation has been found to be closely linked to market corporatization. The causal links of consolidation with the functioning of corporate business, which is a prerequisite for the development of an integrated economy, have been studied. It is emphasized that consolidation contributes to the integration processes of the state's economic growth.

Citation: Tkachuk N. M., Kudelsky V. E. (2020) Corporatization as a Prerequisite for the Formation and Development of the Integration Economy. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. 5(32). doi: 10.31435/rsglobal_ijite/30122020/7332

Copyright: © 2020 Tkachuk N. M., Kudelsky V. E. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Вступ. Сучасна економіка характеризується якісними структурними трансформаціями, що викликані процесами глобалізації та інтеграції, посиленням конкуренції, що набуває рис глобальної. Жорсткі умови конкуренції на внутрішньому та зовнішніх ринках вимагають від економічних суб'єктів сьогодні формування та розвитку конкурентних переваг на основі використання операцій консолідації у формі злиття й поглинання та створення інтегрованих структур, які спрямовані на поєднання активів і концентрацію капіталу з метою збільшення конкурентних переваг і конкурентоспроможності та створення сприятливого середовища функціонування.

Небагато що в бізнесі на сьогодні є таким хаотичним і зовнішньо непередбачуваним, як процеси інтеграції та консолідації. Щороку в світі відбувається тисячі злиттів і поглинань, й дуже важко передбачити галузь, яка перебуває на межі консолідації, чи деконсолідації; які компанії будуть цілком злиття, а які готуються поглинути своїх конкурентів. За таким очевидним хаосом насправді приховується закономірність, а в процесах галузевої консолідації компаній – гранична ясність та логіка.

Будь-які процеси, що відбуваються в економіці країни набувають юридичної форми. Не стає виключенням в даному контексті й корпоратизація, розуміння сутності якої вимагає з'ясування її економічної природи. Для виконання даного завдання вирішальне значення має встановлення причинно-наслідкових зв'язків консолідації з розвитком корпоративного бізнесу та процесами інтеграції в економічній системі.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Проблемам методологічних аспектів функціонування економічних систем з позицій системного підходу присвячені праці багатьох науковців, а саме: Л. Берталанфі, І. Блауберга, В. Міллера, М. Месаровича, А. Раппорта та ін. Серед вітчизняних науковців, які займалися дослідженням таких питань слід виділити Л. Абалкіна, В. Базилевича, Л. Бальцеровича, О. Бузгаліна, А. Гальчинського, В. Геєця, П. Єщенко, Ю. Зайцева та ін.

Не заперечуючи вагомому внеску згаданих вчених у дослідження даної проблематики, вважаємо, що існує необхідність поглибленого вивчення сутності та ролі корпоратизації бізнесу в контексті забезпечення розвитку та формування інтеграційної економіки. Саме це й зумовило мету та окреслило основні завдання дослідження.

Мета дослідження. Метою статті є теоретичне обґрунтування сутності та виявлення особливостей корпоратизації у формуванні та розвитку інтеграційної економіки.

Матеріали та методи дослідження. Методологічну базу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: абстрактно-логічний та системний аналіз у теоретичному обґрунтуванні ознак сучасної економічної системи; метод логічних узагальнень у виявленні еволюційних особливостей процесів корпоратизації в економічній системі; аналіз і синтез для деталізації в дослідженні особливостей процесів корпоратизації та консолідації.

Результати дослідження. Завдання забезпечення стійкого динамічного зростання економічної системи зумовлюють пошук шляхів ефективної взаємодії корпоративного управління та економічного зростання корпорацій. Більшість вчених і дослідників сходять в думці, що пошук подальших принципів формування та функціонування ринкової (інтеграційної) економіки суттєво актуалізує можливі шляхи та методи перебудови функціонування економічної системи з урахуванням корпоратизації та консолідації у формі злиття і поглинання.

Усі галузі сучасної економіки – великі, малі, національні чи світові – перебувають у рівних можливостях і однаково підпорядковані принципам теорії консолідації. Не є винятком в цьому й фінансова сфера, зокрема, банківська галузь. Основними особливостями ринкового середовища функціонування вітчизняних банків є багатовекторна спрямованість і високі темпи економічних перетворень, мінливість і динамізм, значний рівень ризику та невизначеності. За таких умов банкам необхідно вчасно виявляти зміни в зовнішньому середовищі функціонування, ідентифікувати тенденції розвитку, використовувати сприятливі умови, розробляти й реалізовувати систему заходів щодо ліквідації та мінімізації негативних наслідків впливу.

Слід зауважити, що стратегії розвитку компаній минулих років, які проголошували «задовольнятися малим», пропонували рецепти успішної діяльності у вузьких сферах, нішах бізнесу в контексті консолідаційних процесів виявляються на сьогоднішній день нежиттєздатними й неефективними для задоволення потреб функціонуючого бізнесу. Сьогодні господарюючі суб'єкти повинні мати стратегію розвитку, націлену на невпинне зростання в майбутньому, тому що стагнація та повільний розвиток можуть призвести до небажаних і, навіть, катастрофічних наслідків.

Однією з основних тенденцій розвитку світової економіки є інтеграційні процеси, під якими розуміють процеси об'єднання різних частин в єдине ціле. Результатом інтеграційних процесів є формування різноманітних видів складно організованих економічних систем, в тому числі, й інтегрованих корпоративних систем, що найбільш поширені в сучасній економіці, які являють собою групи юридично та господарсько самостійних організацій, що здійснюють спільну діяльність на основі інтеграції активів або відносин взаємодії задля досягнення

спільних цілей, і що мають єдиний координуючий центр. Результатом інтеграційних процесів у вже сформованих економічних системах є підвищення рівня її цілісності й організованості. Крім того, інтеграція має тісний зв'язок з диференціацією, яка формує передумови майбутньої інтеграції, але в той же час, інтеграція є фактором послідувочої диференціації.

Теоретична сутність інтеграції полягає в об'єднанні господарюючими суб'єктами своїх активів, технологій, збутових мереж та інших цінностей задля досягнення спільних цілей і задоволення власних інтересів на цей період. Економічна природа інтеграції виявляється в тому, що уся різноманітність діяльності суб'єктів господарювання в економічній системі в найбільшій мірі втілюється в діяльності окремого господарюючого суб'єкта, що і є виявом його універсальності – здатності послідовно та паралельно займатися різними видами діяльності. Це, в свою чергу, вимагає відповідної трансформації відносин власності в бік власності корпорацій, а також змін в економічній політиці.

Дослідження розвитку економічної системи країни, а також факторів, процесів та явищ економічної дійсності вимагає ґрунтовного та комплексного аналізу як загальних, так і конкретних аспектів. При цьому, дослідження загальних закономірностей розвитку стає все більш актуальним в контексті розвитку інтеграційної економіки суспільства. Зауважимо, що таке дослідження зовсім не означає заперечення особливостей еволюційного розвитку економічної системи. Але, в той же час, доволі сумнівним є заперечення існуючих деяких загальних закономірностей розвитку економічної системи держави.

Як зазначають дослідники Кирилюк Є. М. і Прошалкіна А. А. «Сучасну економічну систему слід розглядати як поліцентричну надсистемну єдність явищ, підсистем; при цьому головним змістом пізнання стають не самі об'єкти та предмети системи, а їх взаємодія, складний синтез на основі балансу різноманітних факторів» [1, с. 173]. З позиції дослідників, визначення «економічної системи» можна розділити на три групи:

- економічна система як комплекс процесів, явищ і зв'язків між ними, які існують об'єктивно;
- економічна система як інструмент і спосіб дослідження процесів та явищ, тобто як абстрактне відображення реальних об'єктів в економічному середовищі;
- економічна система - штучно створений комплекс елементів, призначений для вирішення складних економічних завдань.

Згідно загальноприйнятої концепції, економічні системи повинні складатися із сукупності однорідних елементів, єдність яких уможливорює цілісність самої системи. Так, за визначенням відомого фізіолога П. К. Анохіна: «Системою можна назвати тільки такий комплекс...компонентів, в яких їх взаємна дія і взаємовідношення набувають характеру взаємного сприяння компонентів на отримання корисного результату» [2, с. 143]. Дослідники І. В. Блауберг і Е. Р. Юдін виділяють наступні ознаки системи: цілісність, наявність двох і більше типів зв'язків, наявність структури, рівнів ієрархії, цілі, процесів самоорганізації, функціонування і розвитку [3].

Відтак, вважаємо за необхідне виокремити найбільш загальні властивості систем, що є притаманними й для економічної системи:

- 1) цілісність економічної системи – економічна система розглядається як єдине ціле, що складається з взаємодіючих частин, переважно різноякісних, але водночас сумісних;
- 2) наявність складових в економічній системі, які описуються характерними їм властивостями – економічна система повинна складатися з неідентичних елементів, що й визначає її гетерогенність;
- 3) наявність стійких зв'язків між елементами економічної системи, які суттєво переважають зв'язки з елементами, що не входять до економічної системи;
- 4) ієрархічність економічної системи – елементи економічної системи перебувають у різних відносинах між собою, що зумовлює можливість виділення на кожному рівні системи підсистем нижчого рівня, які підпорядковані підсистемам вищого рівня, чи самій системі;
- 5) структурна будова, яка обумовлена формою зв'язків або взаємодій між елементами економічної системи;
- 6) мета функціонування економічної системи відображає «бажаний» стан, якого економічна система повинна досягти в результаті свого розвитку;

7) емерджентність – наявність особливих властивостей економічної системи, які не властиві її підсистемам чи складовим зокрема;

8) адаптивність економічної системи – прагнення системи до стійкої рівноваги, яка передбачає адаптацію її параметрів до мінливого зовнішнього середовища;

9) стійкість економічної системи - переважання внутрішніх взаємодій у системі над зовнішніми, що зумовлює її гнучкість і витривалість до впливу зовнішніх факторів і визначають здатність системи до самозбереження та стабільності найбільш важливих її параметрів.

Розглядаючи економічну систему з точки зору системного підходу, слід відзначити, що її сутність виявляється як єдиний економічний простір, що складається з організованої сукупності суб'єктів економіки (держави, суб'єктів господарювання, домогосподарств) і процесів (виробничих, управлінських, організаційних, інформаційних та ін.), що взаємопов'язані та взаємодіють між собою з метою задоволення потреб суспільства.

Варто нагадати, що системний підхід, як напрямок методології наукового пізнання, базується на дослідженні об'єктів як систем, тобто на розкритті їх цілісності та забезпечувальних механізмів, на виявленні різноманітних зв'язків елементів системи та їх зведенні у єдине теоретичне бачення [4].

Враховуючи вищеподані властивості економічної системи відзначимо, що розвиток системи являє собою закріплення адаптивних змін її структури і зв'язків в часі, коли її потенційна ефективність збільшується. Враховуючи спрямування нашого дослідження та з урахуванням такого трактування сутності економічної системи доцільно виокремити наступні її властивості як системи, а саме: цілісність, ієрархічність та інтегративність. Цілісність економіки як системи виявляється в тому, що зміни будь-якого компонента мають вплив на інші компоненти й на систему в цілому й, навпаки, будь-які зміни в системі відображаються на її компонентах. Ієрархічність економічної системи виявляється в тому, що економіка окремої держави виступає компонентом системи більш високого рівня (Євросоюз, БРІКС, ОПЕК та ін.). Інтегративність економіки означає володіння системою такими властивостями, які не є притаманними окремим її елементам й, навпаки, окремі компоненти володіють властивостями, які не притаманні системі в цілому.

В сучасній ринковій економіці існує дві паралельно діючі системи економічного розвитку, які побудовані на різних економічних принципах: корпоративна економіка та економіка «вільного ринку». Корпоративна економіка базується на обмеженій конкуренції великих компаній, її ринки мають олігополістичний або олігопольно-монополістичний характер. Економіка «вільного ринку» побудована на необмеженій конкуренції дрібного та середнього бізнесу [5].

В процесі корпоратизації економіки змінюються не лише форми організації бізнесу, але й конкурентне середовище. Тому вільна конкуренція нескінченної множини індивідуальних компаній та фірм змінюється недосконалою конкуренцією обмеженої кількості компаній та корпорацій. Згадана недосконалість корпоративної конкуренції полягає в складному переплетенні процесів монополізації та інтеграції економіки країни. Відтак, економічна поведінка корпорацій зумовлюється суперечливою логікою двох різнопланових тенденцій розвитку – до монополізації й до інтеграції економіки.

Перша тенденція зумовлена масштабами діяльності корпорацій та захопленням ними ринків однотипної продукції. В той же час, множина та переваги організації масового виробництва чи надання послуг на основі прогресивних технологій та ефективних методів корпоративного управління посилює об'єднавчу тенденцію. В такому середовищі найбільш успішними можуть бути лише великі корпоративні компанії, які володіють, на відмінно від інших компаній, стратегіями реструктуризації та реорганізації бізнесу на основі консолідації у формі злиття та поглинання. Каркасом сучасної економіки в усіх розвинених країнах світу є великі корпорації-олігополі і фінансово-промислові групи - інтеграційні об'єднання фірм.

В сучасному світі саме корпоративний бізнес, що представлений великими компаніями та фінансовими об'єднаннями, чинить серйозний вплив на розвиток світової економіки. Сутність корпоративного бізнесу полягає у фінансовій могутності, завдяки чому корпорації успішно функціонують в умовах економічної кризи й створюють серйозну конкуренцію іншим суб'єктам ринкових відносин.

Корпоративний бізнес являє собою справжню економічну систему між корпораціями та державою. Яскравим прикладом цього є банки, механізм функціонування яких передбачає те, що більшість операцій здійснюється на договірній основі та в безготівковому порядку. Вагому частину корпоративного бізнесу складають інформаційні технології адже однією з головних умов побудови бізнесу є забезпеченість усіх її учасників достовірною та своєчасною інформацією.

Власне кажучи, становлення в XIX ст. корпоративної форми власності та організація економічних відносин і економіки сформували адекватне середовище й поклало початок процесам консолідації в економіці. Тому справедливим є твердженням, що історія всіх корпорацій - це історія злиття і поглинань. Цілком закономірно, що в Україні злиття і поглинання з'явилися внаслідок появи корпорацій, а не навпаки. Так, у процесі масової приватизації в першій половині 90-х рр. XX ст. були створені більшість акціонерних компаній, і банків, в тому числі, й лише після цього в середині 90-х рр. розпочався перший – постприватизаційний етап вітчизняної історії злиття і поглинань [5].

Злиття і поглинання за своєю економічною сутністю – це особливі форми концентрації виробництва та капіталу, що притаманні корпоративному бізнесу. Тому їх реальними передумовами є корпоратизація економіки країни та зміни характеру конкуренції на ринку. На практиці дія цих двох факторів не є поодиноким – вони діють в поєднанні між собою. При цьому найбільш повною причиною консолідації у формі злиття і поглинання слід вважати саме корпоратизацію.

Корпоратизація – це природно-історичний процес виникнення та розвитку корпоративної форми бізнесу, а її результатом є формування корпоративної економіки. Корпоративна економіка являє собою особливу ринкову систему бізнесу, що базується на дольовій приватній власності та на створенні великих виробництв з їх економічними перевагами, інтенсивною концентрацією капіталу та можливістю ефективної інтеграції бізнес-організацій. Характерними ознаками такої економіки є [6]:

- олігополізація основних товарних ринків і сфер діяльності, зниження їх конкурентності на основі створення великих національних і транс-національних компаній;
- переважання договірних механізмів ринкової взаємодії бізнес-організацій;
- інтеграційний характер розвитку бізнесу.

Механізм взаємодії процесів консолідації економічних суб'єктів як корпорацій базується на процесах концентрації капіталу. З переходом від індивідуальної до корпоративної форми організації бізнесу досконала конкуренція перетворилася на недосконалу форму, а процеси концентрації капіталу набувають нової форми – злиття і поглинань. Як відомо, в класичному вигляді концентрація капіталу забезпечується накопиченням капіталу та розширеним відтворенням. Тому можна відзначити, що корпорації зобов'язані своїм виникненням класичним процесам концентрації виробництва і капіталу. В той же час, з виникненням корпорацій ці процеси не зникають, а доповнюються консолідацією. Саме так і виявляється одна з суттєвих особливостей корпоративних структур в економіці: унікальна можливість використовувати для свого зростання консолідацію поряд з традиційними способами капіталізації та укрупнення бізнесу.

Процеси класичної та корпоративної концентрації виробництва і капіталу тісно пов'язані між собою. Принципова відмінність між ними полягає в наступному: за класичної концентрації капіталу зростання окремих корпорацій означає одночасно розширення загальних масштабів економіки та збільшення сукупного суспільного капіталу.

У випадках корпоративної концентрації капіталу шляхом злиття й поглинання ріст компаній досягається переважно шляхом перерозподілу суспільного виробництва та капіталу між корпораціями. Симбіоз класичної та корпоративної концентрації капіталу може бути визначений як процес консолідації корпоративного бізнесу. Відтак, термін «консолідація» доцільно використовувати в даному контексті для ідентифікації нової якості процесу концентрації капіталу в умовах інтеграційного розвитку корпорацій.

Корпорації діють як консолідатори економічної системи, сприяючи інтеграційними процесами зростанню економіки держави й завжди спираються в своєму зростанні на комбінацію всіх доступних форм концентрації капіталу з метою отримання конкурентних переваг на фінансовому ринку. Це свідчить про необхідність розмежування консолідуючих дій на ті, що відносяться й ті, що не відносяться до злиття і поглинання.

Слід також відмітити, що консолідаційні процеси характерні в більшій мірі для корпоративного бізнесу, ознаки якого є:

- дольова власність: статутний капітал корпорацій поділений на відповідну кількість рівних частин, якими володіють його акціонери на основі придбаних акцій;
- зосередження функції управління в руках вищого керівництва корпорації (менеджерів), які найчастіше не є його власниками й працюють за наймом;
- обмежена відповідальність акціонерів корпорації: акціонери не відповідають за зобов'язаннями корпорації загалом, а лише в межах тої суми, яка сплачена ними за придбані акції;
- вільний обіг акцій: акціонери за бажанням можуть продати наявні акції корпорації чи придбати нові;
- відсутність права представництва в корпоративній формі бізнесу;
- централізація влади та відповідальності: Рада директорів корпорації представляє інтереси своїх акціонерів, делегуючи владу та відповідальність за поточну діяльність корпорації одній, зазвичай, вищій посадовій особі; ці повноваження не можуть бути розділені між усіма власниками корпорації.

Отже, консолідація є історичним продуктом корпоратизації банківської системи та економіки в цілому; причинно-наслідковий зв'язок корпорацій з процесами злиття і поглинання виявляється в консолідації бізнесу, який за своєю сутністю є корпоративним. Але не всі випадки консолідації мають відношення до злиття і поглинання. Так, не є злиттям і поглинанням консолідація, яка базується на традиційних способах зростання бізнесу: капіталізація прибутку, використання залученого капіталу та інвестицій для розширення масштабів діяльності, емісія боргових цінних паперів, корпоративні об'єднання (альянси, спільні компанії, асоціації, спілки, холдинги).

Консолідація є одним із інструментів реалізації інтеграційної стратегії господарюючих суб'єктів. Зауважимо, що інтеграційна стратегія корпорацій являє собою комплекс узгоджених стратегічних рішень, що визначають інтеграційну, функціонально-управлінську взаємодію між господарюючими суб'єктами економічної системи. Це, зокрема, передбачає такий підхід до формування інтеграційної стратегії господарюючих суб'єктів, за якої необхідно виявити всі існуючі інтеграційні рішення й тенденції, які сформувалися в результаті розвитку цифрових технологій, використовувати аналіз впливу окремих факторів на різних рівнях просторово-часового функціонування корпорацій у економічному середовищі й використовувати виявлені можливості для побудови інтеграційної стратегії розвитку в сучасних умовах.

Розглядаючи інтеграційну поведінку як форму розвитку корпорацій, необхідно враховувати й стадії розвитку самої галузі. Підтвердженням цього є дослідження зарубіжних науковців Г. Дінза, Ф. Крюгера та С. Зайзеля, які визначають залежність інтенсивності й ступеня концентрації, доцільності та ефективності інтеграційних стратегій від стадії розвитку галузі, в якій функціонують економічні суб'єкти [7].

Тому, на нашу думку, консолідація будь-якої галузі (ринку) являє собою процес її розвитку, в ході якого відбувається збільшення питомої ваги великих корпорацій за рахунок нарощення їхньої частки продажу, переходу від моделі досконалої конкуренції до олігополії, а в деяких випадках – і до монополії окремих учасників ринку. В процесах консолідації наявна логіка та ясність, тому важливим є виявлення її закономірностей, які можуть використовуватися як інструменти прогнозування державою.

Висновки: інтеграційні процеси сьогодні є однією з основних тенденцій розвитку світової економіки, результатом якої стає формування різноманітних видів складно організованих економічних систем, в тому числі, й інтегрованих корпоративних систем, що найбільш поширені в сучасній економіці, які являють собою групи юридично та господарсько самостійних організацій, що здійснюють спільну діяльність на основі інтеграції активів або відносин взаємодії задля досягнення спільних цілей, і що мають єдиний координуючий центр.

Корпоратизація економіки знімає перешкоди просторовим рамкам і темпам економічного розвитку, дозволяючи в повному об'ємі використовувати не лише ефект масштабу, а й потенціал різноманітних організаційних структур. Крім того, володіючи значними фінансовими, матеріальними та інформаційними ресурсами, корпорації можуть безперервно вдосконалювати та створювати нові технології та структури управління чим у сприятливому напрямку змінювати зовнішнє середовище. Відтак, формуючи новий

корпоративний вигляд ринкової системи, корпоратизація породжує інтеграційні процеси компаній, що виявляються, перш за все, в консолідації у формі злиття й поглинання, що й перетворює їх в головну рушійну силу сучасної економіки, та формує її інтеграційну сутність.

Консолідація тісно пов'язана з ринкової корпоратизацією, яка передбачає якісні перетворення структури власності корпорацій, посилення конкуренції, підвищення конкурентоспроможності, що, в свою чергу, знижує рівень кредитних ризиків, підвищує рівень інвестиційної привабливості та стійкості бізнесу як конкурентних і довгострокових детермінант розвитку економічної системи та економічного зростання країни загалом.

Інтеграційні рішення стратегічного рівня не є прерогативою лише великих компаній чи корпорацій, вони є достатньо актуальними й для малих і середніх учасників економічної системи. При цьому, у великих корпорацій з розгалуженою організаційною структурою інтеграційні стратегічні рішення спрямовані переважно на вдосконалення внутрішніх умов взаємодії відносно самостійних структурних підрозділів.

Консолідаційні процеси є однією з тенденцій сучасного розвитку економічної системи, що багато в чому визначають співвідношення конкурентних сил на фінансовому ринку, а відтак, і конкурентоспроможність його суб'єктів. Виходячи з цього, консолідація повинна бути результативною й призводити до нового рівня економічної системи, особливо, якщо це стосується стратегічно значущих галузей економіки, до яких належить і корпоративний бізнес.

REFERENCES

1. Kyrylyuk, Ye. M. Proshhalkina, A. M. (2011) "Metodologiya doslidzhennya procesiv transformaciyi ekonomichny`x sy`stem u suchasny`x teoriyah", *Mexanizm regulyvannya ekonomiky*. 4.172-179.
2. Anohin, P. K. (1980). *Uzlovyie voprosyi teorii funktsionalnyih system*. Moscow: Nauka.
3. Blauberg, I. V. (1997). *Problema tselostnosti i sistemnyiy podhod*. Moscow: Izd-vo Editorial URSS.
4. Sharapov, O. D., Sharapov, O. D., & So (1993). *Systemnyi analiz*. Kyiv: Vyshcha shk.
5. Tsvetkov, V. A. (2011) *Korporativnyy biznes: teoriya i praktika*. SPb: Nestor-Istoriya.
6. Radygin, A., Entov, R. (2002) *Problemy sliyaniy i pogloshcheniy v korporativnom sektore*. Moskow: IEPP.
7. Dinz, G. (2004) *K pobede cherez sliyaniye. Kak obratit' otraslevuyu konsolidatsiyu sebe na pol'zu*. Moskow: Al'pina Biznes Buks.

INTERNATIONAL JOURNAL OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN ECONOMY

ISSN 2412-8368

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite

5(32) December 2020

SCIENTIFIC EDITION

Indexed by:

RS Global

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

 BASE

Google
scholar

RePEc

OpenAIRE

BIBLIOTEKA
NARODOWA

Passed for printing 25.12.2020. Appearance 30.12.2020.

Typeface Times New Roman.

Circulation 300 copies.

Publisher RS Global Sp. z O.O., Warsaw, Poland, 2020

Numer KRS: 0000672864

REGON: 367026200

NIP: 5213776394

<https://rsglobal.pl/>